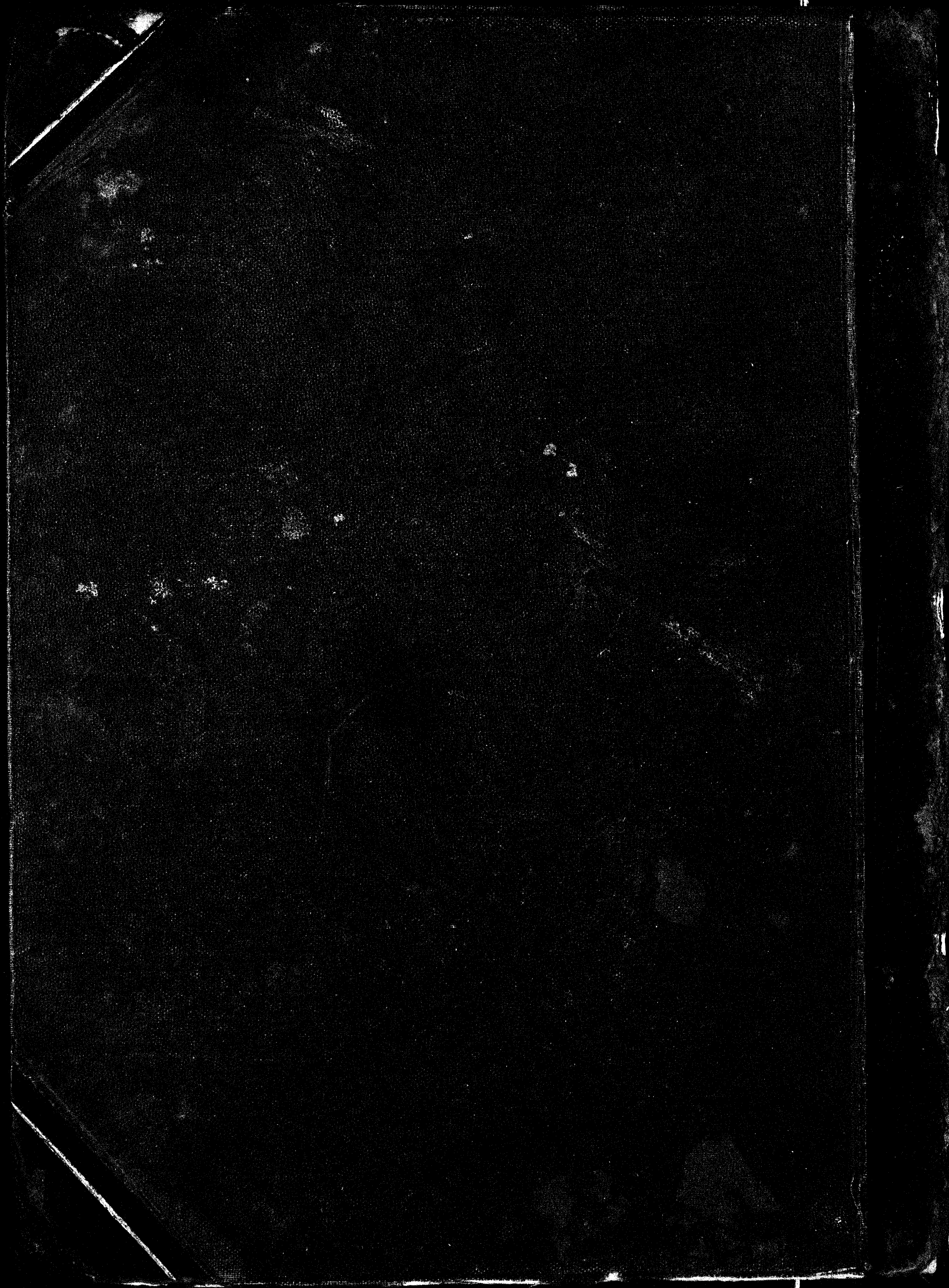

זה השער לה׳ צדיקים יבואו בו

ב״ה

#35. 50.

ספר

אגרת שמואל

על מגילת רות שחיבר הרב הגאון המוסמך איש אלהים החכם השלם מוהר״ר שמואל אוזידא זללה״ה בעל המחבר ספר מדרש שמואל על פרקי אבות תדור אתם ראו זה הספר היקר נדפס יותר מארבעה מאות שנים בק״ק קונשטאנדוניא ופעם שנית בזאלקווע זה קרוב למאה שנים בשנת תק״ס ולא נמצא כעת אף אחד בעיר. ורבים וכן שלימים התאוו תאוה לספר היקר הלז לרוות צמאונם מבאר מים חים. הבאתי הספר הלז לדפוס. והסרנו כל סיג ושגיאה. בהגהה נמרצת בחיפוש אחר חיפוש למען ירוץ הקורא בו:

מונקאטש

בדפוס של השותפים בלייער עט קאהן

בשנת תרנה לפ״ק

Druck von Blayer & Kohn, Munkács 1894.

הסכמת

הרב הגאון הגדול הצדיק המפורסים בוצינא דנהורא שלשלת היוחסין בנש"ק כקש"ת מו"ה צבי הירש שפירא שליט"א האב"ד דק"ק מונקאטש בעהמ"ח ס' דרכי תשובה.

הן הרבני החסיד המופלג מ' ישעי' נ"י מק' האדים רוצה להדפיס אדרא ס' "אגרת שמואל" על רות להגה"ק המקובל וכו' האשל הגדול כקש"ת מרנא ורבנא מהר"ר שמואל אוזידא זצוקללה"ה אשר נתפרסם בספרו הנעלה מדרש שמואל על אבות והנה להעיד על ערך גודל קדושת המחבר, זחלתי ואירא מלדבר. לאשר הי' מגורי האר"י ז"ל (וכמובא בשבחי האר"י ענין אשר הי' עמו) גם כבר איתבסים יפיו וטובו בספרו היקר מדרש שמואל דרש כמין חומר, במילי דאבו"ת יביע אומר, והאיר עיני חכמים בכל פנות תבל, לכן אך למותר תחשב ההסכמה בזה, אך הנני לבקש מאחב"י לתמוך בידי הרבני הנ"ל המו"ל ס' קדוש ונחמד כזה ליקחהו מידו בכסף מלא ובסבר פנים יפות, לסעדו בכל מה דאפשר, ויהי ה' עמכם, בכל משאלותיכם, ותתברכו בכל מיני ברכות, ורוב הצלחות, כנפש המבקש יום ה' חיי תרנ"ה מונקאטש:

צבי הירש שפירא.

ולא אמנע מלהציג פה גם ההסכמה משנת תק"ם הנדפס בזאלקווע

הסכמת

הרב המאור הגאון הגדול המפורסים האב"ד דקהלתינו והקרייז יצו:

ימים רבים לישראל כי נתפרסם שם משמואל תורת אבם מע"כ הגאון הגדול מ' שמואל אוזידא ז"ל. בספרו הגדול מדרש שמואל. ונתבשם כל העולם כולו מחכמת תורתו ועוד שאר ספרי' קדושי' אשר חבר הגאון הנ"ל. אמנם לא זכינו לאורם. כי מעוטא דמיעוטא אשר בא' ...יינות אלו. רק במקום טיפול הספן שם יטוא. ונשארו כלם במדינות רחוקי'. ברם זכור ...ו איש ... ה"ה הרבני המופלג הנגיד מ' מרדכי בר"ח ר"א רבין שטיין מקהלתינו יצ"ו אשר ע... ...ונו הליק ...חזיר העטרה ליושנה להדפיס שני ספרים נחמדים שחיבר רבינו מ' שמואל אוזידא ז"ל ... ה' אגרת ...מואל על מגילת רות וספר לחם דמעה על מגילת איכה לזכות את הרבים לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל. אמנם מדאגה בדבר דואג פן יוסיף איש אשר לא עמל בו לעשות כמתכונתו כמוהו ונמצא שלוחי מצוה ניזקין ח"ו. אמרתי לגדור גדר בעדו ולחזק ידים רפות ולאמץ ברכים כושלת שחלילה חולין הוא לשום אדם בעולם להדפי' השני הספרים הקדושים הנ"ל משך עשרה שנים מיום כלות הדפוס. והעובר על הפקודים הנ"ל מסתייו דליקי בארור מסיג גבול ולטרקי' חוי' דרבנן והשומע לדברי חכמים יתברך ממעון קדשו משמים. וזכות הגאון המחבר יעמוד לו ולזרעו ויזכה לבנים מזוני וחי'. מקור מים חיים. פי המדבר לכבוד התור' כבוד הרב הגאון הגדול מופת הדור האב"ד ומ"ל דפ"ק יצו והקרייז יום ג' ר"ח תמוז תק"ם לפ"ק זאלקווי' כאו'.

הק' משה צבי הירש מייזליש.

הקדמה

אמר המחבר ראשית דברי ואחרית אמרי אהלל בקול רנה ומודה לאל נורא בשיר שבח והודאה אשר הוציאתני לאויר העולם והביאני לחיי עולם ע"י לומדי התורה הראשון ראשון לכל דבר שבקדושה מורי זלה"ה ואחריו כל ישרי לב נתתי לב לנוח בין ברכי ירכי החכמים והיה אמונת עתי חוסן ישועות בעיר צפת תוב"ב בכל לבב שמתי מגמת פני להיות יוצא ובא בהוויות דאביי ורבא שמעתתא אליבא דהלכתא אגב חדא תרתי אחר שזיכני ד' להיות מרבין תורה ברבים בקהל קודש אשר אני מסתופף בצלו עמדתי לדרוש בכל שבת ושבת מעינא דיומא בתוך החברים מקשיבי' לקולי וכל העדה כולם קדושים והייתי כותב מגילת סתרים עד תום כל השנה זה היה דרכי כל הימים עד שנמצא בידי חבור וחבורים ראשית דגני פירוש מסכת אבות קראתיו מדרש שמואל וזיכני ד' להדפיסו ותהלות לאל שפשט בכל העולם גם חברתי ספר קראתיו על שם המאורע כי רע ומר היה לנו בעונותינו שנחרב בית המקדש עם כמה קדושים שנהרגו בתוכה הכי קראתי שמו לחם דמעה והנה מדפיסים אותו כעת בעיר ויניציא גם חברתי פירש מגילת רות זה לי ארבעים שנה היותי בעיר הקדושה צפת תוב"ב לא יצאתי אנה ואנה רק זאת הפעם שיצאתי על כר ההכרח לא ישובח ולא יגונה הנה שמתי לדרך פעמי אחר זמן פטירת הגביר נכון ונעלה השר המאושר ישר בכל עניניו הנדיב כהר"ר שלמה די שירים נ"ע נדיבות יען כל ימי חייו פזר נתן מהונו לישיבתי הרמתה וזן ופרנס די מחסורה לא יחסר כל בה ואחר שנתבקש בישיבה של מעלה השר הנזכר נ"ע נלאתי נשוא עול הישיבה עד שהוכרחתי לבוא על פתחי הנדיבים יצו פה קושטאנטינא יע"א ישרישו ממונם נדבה לקיים אותה על תלה והאלהים אנה לידי גבר בכולא חכם שלם בחכמה ובדעות אחי הוא וראשי הוא הלא החכם הנעלה לשם טוב ולתהלה כהר"ר אברהם אלגאזי נרו יאיר ויזהר כזוהר הרקיע הוא איש חמודות מאנשי המעלה והמדות על אחת כמה וכמה מעלות טובות רמות ונשאות זאת המצוה גדולה על כולם לתפוש אומנות אברהם אבינו ע"ה להכנים אורחים וביתו בית ועד לחכמים וכי לי עמו כי קרבני ויעש עמי חסד כן יעשה ותהי שלמה משכורתו הנה קצת שכרו אתו מג זכות ע"י זכאי שזיכני ד' להדפיס ספרי חיבור ממגילות רות כל זמן שנתאכסנתי בביתו ראיתי מעשה הדפוס פה קושטאנטינא ונמלכתי להדפיסו להראות לכל יודעי דעת ומביני מדע את טובו ואת יופיו גם כתבתי וחברתי בו קצת פירושי ספרי אמרי פירושי החכמים השלמים אשר מצאתי ספרים מודפסים וגם מכתיבות יד מצאתי בעקבותיהם ללקוט שושנים פרי מגדים נרדים עם כפרי' אשר הזהב מעליהם מריקן כתבתים הן הם הפירושים אשר הנאוני כדי לזכות את הרבים וקראתי שם הספר אגרת שמואל לכוין מה שכיון שמואל הרמתי ע"ה שתהיה מגילת רות ביד כל ישראל כאגרת אוגרת ומשוכשכת כדי שידעו כל ישראל ייחס דוד הע"ה על נכון לכן אמת ויציב ונכון הכון יכון לקרא שם ספרי זה לכל ישראל אגרת שמואל כי שמי בקרבי אל אלהי אלהים יהיה בעזרי ובעזרת כל ישראל ובעיני כל העדה נאו' המחבר הצעיר שמואל די אוזידא:

ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב הוא ואשתו
ושני בניו: ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי ושם שני בניו מחלון וכליון אפרתים מבית לחם
יהודה ויבאו שדי מואב ויהיו שם: וימת אלימלך איש נעמי ותשאר היא ושני בניה: וישאו להם נשים
מואביות שם האחת ערפה ושם השנית רות וישבו שם כעשר שנים. וימותו גם שניהם מחלון וכליון
ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה: ותקם היא וכלותיה ותשב משדי מואב כי פקד יי את עמו לתת
להם לחם: ותצא מן המקום אשר היתה שמה ושתי כלותיה עמה ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה׳
ותאמר נעמי לשתי כלותיה לכנה שובנה אשה לבית אמה יעשה יי עמכם חסד כאשר עשיתם עם
המתים ועמדי: יתן יי לכם ומצאן מנוחה אשה בית אישה ות ישק להן ותשאנה קולן ותבכינה׳ ותאמרנה
לה כי אתך נשוב לעמך׳ ותאמר נעמי שובנה בנותי למה תלכנה עמי העוד לי בנים במעי והיו לכם
לאנשים׳ שובנה בנותי לכן כי זקנתי מהיות לאיש כי אמרתי יש לי תקוה גם הייתי הלילה לאיש וגם
ילדתי בנים. הלהן תשברנה עד אשר יגדלו הלהן תעגנה לבלתי היות לאיש אל בנותי כי מר לי מאוד
מכם כי יצאה בי יד יי׳ ותשאנה קולן ותבכינה עוד ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה: ותאמר הנה
יבמתך אל עמה ואל אלהיה שובי אחרי יבמתך: ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך לשוב מאחריך
אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין עמך עמי ואלהיך אלהי׳ באשר תמותי אמות ושם אקבר
שה יי לי וכה יוסיף כי המות יפריד ביני ובינך ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר
ליה׳ ותלכנה שתיהם עד בואנה בית לחם ויהי בבואנה בית לחם ותהום כל העיר עליהן ותאמרנה
זאת נעמי ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרא כי המר שדי לי מאוד׳ אני מלאה הלכתי
יקם השיבני יי למה תקראנה לי נעמי ויי ענה בי ושדי הרע לי׳ ותשב נעמי ורות המואביה כלתה
עמה השבה משדי מואב והמה באו בית לחם בתחלת קציר שעורים:

ויהי בימי שפוט השופטים הנה כי רז"ל דרשו
אותו לגנאי או שהי' שופטיו צריכין להשפט
או שהיה שופטים את שופטיהם בהיות שלעולם
השי"ת רוצה שיספרו בשבחן של ישראל ורצה הקב"ה
לזכות את ישראל לכן כל מאי דמצינן למדרשי'
לשבח דרשינן ליה וזה שמצינו שארז"ל שהרעב שהי'
בימי דוד היה ראוי לבוא בית שאול רק בהיות
שדוד ודורו היה ראוים לעמוד בנסיון הרעב ולא
יבעטו בארץ חמדה לצאת ולברוח מארץ ישראל לכן
הביאו בימי דוד וכן אפשר לומר שזה הרעב שהביא
השי"ת עתה בשביל דור הצדיקים ראויים לעמוד
בנסיון הרעב שלא לבעוט בארץ חמדה ולא הי' דור
שכל אחד עושה דין לעצמו וכל דאלים גבר רק הי'
נשמעים לשופטים והם היו עושים המשפט ואין
מוחה בידם כי על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע
רצה לומר ויהי בימי שפוט השופטים שהשופטים
היו דנין וכל העם נשמעים עליהם אז ויהי רעב
בארץ והביא בימיהם הרעב לפי שידע השי"ת
שיעמדו בנסיון ולא יברחו ויבעטו בארץ חמדה וכן
היה שכולם עמדו ולא יצאו מארץ ישראל רק אחד
היה ופרסמו הכתוב וז"ש וילך איש אחד לבד הלא
הוא אלימלך. וראוי להבין למה הפסיק בהזכרת
המקום בין הזכרת הנפשות וכך הל"ל וילך איש
ואשתו ושני בניו מבית לחם יהודה וגו' ובזה לא
היה צריך לחזור ולומר מלת הוא או הל"ל וילך
מבית לחם יהודה איש ואשתו ושני בניו וגו' ולמה
הפסיק במבית לחם יהודה בנתיים ואפשר לומר
כי יציאתם מארץ חמדה לא היה בעצת אשתו ובניו
כי אנוסים היו בזה מאביהם הזקן והרע היה
בעיניהם המעשה לפי שיציאתו היה מפיל לבן של
ישראל ולכן בהזכיר ההליכה מבית לחם לא הזכיר
רק לו לבדו לפי שהוא היה המוליכן מארץ חמדה
ועל כרחם היו נגררים אחריו וז"ש וילך איש מבית
לחם יהודה ולכן בבחינת היציאה מבית לחם לא
הוזכר אלא הוא לבדו אמנם בבחינת המקום אשר
הלכו אליו כיון שראו אשתו ובניו שהיו מוכרחים
ללכת עמו ולצאת מא"י אז נתיעצו כולם כאחד לאיזה
מקום ילכו ובזה כולם הושוו לעצה אחת ללכת לגור
בשדה מואב הוא ואשתו ושני בניו שכולם נתייעצו
והושוו בעצה זו לפי שראו שאיזה אומה ולשון אשר
ילכו לגור שם יהיו לבושת וגם לחרפה וגם ללעג
וקלס לסביבותם באמרם איך נתאכזר אכזריות גדול
עם בני עמו להפיל לבן בהיות האיש ההוא גדול
מכל בני קדם ובידו יכולת לזון את עמו עשר שני'
ותיכף בבוא שנת הרעב ברח מפני העניי' והאביוני'
המבקשים לחם ואין ולכך נתייעצו ובחרו ללכת לגור

בשדה

בשדה מואב ששם צרי עין כמו שאמר הכתוב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ובוודאי אל ירע בעיניהם מה שעשה אלימלך וא"כ אף אם בבחינת יציאתם מבית לחם אשתו ובניו לא הושוו בעצתם אבל בבחינת הליכתם לגור בשדה מואב בזה הושוו הוא ואשתו ושני בניו:

בעל המסורה אמר איש שני וילך איש הא' וילך איש מבית לוי והב' הוא וילך איש מבית לחם יהודה והכוונה להשמיענו שעמרם ואלימלך מנגדים זה לזה כי כל אחד תפש בקצה אחד וזה שהרי עמרם פירש מאשתו אפילו בזמן שהי' מצוה להדבק בה אלא שאח"כ בעצת בתו החזירה כמו שארז"ל במה שאמר וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי דהיינו שהחזירה אמנם אלימלך היה להפך שאפילו בזמן הרעב שהיה מצוה לפרוש מאשתו וכאמרם ז"ל בפסוק וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב מכאן שאסור לשמש מטתו בשנת רעבון אף בזמן הזה אלימלך לא פי' מאשתו וזה שאמר וילך איש וגו' הוא ואשתו ושני בניו ואלו פירש מאשתו הכי הל"ל הוא ובניו ואשתו וכמו שמצינו בנח בכניסתו אל התיבה נאמר בא אתה ובניך ואשתך ונשי בניך וגו' מכאן שנאסר בתשמיש המטה וביציאתו נאמר צא אתה מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך וגו' מכאן שהותרו בתשמיש המטה ואם כן בנידון דידן דאלימלך כיון שאמר הוא ואשתו סמוכה אליו ולא הפסיק במלת בניו בנתים נראה דלא פירש מאשתו הפך וילך איש מבית לוי כדאמרן. ובמדרש אמר ר' פרחי' באותה שעה היה קב"ה דן את העולם וב"ד שלמעל' עומדין והקב"ה מסתירו שנאמר וילך איש עמדה מדת דין והזכירו שנאמר ושם האיש אלימלך מיד נגזר עליו ועל בניו מה כתיב בתרי' וימת אלימלך וגו' ע"כ הוקשה להם כפל הפסוק כי כן הל"ל וילך אלימלך מבית לחם יהודה ונעמי אשתו ומחלון וכליון בניו ולמה תני והדר מפרש על כן אמרו כי הפסוק הראשון הם דברי מדות הרחמים המלמדת עליו זכות ומסתירו והכתוב השני דברי מדות הדין המקטרגות עליו ומזכירו:

ועל פי דרכם ז"ל אפשר שיפורשו הכתוב כן התחיל ואמר כי זה המאורע אשר בא להודיענו היה כן כי היו ב"ד של מעלה עומדין לדון את העולם וזהו ויהי בימי שפוט השופטים על ב"ד של מעלה אמר השופטים או שב"ד של מעלה היו דנין את השופטים על שלא היה מסגין כשורה ויצא דבר מלכות מלפני ב"ד של מעלה ונגזרה גזירה על רוב פשעיהם וז"ש ויהי רעב בארץ ומדת רחמים למדה זכות על יציאת אלימלך ועל כן אמרה וילך איש מבית לחם יהודה לומר כי איש אחד היה ההולך משם לבדו והוא איש כשאר אנשי הארץ וכמו שאין ראוי לתפוש באחד משאר יושבי הארץ אם יצאו ממנו בסיבת הרעב גם אין לתפוש לזה כי רעב בעיר פזר רגליך ואף כי ארבעה היו ולא איש אחד אין ראוי לתת לב גם לזה כי שלשתן נגררים אחר הגדול שבהם זה שאמר הוא ואשתו הנגררת אחר בעלה כי הוא ימשול בך כתיב וגו' שני בניו כופלים אליו ומחוייבים ללכת אחר ר' ולשמוע בקולו ואין ראוים לעונש כלל ובזה י מה שחזר לומר מלת הוא ומה גם פוד טפי' שאינם ראויים לעונש לא הוא ולא הם ש להשתקע אלא לגור שם כגר בארץ והיה חדשים ישוב אל ביתו ואל-מקומו הראשון יתיישב בחוצה לארץ עמדה מדת הדין וקטרגה פ. ונתוכחה עם מדת רחמים ואמרה לכו נא ונוכחה למה אמרת וילך איש כאילו הוא אחד העם ואחד הריקים והם האיש שאמרת וילך איש אלימלך שמו שהוא גדול הדור האומר אני ואפסי עוד ואין כמוני עשיר בכל הארץ עד שעל כן נקרא שמו אלימלך שהיה אומר אלי מלכות ולי נאה להיות מלך על רוב חשיבותי ועושרי והיה ראוי לאיש כמוהו לפרנס כל יושבי עירו ולא להפיל לבם וראוי להענישו להיותו אדם חשוב וגם האשה אשר אמרת כי אשתו היא ונגררת אחריו והיא גם היא ראוי' לעונש גדול כי שם אשתו נעמי ונקראת שמה כן על שם שהיא נעימה במעשיה כמאמרם ז"ל ולכן כיון שאשה יראת ד' וצדקת גמורה היא ראוי לדקדק עמה כחוט השערה כד"א וסביביו נשערה מאד והי' לה לפתותו בדברי' אולי יפותה ותוכל לו לעכב בידו ולא עשתה והבנים אשר אמרת כי שמעו בקול אביהם כי הם טפלים אליו גם עליהם יהיה הקצף כי שם שני בניו מחלון וכליון וכל אחד חשוב בפני עצמו ולו שם כגדולים אשר בארץ המה וז"ש אפרתים ותרגום יונתן רופילין שהיו גדולי הדור ולא היתה מעלתם וגדולתם אחרי צאתם מארצם אלא אפרתים היו מבית לחם יהודה מאז בהיותם בבית לחם היו גדולים וחשובים אם כן גם המה היו יכולים למחו' ולא מיחו ולהורות על מה שאמרנו חזר פעם שנית לומר

לומר מבית לחם יהודה אחרי אומרו וילך איש מבית לחם יהודה כי גדולים וחשובים מזמן היותם בבית לחם ולא מקרוב נתגדלו וגם אשר אמרת כי גר בארץ הוא וישב עוד לביתו ואל מקום משכן כבודו הנה הנם יושבים ומתיישבים שמה וז"ש ויבואו שדי מואב ויהיו שם כי עשו מושבם והוייתם וקבעו דירתם בשדי מואב ועל כל זה לא אפקוד ולא מתקנא נפשי :

אי נמי אמרה ויבאו שדי מואב דרך תימה כמקטרגת שלא היו ראויים לבא בשלום עד מחוז חפצם וז"ש וכי ראוי היה שיבאו עד שדי מואב ולא מתו בדרך ולא די שבאו בשלום אין שטן ואין רע אלא יהם בהויה וקיום כי ראוי היה לאנשים הללו להיו' ז בעולם מיד בבואם היה ראוי לקודרם מיד גזירה על כולם עליו ועל בניו וימת אלימלך מיו ואשריו ית' נשארה היא ושני בניה אף ראויים למיתה כולם כאחד נשארו ליתר ואפשר שזה כיון ר' חנינא שאמר נעשית שיירי מנחות וכמו שארז"ל על שני בני אהרן נותרים שגם הם חייבים מיתה רק שנותרו וכן אמר ככאן ותשאר היא ושני בניה כי נשארו לשארית וליתר הפליטה אולי ישובו בתשובה ולא שבו מדרכם הרעה ויוסיפו עוד לחטא לו וישאו להם נשים וגו' וישבו שם עד עשר שנים ולא זכרו אל ארץ חמדה לשוב להם חזרה מדת הדין וקטרגה פעם שנית וימותו גם שניהם ותשאר היא ברחמים גדולים נשארה גם בפעם הזאת כי לא הוכיחה את בניה לשובם לאדמתם באופן כי מב' קטרוגין נשארה ונשתיירה לשיורים וליתר הפליטה האחד במות אישה ג"כ מדות הדין היתה מתוחה ג"כ עליה ותשאר ואפשר שזו כיונה ר' חנינא שאמר ותשאר האשה נעשתה שייר שיירים ובזה דייק שפיר מה שחזר עתה לו' ומאישה ועתה נתנה בלבה כי ח"ו בפעם השלישית הקלף יהיה עליה וז"ש על כן ותקם היא וכלותי' וגו' :

אי נמי אמר ויהי בימי שפוט השופטים לפי שאחרי מות יהושע עמדו שופטים על ישראל ככתוב בספר שופטים והיה עם בני ישראל ירחים את ד' כל ימי השופט הרועה אותם ושמעו לקולו שהיה מדריכם בדרך ישרה ובמות השופט היו מכעיסים לפניו ית' ואיש כל הישר בעיניו יעשה כצאן אשר אין להם רועה ובמעלם אשר היו מועלם בו ית' היה מוסר אותם לחרב ביד אויביהם עמון ומואב ופלישתים וסיסרא וגו' ובצר להם ושבים אליו ית' וישלח מלאך ויושיעם והיה מנהיג אותם וגם כל ימי השופט ההוא המושיע אות' היו הולכים בדרכי השופט שהיה מנהיג בדרך ד' עד מות השופט ההוא באופן שלא היו סרים מאחריו ית' אלא בין שופט לשופט להיותם מבולבלים מבלי רועה אבל בהיות השופט עליהם לא יטו מני דרך וכן אמר שם ויוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ד' ואהוד מת לומר כי מיתת אהוד מושיעם המורה להם את הדרך ילכו בה זאת היתה נסיבה לרעתם ועל כן היה מביא עליהם חרב ונותן אותם ביד אויביהם עד כי בצר להם ישחרוהו ולא כן היה בימים הללו כי ווי ונהי והגא וקינים היה דרכם ומעללים אף בימי השופטים עצמן והרעו לעשות בימי שופטיהם ולא היו בושים מהם ולא ישמעו לקולם ועל כן הוכפל עונשם ויהי רעב בארץ ולא חרב כי מכה קלה היא מן הרעב כי טובים היה חללי חרב מחללי רעב :

א"ב לפי שצריך אדם לסלק עצמו מן הדין עד שיתיישב דעתו עליו כי הגס לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח ורבים חללי' הפילה וגו' ע"כ אמר ויהי בימי שפוט השופטים כלומר כי רבו דיינים בלתי הגונים בכל עבר ובכל פינה ע"כ באה עליהם הצרה הזאת ויהי רעב בארץ :

א"ב רז"ל אמרו דור ששופטיו צריכין להשפט הדיין אומר לאדם טול קיסם מבין שיניך והוא אומר לו טול קורה מבין עיניך וכוונו לתרץ מלת שפוט יתירא ולפי דרכם אפשר לדקדק מאי ויהי ויהי שני פעמים כי כשהדיין והשופט אשר יהי' בימי' ההם ראוי והגון צדיק מושל ביראת אלקים והקב"ה גוזר והוא עומד בפרץ לפניו ית' להשיב חמתו מעל עמו ומבטל הגזירה ואם היה השופטים בזמן הרעב ההוא אנשי אמונה היו באים בכח מעשיהם ודוחי' מעליהם את הגזירה ההיא כי טרם יקראו היו נענים ויודעים לעתר ולרצות אבל ווי ונהי היה בימי שהשופטים עצמן צריכין להשפט ולא נהגו כשורה כי מזה נמשך כי היתה מקום והויה לגזרת הרעב להתקיי' שלא נמצא מכולם שיהי' ראוי שבזכותו יתבטל הגזירה וזהו שחזר לומר ויהי רעב שהיתה הויה לה שאיש אין בארץ לדחות הגזרה ההיא מעליהם :

א"ב לפי' המתרגם שהרעב הזה לא היה כי אם בארץ ישראל בלבד אפשר שנמדד להם מדה

כנגד מדה כי אע"פ שכל השפע והטובה הבאה לזה העולם בתחלה היא באה בארץ ומשם יפרד חוצה לארץ וגם נאמר הנותן מטר על פני ארץ זה א"י והדר ושולח מים על פני חוצות ואם בארץ ישראל לא ירד השפע עם היות כי עיני ד' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה כ"ש שלא ירד לחוצה לארץ ויהי בכל הארץ משפטיו שאם גבירה לוקה שפחה לא כ"ש ולפי זה היה ראוי להיות רעב כבד בכל הארצות ועל שהושג אחור משפט עד כי השופטי' הוצרכו להשפט ומקום המשפט שמה הרשע תחת זה ויהי רעב בארץ בדייקא היינו בארץ הידועה והיא ארץ ישראל כי דפת"א הבית מובלעות הא הידועה ובכל הארצות היה לחם ומקים הברכה שמה צוה ד' את הקללה ובמקום הטומאה חיים עד עולם :

ועוד דרשו רז"ל דור ששופטים את שופטיו היה אחד מישראל עובד ע"ז והדיין מבקש להעביר עליו מדת הדין היה הוא בא ומלק' את הדיין אמר מה שביקש לעשות לי עשיתי לו וגם אנו דרשו מלת שפוט יתירא ולפי דרכם אפשר שבא הכתוב ליתן טוב טעם והתנצלות ליציאת אבימלך מארץ ישראל כי אחרי ראותו כי אף גם בהיותם שלוים ושקטים ולא שבע אלוה עליהם בתיהם מלאים כל טוב איש כל הישר בעיניו יעשה ואין מוחה בידם כי אם יבא הדיין למחות בידם יכו אותו על הלחי והם ישפטוהו במשפטי נקמות כ"ש בבוא עליהם צרה ולוקה מכת רעבון שעין כל ברי' צרה בחברת' שאם יקומו אנשים בני בליעל בצר רוחם ובמר נפשם גנבים ושודדי לילה הלא יגנבו כל אשר לו ולא ישארו גם לצורו ומי יאמר להם מה תעש' כי הדיין ירא וחרד מפחדם פן על פניו יוכיחוהו ועל כן בראותו הרעב בארץ מיד וילך איש וגו', חלף הלך לו, וצורח מביניהם פן יקחו את ממונו מידו כי הכירוהו מתמול שלשום לאיש חיל והון רב ומיד בהצר להם ילכו ויבואו בביתו לחפש בכרות ולא ישארו עוללות וכמה שחזר לומר פעם שנית ויהי הודיעני כי בלכתו משם עשה הויה הרעב בארץ עד עתה היו ישראל בטוחים עליו אשר אמרו בצלו נחיה שיכול לפרנס המדינה עשר שנים ועתה כשראו אותו הולך וצורח יצא לבם מחרדו איש אל אחיו ויכבד הרעב בעיניהם ולזה הפירוש וילך איש וגו' דקאמר הוא סבה לויהי רעב בארץ דקאמר כי בסיבת הליכתו נעשה הויה חדשה לרעב בארץ :

א"נ הודיעני רעת האיש הזה וחטאתו כי כבדה מאוד כי לכבוד השי"ת לא הלך לו מתוך ההפיכה האנשים החטאים ההמה בנפשותם שהיו שופטים את שופטיהם וגם ששופטיו צריכין להשפט ולכבוד עצמו ישים כגבור לרוץ אורח חלף הלך לו מפני צלעפות רעב וכמו שהיה ענין פלגש בגבעה כי אף שהיו כל בני ישראל מדן ועד באר שבע הולכין על דבר אמת וענוה צדק על כי נבלה עשו בני בנימין וכן לא יעשה אף גם זאת נפלו לפני לפני בנימין צד הפליגית ואולם בעבור זאת כי לכבוד בשר ודם מיחו ויקהלו מיד עליהם ולכבוד המקו' לא מיחו ולא עשו ככל החרדה הזאת בענין פ' מיכה וכמו שאמרו ז"ל שלא עמדו להתם הפו' בפסל ההוא ושם עמדו בפרץ בעון שבי לחברו ועל כן לא נתנם ד' בידם עד הפעם ואל זה כיון הכתוב באומרו ויהי ווי ונה ואניה היה בדרכם ובמעלליהם בימים ההמה כי שופטיו צריכין להשפט וכו' והאוטא הי' שו ומלקה אל הדיין ואלימלך לא סר מעל אהלי האנשים ההמה ולא ברח מחברת פריצים וישב בתוך עם טמא שפתים ולא גמל חסד לנפשו כי רעה גדולה הוא לו היותו בין רגשת פועלי און בהתחבר לרשע פרץ ד' מעשיך אבל בבא עליו צרה ולוקה הנוגע אל הגוף כי בא רעב בארץ מיד ויקן כיסן וילך לו מבית לחם יהודה :

ואמר, וילך איש מבית לחם יהודה לגור וגו' ראוי לדקדק למה לא אמר כמו שנאמר ביעקב ונזכרה היציאה וההליכה דכתיב ויצא יעקב מבאר שבע ואח"כ הזכיר ההליכה אל המקום אשר היה הולך באומרו וילך חרנה וכן הוה ליה למכתב ויצא איש מבית לחם יהודה וילך לגור בשדה מואב ולמה כללה במלת וילך תרווייהו המקום שממנו יצא והמקום אשר אליו הלך ואפשר לומר שיתורץ עם מ"ש ז"ל ויצא יעקב וכי הוא לבדו יצא והלא כמה חמרים וכמה גמלים יצאו אלא בזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה זיוה פנה הדרה ועשה יציאתו רושם בעיר ובודאי שיציאת יעקב מבאר שבע שלא היה בחותו יציאה לדכור עבירה עשתה רושם יציאת אותו הצדיק מהעיר וכאילו בצאתו יצא כל הדר העיר אמנם באלימלך שיציאה זו היתה עבירה בידו אמת שהם שתיים יוצא מארץ ישראל וצורח מלפרנס לעניים זאת היציאה אינו דומה ליציאת הצדיק מן העיר

הציר ולא עשתה רושם בהדר וכזיו הציר כי לא היה הוא זיו הציר כיון שנכשל במה שנכשל ולכן דילג מלת ויצא לרמוז שלא עשתה יציאתו רושם לזיו הציר וכלל יציאתו מבית לחם והליכתו לגור בשדה מואב תרוייהו במלת וילך אח"כ מצאתי קרוב לזה בשורש ישי :

ועוד אפשר לומר דתרוייהו בחדא מחתא מחתינהו להיקשן זו לזו כי שתים רעות עשה האחד יציאתו מבית לחם יהודה שהיא ארץ ישראל הרי חטא אחד בבחינות מה שממנו ועוד חטא שני בבחינת מה שאליו והוא המקום אשר הלך אליו והוא במה שהלך לגור בשדה מואב שאילו הי' ילך אל מקום אחר לא היה נחשב לו לחטא אבל עתה סיפר בגנותו בהודיענו המקום הלך אליו והוא לגור בשדה מואב אשר הש"י אותם וציונו לא יבוא עמוני ומואבי בקהל עולם והיה בפרשה לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם והוא הלך לדור אצלם ער בבוקר ובערב מקדים להם שלום או לפחות מחזיר להם שלום משום איבה באופן כי שתי עבירות בידו אחת ממה שממנו ואחד למה שאליו כדאמרן ולהקישן שקולה זו כזו כלל תרוייהו במלת וילך :

אמר עוד הוא ואשתו ושני בניו הוסיף עוד לספר בגנותו של אבימלך כי אף אם נקטינן רעב בעיר פזר רגליך עם כל זה היה לו לראות כי לא היה לו טיפול רב מבנים ובנות ושני בניו ובני בנים כאשר בא יעקב מצרים בשבעים נפש או כאבצן זה בועז שהיה שם בבית לחם יהודה והיו לו שלשים בנים ושלשים בנות הביא לבניו מן החוץ באופן שהטיפול שלו רב והרעב כבד בארץ ועם כל זה לא מאס בארץ חמדה ואלימלך הלך לו עם היות שלא היה לו טיפול רב רק הוא ואשתו ושני בניו בלתי נשואים בחורים ורווקים ועל זה ברח מארץ ישראל וכל זה גנאי הוא לו לאלימלך :

ואפשר עוד לומר שהשמיענו במ"ש ושם האיש אלימלך וגו' שאעפ"י שהלך לגור עם זדים ארורים בלא יבואו בקהל לך לא למד ממעשיהם ולא נטמע בהם רק כשמו כן הוא ולא שינו את שמותם רצוני לומר שכל מה שהיה מורה שמותם עד עתה כן הוא עכשיו וז"ש ושם האיש אלימלך רצה לומר ראוי להקרא אלימלך כמו שהוא היה אומר אלי תבוא מלכות ושם אשתו ג"כ עתה נעמי רצה לומר נעימה במעש' ולא למדה כלל ממעשיהם וכן שני בניו מחלון וכליון אפרתי' מבית לחם יהודה רצה לומר שהיה ניכרים בשם יהודים כי הם זרע ברך ד' והיה קוראים אותם על שם מקומם שהיו מבית לחם יהודה ובזה לא קשה מידי אמאי חזר ואמר שהיו מבית לחם יהודה ואת כל זה היה בתחילת ביאתם אמנם אח"כ למדו ממעשיה' בהמשך הזמן לכך אמר ויבואו שדה מואב ויהיו שם רצה לומר כל זה היה אחר ביאתם לשדה מואב והיותם שם בהויה גמורה ועם כל זה לא נטמעו בהם כלל ועיקר ולא שינו את מעשיה' הטובים, ואגב חדא הודיעני תרתי והשמיענו מעלת הרחמנות על עניי ישראל ופחיתות האכזריות כי להיות שנתאכזר על עניי ישראל והפיל לבן במה שהלך לו כל זכיותיו לא עמדו לו כנגד העון הזה ולקה בגופו ובממונו כמסופר לקמן :

ואפשר לומר שנכתב שפוט חסר וא"ו להורות כי הוסג אחור משפט והיו שופטיו צריכין להשפט כי היו דנין דין מעוקל ומעוות ולכן שפט הוא חסר כי הדין והמשפט שהיו דנין היה חסר וגרוע ולכן גם גם להם קראה שפטי' חסרים כי גם השפטים דכתוב הוא חסר וא"ו והם ודייניהם חסרים :

ועוד אפשר לפרש מה שנכתבו חסרים עם מה שארז"ל במדרש אוי לדור שמקולקל במדה תני ר' חייא לא תעשו עול במשפט אם לדין כבר אמר הדין א"כ למה נאמר במדה ובמשקל ובמשורה אלא מלמד שהמודד נקרא דיין ע"כ וראוי לדייק מאי קאמר בהנחתו הראשונה דקאמר לא תעשו עול במשפט בדין כי מי לא ידע כי פירושו של משפט הוא דין וכך הל"ל לא תעשו עול במשפט אם לדין כבר אמור הדין וכו' גם צריך לפרש כוונת אומרו כבר אמר הדין וכו' עוד מאי קאמר א"כ למה נאמר במדה במשקל ובמשורה דמאי א"כ דקאמר דנראה שזאת הקושיא נולדה מדבריו שאמר לעיל ועוד מה קא מקשה למה נא' במר' במשקל להזהיר על המדות ועל המשקלים :

ואפשר דכוונת הברייתא הוא דמעיקרא מפני הקושיא שיש בפסוק שאם בא להזהירנו על הדיין שלא יעשה הדיין עוות הדין הרי כבר אמר במקום אחר לא תטה משפט וגו' והייתי אומר מפני קושיא זו כי מ"ש הכר משפט לאו על הדיינות קאמר לה אלא על ענין הסריגה והמשפט ונקמה הכעסים למומתים שלא יעשו עול או לסקל מעליו ממשפט

ממשפט וממיתה חמורה לקלה או לספק ופירש
משפט דקאמר הכא היא המיתה וחבירו כי כאשר
משפיך לארץ וגו' באופן שבאזהרה זו נכנעים
ההורגים ובלעז גיליינט שלא ישנו את תפקידם
לעשות עולה באותה המיתה או להורגם באכזריות
חימה ושטף אף לאותם שלא מצאו חן בעיניהם
ולהפך למוצאם חן רק יהיה דבר השוה לכל נפש
ובזה לא הוה קשה אם לדין הרי כבר אמר לכן
ר' חייא הניח הנחה ראשונה ואמר לא תעשו עול
במשפט בדין כלומר אין לשנות קרא משפטיה
ושפטי' דקרא בדין משתעי ועתה בפירוש זה קשה
אם לדין והוא אזהרה לדיין הרי כבר אמר הדין
בדרך סתם ובדרך כולל לכל הדינים שבעולם א"כ
למה נאמר במדה במשקל ובמשורה כלומר כי כפי
פירוש זה שהכתוב מדבר על הדין א"כ פי' הכתוב
יהיה כך כי כאשר יביאו לפניו תובע ונתבע על
תביעה שמדד או שקל לו חסר לא יעשה הדיין
עול אלא ידין ביניהם כפי הדין האמיתי אם כן
למה פרט בפרטות ענין תביעה זו שהרי לדין כבר
אמר בסתם בכולל לא תטה משפט שהוא כולל לכל
התביעות א"כ למה נאמר במדה במשקל ובמשורה
ואין לומר דשתי אזהרות הן אחד לדיין במ"ש לא
תעשו עול במשפט ואחד למודדים ולשוקלים שלא
ימדדו חסר ובזה לא הוה קשיא אלא הקושיא הא'
אם לדין הרי כבר אמור דאם כן הוה לי' למימר
ובמדה בוא"ו אלא לאו דחדא אזהרה היא ואם כן
הדרא קושיין לדוכתא א"כ למה נאמר במד' במשקל
וגו' ותירץ אלא מלמד שהמודד נקרא דיין וכולה
חדא אזהרה היא ובמודד משתעי קרא ומה שלא
אמר לא תעשו עול במדה במשקל וגו' והזכיר מלת
משפט הכוונה להודיענו שהמודד נקרא דיין ודי
בזה לביאור דברי המאמר והכלל העולה מזה המאמר
וגם ממאמרים אחרים שמביא שם במדרש שהטעם
שהיה בימי שפוט השופטים היה שהמודד והשוקל
שנקרא שופט היה מודד חסר ואפשר דלהורות
דבמודדים חסר משתעי קרא כתב להו חסרים
ואפשר דדייק עוד לכך שהשופטים או המודדים
הם שלשה או במדה או במשקל או במשורה וזה
רמוז בפסוק באומרו שפוט חד השופטים תרי הרי
שלשה:

ואפשר עוד שסיפר לנו הרעות אשר היו
לאבותינו לפני מלוך מלך לבני ישראל
ולא היה להם אלא שופטים לבד לסיבה זו הי' להם
זה שאלו היה להם מלך לא היה להם שום דבר
מזה ראשונה אמר ויהי בימי שפוט כלומר כי
לסיבות היות הדור מתפרנס ע"י שופטים היה ווי
ונהי לכל הדור וזה במה שראינו בספר שופטים כי
היו משועבדים זמן רב תחת הגוים אשר סביבותיה'
ובכל עת ובכל רגע היה לוחצים אותם, והסיבה
היתה אם בדרך טבע שלא הי' להם מלך א' אשר
יצא לפניהם ללחום מלחמותיהם ולהכרית את כולם
לצאת למלחמה כולם אחוזי חרב וגם לסיבה אחרת
תורית הלא היא כי בימים ההם אין מלך בישראל
איש כל הישר בעיניו יעשה ואם היה להם מלך
כאשר האדם היה עובר עבירה היה המלך מייסר
אותו בשוטים ועקרבים בהרמנותא דמלכא וכל
העם ישמעו ויראו ולא יזידון עוד ואז היה הש"ת
מתרצה ברחמים עליהם ועל זרעם להפיל פחדם על
כל העמים ולא היו נמכרים ביד אדונים קשים
כאשר נמכרו עתה ביד סיסרא ושאר אדונים
קשים וכל הכהי והכהים הזאת היתה בימי שפוט
השופטים על בלתי היות מלך בישראל ועוד שנית
רעה חולה כי על היות בזמן שפוט השופטים ולא
היה מלך בישראל זה היה סיבה שהיתה הויה וקיו'
לאותו הרעב שבא ותכבד ותחזק הרעב בארץ וזה
שחזר לומר מלת ויהי כלומר שהיה לה הויה וקיום
ואם היה מלך בישראל בוודאי שהיה יכול להקל
מעליהם הרעב מעט וזה במה שהיה מכריח לבעלי
האוצרות האוצרים חמשת מיני דגן וכל אוכל בשנים
הטובות שיפתחו את אוצרותיהם וישברו לכל עם
הארץ והמלך היה משים וקוצב להם את השער
ושלא יהיו רשאים להפקיע שערים אמנם עתה שהי'
בימי שפוט השופטים שמתפרנסים על ידם לא הי'
כח בידם להכריחם לפתוח האוצרות וכולם מייקרים
את השערים כרצונם ואפס אין דובר להם דבר
ולכן ויהי רעב בארץ והיתה הויה לרעב ועוד
שלישית שאם היה בזמן מלוך מלך בישראל כאשר
רוצה אלימלך לצאת ולברוח מן הארץ בעושרו הגדול
בוודאי שלא היה מניחו כי הוא היה כדאי לפרנס
את בני עירו עשר שנים אמנם עתה לסיב' היות
לפני מלוך מלך רק בימי שפוט השופטים וילך
איש מבית לחם יהודה ואין דובר אליו דבר כי אין
מי שהיה כח בידו לעכבו לא כן היה אם הי' מלך
בישראל ובשלשתן רמוז לשון ווי בראשונה ויהי בימי
הרי ווי א' הב' ויהי רעב הרי ווי שני השלישי
וילך הרי גם כן מתחיל בווי כי ווי היה בהליכתו
שלא

שלא היו יכולים לעכבו ובהיות שמו אלימלך מורה שום אדם לא היה יכול לעכבו כי הוא הי' אומר אלי תבא מלכות אמנם אם היה מלוך מלך עליו והוא משועבד תחת ידו בודאי שלא היה הולך ולזה סמך ואמר ושם האיש אלימלך וגו' :

ובמה שאמר ויהי תרי זמני אפשר שרצ' לספר קצת מה בשבח אלימלך ולמעט הגנאי שלא יצא וברח תיכף בתחילת הרעב רק אחר זמן שהכביד הרעב בארץ והי' לרעב הויה וקיום וזהו ויהי רעב דקאמר אז וילך איש ולא קודם לכן אפי' שכבר התחיל הרעב לבא ואפשר שלזה כיון המתרגם דקאמר והוה כפן תקיף בארעא והיותו תקיף מי אמרו לו אם לא דדריש מלת ויהי יתירא וכן בסיום דבריו אמר וכד הוה כפנא הדין תקיף בארעא דישראל נפק גברא רבא וכו' משמע דכל סוף תקיף נפק הא עד דלא הוה תקיף לא נפק והוא שבח קצת לאלימלך :

ושם האיש אלימלך וגו', אפשר לומר עוד שהודיענו ורמז לנו כי שמא גרם ומורה על מה שיארע להם והנה האיש שמו אלימלך והכוונה שהיה מתגאה בעצמו ומתהלל הפך יהללך זר ולא פיך והוא היה אומר על עצמו אלי תבוא המלכות ונתגאה וזה סיוע לבל יצלח אמנם אשתו שמה נעמי שהיתה נעימה במעשיה צדקת גמורה ולכך ניצולה ושם שני בניו כשמם כן בא להם כי שם האחד מחלון וכן נימוח מן העולם ושם האחד כליון ובא כליון חרון עליו ומתו גם שניהם באופן דנקטינן דשמא גרם ולכך הודיענו את שמותיהם וקרוב לזה נמצא ברז"ל :

והנה רז"ל אמרו, עשרה מיני רעבון באו לעולם אחד בימי אדם הראשון א' בימי למך וא' בימי אברהם ואחד בימי יצחק ואחד בימי יעקב וכו' ומונה והולך גם אחד בימי שפוט השופטים . והנה כל הראיות שמביא בכולם הם ברורות לפי שמצינו שבכולם הוזכרה הרעב בפי' אמנם בימי אדם מנלן כי הראיה שמביא בעל המאמר דהיינו ארורה האדמה בעבורך נראה מפשטיה דקרא דלא קאמר על רעב שנגזר בזמנו בלבד אלא במשל שאם היה מטבע בריאת העולם להוציא הארץ תבואה רבה ועצומה במשל אלף חטים מחטה אחת נתארה שלא יוציא כל כך וזאת הקללה היא נמשכת לכל הדורות כקללות בזעת אפך תאכל לחם כי היא קללה תמידית לו ולדורות וכן כי עפר אתה ואל עפר תשוב כי היא קללה תמידית וגם אפשר שהיתה הקללה באיכות גודל התבואה כי אפשר שהיתה כל חטה וחטה גדולה ככוליא כמו שעתיד להיות לעתיד לבוא כמו שאמר הכתוב עם חלב כליות חטה וכאשר נתקללה נתמעטה החטה ונשאר' בקטנותה שהוא עתה והיה זהו לו ולדורות ולפי פי' זה גם כן הראיה שמביא בעל המאמר א' בימי למך שנאמר מן האדמה אשר אררה ה' היא בזמן אדה"ר שנאמר ארורה אדמה וגו' :

ואפשר לומר דבעל המאמר סובר הכרח לענין זה וזה מהראיה שמביא מהרעב שהי' בימי יצחק דקאמר קרא ויהי רעב בארץ מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם שראוי לדייק למה הוצרך ודי שיאמר מלבד הרעב הראשון ומדקא' הראשון ופי' איזה ראשון ואמר אשר היה בימי אברהם מכלל דראשון אחר איכא שלא היה בימי אברהם ובוודאי שבכאן גילה לנו כי מ"ש ארורה האדמה וגומר נאמר על הרעב דאל"כ מאי רעב היה בימי אברהם יתירא דקאמר אלא לאו מכלל דאיכא ראשון אחר שלא היה בימי אברהם אלא בימי אדם הראשון וכיון שהארורה דקאמר באדם בהכרח הוא שהוא רעב גם מה שנא' בלמך אשר אררה ה' על רעב קאמר והענין מבואר כדאמרן :

ומצאתי כתוב בביאור רות לרב אחרון לא ידעתי אכנהו והביא מה שאמרז"ל שהשופטין צריכין להשפט ולא קיימו מה שנ' ז"ל פ' חזקת הבתים התקוששו וקושו קשט עצמך ואח"כ קשט את אחרים וכן אז"ל בר' בנאה דהוה כתיב אבבא דאבולא כל דיין דמתקרי לדין לאו דיינא הוא א"ל אלא מעתה אתא איניש דעלמא ומזמין ליה לדינא פסליה אלא כל דיין דמתקרי לדינא ומפקי מיניה ממונא בדינא לאו שמיה דיינא כתבו הכי ברם סבי דיהודאי אמרי וכו' ואעפ"י דר' בנאה הגיה בדבריהם עם כל זה הניחו את שלהם ולא מחקוהו אם מפני כבודם ואם שדעתם לומר דלא מבעיא דבענין דיין דלא נפקו מיניה ממונא בדינא אלא בענין נמי דכולי עלמא להוו מפוייסין מיניה בענין הממון ואפילו תביעה של אונס לא ניפוק עלי' וזה לרוב הסלסול הצריך להיות שופט :

אך ירצה בימים שהשופטים היו נוהגים עצמם במשפט ולא היו עושים לפנים משורת הדין לעשות חסד כלל וכן אמרו ז"ל אלופינו מסובלים

בשעה

בשעה שהגדולים סובלים לקטנים אין פרץ ואין יוצאת:

וביוצא בזה כתב בשורש ישי בשם החסיד הר' יעבץ זלה"ה שפי' השופטי' ע"ד הא דאמר רבנן לא חרבה ירושלים אלא מפני שדנו בה דין תורה ואסיקנא שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא עשו לפנים מן השורה ובהיותם שופטים בארץ יקוב הדין את ההר ויהי רעב וגו' עכ"ל, ודקדק הכתוב לומר וילך איש להודיע כי גדול הדור היה ונקרא בשם איש:

ודקדק עוד הרב והגביל דעת אלימלך בג' בחינו' הא' שהלך מבית לחם יהודה ארץ ממנה יצא לחם דבדקינן בשמא וכדר' מאיר בפ"ק דברכות מאי רות אמר ר' יוחנן שזכתה ויצא' ממנה דוד שרוהו להקב"ה בשירות ותשבחות ומנא לן דשמא גרים א"ר אליעזר דאמר קרא לכו חזו מפעלו' אלהים אשר שם שמות בארץ וגומר · הב' לגור בשדה מואב גוי חוטא אשר לא קדמו ישראל בלחם ובמים וזה הלך שם להנצל מן הרעב. הג' שהלך הוא וביתו עמו בלבד ולא הוליך עמו אביוני עמו ובזה הודיע שכיון במחשבתו מחשבה רעה לברוח מעשות חסד באופן שכלל הכתוב שגנהו בבחינת המעשה במה שהלך מבית לחם יהודה לגור בשדה מואב וגו' ובבחינת המחשבה במ"ש הוא ואשתו ושני בניו יחידי ולבדם כנזכרים:

ושם האיש וגו' הזכיר שמות כולם להודיע גדולתם כי כולם חשובים בפני עצמם נזכרים וניכרים בשמותם וזה הגדיל בחטא כי החטא הקל לאיש נכבד גדול יחשב עכ"ל:

והרשב"א הלוי כתב בביאורו בספרו שורש ישי זה לשונו ויהי בימי שפוט השופטים וגו' איתא בפ"ק דמגילה א"ר לוי ואי תימא ר' יוחנן דבר זה מסורת בידנו מאבותינו מאנשי כנסת גדולה שכל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער וגו' והוינן ושקלינן וטרינן בקראי אחרינא ומסיק רב אשי ויהי איכא הכי ואיכא הכי ויהי בימי ודאי לשון צער ע"כ בגמ' ובב"ר פמ"א וביקרא רבה פי"א אתא רבי שמואל בר נחמן ועבד פלגא בכל מקום שנאמר ויהי משמע צרה והיה שמחה ע"כ וידוע היות תיבת ויהי נחלקת לשנים וי הי ושניהם לשון הוי:

וסברת ר' שמואל בר נחמן נ"ל דהכי פירושו אחר שתיבת ויהי היא מלה מהופכת מעתיד לעבר כי יהי הוא עתיד זה והוא"ו מהפכו לעבר אין זה ספק כי ודאי מורה לצער אחר שמה שהיה עתיד אמרו עלי' שכבר היה וההפך בתיבת והיה כי היה הוא עבר והוא"ו מהפכו לעתיד זה יורה על שמחה והוא מבואר עכ"ל:

ואני אומר שגם אפשר לי לומר טעם אחר והוא כי ידוע שהצדיקים לעולם תחלתן יסורין וסופן שלוה והיה ראשיתם מצער ואחריתם ישגא מאד וכאשר עברו היסורין והצרות חלפו למו אז באים לעתיד גילות ושמחות ולכן כל השמחות כותבן בלשון והיה שהוא לשון עתיד כי הוא מהפכו לעתיד ועוד נוכל לדקדק שכן השמחה שעתידה לבוא על הצדיק הוא ע"י היפוך שכל היגונות שהי' לו לשעבר נהפכו לו לשמחות לעתיד אמנם הצער כיון שבא בתחלה וברגע חלף ועבר לכן נקט לה בלשון עבר דהיינו ויהי שהוא לשון עבר כי הוא"ו מהפכו לעבר וגם בזה נוכל לדקדק עוד כי רמז בהיות העבר נאמר ע"י היפוך הוא"ו כי מלת יהי הוא עתיד להורות כי השי"ת הוא רב חסד מטה כלפי חסד בעל רחמים ואף אם כפי הראוי והדין היה עתיד עוד לבוא על האדם הזה צרה ונוקם הקב"ה מהפכו לשעבר כאלו כבר בא ועבר עליו ואינו מביא עליו יסורין עוד ואפשר לדקדק שהוא"ו שהוא אות אחת משמו ית' שם הרחמים מרחם על זה ומהפכו לשעבר כדאמרן ומה גם אם אותו האדם הוא שלם שלא פגם כלל במקום שרומז הוא"ו כי אז הוא מהפכו לשעבר כדאמרן:

ועוד אפשר נומר טעם אחר כי ידוע הוא שאם ח"ו השי"ת גוזר שיבא רעה על האדם אפילו אחר גזר דין אפשר שלא תבא שאם יעשה תשובה או ע"י תפלה אפשר שתבטל הגזרה ולא תבא כי ינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לכן אין שום רעה ודאית לאדם אלא הרעה שכבר באה ונהיתה לא העתידה ולכן לעולם הרעה מכנה אותה במלת ויהי שהוא לשון עבר ולא במלת עתיד אמנם אם השי"ת גוזר איזו טובה שתבא על האדם לעולם לא ימנע דברו והוא יקיימנה אפילו שהאדם לא יהי' ראוי אליה ואינו מתחרט כלל מהשמחה העתידה לבא כי אפילו העתידה היא ודאית ולכן נקט לה בלשון עתיד שהיא לשון והיה שהוא עתיד כי ודאי הוא שתהיה ותתקיים לעתיד והנה הצגתי לפניך שתי טעמים לסברת ר' שמואל בר נחמן כי שניהם נכונים:

ובענין מ״ש הכתוב תרי ויהי אפשר לי לומר ששמואל הנביא שכתב המגלה הזאת רמז לנו ברמז הקבלה שמסרו לנו אנשי כנסת הגדולה כפי סברת רבי לוי או כפי ר׳ יוחנן שכל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער וכן סברת רבי שמואל בר נחמן כדאיתינן לעיל ואף אם ר׳ אשי אסיק כי ויהי גרידתא איכא הכי ואיכא הכי אבל כל ויהי בימי ודאי לשון צער הם והנה הכא הצער הוא כרוב שהיה הרעב ולכן נקט הכתוב ויהי בימי וגם חזר ונקט ויהי גרידתא הם כאלו עתה מתחיל לדבר במלת ויהי גרידתא להורות כי בין ויהי בימי ובין ויהי גרידתא כולם לשון צער הם והר׳ שמרי׳ האיקרטי ז״ל כתב כי טעם שפוט השופטים גדול השופטים ועל משקלו כי יתואר הדיין במשפט על משקל שוטר ועל משקל גדול כמו שפוט השופטים כמו אלהי האלהים ואדוני האדונים עכ״ל. וכדומה כתב הראב״ע בשם מדקדק אחד והמתרגם נראה שכן כונתו שכתוב והוה ביומי נגיד נגידייא:

והדר״ר יוסף יחייא ע״ה כתב ובימי אבצן והוא בועז קרובו מאלימלך היה המאורע הלז ולא רצה הכתוב לגלותו פה אגב חטא והעונש מאלימלך לכבודו כי זכר צדיק לברכה ולא יזכרו הצדיקים רק במקום הישועה כאשר הזכירו אח״כ כאשר שבה נעמי אל אדמתו הקודש עכ״ל ונכון הוא. ובמדרש אמרו והא תניא בשעת דבר כנס רגליך בשעת רעב פזר רגליך ולמה נענש לפי שהפיל לבן של ישראל משל לבוליטוס של מלך וכו׳ כך אלימלך מגדול הדור היה ומפרנסי הדור היה וכיון שבאו שני רעבון אמר עכשיו יהיו כל ישראל מסיבין בקופתן על פתחו וזה בא בקופתו מה עשה עמד וברח מפניהם הדא גרמא ליה שנא׳ וילך איש מבית לחם יהודה ע״כ:

וראיתי לרשב״א הלוי שהקשה וז״ל הן אמת לא שמענו מהמקרא שתהיה זאת עלתו על שנאמר וילך איש ואולי הלך לקיים אומרם ז״ל רעב בעיר פזר רגליך והדרא קושיא לדוכתא עכ״ל. והנה הוא הלך בשיטה אחרת בתירץ קושיא זו. ולדידי אין כאן קושיא כי העונש יוכיח כי לא עליו נאמר רעב בעיר פזר רגליך והוא גם הוא ידע שלא עליו נאמר ומה שהלך לא היה אלא בורח מפני העניים שזה בא בקופתו וגו׳ כי צדיק וישר הוא ית׳ דאי לא תימא הכי למה נענש כמאן שהעונש הוא הסברא שלזה נתכוון. ועוד שכיון שהי׳ מגדולי הדור שהיה כ״כ עשיר אשר לכך נקרא אלימלך כלומר אלי תבוא מלכות א״כ ודאי כי לדידיה לא היה מעלה ומוריד הרעב רק ברח מן העניים:

ועוד אפשר לומר כי ממה שאמר הכתוב וילך איש קא דרשי זה וכן אמרו הדא גרמא ליה שנאמר וילך איש וגו׳ וזה יובן במה שאמר ר׳ אבוהו להלן במדרש כתיב להלן סוסיהם וחמוריהם וגמליהם ברם הכא וילך איש גרדום ע״כ והנה אם היה יוצא כפי מ״ש המקשה רעב בעיר פזר רגליך ועל פי הדין יצא למה הזכירו וילך איש גרדום ולא הגיד העתק האיש הזה מקנינו וכל אשר לו כי בוודאי צאן ובקר עבדים ושפחות היו לו אלא וודאי לפי שהליכתו היתה בעבירה והוא במה שהפיל לבן של ישראל ואמר עכשיו יהיו כל ישראל מסובין בקופתן ולכן ברח מפניהם לכן הזכירו יחידי כאחד הפחותי׳ ולזה כיוונו רז״ל במ״ש הדא גרמא ליה שנאמר וילך איש וגו׳ ולכן אפשר שהקדימו ז״ל בדבריהם ואמרו שאלימלך מגדולי הדור ומפרנסי הדור היה להורות לנו ההכרח שלהם כי לכן לא היה ראוי להזכירו כאחד הפחותים אלא וודאי לא הזכירו כך אלא לפי שהפיל לבן של בני ישראל וגומר:

והדר״ר יוסף גאקין ז״ל כתב לגור בשדה מואב אמר שלא יצא להשתקע אלא לגור שם וזה הוראה וסיוע לאומרם ז״ל כי יצא להיות עינו צרה בעניים ואולי כי לזה לא בא לאחד מערי המגלר וידעו מקומו וילכו העניים אחריו כי אם באחת ערי השדה או שנטה אהלו בשדי מואב ממש עכ״ל וכתב הרש״א הלוי ז״ל דלפי דבריו לכך נכתוב בשדה ביוד כי מפחדתו מן העניים היה הולך ממקום למקום עכ״ל ובמדרש ויבואו שדי מואב ויהיו שם בתחלה באו להם בעיירות מצאו אותם פרוצים בעבירות אח״כ באו להם בכרכים מצאו אותם מרוחקים במים ואח״כ חזרו להם בעיירות ע״כ וראוי להבין מי אמר להם לרז״ל שלא נתיישבו במקום תחנותם בתחילת ביאתם ואפשר דדייקי מ״ש ויהיו שם שהוא מיותר דבוודאי כיון שבאו שם שהיו שם כל זמן שעדיין לא הודיענו הכתוב נסיעתם ועוד דלקמן הודיענו הכתוב בפירוש וישבו שם כעשר שנים וא״כ ויהיו שם למה לי אלא מדקאמר ויהיו שם מכלל דאיכ׳ ביאה אחריני׳ שבאו שדי מואב ולא היו שם ולא נתיישבו שם לפי שהיו מחזרים משדות לכרכים עד שעתה בביאה שניה ויבואו וגו׳

ויהיו

ויהיו שם ונתיישבו שם ולפי דרכם ז"ל דייק נמי מאי דנקט שדי ביו"ד ולא בה"א:

ואומרו, הוא ואשתו ושני בניו. אמרז"ל במדרש שהכוונה לחייב את כולם כי הכל שג סרו מהר מהדרך הטובה אין אומר השב וכן אומרו בפסוק ושם האיש אלימלך שלא עיכב אחד על חבירו ולכן חלה הגזירה עליהם ע"כ והר' יוסף דקדק כן מדלא קאמר ויקח את נעמי כמו שאמר הכתוב ויקח אברהם את שרי אשתו. או מכפל הוא ואשתו אחר שאמר וילך איש למה עוד הוא אלא שמורה שכולם לדבר אחד נתכוונו עכ"ל:

והרשב"א הלוי ז"ל כתוב אם נתן רשות לספר בגנותן אחר שמאהן בארץ חמדה אומר כי אלימלך לא שמע לקול תופשי התורה שאמרו אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון שנאמר וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב והנה ר' יוחנן דרש פ"ק דתענית שנאסרו נח ובניו בתשמיש המטה בכניסתם לתיבה מדלא קאמר ובאת אל התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך כדקאמר ביציאה אלא הזכיר הזכרים כולם ביחד ואחרי כן הנקיבות ואם כן פה שראינו שסמך אשתו אליו הוא ואשתו משמע שלא נעצר בעצר היצור ולכן לא ראה בטובה כמשפט הפורשים מן היצור בעת צרתם עכ"ל:

ושם שני בניו. בנימוקי החסיד הר"ר יוסף יעבץ ז"ל כתוב היה די ושם בניו אולי רמז כי לא היו שומעין זה לזה כיוצא בו שני בני אהרן ואמרו ז"ל מלמד שלא נטלו עצה זה מזה ע"כ. והרשב"א הלוי ז"ל כתוב ואני אומר להורות כי שניהם שוים בגדולה עכ"ל: ואני אומר שהנה הרב ר' יוסף ז"ל לא הרגיש הייתור של שני אלא בזה הפסוק דקאמר ושם שני בניו מחלון וכליון והוא לפי שכיון שהוזכר שמם ואמר מחלון וכליון לימא ושם בניו מחלון וכליון ואנא ידענא דתרי נינהו אבל בפסוק דלעיל שלא הזכיר שמם אלא אמר ושם בניו לא קשה מידי דאיך יאמר ובניו ולא ידענא כמה הם לכן הזכיר לעיל מניינא דשני אמנם בפסוק השני הוקשה לו ז"ל ועם זה יצא לי תירוץ נאה אחר לקושייתו שכיון שידענו נאמנה שדברי הפסוק הראשון היו דברי מדות הרחמים ודברי הפסוק השני הם של מדות הדין שעמדה להתווכח ולסתור כל דברי מדות רחמים אחד לאחד למצוא חשבון וכדכתיבנא לעיל בשם רז"ל אם כן כל דברי מדות הדין היו דנקט להו לכל דברי מדות הרחמים ומשיג השגה עליהם לסותרם ועלייהו קאי וכך אמר לה למדות הרחמים ושם האיש דקאמרת וילך איש סתם שמו אלימלך ושם אשתו דקאמרת הוא ואשתו סתם נעמי שמה וכדכתיבנא פירוש' דמילת' לעיל וכן נמי תפסה בדברי מדות רחמים שאמרה לעיל ושני בניו ושם לא קשה כלל אמאי קאמר שני כדאמרן וכך אמרה לה ושם שני בניו דקאמרת לעיל ושני בניו סתם ולא פירשת את שמם אני אפרשם והם מחלון וכליון אפרתים מבית לחם יהוד' וכדפרישנ' לעיל כוונת מדת הדין הם הדברים שאמרה מדות הרחמים לעיל:

והה"ר יוסף נאקין זלה"ה כתוב אומרו אפרתים מבית לחם יהודה אחשוב שבא להודיענו ייחוסן שהיו מבני יהודה הדרים בבית לחם יהודה מאותם שבאו ממשפחת מרים הנביאה הנקראת אפרתה אשר הבטיחה האל ית' לעשות לה בית מלכות כמ"ש ז"ל ויעש להם בתים וגו' ובני יהודה אחרים יושבים בבית לחם שאינם מזרע מרים כי אם מאותם אשר באו נשים משבטי' אחרים ולכן נקראו כאן אפרתים כי הם היותר מיוחסים מכל שבט וברוך אלהי אמת שנתן בפי דבר אמת כי אח"כ מצאתי בפסוק ודוד בן איש אפרתי שאז"ל שהיה בא מזרע מרים הנקרא' אפרתה עכ"ל:

והה"ר יוסף יחייא ז"ל כתב אומרו אפרתים מבית לחם יהודה הנראה לי בזה הוא כי בארץ ישראל היו מקומות הרבה נקראים בשם אחד כמנהג בכל העולם וכן היו נמצאים בכל מקומות משתנים הנקראים בשם בית לחם ולהיות בית לחם יהודה הנכבד מהם להיות כי יהודה גבר באחיו לכן תארו הבית לחם שלו בתואר אפרתה כאומרו ואתה בית לחם אפרתה רחם ועלוי וכאשר אמר להלן ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם וז"א אפרת שר"ל מיוחסים מבית לחם יהודה שהוא הבית לחם המיוחסים והנעלה עכ"ל: ואני שמעתי פה לפה תו"בב מפי מגידי אמת דתרי בית לחם איכא וכן העיד הרשב"א הלוי ז"ל בספרו שכתוב ודבריו כנים כי בהלכתי להשתטח אל קבר הצדיקים עליתי אל הר הכרמל וכאשר ירדתי ממקום המזבח ללכת אל צפורי מקום קבר איש האלהים רבנו הקדוש ע"ה פגעתי בעיר אחת ושמה בית לחם וזו היא בגליל והנכתבת על יד הנביא שמואל ע"ה היא בארץ יהודה מקום קבורת רחל ראו עיני ושמח לבי עכ"ל:

ואומרו

ואומרו ויהיו שם כתב הרשב"א הלוי ז"ל בספרו בשם אביו כי כשאם שמה היתה להם הויה חדשה כי גם הם לרי עין כמושב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים : ובנימוקי החסיד הר"ר יוסף יעבץ ז"ל כתוב ויהיו שם לא אמרו וישבו שם כמו להלן להגיד כי הויה היה להם שם ולא היו דואגים על לאתם מארץ ישראל כיוצא בו והיה לפיכך מתו עכ"ל :

והר"ר יוסף יחייא ז"ל כתב סיפר הכתוב אשר עליו נחתם גזר דינם והוא כי המעשה היה יותר רע מהמחשבה כי מחשבתם בלאתם מארץ הקדושה היתה לגור בשדי מואב וכאשר באו שמה לא עשו כן כי נתישבו ויאחזו בה והוא אומרו ויהיו שם לשון הויה כאשר ראינו שישבו שם כעשר שנים עכ"ל . וכיולא בזה כתב הר' יהודה נתן פרובינצאלו והטיבו את אשר דברו עכ"ל . ואני אומר טעם למה בכאן אמר ויהיו ולא אמר וישבו כמו שאמר למטה ואפשר שרצה הכתוב לרמז לנו תירוץ לקושיא אחרת שיש להקשות במה שאמר וימת אלימלך איש נעמי שהרי קיימא לן שאין בעל הרחמים נפרע מן הנפשות תחלה וכמו שמצינו באיוב כי מתחלה הוכה בכל ממון וכאשר תם הכסף וכל אשר לו ספו תמו מן בלהות אז הוכה את גופו בשחין רע וקשה דבאלימלך לא התנהג כך אלא בתחלה הוכה בגופו וימת אלימלך וגו' אבל עם מ"ש ויהיו שם לא וישבו יתורץ כי נקטינן כי כל לשון ויהי לשון לער וצרה ובהכרח כן תהי' מלת ויהיו לרבים ולכן אמר בכאן ויהיו שם לרמוז כי בתחלה הוכו כולם בכיסי ובהי' במה שנתרוששו ונדלדלו וכל עשרה הלך הלך ועכ"ז לא נתנו לב לחזור לארץ ישראל ולכן אותם הוכו אח"כ בגופו וימת אלימלך איש נעמי :

וימת אלימלך איש נעמי . אפשר לומר שסיפר בשבח אלימלך כי אף גם זאת בהיותו בארץ טמאה ובתוך עם שטופי זמה וזרמת סוסים זרמתם וכל בנותיהן פרוצות בעריות ויפפיות אשר על כן סרו מאחריו ית' עם בני ישראל ויחל העם לזנות את בנות מואב וזמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני טבע ביון מצולה מאהבתו אותן והאיש הלזה הולך בישרו העביר עיניו מראות ברע ומסתכל בהן ואחרי עיניו לא הלך לבו ועד יום מותו לא היה אלא איש לנעמי ולא לאחרת ולא נשא אשה אחרת עליה וז"ש וימת אלימלך איש נעמי כי עד עת מותו לא נתייחס אליו אלא איש נעמי לבד והיא גם היא גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חיי' ולא נשאת לאחר ולא נזדווג' לשום אדם אחרי מותו וזהו ותשאר הוא ושני בניה כי לא היה לה חברה אחרת לבד בני' :

א"נ אמר כי בעוד אביהם אלימלך חי אף גם זאת בהיותם בני י"א לתוספה ראוים לישא אשה אפי' הכי אלימלך ונעמי שניהם לא הניחו לשני בניהם לישא למואביות כי היה בידם כח למחות בהם להיותם שנים כנגד שנים אבל במות אלימלך איש נעמי כלומר ההולך בעלתם כי שניהם היו בעצה אחת שלא להניחם לישא נשים מואביות ולכן ייחס אותו לאיש נעמי ותשאר היא ושני בניה כלומר שנשארה אחד כנגד שנים לא היתה כח בידה למחות בידה כי טובים השנים מן האחד ולכן נקט ושני בניה ולא אמר ובני' להורות על האמור ואז וישאו להם נשים מואביות וזה להם דקאמר לסורות על שהיו בבחירתם ולקחו נגד רלון אמם כח לא נשארה בה למחות בהם :

א"נ אפשר שסיפר בגנות נעמי שלא נתנה לב אל מאמרם ז"ל אם רואה אדם שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו ויען כי מדת רחמים ית' ליתן יד לפושעים ולא לו נאים המוכה הקל הקל תחלה אולי יעור משנתו אחר כי כן נעשה לה ולא שתה לבה גם לזאת בתחלה וימת אלימ' ולא חשבה מחשבה כי הרעה הבאה עלי' על לאתם מארץ חמדה היתה ותתן לב לשוב אלא מאנה קחת מוסר ותשאר היא ושני בניה נשארו שם ולא שמעו ולא הטו את אזנם לשוב אל ארץ חמדה ואין אחד מהם שם על לב כי על היותם בחולה לארץ באה עליהם הצרה הזאת ולא די שנתיישבו שם אלא הרעו לעשות עוד וישאו להם נשים מואביות וגו' ועל כן וימותו גם שניהם להתרות בה פעם שנית על רעתה כי גדולה ועונתה כי כבדה מאוד על היותה בארץ העמים ולא שתה גם לזאת ותשאר האשה שם במקום ההוא אחר שהתרו בה בשתי התראות אחת מפני ילדיה במות שני בניה והתראה אחרה מאישה במות אישה וגם אחר כן כי קמה היא וכלותי' ותשב משדי מואב לא בוונה לשמים לשוב אל ארץ ישראל כי לא שבה כי אם כאשר שמעה בשדי מואב כי פקד ד' את עמו לתת להם לחם וקודם שתשמע זה לא שבה ועודנה מחזקת ברשעה וז"ש כי שמעה כמו כאשר שמעה כי פקד אז שבה ואם לא שמעה לא שבה :

ואפשר

ואפשר עוד לומר וידוייק כי בכאן אמר ותשאר היא ולקמן אמר ותשאר האשה והכוונה כי במות אלימלך לא חסר ממנה כי אם בעל לבד וזה שאמר איש נעמי כי לא חסר ממנה כי אם בעל לבד וזה שאמר איש נעמי כי לא חסר ממנה אלא בחינות היות לה איש ובעל אמנם עדיין כל כבודה במקומה ותשאר היא בהויתה בכל עשרה אבל אחרי כן ירדה מנכסיה וקיבלה קלון על כבודה עד שלא נשארה בהויתה כי אם כאשה עזובה ועלובת רוח וזהו ותשאר האשה כאילו היא אשה אחרת זרה ונכריה מרת נפש:

אך נמי אפשר שבא להודיענו גדול עונש המתאכזר עם העניים והאביונים המבקשים לחם ואין שברי נעמי שהיתה לדקת וחסידה ונעימה במעשיה ועם כל זה לא עמדה זכותה לאלימלך אישה להצילו מהמות וכמו שראינו שרחב הזונה הצילה את כל משפחתה וגם אם במות אלימלך נתאלמנה נעמי והגיע עליה נזק מזה והי' ראוי שזכותה תעמוד לה לבלא תתאלמן עם כל זה על שהפיל לבן של ישראל בברחו מבית לחם יהודה על כן באה עליו הצרה הזאת וימת אלימלך עם היותו איש נעמי והלואי שתספיק זכותה להציל היא ושני בניה וזה שאמר ותשאר היא ושני בני'. ודייק עוד ששני בני' היו ראוים לעונש על שחלק לבם ולזה אמר ושני בני' שהי' די שיאמר ובניה כי כבר ידענו שהם שנים אלא רמז לנו כי לא הי' אחדות ואהבה ביניהם אלא לעולם היו שנים בחילוק הלבבות ולא נילולו אלא בזכותה ולזה אמר ושני בניה כלומר על היותם בני' נילולו וגם אפשר דדייק מה שאמר ושני לפי שרז"ל אמרו בפסוק אני מלאה הלכתי שנעמי הלכה מעוברת והודיענו שגם אותו העובר מת אחף הלך לו ולא נשארה אלא היא והשנים לבד:

א"נ עם מה שפרשנו לעיל בשם הרשב"א הלוי אלל הוא ואשתו שלא פירש מאשתו בשני רעבון שאסור בתשמיש המטה אפשר לומר שאמר הפסוק בכאן כי זאת היתה סיבה למותו וז"ש וימת אלימלך איש נעמי לומר כי סיבות מיתתו היתה להיותו איש נעמי ובא עליה אף בשני רעבון. א"נ לפי' המפרשים שפירשו שגיירם ולא בשלימות כי מת אלימלך ולא היו ב"ד שלשה לגיירם כראוי וכהלכה אפשר שזהו שאמר וימת אלימלך כלומר שאם בחיי אביהם היו נושאים אותם היו יכולים לגיירם כדין שהיו שלשה אבל אחרי מותו ותשאר היא ושני בניה כלומר כאשה אחת ושני אנשים היו שלשה ואין האשה ראוי לאמנות במנין ב"ד ועל כן כשנשאום אע"פ שגיירום עדיין נשי' מואביות הן שאי אפשר להם לגיירם כראוי לפי שלא נשארה רק היא ושני בניה ולא היה שם ב"ד של שלשה אנשים:

וישאו להם נשים מואביות. אמר כי אף גם זאת בהיותם בידם פון אחר לא נחתם גזר דינם אלא על מאסם בארץ חמדה וזה שאמר וישאו להם כי אף שגיירם כדת וכהלכה מואביות היו ועדיין היו בכלל לא יבוא עמוני ומואבי לפי שעדיין לא נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית והם לא ידעו זה ולאסורה מיהא איכוונו אעפ"י שלבסוף נתחדשה הלכה בהופן שלא חטאו למפרע מ"מ בעת שנשאום ע"מ כך נשאום אף אם יהיו אסורות לבוא בקהל וזהו להם מיותר דקאמר כי אצלם בעת לקיחתם אותנה נשים מואביות ואסורות היו ואעפ"כ לא היו נענשים אלא על שישבו ונתעכבו שם כעשר שנים וז"ש לקמן וימותו גם שניהם לרבות כדומה מיתה דומה למיתת אביה' וכשם שמיתת אביהם היה על הדבר הזה כן מיתת הבנים היתה על מאסם בארץ חמדה כדאמרן:

ובמדרש, וימת אלימלך איש נעמי. תניא הכל למות והכל למיתה ואשרי לאדם שילא בשם טוב מן העולם מת האיש מי מחסרו אלא אשתו שנאמר וימת אלימלך איש נעמי. ע"כ מאוד תמהתי מאי דקאמר הכל למות והכל למיתה שהכל דבר אחד ונראה שהוא כפל ענין במלות שונות ועוד קשה שהוא במלות שונות למות היינו למיתה ולמה שינה ואפשר לומר שהכוונה על שתי מיתות שכל אדם עומד ומעותד אליהם האחד הוא המיתה שמת ונפטר מן העולם ואיננו ולא יכירנו עוד מקומו ועל זה אמר הכל למות רלה לו' ולהפטר מן העולם ואמרו והכל למיתה היא על מיתה העתידה בעה"ב כי אפילו הצדיקים בגיהנם יש להם חלק בה וקראה בשם התואר ואמר והכל למיתה כי שם אינו מת האדם שאילו היה מת בגיהנם איך אמרו משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש והלא בשעה אחת שישרף ימות אלא שענין הוא שמתדבק אל המיתה לטעום בכל עת טעם מיתה אבל תיכף חוזרים בוראם אותו בריה חדשה כדי שיחזור ויטעום טעם מיתה ולכן אמר הכל למיתה

למיתה ולא למות כי לעולם אינו מת וגם הצדיק יש לו חלק בזאת המית' ולכך אמר והכל למיתה אלא שאם זכה נוטל חלקו וחלק חבירו בג"ע והרשע נוטל חלקו וחלק חברו בגיהנם ולכן אמרו ואשריו לאדם שיצא בשם טוב מן העולם:

או אפשר שהכוונה עם מה שאמרו ז"ל במקום אחר סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה והכל למיתה הם עומדים ע"כ והכוונה בכאן היא זאת מה שאמר הכל למות היינו מה שאמר דסוף אדם למות והכוונה היא דסוף סוף אפילו שיאריך ימים כימי מתושלח סופו למות ועוד רעה חולה כי לא ידע האדם כמה ימיו ולא ידע מה יולד יום כי בכל שעה ושעה הוא מעותד ועומד אל המיתה והמות בחדרין וזה שאמר והכל למיתה הן עומדים ואל זה כיוונו רז"ל בכאן במ"ש והכל למיתה כלומר מעותד אל המיתה אף אם לא ימות הוא מעותד אליה ולכן צריך שישוב היום שמא ימות למחר ולכן סיים דבריו ואמר ואשריו לאדם שיצא בשם טוב מן העולם ואפשר שכוונת המאמר בזה לומר ולגנות לאלימלך שלא יצא בשם טוב מן העולם על אשר לא זכר עשות חסד וברח והפיל לבן של ישראל ואפשר שלזה סמך ואמר מת האיש מי מחסרו אלא אשתו והכוונה כי סתם כל איש אשר ימות אינו מחסרו אלא אשתו כי היא לבדה מרגשת בחסרונו ובמיתתו ולא אחר לא כן מי שהוא צדיק גמור כי כל הדור מחסרו כי הצדיק אבד לדורו אבד ובזה אפשר שהודיענו הכתוב שגם אלימלך מת כאחד מעם שלא הרגיש בחסרונו ולא חסרתו אלא אשתו ולא עשה רושם מיתתו כלל בישראל ולא לדורו אבד וזה לפי שבחטאו מת על שמאס בארץ חמדה וגם שלא חמל על עניי עמו וז"ש וימת אלימלך איש נעמי כלומר שלא מת אלא לנעמי ואפילו בניו הקרובים אליו לא הרגישו בחסרונו לפי שנשארו נחסים תחת צל כנפי נעמי אמם וז"ש ותשאר היא ושני בניה עמה כלומר עמה נחסים בצילה אמנם נעמי היתה נחסת בצל כנפי אישה ועתה במותו סר צילה מעליה ולהודיענו זה אמר הכתוב איש נעמי יתירה אחר כך מצאתי ברשב"א הלוי ז"ל שכ' בפירוש הכ' כדפרישי':

ובמהש"ב וישאו להם נשים מואביות אפשר לומר שאמר וישאו ולא אמר ויקחו לפי שהאמת כמאמרם ז"ל שלא גיירם כי אין קיחה אלא בכסף קדושין כמו שאמר שכתוב כי יקח איש אשה והכי גמרינן לה במסכ' קדושין אין קיחה אלא בכסף וגמר לה קיחה קיחה משדי עפרון ובגוים לא שייך בה קדושין לזה לא אמר ויקחו ואמר מלת להם שהוא מיותר להודיענו שלא היה הזווג הזה לשם שמים רק להנאתם ולטובתם להתענג ולהתעדן בהם ולא לקיום המין שהרי ידוע הוא כי בנך הבא מן הגויה אינו קרוי בנך אלא בנה ובודאי שלא להם יהיה הזרע ולא היתה כוונת זווגם אלא לתאוות המשגל לבד ויוכיח שזו היתה כוונתם לפי שהיו נושאי' נשים מואביות וגויות גמורות וכדאמרן ואמר שם האחת ערפה וגומר לפי שהדרך מי שמתגייר משנה את שמו ממה שהיה ויקרא שמו בישראל שם אחר כי גר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואלו הנשים בהיות שלא נתגיירו לא שינו את שמם רק שם האחת ערפה וגומר וכיון שלא גיירם זאת היתה נסיבה שישבו שם כעשר שנים שכיון שהיו גויות לא היו רוצות להפרד אשה מבית עמה. ועל שעשו כל זה נגזר עליהם מיתה וזה שאמר וימותו גם שניהם וגו':

מצאתי כתוב לרב אחרון זה לשונו וימת אלימלך שלעולם היה איש איש נעמי וכא ללמד שנעמי שוב לא נשאת כלל שישכח שם אלימלך מהיות אישה אלא לעולם היה אלימלך אף כי אחרי מותו איש נעמי והוא על דרך מה שאמר שלמה על אשת חיל גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה ואמרו רז"ל וכי אפשר לאשה לגמול טוב כל ימי חייה והלא אם הוא מת איניה גומלת אותו כל ימי חייה אלא זאת האשה שמת בעלה ואינה רוצה להזדווג עם אחר אבל נראת כאילו היא נשואה לעולם עמו:

ותשאר היא ושני בניה. אפשר שבא להודיע צדקת מחלון וכליון שאף שמת אביה' לא נתגאו להתנכר לאמם ולהסירה מגבירה רק לעולם היא היתה בהוייתה והם נכנעים אליה כשני בנים עכ"ל ולשינוי השינה דלעיל קאמר ויהיו שם וכאן כתיב וישבו שם כבר כתבתי בו בפסוק דלעיל ואפשר לומר עוד טעם אחר והוא שאלימלך מה שנענש ומת היה על יציאתו מארץ חמדה והוא המוציא את כולם כי אשתו ובניו טפלי' אליו ולכן כיון שהעונש היה על היציאה תיכף בהגיעו אל שדה מואב בהגיעם ובהיותם שם תיכף וימת אלימלך וזה שאמר ויהיו שם כלומר כיון שהיו והגיעו שם תיכף וימת וגו' אבל בניו לא היו נענשים על היציאה

הוציאם כי לא היה בידם למחות שהיו טפלים אליו ולא נענשו אלא על העכבה שנתעכבו ולא חזרו לארץ חמדה ולז"א וישבו שם כעשר שנים מלשון ותשבו בקדש ימים רבים שהוא לשון עיכוב כן אלו כאשר ישבו ונתעכבו כעשר שנים אז נתמלאה סאתם וימותו גם שניהם :

ובביאור לרב אחרון כתוב ז"ל וישאו להם נשים ונאמר במדרש ר"מ אומר לא גיירום ולא הטבילום ולא היתה הלכה להתחדש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואביות ולא היו נענשין עליהם ולמדו כן מדדייק קרא וכתב נשים מואביות כלומר אף בשעה שנשאום מואביות היו ומקרא מסייע דאי נתגיירו בתחילה איך היתה נעמי דוחה אותן לשוב לסורן גם מה טעם לרות לומר עמך עמי ואלהיך אלהי גם בועז אמר ותלכי אל עם אשר לא ידעת ונאמר אשר באת לחסות ונאמר עם שאפשר שגיירום ועם כל זה חשבה נעמי שנתגיירו לאהבת בעליהן ואהבה תלוי' בדבר תבטל בהבטל הדבר לאחרי מות בעליהן לא יהיה לבן שלם ולכן היתה אומרת להן שתשובנה גם זה טעם עמך עמי ושבח בועז כאשר אזכיר בע"ה. **רז"ל** דרשו שם האחת ערפה שהפכה עורף לחמותה ושם השנית רות שראתה בדברי חמותה רלו לומר שבא הכתוב להודיענו העתיד ולזה הזכיר שמותם להודיע כי היו ניכרות לעולם בשמותיהן להיותן בנות מלכים .

עוד כתב במה שאמר וישבו שם כעשר שנים והוא קרוב למה שכתבתי לעיל וזה לשונו וישבו שם כעשר שנים אמחלון וכליון קאי וקאמר אחרי מות אביהם ישבו שם עשר שנים ולפי שנתעכבו שם עשר שנים נענשו הם על אשר היו אז בבחירתם היו יכולין לחזור ולא עלתה להם ישיבות ח"ל לישיבה כדי שיענשו עליה אלא בתשלום עשר שנים וכדאמרו ז"ל על פסוק מקץ עשר שנים לשבת אברם וגו' ולפי דרך זה תאמר אלי שגיירו את הנשים ובקדושה נשאום ולא נענשו על הנשים רק על העכבה והכתוב סיפר סדר הענין ואמר שלהיות שנשאו נשים מבנות מואב בשגיירם והטבילם וגם קראו להם שמות והיינו דכתיב שם האחת ערפה וגו' ולזה הוכרחו להתעכב שם ולהשתקע וישבו זמן ראוי להקב"ה ישיבה ולזה נענשו אבל אם היו נושאים הנשים והולכים להם אל ארץ מולדתם לא היו נענשים והיינו דסמך ואמר וימותו גם שניהם וגו' כלומר וישבו שם ולכך וימותו גם שניהם עכ"ל :

והחסיד הר"ר יוסף יעבץ זלה"ה כתוב בנימוקיו איש נעמי כי הי' חשוב בהצטרפו אליה וז"ש איש נעמי ולא נזכרה בשום מקום אשת אלימלך ולחשיבותה כאילו לא מת כי נשארה היא בחשיבותה עכ"ל. עוד כתב בנימוקיו וישאו ולא ויקחו כי הלקיחה מורה על שתהיה משעבדת אמנם כאן נשאום כי היו חשובות מאד ואמר להם כלומר לא בעלת אמנם אלא לתענוגם מואביות כי לנשיאותם לא הוכרחו להתגייר עכ"ל. וע"ד זה אפשר לי לומר ולדייק מ"ש וישאו ומ"ש להם שהכוונה שלא קיימו מה שאמרו ז"ל חות דרגא וסב איתתא אלא אילו נשאו נשים כלומר שהיו נשים חשובות ונשואות מהם לפי שהיו בנות עגלון מלך מואב וז"ש וישאו להם :

ולעניין אם גיירום אם לאו הם אמת ודבריהם אמת דתניא ר' מאיר אומר לא גיירום ולא הטבילום ולא הניחו הלכה להתחדש עמוני ולא עמונית ע"כ באופן דשתים רעות עשו אחד במה שלא גיירום ועוד דאפילו היו מגיירים אותן עדיין איכא לאו דלא יבא עמוני כי לא נתחדשה הלכ' עדיין וכן במד' לקח טוב מואביות בדתם הניחם ולא גיירום ולא הטבילום ע"כ והראב"ע כתב לא יתכן שיקחו מחלון וכליון אלו הנשים עד שנתגיירו והעד אל עמה ואל אלהי' ודברים בטלים לגבי דברי רז"ל ועוד שהעד שקר הגד שהביא כי מ"ש שמה יבמתך הכוונה לפי שהוא גם היא אומר' כי אתך נשוב לעמך כנראה שבמחשבת' היה להתגייר' ובערך זה יאמ' שכבר במחשבת' ניתקה מעמה ומאלוהיה ועתה חזרה בה ושבה כבתחיל' אל עמה ואל אלוהיה :

ובזוהר רות איתא כדברי הראב"ע ודברי רז"ל מלינין לפרושי דהו"ל כאילו לא הטבילום ולא גיירו הואיל ועדין לא נתחדשה הלכה ומה טעם קאמ'. מפי הגאון מהרש"א נר"ו :

והר"ר יוסף נאקין רצה לפשר פשרה שנשאו' באיסור ואח"כ גיירום והעד כי רות בתורת יבמה נשאה בועז עכ"ל. וכתב הרשב"א הלוי על דבריו ז"ל כבודו במקומו מונח כי עד מוכחש הוא ואין כאן ייבום כי בועז ומחלון לא היו אחים אבל היו שני בני כנודע ועכין בועז אפרש במקומו בע"כ דבר נאה ומתקבל עכ"ל. ומ"ש כעשר שנים בכף ולא אמר עשר שנים אפשר שלא היו' עשר שנים שלימים כי אפשר חסרו מהם ב' או ג' חדשים והוא על דרך כמשלש חדשים ואפשר

שזה כוונו רז"ל במדרש שאמרו וישבו שם כעשר שנים כשלשים כארבעים או חסר או יתר ע"כ ורצוי להבין מאי קאמר כשלשים כארבעים והיה די שיאמר כעשר שנים או חסר או יתר והיה מובן שבא לדרוש הכף דכעשר שנים דלא כתיב עשר שנים ואמאי נקט כשלשים כארבעים ועוד אמאי דילג מנין עשרים ולא אמר כעשרים כשלשים אלא פשיטא דכוונת בעל המאמר שהרגיש קושי' הכף ובא לתרץ שלא היו עשר ממש אלא או חסר או יתיר ולא קפיד קרא למנקט הענין בדקדוק כמה היא כיון שההפרש הוא בפחות ויתר מעט מסכום העשר נקט לה הכי ואמר כעשר שנים ואין זה מן התימה שכן דרך המקרא ועל פי שנים עדים יקום דבר הלא הם כי פסוק א' כתי' כשלשים בכף והוא מ"ש שכתוב וכשלשים ושמה איש ועוד כתיב כארבעים בכף כמ"ש הכתוב כארבעים אלף חלוצי צבא ודרך המקרא למנקט מנין גדול אעפ"י שהיה חסר או יתיר :

וימותו גם שניהם וכבר פירשתי אותו עם הפסוקי' דלעיל ועכ"ז אשיב ידי שנית עליו ואומר כי מלת גם ועוד חזר והזכיר עתה מיתות אישה באומרו ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה ומיתות אישה כבר נאמרה בפסוק וימת אלימלך וגומר אלא הודיענו שגם עתה מת אלימלך מיתה שניה שמתו בניו בחורים ולא נשאר לו לא נין ולא נכד בעמו ובזה הוה לי' כאילו עתה מת איסם ואל זה כיון במלת גם לרבות אלימלך דהוה ליה כאילו חזר עתה ומת פעם שניה ולז"א האשה משני ילדיה ומאישה כי הוה ליה כאילו שלשתם כאחד מתו ביחד ואפשר עוד לומר שהודיענו שעם היות שעיקר עונשם שנענשו היה על שישבו שם כעשר שנים ומאסם בארץ חמדה עם כל זה גם סייע להענישם חילוק הלבבות ולכן יאמר וז"ש וימותו גם שניהם כלומר גם לסיבות היותם לעולם שנים מחולקים ולא היו באהבה ואחדות גם על זה מתו:

וגם אפשר דרכי במלת גם לעוברה שבאה נעמי מעוברת כמו שאמרו ז"ל בפסוק אני מלאה הלכתי וריקה במלת גם לאותו הולד שגם הוא אחרי שילדה אותו מת גם כן . ואחר שאמר מלת שניהם חזר ואמר מחלון וכליון לומר שנתקיים בהם הוראת שמם מחלון מלשון נימוח וכליון מלשון כליה נימוחו וכלו כעשן כלו ושמא גרם . ואמר ותשאר האשה וגומר לספר בשבח ערפה ורות כלותיה שלא עזבוה לשוב אל בית אביהן כנפוריהן ולא עשו עמה כדרך כלה בחמותה כי שם עמדו ותשאר האשה מלבד חברת שני ילדיה ואישה אבל ערפה ורות לא הלכו מעמה ויאלצ שם עד קומה לשוב אל ארץ יהודה וקמו גם המה ללכת עמה ותקם היא וכלותיה ובמדרש רבי חנינא ורבי יהושע בר אבין ור' זכריה חתניה דר' לוי לעולם אין בעל הרחמים פורע מן הנפשות תחלה ממי אתה למד מאיוב שנאמר ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חורשות וגו' ואח"כ ויקח לו חרש להתגרד בו אף במצרים כך הי' ויך גפנם ותאנתם ואח"כ ויסגר לברד בעירם ואח"כ ויך כל בכור ואף בנגעים כן בתחלה הם באים על ביתו וגומר ואף במחלון וכליון כך היה בתחילה מתו סוסיהם חמוריהם גמליהם ואח"כ וימת אלימלך ואח"כ וימותו גם שניהם ע"כ . ראה גם ראה שהראיות שמביא שהביא ראיה איוב בראשונה והיא מדברי קבלה ואיחור את הראיות הכתובות בתורה לפי שהראיות איוב היא יותר ברורה ומחודשת שאפילו ייסורי הגוף אשר אין בהם מיתות הנפש דהיינו ליקח לו חרש להתגרד בו אפילו זה לא התחיל בו תחלה, ואח"כ הביא ראיות מצרים לפי שאינ' ראיה חזקה כראיות איוב לפי שהרי מצינו שהביא עליהם ועל גופם ייסורין קודם שהביא הברד שהרי מכות צפרדעים היו נכנסים בגופם והשחין גם כן היה בגופם ובאיוב איחר אותו ובמצרים הקדימו ואין ראיה ממצרים רק ממה שאיחור מכות בכורים וטעם השינוי הזה מאיוב למצרים הוא לפי שיסורי איוב היו על צד הנסיון כי תם וישר היה על כן אפילו השחין שהוא ייסורי הגוף איחר אותו אמנם במצרים שהיה הענין על צד הנקמה לנקום נקמות בני ישראל וכמו שאמר הכתוב וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנוכי די להם שירחם להם בנפשו' בלבד ויאחר מכות בכורים וענין הנגעים שהיו באים על ישראל ובאים תחלה על ביתו ואחר כך בבגד ואחר כך בבשר והיו באים על עון אשר חטא עם כל זה לא דמי לענין המצרים לפי שבמצרים היה הדבר להנקם כדאמרן אמנם בנגעים שבאים על החוטא לא היתה כוונתו ית' להנקם מהחוטא רק לעוררו שישוב בתשובה על כן גם עליהם היו מרחמי' שלא להביא הנגע בגופו תחלה אף אם לא היו בזה סכנת נפשות אבל במצרים די להם במה שאיחר להם מכת הנפש באופן שבזה השוו שלשתן שאין בעל הרחמים נפרע מן הנפשות תחלה ולזה לא אמר אין בעל

הרחמים

הרחמים נפרע מאדם תחלה לפי שראיית מצרים לא הושוה בה ומה שאיחר ראיות הנגעים לבסוף עם היותה שוה לראיות איוב לפי שאינה ברורה בתורה שבתורה הסדר הוא בהפך כי בתחלה כתוב נגעי אדם ואין הכרח כי גם בנגעים היה כן אלא על פי השתי ראיות מאיוב וממצרים ועל פי שנים עדים יקום דבר לכן הקדים אותם וטעם למקרא למה היפך אותם היפך המצורע אדם בגדים בתים יתבאר לקמן בעה"י ואחר הכל הביא ראיות מחלון וכליון לפי שאינה ברורה כי היא באה מרבויי' דגם, ומהראיה שמביא מאיוב יש לדקדק איך רחמיו ית' הם רחמים פשוטים שאפילו כשמביא המכה בממון האדם מביא אותה מן המיעוט אל המרובה שכן מצינו שבתחלה באה בבקר ובאתונות שהיו המעט מן הכל ואח"כ בצאן שהיו שבעת אלפי צאן ואח"כ בשלשת אלפי גמלים שהם שוים ממון רב ואח"כ בנפשות בניו ואח"כ בו ויקח לו חרב להתגרד בו ע"כ הביא אותה בראשונה, וגם אפשר לדקדק זה בדברי המאמר דקאמר ואף במחלון וכליון כך בתחלה מתו סוסיהם חמוריהם גמליהם ומדקאמר להו כסדר הזה נראה דבסדר הזה מתו והסוס אינו למשא ולעבודה אלא סתם סוס הוא לרכיבה ועל הסתם היה לכל אחד מהם סוס אחד או שנים לרכוב עליהם שהוא דבר מועט ולכן התחיל בהם שהוא המעט ומתו סוסיהם שהיו רוכבים עליהם ואח"כ מתו חמוריהם שעל הרוב היו רבים לפי שהם לעבוד ולמשא ואח"כ מתו גמליהם שהם יותר חשובים ולפי זה מן הראוי היה שיאמר בעל המאמר ואח"כ מתו חמוריהם ואח"כ מתו גמליהם אלא במקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך וקיצר כמובן :

והרשב"א הלוי ז"ל כתב במאמר שמבי' בויקרא רבה והוא קרוב לזה שהוא במדרש רות וזה לשונו לפי שהיסורין הבאים לעולם יתחלקו לשלשה חלקים הביא ראיה על כל אחד מהם כנגד הבאים לנסיון הביא ייסורי איוב אשר באו על זה הדרך וכמו שאמר אליפז הנסה דבר וגו' וכנגד הבאים לנקמה הביא מכות מצרים ותחלואיה כנודע כי זה היה להנקם מהם וכנגד תוכחות על עון זה יתחלק לשנים על עון שבין אדם לחבירו הביא ענין הנגעים הבאים רובם על זהו הדרך זאת תהי' תורת המצורע המוציא שם רע ובא אשר לו הבית מי שמייחד ביתו לו כדאיתא פרק יש בערכין וכנגד עון שבינו לקונו הביא דבר שנישא בני אלימלך כי על שנשאו נשים נכריות מתו וכמו שתרגו' המתרגם והנה אפשר שלקו מתחלה בעושר כמאמרם ז"ל וגם לקו בכבוד כי כבודם בקלון הומר וזה נא' באומרו מחלון וכליון בלבד כי כבר הזמן כבודם מעליהם הפשיט ולא נקראו בשם גדולים רק בשם מחלון וכליון ואחרי כל זה קצרות ימיהם כדברי המתרגם ונראה שדרש זה ממאמר משני ילדיה נרא' שעדין היו ילדים עכ"ל:

והנה נ"ל שעדיין ראוי לתור ולהבין ולתת לב לענין הראיה שמביא מנגעים שאמר שבתחלה באים על ביתו ואח"כ על בגדו ואח"כ על גופו קשה לזה שגם אם האמת יהי' כן למה בתורה לא נקט להו כסדר הזה אלא נקט להו מן המאוחר אל הקודם והמאוחר שהוא האדם בו התחיל ואמר זאת תהי' תורת המצורע והבית שהוא ראשונה בהכאה נקט לה באחרונה . ואפשר לומר שכוונת התורה במה שהקדים צרעת האדם הוא להדריך ולהיישיר את האדם שישוב בתשובה מעבירות שבידו ולכן הודיעו שגם אם על צד הרחמים הנגע באה תחלה בבית ואח"כ בבגד ואח"כ בבשר עם כל זה ראוי הוא לאדם שיכיר שזהו על צד הרחמים אמנם מן הדין ומן הראוי היה שיתחיל הצרעת בו ובבשרו ומהא שמאחרים אותו ומתחילין מן הבית הם רחמי' מאתו ית' ולכן כדי שידע האדם ויכיר את זה וישוב אל אלהיו סדר את הדברים כי הסדר שהי' ראוי שיבא אעפ"י שאינו בא :

ואפשר לומר עוד טעם אחד והוא בהיות שנגעי בתים לא היו נוהגים אלא בארץ ישראל ואחר כיבוש וחילוק שכן כתוב ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם אחר שיהיה כל א' מכיר את חלקו ואת אחוזתו, ונגעי בגדים לא היו נוהגי' אלא בארץ ישראל וכמו שכתוב הרמב"ן ז"ל וכן אני חושב בנגעי הבגדים שלא ינהגו אלא בארץ ולא הוצרך למעט מהם חוצה לארץ עכ"ל. ולפי דבריו ז"ל אין סברא לומר שלא יהיה נוהג צרעת הבגד רק אחר כיבוש וחילוק כי מה ענין כיבוש וחילוק לצרעת הבגד אלא ודאי שצרעת הבגד היה נוהג תיכף בכניסתן לארץ קודם שכבשו וקודם שחלקו ועם זה יצא טעם נכון לסדר התורה כי כפי אותו זמן שהיו דור המדבר ולא נכנסו לארץ כל מי שקודם ונוהג בזמן מקדים אותו ולפי זה צרעת האדם שהיה נוהג גם במדבר וכמו שאמר

שכתוב

שכתוב והנה מרים מצורעת כשלג לכן הקדי' אותו אבל נגעי בגדים ונגעי בתים לא היו נוהגין עדיין וכשנכנסו לארץ תיכף היו נוהגים נגעי בגדים כי אין סברא לומר שלא היו נוהגים עד אחר כיבוש וחילוק כי מה לנגד עם כיבוש וחילוק ולכן כיון שהיו נוהגים תיכף בכניסתם לארץ כתוב אותם קודם נגעי בתים לפי שנגעי בתים היו מאוחרים בזמן עד אחר כיבש וחילוק ולכן איחר נגעי בתים לבסוף וגם אם נאמר שנגעי בגדים נוהג בח"ל עם כל זה לא קשה מבגד כלל לפי שהבגד לעולם הוי כאמצע או יתחיל מנגעי בתים או מצרעת האדם ולא קשה אלא מנגעי בתים לנגעי אדם וכבר הוא מתורץ כדאמרן :

ודענין מ"ש בעל המאמר ואף במחלון וכליון כך היה בתחילה מתו סוסיהם חמוריה' גמליהם ואח"כ וימת אבימלך ואח"כ וימותו גם שניהם נראה לי דמ"ש ואח"כ וימת אלימלך הוא טעות סופר ולא גרסינן לי' חדא דהוא בעצמו התחיל ואמרו אף במחלון וכליון כך נראה דבמיתת מחלון וכליון משתעי ולא במיתות אלימלך ועוד ראיה שכך נקט בתחלה מתו סוסיהם וכו' ונקט סוסיהם לשון רבים נראה שעל ממונם של מחלון וכליון קאמר שאחר שירשו מאביהם כאכד הממון תחלה ואח"כ מתו הם ועוד ראי' דמהיכא מפיק להאי דרשא ודאי שהוא ממלת גם יתירא דקאמר וימותו גם שניהם ריבה מיתות סוסיהם וכן שמתו בתחלה, וגם אפשר שבאיבוד נכסיהם ריבה מיתה להם לפי שעני חשוב כמת ובמיתות אלימלך לא נא' וימת גם אבימלך לדרוש ולומר שבתחלה ירד מנכסיו ואח"כ מת וכן נרש"י בביאור המגילה זה לשונו גם שניהם מתו גם בתחלה לקו בממונם מתו גמליהם ומקניהם ואח"כ מתו גם הם עכ"ל . והדבר ברור . ועוד הכרחמה שאמרו ז"ל בויקרא רבה פ' הביאו זה המאמר בשם רבי חנינא ורבי יהושע בר אבין וכו' ובמסכיא רא' אגדון דידן כתבו זה לשונם אף כאן וימותו גם שניהם לאחר שירדו מנכסיהם ע"כ הרי בפירוש שלא הזכירו אלא למחלון וכליון ולא לאלימלך אבל עדיין צריך לתור ולהבין מה שנתנה אלימלך שממנו נפרעו תחלה ולא מממונו ובמחלון וכליון נפרעו ממאונם תחלה ואם הוא כלל שאין בעל הרחמים נפרע מן הנפשות תחלה היו לו להיות דבר השוה לכל נפש לזה אפשר לומר שנפרעו ממנו תחלה לפי שהוא התחיל בעביר' תחל' להיות עומד בארץ חמדה ולא די שיצא הוא אלא שוליך את אשתו ובניו עמו ושם היו עפלים אליו ולא היה כח בידם למחות ועוד שאלימלך נענש כל אבר חטא בקום עשה ללאת מארץ חמדה ובניו חטאו בשב ואל תעשה על שנתעכבו וישבו שם כעשר שנים על זה וימותו גם שניהם ועוד כי שתים רעו' עשה אלימלך והוא שגם הפיל לבן של ישראל בשראו אותו בורח מפני זלעפות רעב לפי שהיו בטוחים עליו שהוא היה יכול לפרנסם לעשר שנים על כן לא עמד לו שום זכות גם היא יתב' נתאכזר לעומתו ושינה את מנהגו שאין בעל הרחמים נפרע מן הנפשות תחלה לסיבות האמורות ולכן לא נא' וימת גם אלימלך וכבר כתבתי למעלה עם זה טעם נכון למה לעיל נקט ותשאר היא ולמטה נקט ותשאר האשה לפי שלעיל נשארה בהוייתה ובכל ממונה ולמטה נשארה כאשה אחרת עלובות רוח וריקנית מכל טוב :

והרשב"א הלוי כתיב ז"ל ועדיין היה לבי תומה לי למה נעשה פתגם הרעה לאלימלך במהרה מבלי לאט לו עד שראיתי במדרש רבתי דרות ואף במחלון וכליון כך היה בתחלה סוסיהם חמוריהם גמליהם ואח"כ וימת אלימלך ואחר כך וימותו גם שניהם ע"כ הנה שפעת גמלים סוסים וחמורים שמתו בתחלה ולא שבו אל ד' עכ"ל ומה מאוד תמהתי עליו איך נחו דעתו בזה ולבו בלתי תומה לו כי והוא בעצמו פירש דממלת גם דכתיב במיתת מחלון וכליון מייתי קא דריש שירדו מנכסיה' והרי במיתת אלימלך לא נאמר וגם לא משתמע ממלת גם שנאמר בבניו שגם הוא העני ואדרבא אילו נאמר באלימלך אפשר שהיה משמע שגם בניו נשארו עניים ולא ירשו מאביהם כלל ועוד טעמים אחרים שכתבתי לעיל דמשמע מנייהו דמאי דקאמר במדרש רות ואח"כ מת אלימלך טעות הוא שנפל בספרים ואם לבו תומה לו למה נעשה פתגם הרעה לאלימלך במהרה מבלי לאט לו כבר כתבתי טעמים נכונים וישרים ועוד אשיבה ידי שנית בטעם נכון אשר לב כל אדם לא יתמה עוד על זה והענין הוא לפי שידוע הוא שמה שאין נפרעין מן הנפשות תחלה הוא על צד הרחמים כי מן הדין היה שיפרעו ממנו תחלה לכן אמרו ז"ל בלשונם אין בעל הרחמים נפרע מן הנפשות תחלה וגם אם כשאר עבירות אין נפרעין מן הנפשות תחלה כאן אין ראוי שירחם השי"ת על נפש אלימלך לבלתי הכות אותו כיון שהוא לא

לא ריחם על נשות בניו ית' אלא נתאכזר עליהם ובורח והפיל לבן של ישראל ולכן מדד לו הקב"ה מדה כנגד מדה וגם הוא לא התנהג עמו כבעל הרחמים אלא על פי הדין ונפרע ממנו תחלה ועם זה יובן מה שאמר הכתוב ונתן לך רחמים ורחמך כלומר יתן לך השי"ת טבע של רחמים שתהיה רחמן על העניים ואז ורחמך כי הא בהא תליא. אבל אם לא יש לך רחמים לרחם על אחרים גם הוא לא ירחם עליך את זה ראיתי בתשובת קושיא זו ואין ראי לכשוגה בשפעת גמלים תכסך כמו שכסה אותה הרשב"א הלוי באופן דשאני עבירה זו של אלימלך משאר עבירות שבתורה שבכולם אין בעל הרחמים נפרעין מן הנפשות תחלה חוץ מזו מן הטעם שכתבנו ועם זה יובן מה שאמר הכתוב גומל נפשו איש חסד כלומר כי מי שהוא איש חסד ורחמן עושה עם נפשו כי גם כן בעל הרחמים לא יפרע מנפשות תחלה אמנם עוכר שארו הוא איש אכזרי כאלימלך כי יפרעו מגופו תחלה ובפשט הכתוב אפשר לומר וימותו גם שניהם משמע ששניהם כאחד מתו ביום אחד וזה גם שניהם לרמוז שלא בזה אחר זה בזמנים מחולפים וגם אפשר דגם שניהם דקאמר לרבות במיתות כי מלבד מיתה והפסד גופם גם מיתות אבד שמם מן הארץ כי לא יזכרו ולא יעלו על לב עוד כי לא נשארה כי אם האשה יחידה שכולה וגלמודה ובנים לא היו להם שאם היו להם בנים מעולם לא היה נכרת שמם מן הארץ ומה גם כי לעולם אומרים פלוני בן פלוני לא כן עתה כי מת גם שמם מן הארץ ולזה קראם ילדים וקרוב לזה הדרך פירוש מורי ז"ל :

ואמר. ותשאר האשה משני ילדיה וגומר. קראם ילדים להורות על חסידותם כי עם היותם הם אנשים חשובים בתכלית החשיבות וכמו שקראם לעיל אפרתים ות"י רופלין ועכ"ז לגבי אמם היו מחזיקים עצמם הילדים קטנים ומקטינים עצמם לכל דבר לגבי דידה להיותם שרים אל משמעתה ושומעים לעצתה שלא לסור מאשר תגיד להם ועוד קראם ילדים להורות שהיא היתה משתעשעת בהם כאילו היה כל אחד ילד שעשועים שהקטן כשהוא ילד אביו ואמו משתעשעים בו ועוד אפשר שקראם ילדים על דרך מ"ש הכתוב בן שנה שאול במלכו ואמרו ז"ל כבן שנה לחטא להורות על חסידותו. ואפשר שאלו ג"כ היו צדיקים כילדים שאין בהם חטא ולא נמצא בהם רק העיכוב שנתעכבו שם כעשר שנים כאשר נשאו אותן הנשים ואשר על כן נענשו אמנם בכל שאר הדברים היו צדיקים :

ותקם היא וכלותיה ותשב וגומר. אי אפשר לומר ותשב ממש שהרי כתיב אח"כ ותצא מן המקום אשר היתה שמה אלא הכוונה שהשבה במחשבתה ושמה על לבה לשוב ומשום דקיימא לן שמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה לכן כתיב ותשב כי מעתה מעלה עליה הכתוב כאלו כבר שבה :

ובמדרש כי שמעה בשדה מואב שמעה מהרוכלים המחזירין בעיירות ומה שמעה פי' פקד ד' את עמו לתת להם לחם כתוב אחד אומר כי לא יטוש ד' את עמו ונחלתו לא יעזוב וכתוב אחד אומר כי לא יטוש ד' את עמו בעבור שמו הגדול א"ר שמואל בר נחמני פעמי' שהוא עושה בשביל שמו הגדול א"ר איבו כשישראל זכאין בעבור עמו ונחלתו וכשאין ישראל זכאין בעבור שמו הגדול ורבנן אמרו בארץ ישראל בשביל עמו ונחלתו בחוצה לארץ בעבור שמו הגדול שנאמר למעני למעני ע"כ ורצוי להבין מנא להו דמהרוכלין שמעה דילמא מבני מואב כי בלי ספק משם היו הולכין לארץ ישראל ואח"כ היו חוזרין לשדה מואב אל בתיהם ומהם שמעו לא מהרוכלין כי כפי משמעות לשונם משמע שהיו רוכלין ישראלים באים ומחזרין בשדי מואב שהם נקראים עיירות וכמו שדרשו רז"ל בפסוק לגור בשדי מואב ומהם שמעה ומנא להו שכך היה ועוד מהו ששאל בדרך שאלה ומה שמעה כי אין כאן מקום לשאלה כ"כ דפשטיה דקרא הוא כי שמעה כי פקד וגו' גם יש לדעת אם ר' איבו ורבנן אי פליגי או לא ואי קימא דפליגי במאי דבר תלוי מחלוקתם :

ואפשר לומר כי מאחר דברי השמועה דקדקו רז"ל שרוכלי' ישראלי' המחזרים בעיירות מהם שמעה וז"ש ומה שמעה כלומר מהדברים אשר שמעה מזה תכיר ותדע כי כפי דברינו שמהרוכלים ישראלים שמעה וזה כי מה שמעה כי פקד ד' את עמו לתת להם לחם ובדי להבין פירוש הכתוב הזה הקשה ורמי תרי קראי כתוב א' אומר כי לא יטוש וגו' וכתוב א' אומר וגו' ותירץ ר' שמואל בר נחמני פעמים שהוא עושה וכו' ופעמים שהוא עושה וכו' והנה רבי איבו ורבנן פליגי לידע פירוש אלו הטעמים מאי ניהו ור' איבו אמר כשישראל זכאין בעבור עמו ונחלתו כשאין ישראל זכאין בעבור שמו הגדול והא פליגי דר' איבו

איבו סבר דמאי דקאמר קרא כי לא יטוש ד' את עמו ונחלתו לא יעזוב פירוש עמו ונחלתו הוא נאמר על ישראל כי קרויים עמו וגם קרויים נחלתו שכן מצינו דכתיב כי חלק ד' עמו יעקב חבל נחלתו הרי שישראל קרוים נחלתו ואם כן עמו ונחלתו דקאמר על ישראל קאמר וכתוב אחר או' כי לא יטוש את עמו בעבור שמו הגדול הא כיצד בזמן שישראל זכאין וצדיקים וראויים ליקרא נחלתו אז בעבור עמו ונחלתו ועל זה אמר הכתוב כי לא יטוש ד' את עמו ונחלתו לא יעזוב וכשאין ישראל זכאין אז בעבור שמו הגדול ובזה משתעי קרא דכי לא יטוש ד' את עמו בעבור שמו הגדול ודייק זה דבזה הפסוק לא קראם נחלתו. ורבנן סברי דקרא דכי לא יטוש ד' את עמו ונחלתו לא יעזוב תרתי קאמר עמו הם ישראל ונחלתו היא ארץ ישראל כי שם היכל קדשו ובמקום משכן כבודו ועיני ד' בה מראשית השנה וגו' ובארץ ישראל עושה בשביל עמו ונחלתו כלומר בעבור שתיים אלה הוא מרחם בשביל עמו וגם בשביל נחלתו שהוא ארץ ישראל ולפי זה דייק שפיר מה שעשה הפסוק שני גזרות מחולקות ומרוחקות זמ"ז אחת לא יטוש ואחת לא יעזוב משמע דתרתי קאמר כי לא יטוש ד' את עמו היינו ישראל ונחלתו לא יעזוב היינו ארץ ישראל וכאשר ישראל הם בארץ ישראל עושה בשביל עמו ובשביל נחלתו וקרא דקאמר כי לא יטוש ד' את עמו בעבור שמו הגדול היינו כשהם בחוצה לארץ ולכן לא הוזכרה נחלתו בזה הפסוק ועם זה יצא לנו פירש לקרא דידן דדייק כרבי איבו שהפקידה היתה לפי שישראל חזרו בתשובה והיו אז זכאין ובשבילם פקד וז"ש כי פקד ד' את עמו נראה שהעם הוא העיקר ובשבילם פקד לא בשביל ארץ ישראל ובזה ידוייק מלת להם דקאמר מיותר כלומר לתת להם בשבילם כלומר כי ראוים הם לתת להם לחם וזה למה שעשו תשובה והיו זכאין ולכן אמר בעל המאמר ומה שמעה כלומר מן הדברים ששמעה והם כי פקד ד' את עמו לתת להם לחם הדברים הללו עדים שמהרוכלים שמעה שהיו באים רוכלים ישראלים וספרו לה איך חזרו ישראל בתשובה והיו זכאין וריחם ד' עליהם אמנם אם היה שמבני מואב שמעה מנין היו יודעי' הם אם חזרו בתשוב' והיו זכאין אם לאו אלא לאו מהרוכלים שמעה. ובפשט הכתוב אפשר לומר לפי פשוטו כי בשומעה כי פקד ד' במדות רחמיו את עמו שלא מצינו ולא שמצינו שחזרו בתשובה עם בני ישראל ופקד אותם לתת להם לחם במתנה מבלי היותם ראוים לטובה כלל מיד שמה לדרך פעמיה ותשב משדי מואב אשר מדות הדין היתה מתוח עליה שמה ותאמר אלכה ואשובה אל מקומי הראשון והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ד' במדות טובו אל עמי ומולדתי גם לי גם להם יהיה אף שאיני ראויה לטובה כי במקום ההוא מתנהג ד' ברחמים פשוטים וז"ש פקד ד' שמורה על רחמים וגם לתת לשון מתנת חנם: ואומרו ותקם היא וכלותי' וגו' אפשר כי נשא לבן אותנה שוב משדי מואב לשתי סיבות בסיבות מה שממנו ומה שאליו ועל סיבות מה שאליו אמר כי שמעה כי פקד ד' את עמו לתת להם לחם וכיון שנפקדה עמה נכספה וגם כלתה נפשה אל עמה ומולדתה ואל אלהיה לשוב כי שמה תרגיע ותמצא לה מנוח בארץ מולדתה הארץ אשר חפץ בה המלך הקדוש ית' שמו והיה לאלהיה ועל סיבות מה שממנו אמר ותצא מן המקום כלומר מסיבות המקום אשר היתה שמה כי צרה יגון ואנחה מצאה לה במקום ההוא מעת בואה שמה מיד מת אישה ואחריו בניו ובקשה לברוח מן המקום הרע ההוא המוכן לפרענות וכו':

ומ"ש כי שמעה בשדי מואב. תרגום יונתן כי נאמר לה על פום מלאכא דה' ואפשר לומר לפי האומרים כי הרעבון הזה היה כולל בכל הארצות ולא נסע אלימלך מבית לחם אלא לברוח ממקום שהיו מכירים ברוב עושרו אל מקום שלא יכירוהו כי אמר אלכה לו מן המקום הזה פן ישובו על פתחי כל העם מקלה לשאול אוכל לנפשם כי יודע כל שער עמי כי יש בידי יכולת לזון את כולם ובהיות כי גם היתה רעב בשדי מואב אז הבינה בדעתה כי פקד ד' את עמו ויהיה כי שמעה מל' הבנה כמו וישמע אברהם אל עפרון וזה כי ראתה שדי מואב בנאות דשא דשנים ורעננים אמרה מסתמא כי כן יהי' בארץ ישראל ופרוח תפרח ותגל ערבה וא"כ אלכה ואשובה וזה שכתוב ותשב משדי מואב כי שמעה והבינה בשדות גנות ופרדסי' אשר במואב המקו' אשר הית' שמה ראת' אותם ירעפון דשא וגיל גבעות תחגורנה ומהם שמע' והבינ' כי פקד ד' את עמו וגו':

ואפשר לומר כי לפי ששמעה בשדי מואב כי פקד ד' את עמו. לזה שבה שאילו לא שמעה זה לא היתה שבה לפי שתמות ברעב ויתאכזרו עמה לפי שהיא ג"כ נתאכזרה היא ובעלה בברחם מפני זלעפות רעב ולבלתי רחם על אביוני עמו ולכן

לא

לא שבה עד אשר שמעה כי פקד ה' את עמו באופן
לתת להם לחם ועם דרך זה אפשר גם כן לומר
דמאי דקאמר להם על נעמי וכלותיה קאמר והכוונה
כי פקד ד' את עמו באופן שיוכלו עמו לרחם עליהם
ולתת להם לחם לאכול ואינו מן התימה דהוה לי'
למנקט להן כגון לפי שכבר מצינו במקומות רבים
שאומר בכנוי מם על הנקבות והעד ותלכנה שתיהם,
עד בואנה בית לחם, אשר בנו שתיהם את בית
ישראל, באמרם המלך אחשורוש וגומר :

ובמה שאמרו רז"ל וימותו גם שניהם וגומר מתחלה
ירדו מנכסיהם וזה דייק מלת גם שניהם
אפשר עם זה לומר מ"ש ותשאר האשה משני ילדיה
ומאישה כלומר שלא הרגישה ולא שתה לבה אל איבוד
הממון כי ידעה שהכל הבל ואם נפשה דאבה הוא
על שני ילדיה ועל אישה וז"ש משני ילדיה ומאישה
לא מן הממון : אח"כ מצאתי למורי זלה"ה שפירש
כן. וכביאור לרב אחרון כתוב לאמור ותשאר האשה
וגומר . א"ר חנינא שירי שיריים . וללמוד כי לרות
אחרונות הזכירו לרות ראשונות לנעמי. וזה כי בחיי
הבנים היתה מתנחמת בבניה ולא היתה זוכרת מיתת
בעלה אך במות בניה אז נדמה לה ששלשתן מתו
כאחד בעלה ושני בניה וזה ע"ד שדרשו רז"ל בפסוק
יוסף איננו ושמעון איננו וגומר : אמר להם בתחלה
כשהיה בנימין אצלי היה דעתי מיושבת עלי ועכשיו
דומה לי כאילו שלשתן לקחתם ביום א' עכ"ל : וגם
הרשב"א הלוי כתבו ועוד כתוב ובמדרש לקח טוב
משני ילדיה ומאישה לרות אחרונות משכחות את
הראשונות לפיכך הקדים ילדיה לאישה עכ"ל : עוד
כתב הרב האחרון ותקם היא וכלותי' ללמוד שבעת
נסיעת' מן העיר לא נודע שהיו הולכין מן המקום
אלא היא לבד וכלותיה היו הולכות עמה בחזקת לויה
לא ללכת מארץ מולדתן ולכן אמרו ותקם היא וכלותיה
ותשב כלומר לשוב אל ארץ מולדתה וההליכה שמה
תקרא השבה וחזרה לנעמי שיצאה משם אך לכלותיה
לא תקרא חזרה אלא הליכה : כי שמעה בשדי מואב
וגומר סיפר הכתוב שהרגישה נעמי בעונש המתים
שנענשו על ישיבת ח"ל ולא הרגישה כן עד מות בניה
כי מתו יחדיו ופתאום כנז' ואז נתנה את לבה לשוב
אחר שאין לה סיבה להתעכב והיא שמעה קודם
לכן כי פקד ד' וגו' וראוי היה לשב אחרי הוסרה
סיבות יציאה משם א"כ למד הכתוב שלא ברחה
נעמי משדי מואב בכונה שלא תראה ברעה שכלותי'
ישאו לזרים כדרך הנשים המקנאות רק שמעה כי
פקד ד' ואין לה טעם להתעכב בח"ל א"כ כיון לומר
שאחרי שמעה כי פקד ד' חזרה למקומה כי לולא
כן לא היתה חוזרת פן תוכרח לחזור על פתחי
הנדיבים ורואי' יבקשו ממנה באומרם כי נמדד לה
מדה כנגד מדה עכ"ל :

והה"ר יוסף יחייא ז"ל כתב וזה לשונו אבל האשה
שעד פה לא חטאה להיותה מוכרחת
מאנשי' ומשועבדת לאב ובנים לא מתה ונשארה
עכ"ל וה"ר יהודה נתן פרובנצאל כתב ואלי ותשאר
מגזירו' שאר רוצה לומ' קירוב כמו ודשנו את המזבח
פירושו הוא הסרת הדשן עכ"ל :

מורי זלה"ה כתב כפי דברי המתרגם ומיתו אף
תרויהון מחלון וכליון בארעא מסאבתא
יצא לנו מלת גם שמרבה בדרך אחרת והיא מיתה
אחרת שהמת חוצה לארץ מת שתי מיתות וכדמשמע
בפסיקתא על פשחור עכ"ל . ומה שאמר ותקם
היא וגו' ותשב וגו' הכל לשון יחיד אפשר לדורשו
לגנאי על כלותי' כי אז לא קמה בלב שלם לשוב
אלא נעמי והיא לבדה גמרה בלבה לשוב כי כלותי'
עדיין מספקא להו והיה הדבר אין ולאו ורפייא
בידייהו עד אח"כ . שכל אחת מהם גמרה בלבה
מה שגמרה כיתד תקוע' כל אחת לדרכה פנה זו
לטובה וזו לרעה כמסופר לקמן אבל בתחלת המחשב'
לקום ולשוב אל ארץ יהודה לא היתה אלא נעמי
ולכן לא אמר אלא ותקם ותשב לשון יחיד : ואפשר
לדורשו לשבח כלותיה כי בתחלת המחשבה קודם
שיבוא הדבר לידי גמר ולמעשה כולם היו בלב אחד
כאיש אחד וחשבו לשוב עמה ולהיותם שלשתם בלב
א' אמר על שלשתם ותקם היא וכלותיה ותשב כי
שלשתן כאחד חשובות בעת המחשבה אבל כאשר בא
הדבר לידי גמר ולידי מעשה כי גדול נסיון עשות
הדבר בפועל ומעשה אז נתחלקו לבות הכלות
לשתי' אחת הנה ואחת הנה וז"ש ותצא מן המקום
אשר היתה שמה ושתי כלותיה עמה כי בעת יציאה
בפועל ובא לידי גמר אז ושתי כלותי' עמה כי עתה
נתחלקו ונעשו שתים מחולקות זו מזו אבל בפסוק
הראשון דייק דלא קאמר היא ושתי כלותיה אבל
עתה נעשו שתים כי חלק לבה מעלת רות עד שלא
היו שוות אלא בהליכה בדרך לפנים וזהו ותלכנה
בדרך כי בזו שתיהן שוות כי ערפה היתה בושה
להפנות עורף אל חמותה ולבה לא נכון עמה ומפני
הבושה ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה ונעמי
ברות בינתה הכירה בפני ערפה כי לא מלבה היתה
הליכתה

הליכתה עמה והכרת פניה ענו בה ופניה לא היו לה עוד כי היא פלוגות על פרידתה מעמה ומולדתה כי מכאן ריסי עיני האדם יכיר אם זך מעשיהו ואם בכל לבבו ובכל נפשו עובד עבודתו וע"כ ברואות' כי שתיהן הנה ואין לבבם שוה וזהו ותאמר נעמי לשתי כלותיה דייק מלת לשתי דקאמר פעם אחת והתחילה לדבר אותן ולדחותן מעליה להעביר מסוה הכוס' מעל פניה' ואם תדבר לערפה בלבד כי היא אשר פניה זועפים אמר תאמר כי לכה נכון עמה יותר מרות ויעלה עשן באפה על כי דחתה אותה לבדה ועל כן דברה לשתיהן יחד לכנה שובנה וגומר עד כי העביר מסוה הבושה על פניהם וערפה נשקה לחמותה ורות דבקה בה כדלקמן :

ותצא מן המקום אשר היתה שמה וגומר. למה שכבר כתבו לעיל בפסוק ותקם היא וכלותיה וגו' כי נעמי נסעה משם אם מלד מה שממנו והוא המקום אשר ממנו יוצאה ואם בסבת מה שאלי' והוא המקום אלי' הולכות ולפי שאלו השתי סבות לדקו יחדו לנעמי וכדאמרן לעי' אבל לשתי כלותי' שלא ראו מימיהן ארץ יהודה לא יחסו' בה ואין אצלן סבת מה שאליו סבה כלל אין עוד להם אלא סבת מה שממנו כי גם עליהן עבר כוס התרעלה במות בעליהן בחורי חמד במקו' ההוא ויבקשו להסתיר פנים ממנו ולא תשובנה לראות עוד עד עולם ע"כ אמר ושתי כלותי' עמה כסברתה וכשם שנעמי היתה מתאוה לשוב אל ארץ יהודה ומקומה הראשון מקום מנוחתה ומקו' משכן כבודה גם שתי כלותיה תלכנה בדרך כאלו היתה אצלן הסבת הליכתן אל ארץ יהודה ואף גם שלא ראו ארץ יהודה מעולם כ"כ היתה תאותן וחפצן אליה כאלו היא מקום מולדתן עד כי יאמר גם עליהן שהולכתי לשוב אל מקום הראשון כי היתה חביבה א"י בעיניהן עד כי הליכתן הראשונה אליה היתה בעיניהן כאלו הן שבות אליה ולא הולכות בתחלה ואפשר עוד לפרשו עם הפסוק דלעיל דקאמר ותקם היא וכלותי' הגיד לנו כי לא קמה היא וכלותי' ושמו לדרך פעמיהן לשוב מיד אל ארץ יהודה אלא ותשב משדי מואב כי אלימלך כדי שלא ידעו העניים והאביונים איה מקומו נכנס חדר לפנים מחדר ושדה בתוך שדה שעל כן אומר שדי ביו"ד לשון רבים כי יצא בתוך שדות הרבה ועתה קמה היא וכלותיה ותשב מתוך אותם השדות ומשדה אל שדה לאט ולא מהרה ללכת דרך ארץ ישראל אל על כי פקד ה' את עמו ושיתן להם כבר לחם לשובע כי לא נפתחו ארובות השמים להריק עליה' לחם מן השמים אלא התחיל לפקוד אותם בגשמי רצון בעתם ובעלי ברכה ובהמשך הזמן יותן להם לחם וז"ו לתת להם לחם דקאמר שעדיין לא נתן אלא פקד לתת אחר זמן ועכשו בתחלה לא עשתה עוד אלא ותצא מן המקום אשר היתה שמה אותו השדה אשר היתה בו שהיה באמצע שדי מואב ושתי כלותיה עמה ותלכנה קו לקו זעיר שם הולכות ומתהלכות בדרך לאטם וזהו בדרך מיותר דקאמר להורות שהיו הולכות לאטם בדרך לשוב אחר זמן לארץ יהודה בזמן שיתן להם לחם :

א"נ כאומרו ותצא מן המקום הגיד לנו גודל תאותה לשוב אל ארץ ישראל עד שלא המתינ' שיירה ללכת בחברת אנשים מפני פחד הדרך אלא היא לבדה יצאת מן המקום אשר היתה שמה ואם תאמר ומה פחד יש באשה זקנה כדבריה שאמרה כי זקנתי מהיות לאיש ומני תירא לזה אמר ושתי כלותיה עמה בחורות יפיפיות עמה בחברתה לא הי' להם חברה לשמרה מאורב בדרך אלא הזקנה בלבד באיש מגן ולא היה דרכם במקום ישוב אלא מקום ציה ושממה דרך לא עבר בה איש וזהו ותלכנה בדרך דרך מהלכי דרכים אשר הוא בחזקת סכנה וכל זה מרוב חשקם ומאוויים לשוב אל ארץ יהודה מרוב חיבתן על הארץ הקדושה לא נכנס פחד בלבן כלל . רז"ל אמרו שהיו הולכות יחפות בדרך ילא להם מתיבת בדרך מיותרת כי היה די שיאמר ותלכנה לשוב אל ארץ יהודה מאי בדרך אלא להורו' שלא היה דבר מפסיק בין פרסת רגליהן לקרקע הדרך כי יחפות היו :

א"נ אמרה נעמי לשתי כלותיה לאחר מסת' סיבות אפשר שאין אתן רוצות להתפרד מעלי אם בעבור שלא התנהגתי עמכם כחמותה בכלה שנא' עליהן אם גר זהב עם ככם כן תדור כלה בחמותה ודרך העולם הוא לנסות בין שתיהן איבה ושנאה ותחרות ואנכי הייתי לכן כחיי בעליכן לאם ואהבתי אתכם ולכן בחרתם שלא לעזוב אותי אם בעבור זה יותר טוב לכן ללכת אל בית אמכם כי היא אמכם האמיתות כי אף אם אני לכם כאם יותר באמת היא אמכם לכם לאם ממני וזהו שובנה אשה לבית אמה ואם מה שאין אתם רוצות להפרד ממני היא לסיבת אחרת וזה אשר הרביתם לעשות

טובה עמי כל ימי חייהם ונראה בעיניהם כי אם תעזבו אותו יחידה וגלמודה אתן מספידות ומאבדו' כל מה שעשיתן עד עתה לא תזכר ולא תפקד ולא תעלה על לב עוד כל הטובה אשר עשיתן עמדי עד עתה אחר שבשעת הצורך כי ראיתן אותי שכולה וגלמודה נפרדתם ממנו ותעזבו אותי וכדי שלא להפסיד החסד אשר התחסדת' עמדי במה שעבר באהם עמי אתה כאשר צר לי זאת לא זאת כי אעפ"י שלא תלכי עמי יעשה ד' עמהם חסד כאשר עשיתן עם המתים במה שעבר ולא תפסידו שכר מה שעשיתן עד עתה אם לא תלכו אתם עמי עתה ואין אתם צריכות לעשות עוד:

במדרש, ותצא מן המקום אשר היתה שמה. ותצא וכי לא יצאת משם אלא היא והלא כמה גמלים יצאו כמה חמרים יצאו ואת אמרת ותצא ר' עזריה בשם רבי יהודה בר סימון גדול שבעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה והוא שבחה פנה משם פנה זיוה פנה הודה פנה שבחה וכן את מוצא ביעקב אבינו כשיצ' מבאר שבע פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה תמן לא הות אלא אותה הצדקת ברם הכא לא הוה יצחק תמן אלא א"ר עזריה בשם רבי עזריה בר סימון לא דומה זכות צדיק אחד לזכות שני צדיקים ע"כ. ראוי לעורר ראשונה כי אחרי שכבר תפס בקרא ואמר ותצא מן המקום אשר היתה שמה תכף הי' לו לומר וכי לא יצאת משם אלא היא מאי מלת ותצא דקאמר עוד בנתים. ועוד מאי האי דקא מתמה והלא כמה חמורים וכמה גמלים יצאו כי מה יש בזה ואפילו שיצאו וכי תיסק אדעתין שהי' לו לפסוק ולכתוב יציאת החמורים והגמלים כאשר כ' יציאתה ועוד קשה כי רש"י ז"ל כתוב ענין המאמר הזה בביאורו לרות זה לשונו ותצא מן המקום למה נאמר הרי כבר נאמר ותשב משדי מואב ומהכין תשוב אם לא תצא מן המקום שהיתה שם אלא מגיד שיציאת הצדיק מן המקום נכרת ועושה רושם פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה של עיר וכן ויצא יעקב מבאר שבע. והנה בזה קשה לי שהרי בעל המאמר שדרש מכאן שיציאת הצדיק עושה רושם לא הרגיש קושית רש"י אלא הרגיש וכי לא יצאת משם אלא היא והלא כמה חמורים וכמה גמלים יצאו ולא דרש מזה שכבר נאמר ותשב משדי מואב כמו שאמר רש"י ז"ל ואין לו' דשני הברייתות הן ומר אמר חדא ומר אמר חדא כי רש"י ז"ל אין לו לזוז מדברי רז"ל הקדושים גם ראוי להבין למה חזר ואמר ואת אומרת ותצא דנראה מיותר והיה לו לקצר כמובן. עוד ראוי לדעת מאי האי דקאמר ארבע חלוקות שמשמעותן ענין אחד ונראה כפל ענין דזיוה והודה הדרה ושבחה הכל דבר אחד וכחד מנייהו הוה סגי. עוד מאי מלת הוא דקאמר בכל אחד ואחד דהוא אחד הוה סגי ולימא הכי הוא זיוה הודה והדרה ושבחה עוד מה שאמר וכן את מוצא ביעקב אבינו ולמה עשה עיקר לדרוש הדרשה בנעמי שהם דברי קבלה ואחר כך כמו בדרך טפל דרש ענין יעקב שכן אמר וכן את מוצא ביעקב ולמה לא דרש בפסוק התורה ולימא אח"כ וכן את מוצא בנעמי עוד ראוי להבין מאי קא מקשה תמן לא הוה אלא אותה הצדקת ברם הכא כו' כי מי לא ידע בתירוץ שאינו דומה זכות צדיק אחד לזכות שני צדיקים ודקארי לה מה קארי לה ואם נאמר שאף על פי כן הקשה אם כן קשה לנו מה תירוץ לו המתרץ:

הביאור אפשר לומר כי באומרו מלת ותצא אחר שכבר תפס לשון הכתוב היא התחלת התמיהה כלומר ותצא יתירא למה לי כי קרא יתירא הוא כיון שכבר כתב לעיל ותשב משדי מואב ואי אפשר לשוב אם לא שתצא והוא ההכרח של רש"י ז"ל ואם כן מלת ותצא היא יתירא ואומרו כי לא יצאת משם אלא היא והלא כמה גמלים וכו' כוונתו היא זאת כלומר ואף אם תרצה לתרץ דלאו יתירא הוא דאצטריך להשמיענו גודל חשקה ותאותה עם ארץ ישראל עד שלא המתינה לצאת עם שיירה אלא היא לבדה יצאה עם שתי כלותיה וכל זה מהחשק והתאוה שהיה לה לשוב אל ארץ יהודה זה אי אפשר שכוונת הכתוב היא זו לפי שאם לא היה אומר הכתוב אלא ותצא היא ושתי כלותיה עמה ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה הי' אפשר לומר שכוונת הכתוב להודיענו שהיא יצאה יחידה מרוב החשק של ארץ ישראל אבל באומרו מן המקו' אשר היתה שמה לא יצדק שכיון לומר ותצא יחידה מן המקום אשר היתה שמה כי זה שקר כי מאותו המקום לא יצאה היא לבדה שהלא כמה גמלי' וכמה חמרים יצאו אלה מפה ואלה מפה זה למזרח וזה למערב ואיך רצה להודיענו במלת ותצא שהיא יצאה יחידה אם מ"ש הכתוב מן המקום אשר היתה שמה מנגד לכונה זו כי לא יצדק זה עם זה וזה שחוזר ואמר ואת אמרת ותצא כלומר אף אם תהיה

כוונתו

כוונתו שיצאה יחידה מבלי שיירה ולא לשלול שלא יצאו אחרים מן העיר עם כל זה אומרו ותצא עם מ"ש מן המקום וגו' מחזי כשקרא וזה שתפס בעל המאמר בתחילת דבריו כל הפסוק באומרו ותצא מן המקום אשר היתה שמה שאילו לא היה אומר אלא ותצא בלבד היה אפשר לתרץ דלא קרא יתירא כדאמרן וזהו מ"ש וכי לא יצאה משם כי דייק מלת משם רצה לומר כי על היותו מורה מקום על זה קשה דודאי הוא גילוי שאין כוונת הכתוב להודיענו שהיא יצאה יחידה מרוב חשקה ותאותה ואם כן הדרא קושיא לדוכתין כי ותצא הוא קרא יתירא כיון שכבר כתוב לעיל ותשב וכדפירש רש"י ז"ל כדאמרן ולכן לא כתוב רש"י אלא ההכרח הזה שהוא האמיתי כי מה שאמר והלא כמה חמרים וכו' אינו אלא דחוי לפירוש אחר שהיה אפשר לפרש כדי לתרץ מלת ותצא וכיון שנדחה שוב אין לפרשו והדרא קושיא לדוכתין למה נאמר ותצא ותירץ ואמר גדול שבעיר הוא זיוה והוא הודה וכו' נקט הני ארבעה לישני אפשר דתרי מנייהו שכר רוחני ותרי אחריני שכר גשמי והתחיל מלמעלה למטה מן היותר חשוב והוא השכר העיקרי דמעותד לחיי העולם הבא והוא שצדיקים יושבים ונהנים מזיו השכינה ובזמן שהצדיק בעיר המדריך ומיישר את אנשי העיר בדרך אשר ילכו בה ובמעשים אשר יעשון כמלא שהוא מורה אותם לחיי העולם הבא להיות מזיו השכינה כמלא שהוא זיוה שעל ידו זוכים זיו. ועוד זוכים לשכר אחר רוחני שהוא ההוד וההוד נקרא ע"ד מה שאמר הכתוב ונתת מהודך עליו והיא ניכרית בפנים כי חכמת אדם תאיר פניו וכן מצינו ואמרו ז"ל מהיכן זכה משה לקרני ההוד הרי שנזוהר פניו קרא הוד ומאותו ההוד שבפניו היו יראים ישראל מגשת אליו וכמו שאמר הכתוב וייראו מגשת אליו ואז"ל בוא וראה כמה גדול כחה של עבירה שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה מהו אומר ומראה כבוד ד' כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל ואינן יראין ולא מזדעזעים ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של משה היו מרתיעים ומזדעזעים והשמיענו שבזמן שהצדיק בעיר על ידי מה שמדריכם ללמוד וללמד לשמור ולעשות זוכים על ידו להוד ויקר עד שיראו ויזדעזעו אומות העולם מגשת עליהם להרע להם כי יראו כל עמי הארץ כי שם ד' נקרא עליהם ויראו מהם וכל זה בסיבת הצדיק ולכן ראוי לומר עליו הוא הודה. אמר עוד הוא הדרה עתה ביאר השכר הגשמי והאחד הוא ההדר והדר הוא הזקנה ע"ד מה שאמר הכתוב והדרת פני זקן כי הזקנה הוא מהודר וגם הכל מהדרים אותה ואמר שבזכות אותו הצדיק שבעיר כולם יאריכו ימי' וימותו בסידור של זקנה והכ' ח"ו לא ימותו אנשי' שחורי ראש וזקן וזה במה שיסיר ד' מהם כל חולי וכל מדוי מצרי' הרעי' בזכות אותו הצדיק ז"ל הוא הדרה. אמר עוד הוא שבחה הוא שכר גשמי אחר והוא אחרון פחות מכולם וזה כי שבחה של עיר יאמר על שבח מזונותי' שהיא משובחת בהם על דרך שאמרו רז"ל שבעה מינים נשתבחה בהם ארץ ישראל נראה דשבח העיר מתקרי עניני מזונותי' בזמן שהצדיק בעיר הוא שבחה שבזכותו הקב"ה מברכ' בגשמי רצון ותהי אחריתה חיים ושבע ועליו יאמר כי שם צוה ד' את הברכה ברכות המזונות חיים עד העולם הוא ענין ההדר והזקנה וארבעת הפנים האלו זוכים אנשי העיר בזמן שהצדיק בעיר:

ואומרן מלת הוא בכל חדא וחדא ולא אמר הוא אחד לכולם להורו' כי כל טוב' וטובה מאלו שזוכי' בשבילו מעלה הקב"ה כאילו לא הקדים לתת טובה אחרת בשבילו אלא זו היא הראשונה וכאילו עתה הוא מתחיל ואומר הוא הודה כי לעולם בראשונה היה צריך לומר מלת הוא ולכן נקט הוא בכל חדא כאילו זו היא הראשונה ובזה כל טובה וטובה מאלו היא באה בריבוי מבלי למצוא כלל לפי שמעריכים אותה כאילו עדיין לא עשו שום טובה בשבילו אלא זו בלבד וכן ראוי שתהיה בריבוי עצום וכשהצדיק הולך משם פנה זיוה בו הנה כפי חשיבות השכר כן הוא מהירות איבודו שלא יוכלו להשיגו ולכן נקט בראשונה פנה זיוה כי הראשון שנאבד מהם הוא זיוה שנשקל במה שלא יהיו הגונים כבתחלה תיכף יאבדו שלא יזכו להיות כאותם שיושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה ואח"כ פנה הודה כי סר צילם מעליהם ואח"כ פנה הדרה כי ח"ו בחטאם ימותו אנשים כי אין ערוד ממית אלא חטא ממית ואח"כ ויהי רעב בארץ ומייסרם ברעב ובצמא ובחוסר כל באופן שפנה שבחה. **אמר** עוד תמן לא הוה אלא אותה הצדקת ברם הכא הא הוה יצחק תמן אלא א"ר עזריה וכו' הנה המקשה בודאי שידע שאינה דומה זכות צדיק אחד לזכות שני צדיקים אבל חשב שההפרש שביניהם הוא בכפלים לבד במשל שאם כשיהיו שני צדיקים בעיר

יהי'

יהיה במשל מאה אוקיות של זיו והוד והדר כאשר יצא הצדיק הא' ישארו חמשים ולכן הקשה דבשלמא תמן במואב לא הוית אלא היא ויצדק באומרו שבצאתה משם פנה זיוה ופנה הדרה לפי שנשארה העיר כארץ מאפילה ותחשך הארץ ברם הכא לא הות יצחק תמן והכוונה שכיון שהיה יצחק תמן לא יצדק אומרו פנה זיוה פנה הודה וכו' כי נראה שכל זיוה וכל הודה פנה וזה אינו שאם פנה לא פנה אלא חצי זיוה וחצי הודה וחצי הדרה כי החצי האחר נשאר כיון שעדיין נשאר יצחק שם ולא שייך למימר פנה זיוה פנה הודה פנה הדרה וכו':

ותירץ אלא א"ר עזריה לא דומה זכות צדיק אחד לזכות שני צדיקים הכוונה אין הדבר כמו שחשבת שהיית מדמה הזכיות שחשבת שהיו שוים שאם כשיש צדיק אחד יש בעיר שיעור חמשים שיעורים של זיו והוד והדר כשיהיו שנים יהיו מאה שיעורי' של זיו והוד והדר ויוכפל הדבר בשוה כיון שבשביל צדיק א' יש חמשים שיעורים של זיו וכו' בשביל שני צדיקים יהיו מאה שאם היה הדבר כן האמת אתך דלא שייך לומר פנה זיוה וכו' כי עדיין נשאר חלקו של זיו של הצדיק האחר ולא פנה אלא חצי זיוה כדאמרן אבל הדבר הוא עולה כמו שאמרו בלע"ז אלגאליארי"ן שאם כשיש צדיק אחד בעיר יש במשל כ' שיעורים של זיו כאשר יהיו שני צדיקי' לא יהי' שוה זכות שניהם אל האחת וזה במה שיוכפל הזיו למאה שיעורים אין הדבר כן אבל יעלה במדרגה גדולה לאלף אלפי שיעורים של זיו והוד והדר וכן היה בבאר שבע כשהיו שני הצדיקים שם כי היה הזיו וההוד בערך אלגאל"י ועתה כאשר יצאו יעקב מבאר שבע לא נשאר אלא צדיק א' וכל אותה מעלת הזיו שעלת' אלגאליאר"ן פנה והלך לה ולא נשאר אלא הכ' שיעורי' של זיו באופן שכפי שיעור הזיו וההוד שפנה וחלף והלך לה יצדק לומר על העיר פנה זיוה כאילו כל זיוה הלך כי מה שנשאר אינו נערך לכלום כפי ערך מה שהי' לה עד עתה וצדקת באומרו פנה זיוה וכו' ולפי דבנדון דידן הדרשה היא פשוטה משום דלא הות אלא היא אמנם ביעקב אינו ברור כ"כ משום דהא הוה שם יצחק לכן נקט לה לדרשא בנעמי ואח"כ הודיענו וכן ביעקב אף אם אינו ברור כ"כ ותירצו אינו דומה זכות צדיק אחד לזכות שני צדיקים וכו' וכיון דבנעמי הדרשא היא מוכרחת מאמת עצמה זה יהי' קצת הכרח שגם ביעקב אזלינן לה לשיטה זו ודרשינן ליה הכי אח"כ מצאתי בבראשית רבה דדריש ר' עזרי' בעצמו הדרשה ביציאת יעקב ואח"כ אמר ודכוותה ותצא מן המקום אשר היתה שמה דייק דלא קאמר וכן כדקאמר הכא במדרש רות ביציאת יעקב לפי שיציאת נעמי היא פשוטה ואדרבא היא הכרח שגם ביעקב דרשינן לה הכי ולזה אמר לישנא דדכוותי' כלומר אל יקשה בעיניך מה שדרשתי ביציאת יעקב דדכוותיה מצינו בנעמי ושם אין לפקפק בדבר וכן תמצא בבראשית רבה כשמביא דרשת ויצא יעקב דריש לה ר' עזריה בשם רבי סימון וכשמביא דכוותה ותצא מן המקום אשר היתה שמה דריש לה בשם רבי עזריה בשם ר' סימון וגם בשם רבי חנן בשם רבי שמואל בר רב יצחק בזמן שהצדיק בעיר וכו' ואח"כ כאשר מקשה ניחא תמן דלא הות אלא היא ברם הכא וכו' תירץ ר' עזריה בשם ר' סימון נראה דר' עזריה דווקא דדריש לה הכי ביציאת יעקב נמי הוצרך לתרץ אינו דומה וכו' אבל ר' חנן אפשר דלא דריש לה אלא בנעמי לבד משום דלא הות תמן אלא היא ולכן דייק שפיר דבבראשית רבה כאשר מביא ראיית נעמי נקט לה בלישנא דדכוותה וברות כאשר מביא ראיית יעקב אמר וכן ביעקב, ואפשר לדייק בפשט הכתוב אומרו אשר היתה שמה על דרך דרשת חז"ל שהודיענו גודל הרושם שעשתה יציאתה בעיר שנשאר' כארץ מאפיל' וזה שאמר ותצא כלומר יצאת זיו מן המקום אשר היתה שמה ואומרו מן המקום אשר היתה שמה כלומר מן המקום אשר היא לבדה היתה שמה דלא הות תמן אלא היא ובודאי שביציאתה חשכה הארץ לא כן ביעקב שגם אם פנה זיוה משום שאינו דומה זכות צדיק אחד וגומר עם כל זה הא מיהא נשאר בעיר זיו יצחק אמנם הכא ותצא מן המקום אשר היתה שמה היא לבדה היתה שמה, וגם אם בשתי כלותיה אפשר שהי' להם שום זיו או הדר כי בהכרח למדו איזה דבר טוב מנעמי ולפחות רות סופה יוכיח על תחילתה שהיו לה מעשים טובים אפילו הכי לא נשארה שם אלא ושתי כלותי' עמה באופן שנשארה העיר מבלי זיו כצל ענן וערפל סביבותיה וגם אפשר לדייק מלת היתה כי נקטינן והיה לשון שמחה ויהי לשון צער כמאמרם ז"ל ועם זה נאמר שבמקום והיה לזכר יאמר היתה לנקבה והכל לשון שמחה ושבח ולכן אמר אשר היתה שמה כי היא היתה שמחת העיר כולה ויושבה שמה

העיר היתה גדלה ושמחה כי היא היתה זיוה והדרה ועתה נשארה העיר דוה ונאנחה :

ובמדרש. ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה אמר ר' יוחנן עברו על שורות הדין והלכו ביום טוב ע"כ. וראוי לדעת מנא להו לרז"ל לחשוד אותם שעברו על שורות הדין והלכו ביום טוב ואפשר לומר כי קרא יתירא קא דריש דהוה סגי דלימא הכי ותצא מן המקום אשר היתה שמה ושתי כלותיה עמה לשוב אל ארץ יהודה ואנא ידענא דבשובם היו הולכות בדרך דאי אפשר בלאו הכי לכן הודיענו שכוונת הכתוב שהזכיר הליכות הדרך להשמיענו שאם היות שהליכתם בדרך היתה נמנעת על פי שורות הדין וראוי שלא ללכת ועם כל זה הנה ותלכנה בדרך ואין זה אלא שנאמר שהלכו ביום טוב דבשבת שהוא חמור כולי האי לא חשידי וביום טוב הלכו שהוא קל וקילא להו מילתא ומתוך גנותן למדנו שבחן כי באות נפשן לשוב אל ארץ יהודה נקל בעיניהן ההליכה ביום טוב וזה שסיים הכתוב לשוב אל ארץ וגומר :

ועוד במדרש ד"א ותלכנה בדרך מלמד שהולכות יחפות וגופן נוגעו' בארץ, וכתב הרשב"א הלוי ז"ל זה הדבר אפשר שידרש כי תכל נפשן לארץ הקדושה ובאו יחפות להורות עוצם התשוקה ואשר יראה יותר אמיתי כי הדלות והשפלות גרם זה ולכן ותלכנה בדרך יחפות וגופן רצה לומר רגליהן נוגעות בארץ וגם שבח הוא להן ביותר בהיותן לפנים רכות וענוגות אשר לא נסתה כף רגליהן הצג על הארץ מהתענג ומרוך ועתה כהיום בסיבות סיבות ה' הולכות יחפות ותתנגפנה רגליהן באבנים ורגבי הסלעים נבוא לשם ד' ע"כ. והנה הוא ז"ל העיד כי הדרך האמיתי היא האחרון והדבר פשוט אבל ראוי לדקדק בדברי המאמר למה כפל ואמר שהולכות יחפות וגופן נוגעות בארץ כי באומרו שהיו הולכות יחפות בודאי שהיה גופן נוגעת בארץ אבל אפשר שאלו אמר יחפות בלבד הוה סליק אדעתין שהיו יחפות לגמרי מבלי מנעל וסנדל כלל לכן אמר שלא הענין כן לפי שהן היו צנועות בתכלית הצניעות וכבר נקטינן דטפח באשה ערוה ובפרט במקו' שדרכו להיות מכוסה לכן הודיענו פירוש יחפות שלא היו יחפות לגמרי אבל היו לובשות מנעלים בלויים כל כך עד שלא נשאר מהמנעל כי אם הכיסוי העליון שהוא מכסה את רגליה אמנם כפות רגליהן היו נוגעות בארץ כי היו בלויים ומרוב עניות' אין לאל ידם לתקנם והיה גופן נוגע בארץ דהיינו כפות רגליהן וזה אמרם ז"ל יחפות וגופן נוגעות בארץ באופן שהיו הולכות בצניעות גדול אין רואה מבשרם עד מדרך כף רגל ומה שדרשו ז"ל דרשא זו הוא מקרא יתירא דותלכנה בדרך דאל"כ מה בא ללמדנו וזה דייק במ"ש בתחל' דבריו מלמד וכו' כלומר דאי לא תימא הכי מה בא ללמדנו, **ובמדרש** ותלכנה בדרך עסוקות בהלכות גרים ע"כ . וכתב הרשב"א הלוי אפשר שדרשו כן כדרכה הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות כדאיתא במדרש וכן ענין ותלכנה בדרך ענין הלכות. אמנם במדרש לקח טוב מצאתי ותלכנה בדרך עוסקות בהלכות לשוב אל ארץ יהודה לשוב בדת היהודי' ע"כ. א"כ מתיבת לשוב אל ארץ יהודה דרשוהו ואומרו בדתי היהודים נראה שדרש תיבות ארץ כמו שדרשוהו רז"ל בב"ר פל"ז מן הארץ ההיא יצא אשור מן העצה ההיא יצא אשור כיון שראה אותם באים לחלוק על הקב"ה פנה מארצו ע"כ הנה שתיבת ארץ ענינה עצה ודברי התורה כולה עצות מרחוק להשכיל להיטיב לאדם עכ"ל :

ואני אומר דודאי דמדרש רות ומדרש לקח טוב לא פליגו אלא שבמדרש רות קיצר ובכתו' יש שני הכרחיות לדרשא זו הא' אומר ותלכנה בדרך מיותר והי' סגי דלימא הכי ותצא וגו' ושתי כלותי' עמה לשוב אל ארץ יהודה כי בוודאי אי אפשר לשוב אם לא שילכו בדרך ומה גם שאם היה רוצה להזכיר ההליכה לימא ותלכנה לשוב אל ארץ וגו' מלת בדרך למה לי ועוד הכרח שני מה שאמר לשוב אל ארץ יהודה דלא ה"ל למימר אלא לשוב אל בית לחם לפי שעיקר שם העיר היה ב"ל והכינוי שלה הוא יהודה כמ"ש לעיל וילך איש מב"ל יהודה ואם כן למה דילג השם העיקרי ונקט הכינוי הטפל והנה מצינו דלקמן כשהזכיר ביאתן נקט והמה באו ב"ל בתחלת קציר שעורים ולא אמר והמה באו ארץ יהודה כדאמר הכא ואם כן למה לא נקט הכא לשוב אל בית לחם, והנה במדרש רות לא הביא אלא ההכרח הא' וקיצר ובמדרש לקח טוב נקט השתי הכרחיות בפירוש והכוונה כי דרך יאמר במקומות רבים על דרכי התורה והמצות כמו שאמר הכתוב והודעת להם את הדרך ילכו בה ועתה אלו היו הולכות ומתעסקות בדרך אשר אותו הדרך היה לשוב אל ארץ יהודה כלומר לשוב בדת היהודים

דהיינו

דהיינו הדרך אשר ילכו בה והמלות וההלכות של הגרים השבים מגיותן לגירות ועתה מ"ש הכתוב לשוב אל ארץ יהודה אין הכוונה על כינוי המקום אלא הכוונה אל ארץ אשר נוהגים דת יהודי' וזו היא כוונת מלת יהודה דקאמר ע"ד מ"ש הכתוב איש יהודי היה בשושן הבירה דלאו משבט יהודה ממש דאיש ימיני הוה ומבנימין קא אתי אלא פי' יהודי דקאמר הכוונה גברא חסידא וכמו שתרגם המתרגם וכן מצינו שאמרו ז"ל שכל מי שכופר בע"ז נקרא יהודי וכן נאמר בחנניה מישאל ועזריה שנאמר עליהם אית גוברין יהודאין והטעם למה כל הכופר בע"ז נקרא יהודי מפורש בביאורי למגלת אסתר ודרשוהו משם כן מה שאמר בכאן לשוב אל ארץ יהודה הכוונה אל ארץ שכלם יהודי' ונוהגי' דת יהודית ולפי שאלו הנשי' היו באים עתה להתגייר ולשוב אל דת יהודית ולכפור בע"ז על כן אמר לשוב אל ארץ יהודה כדאמרן :

עוד כתב הרשב"א הלוי ז"ל. אפשר לדרוש אומרו אל ארץ יהוד' כי קיימו בעצמן דברי חכמים ואידותם במסכת ירושלמי מעשה פ"ג תן שכר לפסיעותיך וכן אלה על כל מסע ומסע היו אומרות לשוב אל ארץ יהודה כדי לתת שכר לפסיעותיהן כאמור עכ"ל, ולי אפשר לומר לפי דרך זה בהיות כי נשים לבדן יצאו ואף לא היה להם איש להראותם הדרך ילכו בה עד שהיו צריכו' לשאול אל כל מהלכי דרכים אשר תמצאן איזו הוא הדרך לשוב אל ארץ יהוד' וז"ש ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה כי בכל הדרך שאלו והיו דבריהם לשוב אל ארץ יהודה באיזה דרך הולכים :

עוד כתב הרשב"א הלוי ז"ל, זה לשונו ועוד לשוב אל ארץ יהוד' כי מטבע האדם להשתוקק אל ארץ מולדתו אמנם כי ההליכה הזו כולה לשמים ואין בה חלק נכרי וזר ולא לבוא לבית לחם עיר מולדת נעמי היתה הכונה רק לשוב אל ארץ יהודה באיזה עיר שתהי'. האמנם אחרי רואי המליאות עד בואנה בית לחם נראה במגמת פניהם המקום ההוא ואם כן אומרו לשוב אל ארץ יהוד' רלה לומר לבית לחם וגם זה אדרוש לשבח כי מטבע בני האדם אשר ירדו מנכסיהם ללכת ולהרחיק נדוד למקום שאין מכירים אותם כי כסת' כלימה פני' ברואו' אנשים אשר מאסו אבותם לשית כלבי צאנם פועים מעלה מעלה אמנם האיש הירא את דבר ד' יעמוד במקומו ופניו משתנים בראותו בני נכל גם בני בלי שם פועים למעלה והוא יורד מטה להיות זה לו כופר נפשו וכן עשתה הצדקת נעמי באות נפשה באה וחזרה למקומה ללמד דעת את העם כי צדיק ד' בכל דרכיו וכמו שהצדיקה עלי' את הדין נגד השמש שאומרה וד' ענה בי ורצתה להתכלם ולהתבייש שמה במקום אשר חטאה למען תהיה לה כפרה גמורה והוא ענין אמיתי ונפלא עד מאוד עכ"ל :

ובביאו' לרב אחרון זה לשונו בא להודיע מה שהזכרתי כי בצאתם מן המקום לא נתפרסם שהיתה הולכות אלא נעמי בלבד וז"ש והיא מן המקום היא לבדה אך כלותיה היו הולכות עמה בחזקת לויה ולכן לא אמרה נעמי להן דבר בצאתן מן המקום ותלכנ' בדרך וגו' כיוון לומר שנעמי לא דברה לכלותיה כל עוד שלא הגיעו לפרשת דרכים אשר מנהג המלוים לשוב משם בחשבה שכלותיה היו יוצאות ללוותה אך כשהלכה בדרך לשוב אל ארץ יהודה כלומר שהגיעו לפרשת דרכים ללכת אל ארץ יהודה וכלותיה עוד הולכות עמה אז אמרה להן לשוב :

או אפשר לומר שעד צאתן אל אם הדרך לא תקנו כלותיה עצמן ומלבושיהן כדרך כל הולכי דרך ולזה לא הרגישה נעמי שהיו רוצות לשוב עמה אך אחרי הגיען אל אם הדרך הן תקנו עצמן להולכי דרך והיינו דקאמר ותלכנה בדרך לשוב אל וגומר והורו בדעתן שכונתן היתה לשוב עמה אז השיבה אמרים להן :

ותאמר נעמי וגו' לפירוש האחד שכתבתי השיבה נעמי ואמרה לשתי כלותיה לכנה שובנה כלומר עד כאן תחום המלוים מכאן ואילך שובנה בנותי והתחילה לפרד אותן כמנהג הנפטר מחברו ואמרה יעש ה' עמכם חסד וגומר ולפירוש השני אמרה להן בנותי עד כאן חשבתי שכוונתכן היתה ללכת עמי רואה אני כי זה הוא מלד שאתכן לעזבני ולא תרצו אותן להתחיל העזבה לכן הריני מתחלת בדברי העזבה ואומרת לכנה שובנה בנותי ואם אין לכן על אהבתכן עוד כתב זה לשונו ומורי פירש כי אומרו אשה לבית אישה להיות שהבחורות האלה נשאו לאנשים אשר לא מעטם היו ועל כל פנים היה זה שלא ברצון אביהם על המואבע רק ברצון אמותם או ברצונם מלד חשק או דבר אחר והאב אשרי וחזק הלב מראם בן חלליו המורד בו והנשים רחמניות למרחמיהן כדין ושלא כדין ולכן אמרה נעמי אם

כוונתכם

כוונתכם לשוב עמי ליראתכן משום בית אביכם כי לא יקבל אתכם הכני מייעלות אתכם שתשובנה אשה בית אמה והאם תרחם עליכן ואם שתיכן היו בנות עגלון כדברי חז"ל צריך לומר כי נשים רבות היה לו כי מלך הוא וכל אשה עומדת בהיכל מלכות לבדה כמנהג נשי מלך יעש ד' עמכן חסד וגו' כלומר ייטיב ד' עמכם טובה בשופע בדרך חסד כלומר יותר מדאי כאשר עשיתם עם המתים ועמדי כלומר כל מה שיוסיף ויתן הקב"ה בדרך חסד הכל כדאי לכן ואינו מיותר רק כן עשיתן אתם עם המתים טוב יותר מדאי והראוי ועמדי אחרי מות אנשיכן ולכן גם שאני אומרת שיעשה ה' עמכן חסד באמת כי אין דבר מיותר כי כל מה שיוסיף ויתן הכל כדאי לכן כפי פעולתכן הטובה עכ"ל:

ומורי זלה"ה כתוב ותאמר נעמי לשתי כלותיה וגו' אמרה להן אפילו שתהיה פרידתכן ממנו באופן שתקרא הליכה והוא שתלכו למקום שמשולם לא הייתן בו ראוי לכן ללכת ולהפריד ממנו כי אין לכם בחברתי שום תועלת כל שכן לשוב כל אחת לבית אמה שהוא נקל לכם ואם הכוונה לעשות עמי גמילת חסד והוא שלא להניחני יחידה וגלמודה או לפחות ללותי תספיק מה שעשיתן עם המתים ועמדי כי בלי זה יספיק לכם שיש בו כדי שיתן ה' לכם וגומר ומעם יעשה דכתוב מלא בה"א וקריינן יעש חסר אפשר דמשום דהחסד הנזכר בפסוק הוא גופני בעולם הזה הורה הפסוק שהיתה כוונת נעמי שהיתה חסד חסר ועפ"ל אמר כן כי העיקר יהיה קיים לעוה"ב. ואומרו עמכם ועשית' כמ"ש והיה ראוי להיות כנון כי נקבות הנה אפשר לפי שהנה בחרו בדרכיהם לעשות כמעשה גבר להשפיע לאחרים לזון ולפרנס לנעמי וגם לוותר הכתובה כאלו לא היו נקבות אשר להן משפט הכתובה ולכן אמר כאשר עשיתם במה שהוא סימן זכרון וגם בתפלה עליהם אמרה יעש ה' עמכם כמ"ש לומר שמהרב טוב וחסד אשר יעשה ה' עמהן במנוחה רבה בהשקט ושלוה מבלי השתעבדות וטירחא יתירא כמשפט הנשואות לבעליהן וכאילו לא היה רשות אחרים עליהן זהו טעם יתן ד' לכם הכתוב בקרא דבתרי' והרי זה מדה כנגד מדה עכ"ל:

ואפשר לי לומר עוד שבנות לכנה שובנה הוא לפי שיש אומרי' שגיירום ואח"כ נשאום ולכן אפשר שאמרה נעמי לשתי כלותיה הפרדו לא מפני זה באחד משתי אופנים אם תרצו לעמוד בגרותיכן ולא לחזור לשוב לסורכן אם כן תקרא חזרתכם לבית אמכם הליכה לבד כי איננה שבות לסורכן הראשון וזהו היתה החלוקה הראשונה שראוי שתעשו ואם לא תחפצו בדת היהודים רק תרצו לשוב בעצם לקדמותכן להיות גויות כבראשונה הרשות בידכן וזהו שאמר שובנה אשה לבית אמה כי זו תקרא שובנה ממש ואמר יעש ה' עמכם חסד כאשר עשיתם וגומר וכתי' יעשה וקריינן יעש לרמוז על השתי אופנים של חזרה שאם ילכו לבית אמם אמנם לא ישובו לסורן ולגיותן לזה רמז יעשה מלא כי בזה האופן היתה מתפללת שיעשה להן החסד רב ולזה כתיב יעשה מלא בה"א לרמוז שיהיה עשיה מלאה אמנם אם ישובו ויחזרו לסורן לזה התפללה שאפילו הכי יעש עמהן חסד כאשר עשו גם המה אבל קריינן יעש כי או לא תהיה עשיה מלאה וכראוי אלא די להן עשיה חסרה:

א"נ אמר לכנה שובנה כלומר גם אם היה מכאן לבית אמכן מרחק רב עד שיצטרך הליכה ללכת שמה היה ראוי שתלכו לבית אמכם ותניחו אותי וזהו לכנה דקאמר כ"ש שאין צריך רק שתשובו לאחוריכם ארבעים פסיעות אלו שהלכתם עמי ללוות אותי שובנה אשה לבית אמה וכן אז"ל שארבעים פסיעות הלכה ערפה עם חמותה. ואמר אשה לבית אמה ולא אמר אשה לבית אביה אפשר כי לא היה להן אב או הזכיר האם שכאשר תתאלמן הבת האם מרחמת על הבת יותר מן האב כי עליה מוטל להשיאה ולפרנס אותה בנדוניא ובכל צרכה ואפילו כשהיא בתולה דרך האם שמרחמת על הבת ודרך האב לרחם על הבן ולכך נקט אשה לבית אמה או יהיה כמו שאמרו ז"ל שאין אב לגוי וכוונתם ז"ל לפי שסתם וגו' זונה ולא ניכר לה אב כי אם באם:

ואומרו כאשר עשיתם עם המתים ועמדי אמרו ז"ל עם המתים שנטפלתם בתכריכיהן ועמדי שויתרו לה כתובותיהן ע"כ דרשו ז"ל שנטפלו בתכריכים מדקאמר עם המתים ולא קאמר עם בניי נראה שעל החסד שעשו עמהם כאשר היו מתים אמר ואין זה ודאי אלא שנטפלו בתכריכיהן ודרשו ממאי דקאמר ועמדי שויתרו לה כתובותיהן שאין לומר שהיה על שעשו עמה חסד בכל העשר שנים שישבו נשואות עם בניה דאם כן הוה ליה למימר עמדי קודם שיאמר עם המתים ומדקאמר עמדי בתר עם המתים נראה שאחר שעשו עם המתים שכבר עשו חסד עמה ואין זה אלא במה שויתרו לה כתובותיהן. וצריך לחקור

דלכאורה משמע שאלו נשארו בדלי דלות שכן אמרו ז"ל בותלכנה בדרך שהיו הולכות יחפות משמע שהדלות והשפלות גרם זהו ואם כן כיון שמחלון וכליון לא הניחו נכסים אם כן מאי ויתרו לה הא שיעבוד כתובתן לא היה על נעמי אלא על נכסי המת ונכסים ליתנהו כדאמרן :

ואפשר לומר שנעמי יצא' ערבנית על כתובתן ועתה ויתרו לה על הערבנות או אפשר שכאשר מתו מחלון וכליון הניחו נכסים והן לא רצו לגבות את כתובתן רק ויתרו לה את כתובתן והניחו את נעמי בכבודה כאשר היתה בתחלה וישבו שלשתן כאחת עד אשר תם הכסף ואז ותלא מן המקום אשר היתה ותלכנה בדרך ובאו יחפות. או אפשר שכאשר הלכו אלימלך ובניו מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב נשארו להם בתים ונחלות שדה וכרם בבית לחם יהוד' וכולן בוודאי שהיו משועבדין לכתובתן והן ויתרו לה לנעמי וכן נראה דלקמן כתיב קרא חלקות השדה אשר לאחינו לאלימלך מכרה נעמי נראה שנשאר להן נחלה עדיין בבית לחם. ובאומרו יעש ד' עמכם חסד וגומר אפשר לומר עם מה שאמרו ז"ל כי נפש הגר בעולם הבא אין לה לבוש כדי שתתלבש בו לבוא לראות ולהשתחוות לפניו י"ת כשאר הנשמות ואי אפשר לה להיות ערומה לעלות ולראות והשי"ת עושה חסד עמהן שמלבשן בנשמות הצדיקים ועולות לפני אדון ד' לבאות ולכן אמרה להן נעמי יעש ד' עמכם חסד שילביש את נשמתכן בלבוש איש נקי וצדיק מדה כנגד מדה כאשר עשיתן עם המתים שהלבשתם את גופם בתכריכין כן ילבש השי"ת את נשמתכן בתכריכין רוחניים וצדיקים כדאמרן לפי שע"י אותו הלבוש זוכים לעלות' במעלה רמה ונשארה לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו ולכן וגם כן כחסד אשר עשיתן עמדי שויתרתם כתובתכם כנגד זה התפללה ואמרה יתן ד' לכם כלומר אף אם ויתרתם על כתובתכם ועתה אין לכם ממון כלל להכנים בכתובה למי שישא אתכם יתן ד' לכם כלומר הוא ית' לו הכסף ולו הזהב והוא יריק לכם ברכה עד שתכניסו לבעליכם כתובה מרובה באופן שתמצאנה מנוחה אשה בית אישה וידוע הוא שהאשה שכתובתה מרובה יש לה מנוחה בבית אישה לפי שאינו יכול לגרשה בנקל באותה שכתובתה מועטת ולכן יאמר יתן ד' לכם כ"כ ברכה שתכנים בכתובתן תמורות מה שויתרתם לי ובזה תמצאנה מנוחה אשה בית אישה כדאמרן.

ובהיות שהשני חסדים הללו שיעשה ד' עמהן תמורת מה שעשו הן עם המתים ועמה האחד הוא שכר רוחני אשר אין לו קץ וגבול והוא תכריכי נשמותיהן לעולם הבא תמורות התכריכים שנתנו למתים והאחד הוא שכר גשמי תמורת מה שוויתרו לה כתובתן כדאמרן על כן כתיב יעשה וקריגן יעש כי כנגד השכר הרוחני כתיב יעשה מלא לפי שהשכר מלא ואין לו קץ וגבול וכנגד הגשמי שהוא הווה ונפסד קריגן יעש לפי שבוודאי הי עשיה חסיר' כיון שבהכרח הוא כלה ואבד:

ואפשר עוד לומר שמה שאמר ועמדי הכוונה שהיא התפללה לאל שיעשה ד' עמהן חסד לתקן להן לבושי נשמותיהן לעתיד לבוא ואפשר שהוא נתאוותה להיות' נשמתה לבוש לנשמותיהן ועל ידה יעלו לר"ות וזה שאמר ועמדי רלה לומר יהי רלון שזה החסד שיעשה השי"ת עמכם להלביש נשמותיכן שיהי' עמדי שאני אהיה הלבוש לכם ועל ידי ועמדי תעלו לראות את פני ד' וזהו עמדי דקאמר באופן שגם אם עתה תתפרדו ממנו לעתיד לבוא תתחברו עמדי שהוא החיבור האמיתי והקיים לעולם :

ובמדרש א"ר זעירא מגילה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה לא איסור ולא היתר ולמה נכתבה ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים ע"כ וראוי להבין מאי קאמר אין בה לא טומאה ולא טהרה כי מה טומאה וטהרה שייך במגילה וגם מה קאמר לא איסור ולא היתר אלא אפשר לומר דלקושיית למה נכתבה מגילה זו היה אפשר לתרץ אחד משני תירוצים או שנאמר שהות ברוח הקדש נאמרה על יד שמואל הרואה ואין טעם ברלונו ית' לומר למה נכתבה כמו שאין להקשות למה נכתבו כל הספורים בספר שופטים ובספר מלכים לפי שכולם ברוח הקודש נאמרו זה אי אפשר לתרץ כן לפי שספר שופטים ומלכים פשוט הוא לכ"לי עלמא שברוח הקודש נאמרו וכולם מטמאים את הידים לתרומה כמו שכל כתבי הקודש תורה נביאים וכתובים מטמאים את הידים לפי שברור הוא שנאמרו ברוח הקדש ולכך מטמאים את הידים אבל מגילה זו אין שום גילוי מתוכה אם נאמרה ברוח הקודש ומטמא את הידים אם לאו באופן שמגלה זו אין בה לא טומאה ולא טהרה ברור מתוכה ואם נאמר שלסיבה אחרת נכתב' הלא היא שהוא פסק דין על דוד שע"ה וכל זרעו אחו שמותר לבא בקהל אע"ג דמרות המואביה קא אתי משום דעמוני ולא עמונית מואבי

ולא מואביות גם זה אינו כי מגילה זו אין גילוי ממנו לזרעו של דוד לא לאיסור ולא להיתר דהא אמינא דמעשה שהיה כך היה ומאן לימא לן דזווגו של בועז בהיתר הוה שהרי ראה ראינו שבזמן שאול נסתפקו על דוד אם היה כשר לבוא בקהל וכמו שאחז"ל על פסוק בן מי זה העלם ומכח כל הנהו קושייתא דאקשי עלייהו דואג ואסתיקו ובעו לאכרוזי עליה דדוד שאסור לבוא בקהל לולי עמשא בן איש ושמו יתרא הישמעאלי ואמ' רבא מלמד שחגר חרבו כישמעאלי ואמר כל מי שאינו שומע הלכה זו ידקר בחרב כך מקובלני מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואביות הרי זה בבירור כי מן המגילה הזאת אין ממנה שום גילוי לזרעו של דוד לא איסור ולא היתר. אמר עוד ולמה נכתבה ללמדך כמה שכר טוב לגומלי חסדים הכונה כי מכל המאורעות שמספר בה יודע כמה שכר טוב לגומלי חסדים ראשונה מפורענותו של אלימלך על שנתאכזר ולא גמל חסד עם עניי עמו משם יודע כמה שכר טוב לגומלי חסדים כי מדה טובה מרובה על מדות פורעניות. וגם ממה שאמר יעש ד' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים בתכריכין ועמדי בוויתור הכתוב' כמאמרם ז"ל או כמו שתרגום המתרגם ועמי דזנתון וסוברתון יתי ועל זה זכתה שיצא שלמה ממנה וגם לערפה על שלותה את חמותה והלכה עמה מ' פסיעו' נתלה לבנה מ' יום וכן מהגמילו' חסד שעשה בועז עם רות ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר על כן זכה שיצא ממנו כל מלכות בית דוד:

ובנמוקי החסיד הר"ר יוסף יעבץ זלה"ה היה די לומר לכלותיה אבל הכונה כי בכתבר שנים בכוונה אחת איש אל אחיו יעזורו להוציא מה שבכחם אל הפועל על כן אם היתה מדברת לכל אחת אולי לא יאותו על כן דברה לשתיהן יחד עכ"ל. והרשב"א הלוי כתב שהכוונה להורות כי דברה לשתיהן יחד שלא תאמר שמא דברה לרות דברים המושכים את הלב באהבתה אותה מלערפה ולכן נתקרבה זו ונתרחקה זו רק לשתי כלותיה כי כולן שוות בעיניה ולשתיהן דברה דברים אחדים:

עוד כתב ז"ל ועוד מצאתי כתוב בלשון הזה ותאמר נעמי היה לה לומר קוד' שתלכנה מביתן וי"ש לומר שאילו היתה אומרות זה בביתן אולי מצד הכמרת ניחומיה לא היו עוזבות אות' לפי שלא היו יודעות טורח הדרך ולכן הניחה אותם שתלכנה בדרך כדי שתתייגענה ויגיע ללבן עזיבו' מקומן כדי שתתנחמנה ולא אמרה להן שתשובנה וז"ש ותלכנה בדרך ואחר כך, ושאמר נעמי עכ"ל: ובאומרו לכנה שובנה כתב הרשב"א הלוי ז"ל יקשה להיותן תנועות הפכיות כי ההליכה היא תנועה נכחית אל מה שאליה ושובנה היא תנועה ההפכות והחזרה אל מה שממנו ולא תדקנה מחוברות והיותר נראה אלי שהיה עניינו שתלכנה עמה עד בית לחם ואחרי כן תשובנה למקומן וזהו לכנה שובנה ואחרי כן לא אמר כי אם שובנה פעמים והכונה לפי שפורי כמו שכבר כתבתי היתה לנסותן לכונתה לגיירן כדרך הצדקניות שרה מגיירת את הנשים ולא לאנס ותלכנה בדרך עסוקות בהלכות גרים כי דעתה ומעיינה להכניס אהבת ד' בלבן אך אאנס על דרך הגירות כמו שיהא שמאל דוחה וימין מקרבות ולכן בחרה שתלכנה כדי שעיניהן תראינה תפארת ישראל ותחמדנה יופי התירה והמצוה בלבן ולכן עוסקות עמהם בהלכות גרים למען דעת לדקות ד' כי מ"א אזהרות הזהיר על הגר וכיוצא באלה הדברים והבליע הדבר בנעימות דבריה לכנה שובנה אשה לבית אמה למען לא אלך יחידה שכולה וגלמודה לכנה עמי ואח"כ שובנה אשה לבית אומתה: ובנמוקי החסיד הר"ר יוסף יעבץ ז"ל מצאתי כתוב לכנה שובנה להיותה מסופקת פן יתרצו אמרה ב' לשונות הפכיים עכ"ל.

עוד כתב הרש"בא ז"ל יעש ד' עמכם חסד אל אתי כתוב במדרש לקח טוב יעש ד' עמכם חסד מלמד שאין הגר שמח בעולם הזה וכן אז"ל במסכת יבמות מפני מה ייסורין באים על האומות מפני שהשו עצמן להתגייר וכדי שיתמרקו עונותיהם הראשונות לכך קרי יעש וכתיב יעשה ואף גם זאת מדרכי הגירות להודיען כי יעשה עמהן חסד אך חסר לא כבני ברית לראות היעמדו דבריהן ותאמרנה יודעות אנו ואין אנו כדאין לכך כדרכי הגר:

ובמדרש רות מהזוהר כתוב לאמר יעש יעשה כתיב אמרה להם אם תזכו להכנס תחת רגלי השכינה ואם לאו יעש חסד ה"א כתיב והדבר מבואר כי ה"א אחרונה היא שכינה עכ"ל. עוד מצא כתוב כלשון הזה כאשר עשיתם עם המתים יראה כי כשהייתן מכבדות אותי בחיי בניי לא היה חסד כי אולי ממוראכם עשיתם אבל מה שאתנה עושות עכשיו הוא חסד עם המתים שעתה נראה שמאהבה שהיה לכן עמהם אתנה זוכרות ואתנה עושות חסד עם בניי ועמדי ע"כל. ואומרו עמכם כמ"ש וכן כאשר עשיתם במ"ש ואם הוא סימן זכרות לא

נקבות

נקבות כתב הרשב"א הלוי ז"ל אפשר שביוונה כי עד שעת ההיא הלכו עמה מ' פסיעות כדאמרינן במדרש רבי ברכי' בשם ר' יצחק ארבעים פסיעות הלכה ערפה עם חמותה ונתלה לבנה מ' יום שנאמר ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב ארבעים יום ע"כ ובסיומם כעתו בדלי דלות ולא מצאה ידה די השיב להן גמולן אמרה כי בעל הגמול ישלם להן שכר הפסיעות ההנה כי ארבעים הנה ולכן אמרה יעש ד' עמכם חסד וכאשר עשיתם כי בפירוש אמרה על שהבריכין ועל ווימור הכתובות כמדובר ובשתום הודיעה שאפי' שכר הפסיעו' תשולנה ואף הנה ספורו' והם ארבעים על"ל · והמתרגם תרגום כמה דעבדתון עם בעליכון שסריבי' דסרבתון למיסב גוברין בתר מותיהן ואף אם ירא' כי אם לו למת אם אשתו אם תנשא או תתענן עם מה שהביא בספר הזוהר בשם הסבא מתרלה כי במות האדם מניח רוח אחד בבטן אשתו וכן בהנשא לשני אותו השני בבואו עליה פייל רוח · אחרת בגווה ואי אפשר לשתיהן שיתקיימו כאחת ונלחמו איש באחיו עד דנפק חד לחברי' ומגרש יתי' ולכן כאשר כאש' שנתאלמנו' לא תנשא עוד הרי זו עושה חסד עם בעלה המת כי הרוח תנוח בקרבו ובאו דברי המתרגם על נכון . והרשב"א הלוי ז"ל האריך בזה כביאורו והביא כל דברי הסבא באריכו' דרשהו משם כי מקום שאמרו לקצר איני רשאי להאריך וכמה שכתוב במ"ס לשון זכר אבאר דעתי בפסוק הבא בע"ה .

אמר כי יתן להם בשכר החסד שעשו עם המתים ועמה קרן שהוא השכר הראוי להם ועוד יתן להם פירות במתנה ועל העיקר השכר אמר יעש ד' עמכם חסד ועל המתנה אמר יתן ד' לכם שיחזור ויתן לכם יותר מן הראוי לכם במתנה ומצאן מנוחה עוד בדרך מליאה יותר ומן הראוי לכם:

א"נ אמר כי החסד שיעשה ד' עמכם לא יהיה כדרך שעשיתם אתם עם המתים ועמדי כי נתנה בשר ודם ועשיתם חסד עמנו אבל החסד שיעשה ד' עמכם בשכר זאת לא יהיה ע"י בשר ודם אחר שיעשה טובה איש אחר עמהם כי מתנתם מעוטה וחרפתם מרובה אלא מידו לידכם ידו הפתוחה המלאה והרחבה וזהו יתן ד' לכם הוא ולא אחר'. ואמר ומצאן מנוחה אשה בית אישה שנדחקו המפרשים לפרש פרשהו ודרשהו יתן ד' לכם אשה בית אישה ומצאן מנוחה . ולי פירושו לפי שעשו עמהם שתים אחד תכריכי המתים ועוד מחילת הכתובה לה ועל מאי דסליק מיניה שהוא מה שעשו עמה אמר יתן ד' לכם ועל תכריכי המתים אמר שיהיה להם מדה כנגד מדה וכמו שהניחו נפש בעליהן אחרי מותן בקבורה בקבורת להם תכריכים כידוע שמנוחה גדולה היא אל המת לילך לבוש ולא ערום עד שעל זה היה צוה' יעקב אבינו ע"ה על בנו כאומרו כתונת בני כלומ' הנה הכתונת והוא נשאר ערום ועוד שנית שלא זכה לקבורה כי חיה רעה אכלתהו וקבורת חמור נקבר כמלא שהתכריכים הניחו את נפשם ובשכר המנוחה הזאת תמצאן מנוחה אשה בית אישה בחייכן בעולם הזה ואחר שסיימה דבריה לומר תשובנה מאחריה לא נשאר כי אם נשיקה של פרישות כדרך הפורשין מחבריהם כי יפרדו איש מאחיו שנושקין איש את רעהו ואולי יבושו בושת הנה לישק לה ולכן הקדימ' היא ותשק להן ותשאנה קולן ותבכינה :

א"נ יאמר בשנדייק למה דברה דבריה במ"ס בלשון זכר ואמרה יעש ד' עמכם כאשר עשיתם יתן ד' לכם וגו' והכוונה בהיות שהיא ראתה כבן שישבו עשר שנים נשואות ולא ילדו והאשה ששהתה עשר שנים ולא ילדה הוא סימן עקרות כי עקרה היא וכן מצינו ברבקה דכתיב ויעתר יצחק לד' לנוכח אשתו כי עקרה היא ואותו הוא קרינן היא וכתיב הוא ואלו' הכוונה יובן עם מה שאמר רב נחמן בגמרא אף אנן דרשינן מאי אילונית דוכריכיתא כי תרגום איל דכר וזה לפי שאינה יולדות כזכר קורים אותה אילונית דכרניתא לשון זכר ובלשון לע"ז מאגור"א ולכן ברבקה כאשר הודיענו שהיא עקרה כתוב הוא כאלו היא כזכר אינו יוליד וקרינן היא כי סיף סוף נקיבה היא ולכן בנידון דידן כאשר נעמי ראתה ששהו עשר שנים ולא ילדו אמרה בלבה אולי עקרות הנה ולכן כינה אותם במ"ס כזכר ועל זה בעצמו היתה תפילתה עליהם ע"ד ויעתר יצחק לד' לנוכח אשתו ועל זה אמר יעש ד' עמכם חסד תמורות מה שעשיתן עם המתי' ועמדי והשכר יהי' זה שיתן ד' לכם ומצאנה מנוחה אשה בית אישה והענין הוא כי כאשר האשה איננה יולדות אין לה מנוחה כלל עם בעלה אבל מבוקר לערב יתקוטטו זה עם זה על דבר הבנים ולכן אמרה להם אם שאני רואה בכם סימן של זכר דלאו שכמדומה שאתם עקרות יתן ד' לכם וזה לכם במ"ס יתן לכם מתנה טובה באופן שתמצאנה מנוחה אשה בית אישה וזה יהיה בתת ד' לכם בנים

בניס ויפקוד אתכם כאשר פקד לאמהות :

א"נ יאמר לפי שבגמרא ריש סוטה אמר ר"ל אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו ומותבינן עליה דהא קימא לן דארבעים יום קודם יצירות הולד אומרים בת פלוני לפלוני אפי' מעבר ליס ומסקינן כאן בזווג ראשון כאן בזווג שני באופן כי זיווג שני הוא לפי מעשיהן לכן התפללה נעמי שגם אם מעשיהן לא יאותו כ"כ למצוא דבר חפץ בבעל כגון שימצאו מנוחה אשה בית אשה התפלל' אלא שאעפי"כ יתן ד' להם בדרך מתנה אף אם לא תהיינה ראויות לפי מעשיהן יתן להם הוא ית' כן ויחשוב כאלו הוא הזיווג הראשון אשר בידו יתבר' גם עתה אם זיווג שני הוא יתן לכם זיווג טוב והגון באופן שתמצאנה מנוחה אשה בית אישה :

ובמדרש יתן ד' לכם, אמר ר' יוסי כל אותן הטובות והנחמות שעתיד הקב"ה ליתן לשלמה דכתיב וד' נתן חכמה לשלמה יהיו מכם דרשו זה לפי שדברים הללו הם מבלי גיזרה שאמר יתן ולא פירש מה יתן שאם על המנוחה דלקמיה קאמר הכי הל"ל יתן ד' לכם מנוח' ומדקאמר ומצאנה מנוחה הרי התחיל במצא ומ:אן להורות דמילתא אחרית' היא ברכות המנוחה לכן דרשו דיתן ד' לכם היא גיזרה אחת לבדה ומה שאמר יתן ד' היא הודעות העתיד והכוונה הדברים שעתיד שיתן ד' לשלמה דכתיב ויתן ד' חכמ' לשלמה יהי רצון שזה החלק יהי' לכם ומצא לכם היא הגיזרה ומצא יתן ד' היא הודעת מה שעתיד ליתן :

עוד במדרש, ומצאנה מנוחה מצאן כתיב אחת מוצאת שתים לא מוצאת ראוי להבין שאם היא ידעה שאחת מוצאת שתים לא מוצאת אם כן כשאמרה יתן ד' לכם ורמזה הטובות שעתיד הקב"ה ליתן לשלמה יהיו מכם אם כבר ידעה שא' לבדה מוצאת למה אמרה לכם וכללה את שתיהן אפשר לומר שבודאי שהיא ידעה הכל ורוח ד' דיבר בה אבל רצתה שלא לשנות בדבריה בלשון יחידה כאלו מדברת עם רות לבדה ומקרבות אותה כי חששה לכבוד ערפה ולכן דיברה לשתיהן בדיבור א' בשוה ולכן כאשר אמרה יתן ד' לכם לא היתה יכולה לומר לך כי היתה מעלת קנאה לכן אמר לכם אבל מצא ומצאנה כי הה"א אחרונה היא מאותיו' הגרון ואינה נרגשת בקריאה כי בין אם יאמרו ומצאנה בה"א או מצאן בלא ה"א אין בקריאה שום הפרש ואין ההפרש אלא בכתיבה על כן הודיענו שהיא כבר ידעה העתיד שאתה מוצאת כשאמרה ומצאנ' מנוחה היתה חסר ה"א אבל במצא יתן לכם א"א לשנות במצא לכם ולכן הוכרחה לומר לשון רבים גם אם כבר ידעה שלאחת יתן ולא לשתיהן :

עוד במדרש, אשה בית אישה, מכאן שאין קורת רוח לאשה אלא בבית בעלה ע"כ, פשטן של דברים מבואר שהכוונה שהאשה אין לה מנוחה אלא כשיש לה בעל שאם תשב אלמנה אפילו שיהי' לה עושר ונכסים לרוב ושאר תאוות ותענוגי העולם עם כל זה אין לה מנוחה והכל כלא חשיב בעיניה כי אין לה מנוחה אלא עם בעלה ולכן ברכם בברכ' זו ומצאן מנוחה אשה בית אישה כי זאת היא המנוחה . ואפשר לומר עוד כי מצא בית אישה קא דרשי כי הכי הל"ל אשה עם אישה מאי בית אישה אלא מכאן שאין קורת רוח לאשה עם בעלה אלא בבית בעלה כלומר בבית בעלה ממש כלומר שהוא בית שלו ונחלתו ולא בשכירות וזה כי ידוע שאין בית אלא אשה ועיקר הבית שישכון האיש צריך שיהי' כפי רצונה וחפץ האשה וכאשר היא דרה בבית אחרים בשכירות אשר רשות אחרים עליה אין לה קורות רוח לאשה אלא בבית בעלה ממש ע"כ כתוב אשה בבית אישה ולא אמר אשה עם אשה, והמתרגם ז"ל רצה לתרץ כי מה שאמר יתן ד' לכם אין לו גיזרה ואין לומר כי ומצאן מנוחה היא הגיזרה כדאמרן לעיל דאם כן יתן ד' לכם מנוחה הל"ל על כן תרגום כי הגזרה היא בכה ואמר יהב ד' לכון אגר שלים על טיבותא דעבדתין לי ובההוא אגר תשכחון נייחא כל חדא וחדא לבית בעלה ולפי דרכו כוונת הכתוב היא כך יתן ד' לכם רוב טובה עד שבאותו רוב הטובה שיהי' לכם תמצאו מנוחה אשה בית אישה לפי שהחשובים שבעיר ונכבדי ארץ יקפצו עליכם לישא אתכם בראותם הטוב והעושר שלכן כי רב ובהתנשאו לגדולי העיר הנה זאת היא מנוחתכם . והראב"ע כאשר הרגיש כי הגיזרה חסרה בכתוב כתב יתן ד' לכם בעל עכ"ל. ואפשר עוד לומר לפי שאפשר שאמור יאמרו כלותי' לה אם לו חפץ ד' שיהיו לנו מנוחה כבר היינו נשואות לבניך ובהם ועמהם הי' יכול הש"ת להניח אותנו באופן שאלו הנשואין הראשונים יוכיחו גם על האחרונים כי מזלנו גרם הרעה הזאת לנו לכן אמרה להם נעמי שאם הנשואין הראשונים לא עלו ולא נתקיימו היינו לפי שלא היה זווגן מאתו ית' ובפרט לרז"ל שאמרו שלא נתגיירו וגם אם נאמר שנתגיירו

שגירות לא נשאות אלא לשנאתם וזהו שאמר הכ' וישאו להם וידוייק מלת להם מיותר שהכוונה שזה הזווג היה שהם נשאו להם לא שהשם יתברך השיאם ולכן לא עלה לטוב ולא נתקיים אמנם מכאן והלא' יתן ד' לכם כי הוא יהיה המזווג אתכן באופן שבה תמצאנה מנוח' אשה בית אישה כי הוא יתן לכל אחת אותו שהוא בן זוגה ממש וזהו בית אישה במפיק ה"א לסורות שיהיה אישה ובן זוגה ממש המיוחד לה ובזה בודאי שתמצאנה מנוחה בעלם ויהי' דבר של קיימא :

והר"ר יצחק עארמה ז"ל פרש הכתוב כאילו אמר יתן ד' לכם אשה בית איש' ומצאן מנוחה כי בהיות כל אחת בבית אישה יהי' להן קורת רוח כדבריהם ז"ל עכ"ל וכבר כתבתי כי אין צורך בפירוש, והרשב"א ז"ל כתב אם תדע לכוון את הרוחות כפי מה שהקדמנו כי רוח האיש מכשכש במפתח כל י"ב חודש ולכן איננה רואה קורות רוח בבעלה השני כמדובר ובראות נעמי כי הן ממשפחות האדמה ששפה כי לא הי' בניה בני זווג ולכן לא עלתה זווגן יפה וברכה אותן יתן ד' בעל הזווגן היודע זווג איש ואשה ומצאן מנוחה כי לא יהיה עוד רוח מכשכש במעיה' רק שתנוחו ויזמין לכם אשה בית אישה כלומר זווג הניתן לה מאז נולדת ולכן אמרה לכם במ"ם ולא בנו"ן כמשפט הנקבות לרמוז אל מאמר רב יהוד' אמר רב מ' יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלו"פ והוא מספר המ"ם ובכן ותשק להן לאדבקא רוחא כמבואר בס' הזוהר במקומות רבים וביחוד בפ' תרומה ובשיר השירים ובספר התקונים ובזה תכות עליהן הברכה אשר ברכה אותן, ועוד ירצה כי למה שהמנוח' מסמלפרף וראוי שתקדים אליה היגיעה ודומה לו וינח ביום השביעי הפליגה בברכתה שתהי' המנוחה דרך מציאה הבאה בהיסח הדעת כדתניא בפרק חלק שלשה באים בהיסח הדעת אלו הן משיח מציאה עקרב עכ"ל. ואולי מה שהרבה במנוחה לפי שראתה והכירה שמיום שהיו בביתה לא ראו מנוח' והנחה כי לעולם היה כל יום קללתו מרובה מחבירו לאחור ולא לפנים הן באיבוד ממון הן באיבוד נפשות באופן כי רבה היגיעה והאנח' אשר באה להן עד עתה על כן כנגד איבוד הממון שעד עתה אמר יתן ד' לכם וכנגד איבוד הנפשות במות בעליהן באורי חמד ברך אותן ומצאן מנוחה אשה בית אישה ולא תתאלמן ולא תתעגן עוד שום א' מהן רק ינוחו כל אחת בית אישה :

ובביאור לרב אחרון כתוב לאמר יתן ד' לכם ומצאן וגו' כלומר עם היות מנהג הנשים במיתת בעליהן תתאונה חמותיהן שכלותיהן לא תנשאנה ואם תנשאנה שתנשאו לאיש רע מעללי' עד תרגזנה ותעלבנה על בעליהן הראשון עם כל זה אמרתי הפך זה כי יתן ד' לכם ותהיינה במנוחה אשה בית אישה וטעם יתן ה' לכם פירשו יתן לכם בעל. עוד כתב וז"ל ומורי פירוש יתן ה' לכם נכסים וכבוד אע"פ שעתה אין בידכם כל מאומה באופן שכשתנשאו לאנשים יהיה לכם מנוחה בבית בעליכן ותהיו פטורות מעשיית המלאכות המחוייבו' על האשה לעבוד את בעלה וזה על דרך מה שאמרו רז"ל בכתובות פ' אע"פ ואלו מלאכות שאשה עוש' לבעלה טוחנת ואופת וכו' הכניסה לו שפחה וכו' באופן שכפי מנין השפחות שהיא מכנסת לבעלה כן ממעטנה המלאכות וזהו אמרו יתן ה' לכם נכסי' וכבוד ותוליכו שפחות לבית בעליכן באופן שתמעטנ' מלאכותיכן ותמצאו מנוח'. ותשק להן נשיקה של פרישו' ותשאנה קולן כאמרו ניחומיהן נקולה לא בכי' של פרישות רק אמרו לה כי אתך נשוב לעמך כלומר את חושבת שכוונתינו עד הנה ללוותך עד הכ' אינו כן רק כי אתך נשוב עד עמך והרצון כי נפשינו דבק' באהבתך ולא נעזבך הגם כי תלכי לעמך עכ"ל : **ותאמרנה** לה כי אתך נשוב לעמך אפשר לומר כי בדבריהן אליה כיוו' כל אחת כוונ' אחת רות כיונה לומר כי לשתי סבות גם יחד היתה כונת ללכת עמ' אם ללכת אתך וזהו כי אתך וגומר ואם כדי לשוב לעמך ולהאסף לחסות תחת כנפיו ושתיהן לעיכובא ואם לא היתה אלא אחת משתי הסבות הללו היה בה די ללכת עמך כ"ש דאיכ' תרוויהו וערפ' כוונ' לומר כי הסב' העקרית ועיקר מגמתה הית' לעשות טובה עמה וכדי שלא לעזוב אותה כי רצת' בחברת' עד שבשביל אהבתה תתגייר ותשוב אל עמה ואל אלהי' אף כי אין בלב' להתגייר אלא בעבור כבוד שמה ועם זאת וזהו כי אתך כל עיקר הכונה היא ללכת אתך ובעבורך נשוב לעמך הרי שפה אחת ודברי' אחדי' וכונות בהם שתים ועדיין אחרי הדברי' האלה היתה נעמי במקומ' כי ראתה דבריהן תלויין ויש להבין בכוונת ערפה כדאמרן כי עיקר מגמתן היתה מאהבתו י"ת לחסות תחת כנפיו י"ת ונטפל לזה היו רוצות ללכת אתה בחברתה

בחברת' והעיקר לשוב אל עמה ואל אלוהיה כי לא עלת' בדעת' כי על שתיהן יחד היתה הכונה ככונת רות כדאמרן ועל כן חזר' לומר להן שובנה בנותי וגו' שעשת' ת"קי השותר ואמר' אם כל כוונתכם לעשות טובה עמי שלא להפריד מחברתי הנני מוחלת על כבודי ושובנ' בנותי ואם הכונה לחסות תחת כנפי י"ת למה תלכנה עמו בחברתי הלא טוב לכן ללכת זולתי כדי שלא יחשדו אתכם שמפני הבושה שלא לעזבני באתם להתגייר ועל כן שובנה וגו' או לכנה כדאמרן לעיל ואחר שהעבירה מסוה מעל פניהן והפצירם עד בוש אז גלת' כל אחת מלפוני לבה ותשק ערפה לחמותה ושבה אל עמ' ואל אלהי' ורות שהיתה כוונת' לשמים וגם ללכת אתה דבק' בה. והמתרגם ז"ל תרגום ואמרנא לה לא נתוב לעמנא ולדחלתנ' ארום אלהין עמך נתוב וכו' רצ' לפעום מלת כי שלא ידק בשאלת הדברים לכן פי' שהוא ליה כאילו כתיב הכי ותאמרנה לה לא כי אתך נשוב וגומר והכונה לא נשוב אל עמנו כאשר אמרת כי אתך נשוב כלומר אלא אתך נשוב ויש אם כי בכאן במקום אלא שהוא אחד משימושים שלו. ואפשר עוד לומר לפי שהוא אמרה להן לכנ' שובנ' אשה לבית אישה וגומר ופירשנו לעיל שרמזה אחת משתי חלוקות או לכנה אתן לבית לחם יהודה מבלי חברת' כי הליכה תקרא אל מה שאליו או שובנה אש' לבית אמה ועתה השיבו לה תשובה לפי דבריה ואמרו לה כי אתך נשוב לעמך כלומר כ"כ תקועה אהבת היהודית ואהבת עמך בלבותינו עד שכמו שלך תקרא שיבה וחזרה לפי שאת שבה אל עמך ואל מולדתך אשר מהם נפרדת גם אנחנו כ"כ היא האהב' שיש לנו עם עמך עד שיאמר עלינו כי אתך נשוב לעמך וגם לנו היא שיב' וחזר' כאילו מעיקרא היינו מהם ועת' שבנו אליהם וזה מרוב אהבתינו אותם כי בעינינו כאילו מקטנותינו נתגדלנו עמהם וכאשר נעמי ראתה תוכן דבריהם כי הטיבו אשר דברו לכן אזלא לה לאידך גיסא ואמר' שובני בנותי למה תלכנה עמי כלומר אם כדבריכם כן הוא שובנ' לבית לחם יהודה אתם לבדכן כי אז כל העולם יעידון ויגידון כי כדבריכם כן הוא ושיבה תקרא אליכם כיון שיראו אתכם לבדכם הולכות לבית לחם יהוד' בדת יהודית זה יור' על האהבה המופלגת כמי ששב על עמו ואל אלהיו אמנם בואכם עמי אז לא תקרא שיב' רק הליכ' כי יאמרו כל העולם בסיבות הליכתי ואהבתי הלכתן עמי לא מאהב' עם בני ישראל ואם כן אתם גורמים במה שאתן באות עמי שתקרא ביאתן הליכ' וזה שאמר למה תלכנ' עמי:

או אפשר לפרש מלת כי כמו כאשר וחברו כי יבוא הלוי כי תכל' לעשר והענין לפי שנעמי אמר' להן לכנה וגו' יעש ד' עמכם חסד וכוונתי כמו שפירש לעיל שאמר' להן עשו מה שתרצו או לכנ' לבית לחם או שובנה אש' לבית אמה כי בין הכי ובין הכי ואפילו שישובו לבית אמן יעש ד' עמכן חסד ויתן להן מנוחה אשה בית אישה כי לא יקפח שכרן ועתה השיבו לה כי אתך נשוב לעמך כלומר כל הברכות שאמרת אפשר שיתקיימו כאשר אתך נשוב לעמך אבל אם לא נשוב אל עמך פשוט הוא שלא יתקיימו לפי שהשי"ת מטיב לטובים ולישרים בלבותם שהם גוים זדים ארורים לא די שלא יטיב אבל יגמור נא רע רשעים ומה שאמר כי בין הכי ובין הכי ייטיב לנו פסומי מילי בעלמא נינהו לכן הברה הוא שנשוב לעמך:

ומורי זלה"ה כתב כי אתך נשוב וגומר ירצה הכונה ללכת בחברתך הוא לפי שימשך לנו תועלת גשמי גדול שנשוב לעמך להיות נכללים כי בשבת דבורך והדרכתך והישרתך יכנס יראת שמים בלבנו קו לקו מעט מעט עד אשר נחפוץ ונרצה להיות מכלל עמך דבלאו הכי אין בנו השער' והשכל' לבא לידי מד' זו ושיעור הכתוב ותאמרנה לה כי אתך ר"ל בלכתנו אתך ובחברתך ימשך שנשוב לעמך מה שבהפרד ממך אין לנו מקום לזה אפי' תשי' כונתינו לטוב' עכ"ל:

ותאמר נעמי וגומר העוד לי בנים במעי. אין הכונה לומר שלא היתה הרה כי עיניהן הרואות שלא נבת' בטנה אלא העוד מעי ראויות להריון ולהיות בנים בהן והכתוב הזה הוא הקדמ' והדר מפרש לה פי' פירוש העוד לי בנים במעי הוא אומרו בפסוק הב' כי זקנתי מהיו' לאיש כלומר ואין מעי ראויות להריון ושיבוש והיו לכם לאנשים היא אומר בכתוב הג' הלהן תשברנ' עד אשר יגדלו וכי אפשר שיהיו לכם לאנשי' ואתן תמתינו עד אשר יגדלו א"כ אמר בודאי כוון שאינני הרה אי אפשר שתמתינו עד אשר אתעבר ואם הי' אפשר שתמתינו היה בראותכם אותי מעוברת וזהו שאמר העוד לי בנים במעי כדי שתמתינו ואף גם אם הייתי מעוברת אין לכם להמתין כי אולי לא ירצה הבנים אשר אלד להיות לכם לאנשים כי לא ירצו

לישא נשים גדולות מהן וקרוב להיות זקנות או לסבה שלא ירצו לישא נשים מואביות אע"פ שמן הדין הן מותרות כי מואבי ולא מואביות עם כל זה אפשר שהם לא ירצו לסמוך על זה ולא יחלקו בין הזכרים לנקבות כי אפילו הנקבות יחשבו אותן כאלו הן זכרים לענין איסורא ולזה כתב לכם במ"ס כזכר להורות כי אולי תחשבו בעיניהם כזכרים לענין איסורא וזהו והיו לכם לאנשים כלומר וכי אתני' ידעתן שירצה לכם להיות לכם לאנשים וכזה ידוייק שלא אמר ותהיינה להם לנשים אלא לכם לאנשים לפי שאף אם אתם תרצו להיות להם לנשים הם אולי לא ירצה להיות לכם לאנשים ועל דרך זה אפשר ג"כ לדייק מה שאמר לכם במ"ס שהוא לשון זכר וכגון הנ"ל אלא הכוונה כלומר אולי הבני' יהיה להם טינא זו בלבם לומר שאתם אילוניות כזכר שאינו יולד כן אתם עקרות שהרי שהיתן עשר שנים נשואות למחלון וכליון ולא ילדתן ולכן נקט לכם לשון זכר לומר שמא לא ירצו להיות לכם לאנשים בחושבם שאתם בבחינת הזכר שאינו יולד ודוכרניות אתם. ואפשר שרמזה במ"ס דלכם כי אולי כאשר תחשוב שנותיהם יהיו באותו הזמן כל אחת מהן בת מ' שנים ובשנים אלו כמעט שהאש' היא זקנה ואינ' ראוי' לילד וזה אינו רחוק כי אולי כשנכנסו למחלון וכליון היו כל אחת בת י"ן או בת י"ג שנים וי' שנים שישבו בשדי מואב כמו שאמר הכתוב וישבו שם כעשר שנים הרי כ"ג שנים וי"ג אחרים שצריך להמתין לבנים אשר תלד עד אשר יגדלו הרי הם אז בנות ארבעים שנה ולכן נקט מלת להם במ"ס: א"נ כוונת הכתוב באומרו שובנ' בנותי הסתכל כי באמיר' הראשונ' אמר ותאמר נעמי לשתי כלותי' קראן כלות ועת' וגם בפסוק השני קראן בנותי לפי שבראשונה עדיין לא הכיר' משכיות לבן מה הוא ותשב' אולי עדיין הם טבועות בבור ברית אלהיהן ובגיותן הן עומדות אבל מכאן והלא' אחר ראתה תורף דבריהם באומרם כי אתך נשוב לעמך וראת' בדבריה' שרוצות עכ"פ להתגייר על כן מכאן והלאה קרא' בנות. אחר כך מצאתי להרשב"א הלוי שכתוב כן וגם כתבו בשם החסיד הה"ר יוסף יעבץ ז"ל ועם כל זה לא נמנע' מלדחותן ולומר לכן שובנ' עד שלשה פעמים כי מן הדין שלשה פעמים דוחין את הגר וגם אמר מלת בנותי כלומר לא תחשבוני שפלתי ואת אליכם היא לצרף עמכם כי האמת אפילו שילוייר שהייתם בנותי ממש כך בעלמי הייתי מיעלת אתכם: ואימרה למה תלכנ' עמי הכוונ' לפי שהיא אמרה שישובו לבית אמם וזהו שובנה בנותי דקאמר ואם תאמרו שאתנה רוצות להתגייר ע"כ פנים לזה אני אומרת לכן למה תלכנה עמי כלומר מה לכן להרע עמדי ולהטליב אותי להיות בצער כל ימי כי בהיותנו כולנו בעיר אחת ואראה אתכם נשואות לאנשי' זרי' שנכנסו במקום בניי בוודאי שאהי' עלובות רוח כל ימי והרי מדינות ועיירו' רבות בישראל תלכו שם אם תרצו להתגייר ואל אראה ברעתי וא"כ למה תלכנה עמי ואם היה עולה בדעת שנלך יחדיו היה אם היה אפשר במציאות לחזור ולהתחתן עמכם אז לא די שלא אצטער כי כי אדרבה תהיה תרופ' למחלתי אבל זה הוא מהנמנע כי העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים וכיון שכן למה תלכנה עמי אל מקומי ואל ארצי יותר טוב שתלכו אל ארץ אחרת ושם תנשאו לטוב בעיניכם ועיני לא תראנה:

ובמדרש העוד לי בנים במעי והיו לכן לאנשים וכי יש אדם מייבם אשת אחיו שלא היה בעולמו ע"כ. הם ז"ל הרגישו ייתורא דבמעי דקאמר והיה די בשיאמר העוד לי בנים והיו לכם לאנשים אלא הכוונה שאמרה להם הדין כלומר אילו היו לי בנים אפילו שיהיו בתוך מעי כיון שכבר הוא בעולם אשר אחיו זקוקה לו ותמתין עד שתלד ומייבם לכשיגדל אבל אם לא הי' בעולם ואפילו בתוך מעי אמו לא היה אין לו לייבם וזהו שאמר העוד לי בנים בתוך מעי כדי שיוכלו להיו' לכם לאנשים וכיון שלא יש בנים במעי כבר לא יוכלו להיות לכם לאנשים כי אין לאדם לייבם אשת אחיו שלא היה בעולמו ועל דרך זה אמר הכתוב שלאחריו שובנה בנותי וגו' כלומר אף אם תאמרן לי אם לא יש לי בנים במעי אם אנשא ואלד אינכם אסורין להם משום אשת אחיו שלא היה בעולמו לפי שלא היו למחלון וכליון קדושין בכם לפי שלא גיירו אתכ' או גם אם נאמר שגייר' לא היה עולה בדין לפי שלא היו ב"ד של שלשה לגיירם כי כבר מת אלימלך והוה ליה כמו שלא גיירום עם כל זה שובנה בנותי כי זקנתי מהיות לאיש וגו'. עוד במדרש שובנה בנותי לכנה ר' שמואל בר נחמני בשם ר' יודן בר חנינא בשלשה מקומות כתוב כאן שובנה כנגד שלשה פעמים שדוחין את הגר ואם הפריח יותר מכאן מקבלין אותו א"ר יצחק בחוץ לא ילין גר לעולם יהא אדם דוחה בשמאל ומקרב בימין. ראוי להבין

למה

למה הוצריך ואמר בשלשה מקומות כתיב כאן וכו' והיה די שיאמר כתיב שובנה שובנה וגו' שובנה כנגד שלשה פעמים וכו' ועוד כמו שמנה השלשה פעמי' שובנ' למה לא מנה שני פעמי' לכן דקאמר' ואפשר שבלשונו אשר הוצריך רצה לתרץ זה והכוונ' כי אפילו אלף פעמים שתאמר להם לכן או שובנה וכולהו בפעם אחת כחד חשיב להו וחדא דחייה מתקרי אמנם אחר אשר ישוב הגר דבריו על הדחי' הראשונה ויתאמץ ויתחזק לבוא להתגייר כאשר ישוב הישראל אמריו אליו לדחותו עוד זאת תקרא דחי' שנית ואפילו שיאמר לו אלף טענות לדחותו כולא חדא דחיי' היא וזה שאמר בשלשה מקומות כתב כאן שובנה וכו' כלומר במקומות מחולפים שהרי בפעם הראשונה אמרה להן שובנה בנותי לכן והכל חדא דחיי' היא ואח"כ השיבו הן כי אתך נשוב לעמך וחזרה פעם שנית לדחותן ותאמר נעמי שובנ' בנותי וגו' ונתנה להן טעם העוד לי בני' וגו' ומדחזר' לומר עוד שובנה בנותי לכן שהוא מיותר שהיה לה לסמוך כל פגנותי' לשובנה בנותי למה תלכנה עמי דקאמרה ולימא הכי שובנה בנותי למה תלכנה עמי העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים כי זקנתי מהיות לאיש כי אמרתי וגומר ומדחזרה להתחיל כבתחילה לומר שובנה וגומר נראה שבפעם השנית כאשר דברה דברים לא היתה בכונתה לדבר אלא עד והיו לכם לאנשים אם באולי בזה תשובו לארצכם וכאשר ראתה שאולי רמזה לה בכתף סוררת שלא היו רוצות לחזור אף אם לא דברו שום דבר כפיה' די לחכימא ברמיזא ונעמי הבינה ברמיזותיהן שאינו רוצות לחזור לסורן אז התחילה בדחיי' הג' ואמרה לו' כבתחילה שובנה בנותי לכן ויורה על זה היות דברים אלו ראש פסוק להורות שהוא תחילת דבור מופסק מהדבור הקודם וז"ש בשלשה מקומות כלומר מקומות מחולקין זה מזה וכמה שאמרנו מתיישב אמאי לא קחשיב שני פעמים לכן דקאמרה. ולהבין דברי ר' יצחק דקאמר בחוץ לא ילין גר לעולם יהא אדם דוחה בשמאל ומקרב בימין נראיכן קא מפיק לדרשא זו מהאי קרא ואפשר לומר שבגר לא אמר דלתי לאורח אפתח כי הגר לא הי' מקרב אותו כ"כ להכניסו תוך דלתי ביתו ובערך זה יקרא שמאל דוחה וגם בערך זה שלא היה מניחו שילין בחוץ ברחובות קרי' רק אולי היה מצוה לעבדיו שישימוהו בבית אחת כדי שלא ילין בחוץ וזהו ימין מקרבת ועתה יבוא שירש הכתוב על נכון הגר לא ילין בחוץ

אבל לא היה לן בתוך דלתי ביתו זה היה לגר לפי שהשמאל דוחה וימין מקרבת אבל לישראל דלתי לאורח אפתח והריני מקרבו בשתי ידי בתוך דלתי ביתי ממש ועיני כגאמני ארץ לשבת עמדי:

ואפשר עוד לומר במה שאמר העוד לי בנים במעי כלומר אף אם ראה ראינו עקרות ילדות וכן זקנות כי הזכות גורם שיעשה להן נס והאמהות יוכיחו עם כל זה אני אין לי זכות ותשש כחי כנקיבה ובוודאי שלא יעתר לי ד' וכמו שמצינו ברבק' שנאמר ויעתר לו ד' ואז"ל לו ולא לה וגם אם רז"ל נתנו טעם לדבר אינו דומה זכות צדיק בן צדיק וכו' אמרו זה לפי שלא מצאו טעם מרווח אלא הוא לפי שאז קודם נתינת התורה איש ואשה שווים בענין זה המצוות כי כולם אינם מצווים ועושים אבל אחר נתינת התורה אינו דומה זכות צדיק לזכות הצדקת לפי שהקב"ה הרבה לאדם תורה ומצות עשה שהזמן גרמא ולכן אמרה מצת לי מיותרת ולא אמר העוד בנים במעי להורות כי לא שהיא אשה תשש כחה כנקיבה וכא זכותה תשש כנקיבה וכמו שאמרו שם ולא לה גם בכאן לא יעתר לה ד' וזהו העוד לי דקאמר אמרה עוד והיו לכם לאנשים כלומר ואפילו אם אלד בנים מי יודע אם לא ימותו בעודן קטנים קודם שיזכו להיות לאנשים ראויות לינשא וזהו והיו לכם לאנשים דקאמר: **שבנה** בנותי לכן כי זקנתי מהיות לאיש וגם אם היה נעשה לי נס כי אחרי בלותי היתה לי עדנה והייתי הלילה לאיש וילדתי בנים וכי אתן תתעכבו כ"כ ותמתינו להם עד אשר יגדלו ואם תאמרו שאין אתן רוצות להנשא עוד כי אם לגמול חסד עם בעליכם המתים שיקרא שמם עליכם אף אחרי מותם ותשבו אלמנות עגונות לכבודם כל ימיכם אינכו רוצה בזו וזהו שאמר הלהן תעגנה אם בשביל המתים תעגנה לבלתי היות לאיש כל ימיכן עוד לעולם וזהו שאמר הלהן הלהן שני פעמים כי היה די בשיאמר הלהן תשברנה ותעגנה עד אשר יגדלו אלא הכוונה כדאמרן הלהן תשברנה על הבנים אשר אלד והלהן תעגנה על המתים שכבר מתו. אל בנותי כי בדבר הזה אני מחשיב אתכם כבנותי כשם שלא הייתי רוצה בבנותי שיתעגנו כל ימותם כן אין אני רוצה בכם שתתעגנו ולא תנשאו עוד ומר לי הדבר הזה שתתעגנו ורע עלי המעשה מאוד יותר ממה שירע לכן ואני מצטערת בצעריכן זה יותר מכם כי אין אתם מועילות ומזיכות עמדי בדבר הזה בשלא תזדוגו עוד לאיש אחר כי

כבר יצאה בי יד ד' ואחר שנעשה שפגע רעתי מה שוא התועלת שיגיעני בעיגון שלכם האם ישובו המתים שכבר מתו עוד לביתם בעבור מה שאתם עושות שלא תנשאו לאחרים:

א"ב לפי שהיה אפשר שיעלה בדעתן שזה שהיתה חמותם דוחה אותנה בשתי ידים היה באומרה כי הצרה והיגון אשר מצאה במיתות בניה היה בסיבות אשר נשאו להם נשים מואביות אשר לא מבני ישראל הנה ועל כן היא דוחה אותנה כי הן הגורמות מיתות בניה וכמו שער בנפשה כן הוא לה ראות פניהן על כן אמרה להן אל בנותי כי מר לי מאוד מכם כלומר לא יעלה בדעתכן שאני חושבות כי המר שהיה לי מאוד במיתות בני יהיה מכם בסיבתכם מפני שנשאו אתכם ועל כן אני אומרת לכם שתלכו מעמי כי לא עלתה על לבי דבר זה ח"ו אלא עונותי גרמו רעתי וזהו כי יצאה בי יד ד' בשלי הצער הגדול הזה ועונותי הטו אלה:

א"ב אמרה אל בנותי לא יעלה בדעתכן בנותי כי זה שאני אומרת אליכן לשוב מאחרי הוא מפני שאני קצה בראות פניכם בחשבי כי בסימן רע נכנסתם לביתי ועת צרה היתה לי העת ההיא כי מתו בניי כי אדרבה בעת מותם גדלה מאוד אנחתי ומר לי מאד על שאבדתי אתכן מלהיות כלות כבתחילה וזהו מכם מסיבות פרידתכם גדול מאוד תמרורי וכאבי כעת שיצאה בי יד ד' בעת פטירת בניי וזהו כי יצאה בי יד ד' גדלה מאוד אנחתי מכם על כי יתפרדו ממני כלות טובות כמותכן. ואמרה כי זקנתי מהיות לאיש כלומר אין לכם כלל מחברתי שאם תחשבו שאנשא ואלד בנים שינשאו לכם לאנשים זה אין השכל סובלו לפי שמעולם לא ראינו אשה גדולה בשנים כמוני היום שתנשא לאיש וז"ש כי זקנתי מהיות לאיש ומלת היות הוא מלשון ויצאה והיתה לאיש אחר שהוא לשון קדושין והוא לעג וקלס שתנשא אשה לעת זקנתה כמוני היום ואם תאמרו שאני נעמי משאר הנשים כי היתה יפה ונעימה בריה כחמה והיא בת מאה כבת עשרים ליופי ושמה יוכיח עליה שנעמי הוא לשון נעימות ואם שאר הנשים לא יש להן תקוה לילד כאשר הגיעו לשנים שכמותי אני יש לי תקוה וז"ש שאמר כי אמרתי יש לי תקוה דייק מלת לי מיותרת כלומר לי יש תקוה גם אם לא אחרות אין תקוה כאשר אמרתי חלוקה זאת ואראה להנשא ולא זו בלבד אלא גם חלוקה אחרת אלו כבר נשאתי והייתי הלילה לאיש דייק מלת הייתי לשון עבר כלומר גם אם כבר הייתי הלילה שעברה לאיש והריתי ולא זו בלבד אלא גם אילו היתה חלוקה אחרת הלא היא וגם ילדתי בנים כלומר שכבר ילדתי הבנים וכבר הם בעולם הבנים שכבר ילדתי אותם ובזה דייק מלת ילדתי לשון עבר ולא אמרה וגם אלד בנים באופן ששלש חלוקות אמרה וכל חדא נפרדת מחברתה ולזה אמרה מלת גם בכל חדא ולא כייל לתרווייהו בחד גם להורות כי חלוקה בפני עצמה היא והתחיל מנשואין אילו יהיו ואילו כבר היו ואילו כבר ילדה כי שלש חלוקות הן ואפילו על אותה אשר אילו היה במוכח שכבר ילדה אמרה בה"א התימה הלהן תשברנה וגומר כלומר לשון תקוה ואפקיה בלשון תשברנה לפי שתקוה כזו שברון מתנים היא וכן מ"ש שכתוב שברו על ד' אלהיו פירושו תקותו על ד' אלהיו ואפקיה בלשון שבר לפי שגם כן אפשר שיהיה פירושו לשון שבר והכונה שסובל שבר על שבר והוה על הוה והכל על קידוש השם וזהו על ד' אלהיו דקאמר על דרך כי עליך הורגנו כל היום באופן שכל לשון תקוה דאפיקה בלשון שבר הענין הוא לפי שיש לפרשה לשון שבר ממש ומשמש ורומז לשתי הלשונות ואמרה הלהן בנו"ן ומהראוי היה להיות במ"ם שהוא כינוי לזכרים אפשר לומר לפי שראה ראינו בזמנינו זה שכל הנישואין הנעשים בעולם האיש גדול מאשה כעשר שנים או פחות או יותר והאשה היא קטנה מהאיש בשנים ואולי גם באותו הזמן היה המנהג כן ואברהם ושרה יוכיחו דכתיב הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד נראה שאברהם היה גדול משרה עשר שנים ולכן אמרה הלהן תשברנה עד אשר יגדלו כי כיון שהם קטנים ואתם תשברנה שיגדלו אם כן הוא הפך הנהוג כי דרך הנשים להיות קטנות והאנשים גדולים וכאן נהפוך הוא אשר הם הקטנים על כן כינ' אות' בנון בכינוי הנשים ואמר' שתי פעמים הלהן לפי ששם שתי תמיהות האחת גם אם היה במוכח שהיו עדיין הנה בתולות שמעולם לא נישאו הית' תמיהא איך תשברנה עד אשר יגדלו ממתינות ומאחרות לינשא עד שתהיי' כל אחת בת ארבעים שנה כ"ש שיש תמיהא שנית על הב' אשר כבר נישאת וטעמ' טעם תשמיש איך תוכל לסבול ולהתעגן לבלתי היות לאיש כי כבר טעמ' טעם מסגל והוא עגון ועינוי אליה וכן רז"ל שאמרו במקומות משום עיגונא היקלו רבנן הכונ' באשה אשר כבר נישאת ומת בעלה וכה שייך לשון עיגון

פיגון ולכן אמרה הלהן תענגה ודייק באמרם הלהן שתי פעמים ולא כייל הכל באחד הלהן להורות ששתי תמיהות נפרדות הם לא ראוי זה כראי זה ואמרה אל בנותי כלומר בנותי אל תעש' רעה לי כי אני מפחדת שלא אלכד בעון העיגו' הזה שאתן תענג' בסיבתי ודי הרע המר שהגיע לי מכם ובשבילכם וזהו שאמר כי מר לי מאוד מכם כי בשבילכם יצא' בי יד ד' כי חשב' נעמי אולי מתו בניה על שמיהרו לישא נשים מואביות ולא המתינו עד שיגיירום ויטבילום כדין וכהלכה ועל זה מתו ולכן אמרה נעמי עד עתה מר לי מאוד מכם ובשבילכם כי בשביל מהירות שמיהרו לישא אתכם נענשו ויצא' בי יד ה' ואני מפחדת שאם עד עת' קטרג עון המהירות עתה יקטרג עון העיגון והאיחו' גם זה לעומת זה ולכן אל בנותי כלומר אל תעשו לי רע' כזאת ועל זה אפשר שכוונו רז"ל שאמרו אל בנותי כי מר לי מאוד מכם בשבילכם כי יצאה בי ובבני ובבעלי יד ד' ע"כ ולפי זה מ"ם מכם תהי' מ"ם הסיב' לא מ"ם היתרון :

ופשט דברי רז"ל הוא שאמר' להן אל בנותי כלומר איני רוצה עוד להתחתן עמכם גם אם אתן תשברנה עד אשר יגדלו לפי שמר לי מאוד מכם בשבילכם כי פגיעתכם היתה לי מרה כלענ' כי מיום בואכם בביתי ובחומותי יצא' בי יד ד' ואיך אתחתן עוד עמכם ודייק מלת לי שלא ליגע בכבודן כ"כ אמר' שגם אם פגיעתן אפשר שתהיה טוב לאחרים לי היתה לרע' ולכן אל בנותי לא אתחתן עוד עמכן לכן שובנ' בנותי לכנה זהו פשט דבריה' ז"ל, אלא כדי לספר בשבח נעמי שלא נגעה בכבודן לומר להן בפניהם שפגיעתן רעה לכן אינו רחוק לומר שכוונו רז"ל הוא אומר בי ובבני ובעלי וכל זה בסיבות התחתנות עמהם כי זה אינו כי לא נשאום רק אחרי מות בעלה אלימלך ואפשר לומר כי בחיי אלימלך קדשו אותם בליקוחין וקידושין ואחר מיתתו נשאום וכנסום לחופ' כי אירוסין לחוד ונשואין לחוד וכמ"ש ז"ל במסכת קידושין ביאה אירוסין עוש' נישואין עוש' ולכן לא אמר שכתוב ויקחו להם כי הליקוחין כבר נעשו בחיי אלימלך ואחר מיתתו נשאום והכניסם לחופה וזהו שאמר וישאו להם דקאמר ובזה ילדק כפלם אומרה בשבילכם יצאה יד ה' בי ובבני ובבעלי שגם אלימלך נענש על ידכם כדאמרן :

והרשב"א הלוי ז"ל תירץ לזה כי נענש אלימלך

על שלא השיאם סמוך לפרקן כי בודאי כשהיו בבית לחם היו סמוך לפרקן ויותר אחרי שהיו להם שם על פני חוץ אפרתים גדולים וכמו שאמרו ז"ל אלימלך ומחלון וכליון גדולי הדור היו ואחרי שלא השיאם והביאם שמה במואב אם כן הוא גרם להם עון נישואים אלו ולכן היתה יד ד' בהם ובאביהם עכ"ל :

א"נ אמרה כי זקנתי מהיות לאיש וגו' לפי ששני מיני זווגים יש באשה שגם שיודעות שאינה ראויה לילד ואין לה תקוה עם כל זה היא נישאות אם לפי שפעמים היא תתאוה למשגל וגם אם ישכבו שנים וחם להם ולכן רוצה להיות לאיש לכן אמרה לשלול זאת כי זקנתי מהיות לאיש כלומר כי אפילו ממדה זו כבר עברתי כי אני זקנתי מהיות לאיש כי כבר איני ראויה לביאה כלל ואולי רמזה ג"כ באומרה כי זקנתי מהיות לאיש לומר כי כ"כ זקנתי כי אפילו שאתרצה אני לא ימצא איש שירצה שתהיה לו לאשה כי יקוץ נפשו להיות ניזקק לאשה זקנה כמותי . וגם רצתה לרבות המין הזווג השני והוא שמזדווגת האשה לפי שיש לה תקוה לילד בנים ובנות ולפי שהזווג הראשון שאמרנו שהיא האשה שאינה ראויה לילד כאשר ישאלו לה למה נישאת אין לה מה להשיב כי בושה היא לה לומר שנתאווה למשגל או שישכבו שנים ויחם להם אמנם האשה הראויה לילד שנשאת כאשר ישאלו לה למה נישאות אף היא תשוב אמריה יש לי תקוה לילד ובעינא מרא וחצינא ולכן אמרה בזאת החלוקה מלת כי אמרתי לפי שהיא טענה טובה ומספקת שתשוב האשה לכל אשר ישאלנה למה נשאת . ואמרה עוד גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים וראוי להבין גם שני דקאמר למה כי בודאי מה שאמר גם הייתי הלילה לאיש ודאי שכוונתה היא לומר שתהיה לאיש ואלד כי מאי איכפת מהביאה אם לא כדי שתלד וכיון שכולה חדא חלוקה היא הל"ל הכל באחדא מחתא ולומר הכי גם הייתי הלילה לאיש וילדתי בנים כי כוונת היות לאיש הכוונה היא על העיבור לא על הביאה מבלי עיבור :

ואפשר לומר כי רצתה לגלות ולדחות שתי חלוקות גם אם הייתי הלילה לאיש ואתעבר יש ספק אחר כי מי יודע אם יבוא לידי גמר ואלד או אולי כנפל טמון יהי' וגם אם נאמר שיבוא לידי גמר הלידה וילדתי אותם כי מפלת לא שכיח הלהן וגו' ולזה אמר וגם ילדתי בנים מלת וגם להורות

על הדיבור של גם הייתי הלילה לאיש דמקאמר ילדתי נראה דעד עתה נסתפקה אולי לא תבא לידי לידה :

אך אפשר, שגם אם נאמר כי במ"ש גם הייתי לאיש כוונתה לומר שתלד עכ"ז רבתה במ"ש תלת וגם לפי שאפילו שתהי' הלילה לאיש ותתעבר ותלד אם לא תלד תאומים לא ניתקן הדבר שאם תלד בן אחד תתקנו חדא מנייהו ואולי אפילו חדא לא נתקנה כי תהיינה שתים אוחזות בכנף איש יהודי זאת אומרת כולו שלי וזאת אומרת כולו שלי לכן רבתה ואמרה וגם ילדתי בנים כי צריכה בני בזה ההריון שאלד שנים ומיעוט רבים שני' והרי כל זה הוא ספק ועכ"ז גם אם נאמר שיהי' הדבר כן עדיין יש תמוה בדבר הלהן תשברנה וגו' אח"כ מצאתי להרשב"א הלוי ז"ל שפירוש כן, וגם אפשר שבמלת וגם רצה לרבות ספק אחר שיש והוא אולי תלד בנות ולא בנים וזהו שאמר וגם אם נניח במונח שילדתי בנים ולא בנות הלהן תשברנה עד אשר יגדלו ואזר ואמר הלהן תעגנה לבלתי היות לאיש רצה לומר כיונה להוליד ספק אחר כי גם אם נניח במונח שתשברנ' עד אשר יגדלו עדיין יש ספק ומי יודע אם ימותו בנתיים ולא יזכו לחיו' ולגדל ומה גם כי זה הספק הוא קרוב לודאי אם הם תאומים כדאמרן לעיל כי סתם תאומים אינם לקיום לסיבות היותם מבטן ומהריון דקי' ושדופים כל אחת זרת ארכו וזרת רחבו ולרמוז הספק הזה אמרה הלהן תעגנה כלומר מי יודע אם להן תעגנה ותהיו עגונות כי ימותו גם כן המה כראשוני' באופן שאלו האחרונים הם סיבה שבשבילן תעגנה ותשארו אלמנות לעולם ולבלתי היות לאיש לעולם כי בתרתי הויא חזקה חזקת קטלנית באופן כי הסיבות אלו האחרונים אשר אתם מקווים יאמרו במזלכם מתו כי קטלניות אתן נמצא שבשבילן תעגנה לעולם לבלתי היות לאיש ולכן אמרה הלהן פעם שנית כי הראשון בה"א התימה והשני בה"א השאלה שהיא כשואלת ומסתפקת גם בספק אחר :

ואמרה, אל בנותי כי מר לי מאוד מכם. כלומר אל תתנחמו ואל תאמרו סברנו וקבלנו נחום בכל הספיקות הללו כי תנוחמו במה שאתם רואות שאפי' שיגיע לכם כל אלו הספיקות ותעגנה לבלתי היות לאיש עוד עם כל זה מר לי מאוד מכם וכראותכם כי יותר מר הגיע לי מכל אשר יגיע לכם אף אם תעגנה לפי שיצאה בי יד ד' בבעלי ובבני ובנותי וכל אשר היה לי והנני כפת שכולה וגלמודה אל בנותי לא תתנחמו בזה כאמרכן כי כבר הגיע לי יותר מכם אפילו שיהיה ודאי שתעגנה כ"ש שעדיין הדבר בספק אולי יבוא לידי גמר אל תנוחמי ואל תסתכלו בזה רק שובנה לכנה ומצאן מנוחה אשה בית אישה וכן מצינו שאמר ירמי' הנביא פ"ה מה אעידך ומה אדמה לך הבת ירושלים מה אשוה לך ואנחמך וגו משמע שאם היה מוצא רע אחר שהגיע לאחרים שוה אל רעתה היתה מתנחמת ולכן אמרה נעמי איני רוצה שתתנחמו במה שכבר הגיע לי יותר ממה שיגיע לכם גם אם תעגנה כי נעמי ראתה מיתת בעלה ובני' ובנה לא ראו זה אין ראוי שתתנחמו בזה :

וגם אפשר לומר עוד עם דרך זה, כי מה שאמר כי יצאה בי יד ד' הכוונה שרמזה שתי מיני נחמות שהיה אפשר שתנוחמו בהם הא' כי מר לי מאוד מכם כדאמרן ובזה תנוחמו אף אם תעגנה לבלתי היות עוד לאיש כדאמרן ועוד אפשר שתחשבו להתנחם בנחמה אחרת כי תאמרו שאפילו שנניח במונח שימותו הבנים אשר אתם ממתינים עם כל זה לא תעגנם לבלתי היות עוד לאיש כי לאו קטלנית אתן בזה לפי שיצאה בי יד ד' ומתו כדבר כמאמר ר' לוי כל מקום שנאמר יד ד' מכת דבר היא ובנין אב לכולם הנה יד ד' הויה במקנך ובזה תגללו לומר שאיככם קטלניות כי יש סברא מי שאומר שאין האשה קטלנית עד שימותו שניהם במיתה טבעיות אמנם אם אחד מהם מת במיתה דברייתא אין האשה קטלנית עם כל זה אל בנותי אל תתנחמו בזה כי כולם תנחומין של הבל כי רוב האנשים בודאי לא יחושו לסברא זו ותהיינה עגונות כל ימיכם לכן שמעו לעצתי ושובנה בנותי לכן, ולפי הפשט מה שאמר שני פעמים הלהן נוכל לומר כי פירוש הלהן הא' הוא כי להן בעצמן אתם ממתינים כדי ליקח אותן והלהן השני פירושו הבשבילן תעגנה ומדברי המתרגם נראה כן דבמלת הלהן הראשונה תרגום דילמא להון אתון מתינן ובהלהן השני תרגום הבדילהון אתון יתבן עגימן נראה שכיוון לתרץ כפל שתי פעמים הלהן :

ומ"ש כי יצאה בי יד ד' ראוי להבין דהל"ל כי היתה בי יד ד' שכן כתי' קרא וגם יד ד' היתה בם וגו' ואפשר לתרץ כי בהיות שגם יצא קטרוג על נעמי כמו שאמרו ז"ל שמד' מדות הדין וקטרג' ואמר' ושם האי'

אלימלך

אלימלך וגו' נמצא שעל כולן קטרגה אלא שעל
אלימלך ובניו נהיה הדבר בפועל ועל נעמי אף
יצא הקטרוג גם עליה עם כל זה לא נהי' הדבר
גם בפועל וכמו שדקדקנו לעיל מה שאמר הכתוב
ותשאר האשה משני ילדיה ומאישה משני קטרוגים
נותרה ונשארה כשיריים וזהו שאמרה כי יצאה בי
לפי שגם בעצמה ובגופה יצאה יד ד' אבל לא היתה
בה יד ד' כי היא ניצולה :

ואפשר עוד שאמרה כי יצאה בי יד ד' כלו'
כי יד ד' נתאכזרה עליה כל כך עד
שיאמר עלי' שיצאה חוץ ממחיצתה שאין דרכה
להתאכזר כ"כ ולכן נקט יצאה, וגם אפשר לומר
כי גם מהדברי' כמעליבים ומדאיבים אותה הוא
כי יצאה בה יד ד' כלומר כי אלו הי' מתחיל
ויבוא מכות הדבר בשאר אנשי העיר ובתוכם היו
מתים גם בני' לא היתה לה כ"כ מרירות לב אבל
גדלה מרירותה על כי בה התחילה לצאת ולהתגלו'
יד ד' והיה הדבר וזהו שאמר כי יצאה בי יד ד'
כלומר כי התחילה בי יד ד' :

והרשב"א הלוי ז"ל כתב שובנה בנותי לכן
כלומר שובנה בנותי ולכו' לדרככם
וכן תרגום המתרגם תובנא ברתי מבתרי אזלנא
לעמכון וכל עין טובה תראה ההבדל רב ועצום
שבין הפסוק הזה לפסוק שלמעלה כי למעלה אמר
לכנה שובנה ופה אמר שובנה לכנה כי למעלה
כיוונה שתלכנה עמה כדי ללותה ותשובנה אחרי
כן ופה כיוונה שלא תלכנה עמה כלל רק שובנה
תיכף מאחרי ולכנה לבתיכן וכן ראיתי לרבותינו
הקדושים שדרשו אלא ומלאן מנוקה מפני שאינו
כתוב בנו"ן כפופה והו"א אחריה ויאמר ומלאנה
אלא ומלאן בנו"ן פשוטה לבסוף אמרו אחת מלאה
ואחת לא מלאה וכאלו התנוצץ רוח הקדש בדברי'
ואחז"ל אמו"נ אשית לבי כי פה כתיב לכן בנון
פשוטה ולא לכנה בנו"ן כפופה וה"א אחרי' כמו
שכתוב למעלה לכנה שובנה אשה לבית אמה וע"כ
אומר כי גם בזה רוח ד' דיבר בה ואמרה לכנה
אחת הולכות עכ"ל :

עוד כתב הרשב"א הלוי ז"ל, אומרה הלהן בנו"ן
במקום מ"ם פירוש אבא מארי ז"ל שרמזה עוד
ספק אחר אולי תהיינה נקיבות ולא תועילנה שום
דבר ומצאתי כתוב כלשון הזה מנין הלהן כימים
דהיינו תשעים יום ישבה רות בלא בעל בסס
שלשה חדשים עכ"ל :

והרד"ק ז"ל פירוש וכתב בשורש עגן זה לשונו
הלהן תעגנה בשלם אשר לא תעשינה
ועינינו תתאחרנה ותתעכבנה' והנכון והישר בעיני כזאת
המל' שפרשה ענין כמו שנשתמשו רז"ל הרבה בזו
השורש כמ"ש עגונה' לאש' שיושבת בלא בעל ועוד
אמרו ובלבד שלא ישהא העגונה שבהן שלושים יום
כלומר שלא ישהא אותה הבהמ' שלקח באחרונה
שלשים יום וכן אמרו מכר את הגם ואת העגונין
ומני ר' חייא אילו עגונין שלה וכן הוא אומר הלהן
תעגנה והן הקרדומים הגדולי' שקושרין אותם בחבלים
ומשליכים אותם בים להעמיד הספינ' והוא
שקורין בלע"ז אנקורא"ש ותרגום וסוגרו
על מסגר ויתעגנון בבית עיגינא ולאפשר כמושך
הגלו לדעגונין ובכתי כלאים החבאו ובכתי ייסורין
עגוניהן וחסר' נון השורש לפי שאם היתה' נון השורש
נכפלת עם נון הרבות והיינו אומרים תעגננ' הי'
כבד על הלשון ולחסרון נון השורש הית' נון הרבות
ראוי' להדגש ולא הכה תמורות הדגש כמו שבא גם
כן במקומות רבים ולפיכך הגימל נקוד' בציירי כמו
שהי' אם הי' שלם תעגנ' ואלו הי' שורשי ענה
היתה' נקוד' סגול כמו שי"ן תעשינ' והדומים לו עכ"ל :

ובפשט הכתוב אפשר שכיון במ"ש הלהן תעגנ'
ונומר לפי שנטעמי רמת' שאם תתאחרנ'
כ"כ זמן עד שיגדלו הבנים שיולדו תהלכן ראשי
ויהיו זקנות לבלתי היות ראויות עוד למשכב איש
וז"ש הלהן תעגנה ותתעכבנ' בשבילן עד זמן שתזקינו
כ"כ לבלתי היות לאיש כלומר שתהיו בלתי ראויות
היות לאיש להנשא עוד וזה אינו מן הראוי לכן
שובנה לכנה. ואומר' אל בנותי כי מר לי מאוד
מכם אפשר שהכוונ' שאמר' אני רוצ' להתחתן עמכם
והטע' לפי שיש מרירות מכם כלומר מהרע' אשר
אני יודעת שתבוא עליכם אם תחזרו ותתחתנו כי
והטעם לפי שיצאה בי יד ד' ועת' מדת הדין מתוחה
כנגדי ובוודאי שהמתחתן עמי גם עליו תעבור כוס
כי בהדי הוצא לקי כרבא. אח"כ מצאתי למורי זלה"ה
שכתב כן ועוד הוסיף זה לשונו ולפי דעתי בפירוש
הזה אפשר שנפרש אל בנותי שהכונ' לומר אני רוצ'
שתקראו בשם בנותי כי נשי הבנים גם בשם בנותי
יקראו להן והטעם במיאונה זה הוא כמדובר לעיל :

והר"ר יצחק עראמה זלה"ה כתב כי מר לי מאוד
מכם ירצה אע"פ שכולנו אלמנות אין אנו
שוות לרעה אשר מצאתנו כי מר לי מאוד מכם לפי
שיצאה בי יד ה' לענוש מפני חטאתי מה שלא היה
כן

כן אליכן כי אע"פ שאמרו שימות האיש במזל האשה ודאי לא אמרו שימות בעונה כי אין האיש נגרר אחריה בזה כמו שהיא נגררת אחריו עכ"ל וכתוב הרשב"א הלוי ז"ל עליו זה לשונו ויותר נכון שירצה כי דעת האומות וצרותיהם הנה הנם מהמערכה ואין ראוי לדאוג ולהתעצב אליהן כי על כן סרו מאחרי ד' באומרם כי הכל בידי שמים וכסיליהם ואין מלוה להנצל מהם כאשר אין מלוה להנצל מהזקיקה וכמו שאין נירא מן הרעות הבאות אחרי שהן מוכרחות ומסודרות מהגרמים השמימיים ועם בני ישראל עם תורות ד' בלבם יאמינו כי אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה ועל כן ידאגו ויראו מהקורות וז"ש כי מר לי מאוד יותר מכם כי יצאה בי יד ד' זו הדבר כדברי רז"ל ועמוד על זה עכ"ל. ואני אומר כי פשוט הוא שרעותיהן אינן שוות שנעמי לקתה בכפלים בשכול ואלמון אלמנה מבעלה ושכולה מבנים ומבנות אשר היו לה ומתו כולם ורות וערפה היו אלמנות אבל מעולם לא מתו להם לא בנים ולא בנות וזה פשוט לומר שרעותיהם אינם שוות ועל זה אמר כי מר לי מאוד מכם :

ועוד אפשר לומר כי נעמי נפשי מרה לה על כי ראתה שאירע לה כמעשה הרשעים כי הרשעים מהפכים להם מדות רחמים למדות הדין אמנם הצדיקים הוא להיפך שמהפכים מדות הדין לרחמים ואל זה אפשר שכיון דוד המלך ע"ה באומרו חנון ד' וצדיק ואלהינו מרחם והכונה כי מדת רחמים שהוא שם הויה מדתו הוא להיות רחום וחנין וז"ש חנין ד' ועם היות שמדתו להיות חנון לפעמים הוא צדיק וישר ואינו מרחם כלל וזהו וצדיק דקאמר והיינו לרשעים שמהפכים אותו לדין ולפעמים הוא להיפך שאפילו מדות הדין שהוא אלקים הוא מרחם וז"ש ואלהינו מרחם והיינו לצדיקים שמהפכים מדות הדין לרחמים ועתה נעמי נפשה מרה לה כי ראתה כי יצאה בה יד ד' ונהפכ' לה מדות רחמים למדות הדין ודנו אותה בזה כאשר דנין את הרשעים ועל זה אמרה כי מר לי מאוד מכם לפי שאני יודעות ומבחנת ענין זה כי יצאה בי יד ד' אמנם אתן אינכם יודעות מהו מדות רחמים ומהו מדות הדין ואינכם מרות אלא על כמות הרעה ואני מרה על כמות' ועל איכות, על היות' מיד ד' וזהו שאמר' כי יצאה בי יד ד' :

וכתב הרשב"א הלוי ז"ל ומצאתי כתוב בלשון הזה הנה נעמי לא הבינ' כוונתן כי אלו הדברים היו דברים שיוכנו על הרכה פנים ולכן השיבה להן דברים רבים כדי שתשוב לכל מה שכוונו לומר וזה שבאומרן כי אתך נשוב לעמך היה נראה אחת משתי כוונות הא' נשוב ללוות אותך בדרך עד שתגיע לעמך, השנית נאך נשוב לעמך וגם נשב עד שתלדי בנים אחרים והיו אומרות זה כי היו חושבות שאם תלד בנים אחרים כי תהיינה הן זקוקות ויקחו להן בהכרח לקיים מצות ייבום ואף אם לא יהיה בדרך ייבום מצד האהבה הקודמת שהיו כלותיה בתחילה בהכרח יתנם נעמי להן לנשים, הב' אתך נשוב לעמך לאמונתך ולכל אלה הכוונות השיבה, לא' אמרה שובנה בנותי למה תלכנה עמי אם כוונתכם אינה אלא ללוותי אחר שמתו בעלי ובניי מה כבודי בזו הלויה, לב' אמרה העוד לי בנים וגומר ירצה אתן חושבות שאם יהי' לי עוד בנים במעי שיהיו לכם לאנשים במצות ייבום לא תחשבו כן לפי שאין אדם מייבם אשת אחיו שלא היה בעולמו ומחלון וכליון לא היו בעולמם א"כ אפילו אם יהיו לי עוד בנים לא יהיה לכם לאנשים ואפילו אם לא תסמוכו על הייבום אבל תסמוכו נשאנכי אעשה זה הענין מצד האהבה הקודמת וגם כן לא תחשבו זה כי האמת כבר זקנתי מהיות לאיש ולכן שובנה בנותי :

פירוש אחר העוד לי בנים במעי ירצה בוודאי מנהג ישראל שמוהסי' לשאת גיורת ולא תמצאו מי שישא אתכם ואילו היה לי בנים במעי מתוך שהרגלתי עמכן לא הייתי מונעם מכם אבל יהיה לכם לאנשים ולכן אמר שלא תמצאו מי שישא אתכם שובנה. ולג' אמרה ואף אם נניח שיש לי תקוה ושבזו הלילה היה אפשר להיות לאיש ובלילה עלתה היה אפשר להוליד בנים ואתן תחשבו שאתן רוצי אותם בעבור שתעשו גיורות אשר בסיבה זו תמתינו להם שיגדלו שיהיו לכם לאנשים גם זה אל בנותי אל תחשבו זה כי אע"פ שתבואו לחסות תחת כנפי השכינה לא הייתי נותנות לכם יותר בנים ונתנה הטעם לזה ואמרה כי מר לי מאד מכם ירצה בעבורכם מתו בניי כי לא רצתם להתגייר וא"כ בעבור זאת הסיבה מתו בניי אע"פ שאהבה תבואו ומאזרו להיות גיורות כיון שברחשוב' לא עשיתן וגרמתן כ"כ לי רעה גם אתך אין רצוני לתת לכם בני כי אם תעשו זה תזכירו אנחתי וכששמעו זה ותשאנה קולן ותבכינה עוד יותר ממה שבכו עד עתה

כי

כי לא נכנע לבבן אבל עתה אחרי שומען דברי נעמי שאמרה כי מר לי מאוד מכם וכל דבריה אז נימס לבן והיה למים עד כי לא הוצרך להתעורר הבכיה אלא התעוררות מעט וזהו ותשנה חסר אלף והתעוררת מעט זה גרם להם לבכות הרבה וזהו ותבכנה עוד:

ותאמר הנה שבה יבמתך. אחרי ראותה כי שבה ערפה אמרה אולי זאת גם כן כוונתה לשוב אלא שאהבתה אליה יותר מערפ' ומתביישת לחזור אם בעבור שלא יאמרו על שחזרה לסורה אחרי היותה עשר שנים תחת כנפי השכינה ועל כן אמרה לה לא תגורי מזה כי הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה ואחר שהיא העבירה מסוה הבושה מעל פניה שובי אחרי יבמתך ולא יאשימך על אשר עזבתני כי יאמרו כי כמו שהיית רוצה בחברתי כן היית רוצה בחברת יבמתך כי יחד הייתם בחברה אחת וזהו אחרי יבמתך דקאמר ועוד כיוונה במ"ש אחרי יבמתך כלומר וגם לא תחזור לסורך אלא שובי אחריה לבד להיות בחברתה ולא אל אלהיה ולא לעשות כמעשיה וכזה לא יהיה עליך עון אשר חטא ואפשר עוד לומר כי כאשר שמעו את דברי חמותה שאמרה להן בפירוש כי בשבילן לקתה היא ואלמלא לא היו נשואות לבניה לא יצאה בה יד ד' ומיום בואנה לביתה היתה פגיעתן רעה ובשומען דברים אלו מפיה ויחרדו לבן ותשם כאן ולזה כתיב ותשנה קולן חסר וגם ותבכינה עוד והוסיפו לבכות עוד על שומען בשורה רעה כזאת שהיא היתה חושבות שבשלהן הצער הגדול הבא עליה ועל זה אמר ותבכנה עוד דייק מלת עוד שלא אחר כן לעיל וזאת היתה בסיבה שנפרדה ערפה מחמותה כי עד עתה חשבה ערפה לנעמי לאם והיא היתה לה לבת ולכן היא גם היא אמרה לה כי אתך נשוב לעמך אמנם אחרי שאמרה להן עתה שהם סבבו את כל רעתה כי פגיעתן רעה אז דנה בשכלה כי אין לב נעמי עמהן כאם אלא כחמות וכבר נודע מה שאמרו ז"ל כלה בחמותה ולזה קראה הכתוב עתה חמותה וזהו שאמר ותשק ערפה דהיינו נשיק' של פרישות והטעם לפי שחשבה לחמותה כפי הדברים אשר שמעה מפיה אמנם רות דבקה בה כי היתה כוונתה לשמים כדי לבוא לחסות תחת כנפיו ית' ולא שתה לבה אל הדברים האלו אלא דבקה בה:

והרשב"א הלוי ז"ל כתב חסרון אלף שבמלת ותשנה בא להורות על ערפה שלא בכתה בפעם הראשונה אם בכמות ואם באיכות כי אחרי שחמותה גלתה מקור צרותיה שהיו הן ושלא תתחתן עוד עמהן אף אם היה אפשר לכן תקעה נפשה ממנה ולא בכתה כהוגן כי אם דרך טבע בראות האדם צרות בן גילו אם לא היתחבר עליו וכדברי רבקה אמנו הנה עשו אחיך מתנחם לך להורגך ויש לי ראייה מורה ומעידה על זה דברי רבותינו הקדושי' ע"ה שתי נשים מסרו עצמן על שבט יהודה תמר היתה צועקת אל אלא ריקם מן הבית הזה ורות כל שעה שחמותה אמרה לה לכי בתי היתה בוכה שנאמר ותשנה קולן וגו' ע"כ והראיה הזאת מבוארת היא כי על שתיהן נאמר כי שתיהן נשאו קול ותבכינה ואחרי הפרד ערפה מנעה קולה מבכי רות ואם כן מאי אולמיה דזאת מזאת אלא ודאי על נשיאות קול השנית נאמר שהוא חסר להורות על שלמות רות כמדובר עכ"ל. וקשה לי על דבריו שאם רז"ל היו אומרים רות כל שעה שחמותה אמרה לה לכי בתי היתה צועקת היה מתיישב פירושו שחסרון האלף שבמלת ותשנה קולן מורות שרות לבדה היתה צועקת בעצם ולא ערפה אבל כפי דברי רז"ל שאמרו היתה בוכה היה ראוי להיות החסרון במלת ותבכנה לכותבה חסר יוד להורות שרות לבדה הרבתה בבכיה. אשר על כן נראה לי דודאי מנשיאו' הקול השני קא מייתי רז"ל ראייה ואי קשיא לך מאי אולמי' דזאת מזאת כי שתיהן נשאו קול ותבכינה זו אינה קושיא כי סופו של מקרא יוכיח על מחילתו דקאמר ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה נראה שבכייתה של ערפה היתה בכיה של פרישות כדרך המתפרד מחבירו שבוכה בעת פרידתו והעד ותשק ערפה לחמותה אמנם בכיית רות היתה להפך כי בכתה ונפשה מרה לה על דברי חמותה שהיתה אומרת שובנה בנותי והעד ורות דבקה בה באופן דאלימא לה בכייתה של רות מבכייתה של ערפה ובכיה זו של רות בנין אב לכולן לכל שעה שחמותה היתה אומרת לרות לכי בתי שהיתה בוכה ומסתמא שכשחזרה ואמרה לה הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה שובי אחרי יבמתך שגם כן בכתה אלא שהכתוב לא חש לכותבו דלאו כרוכלא ליזיל ולתני כי בתרי הוא חזקה שכן היתה

היתה בוכה בכל פעם בכי' גדולה ורבה עד שהי'
אפשר כי מרוב בכייתה תצא נפשה ותמות וכמעשה
דר' אלעזר בן דורדייא שהניח ראשו בין ברכיו ובכה
עד שיצאת נפשו ומת ועל כן אפשר שאמרו רז"ל
שתי נשים מסרו עצמן על שבט יהודה ובשלמא
תמר מצינו שהיתה צועקת אל אלא ריקם מן הבית
הזה עד שראינו שמסרה עצמה למיתה על זה וכמו
שאמר הכתוב הוציאוה ותשרף ואם לא שיהודה
קידש את ד' והודה ולא בוש היתה נשרפת אמנם
ברות אם מצינו שהיתה בוכה לא מצינו שמסרה
עצמה אלא לאו כי כל כך היתה הבכיה רבה וגדול'
ועצומה עד שכמעט שהיה אפשר שמרוב הבכיה
תצא נפשה ותמות. ועם זה אפשר לפרש מה שאמר
הכתוב ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך לשוב
מאחריך ודברי נעמי לרות והפצרתה עמה אפקיה
קרא בלשון פגיעה ואפשר שהוא לשון
לשון לך פגע בו שהוא לשון מיתה וכוונתה
לומר לה תרצה למותתי בדבריך שאת אומרות
לי לכי בתי כי בכל פעם ופעם שאת אומרת לי כך
אני מוסרת עצמי למיתה בבכיה רבה כי ידעתי
שטוב מותי מחיי אם אעזבך ואם כן אם אמות
נמצא שאת ממיתה אותי בדבריך אלו ולכן די מה
שכבר אמרת ומכאן והלאה אל תמותתני בדברי'
כאלו שתאמר לי שאעזבך וזהו שאמר אל תפגעי
בי לעזבך לשוב וגו':

ובמדרש, ותשק ערפה לחמותה. כל
נשיקה של תפלות בר
מתלת נשיקה של גדולה ונשיקה של פרקי' ונשיקה
של פרישות של גדולה דכתי' ויקח שמואל את פך
השמן ויצק על ראשו וישקהו, נשיקה של פרקי' וילך
ויפגשהו בהר האלהים וישק לו, נשיקה של פרישות
ותשק ערפה לחמותה ע"כ:

וכתב הרשב"א הלוי ז"ל זה לשונו הלא
אמרתי לך למעלה בפסוק
יתן ד' לכם ומצאן מנוחה כי הנשיקה היא התדבקות
רוחא ברוחא כדברי האלהיים בספר הזוהר ובפרשת
תרומה ובמדרש שיר השירים ועל כן נשיקה גדולה
והוא איננו ראוי אליה צריך נשיקות הנביא להאציל
ויתן עליו מרוחו ויצא למלוכה כאשר היה דבר
שמואל אל שאול במשחו אותו כי כל הימים אשר
היה מלך על ישראל שאול היה וכי המלוכה נכונה
בשבט יהודה כדברי אבינו הזקן לא יסור שבט
מיהודה ומה שיעידך על דברי אלה כי לא נשק
שמואל אל דוד כאשר משחו בקרב אחיו להיות
המלוכה מחזרת על בעליה ומהטעם הזה בעצמו
הנשיקה בהתחבר הרחוקים והנפרדים לשוב להיות
לאחדים ורוח אחד לכל ועל זה בדרך הפרדס
איש מעל אחיו נשקו זה את זה לחבר הרוח. הפסק
ע"ד אומרם ז"ל הנפטר מחבירו אל יפטר אלא
מתוך דברי תורה שמתוך כך זוכרו והוא מבואר
עכ"ל:

ואני אומר דאפשר לומר טעם אחר למה נשק
לשאול כשמשחו ולא נשק לדוד כשמשחו לפי
שהגדולה הבאה לאדם כאשר היא גדולה גמורה באה
ממדות החסד אשר היא גדולה נקראת כמובא בספר
הזוהר אז ראוי לנשק על אותה הגדולה כי חביבה
היא בהיותה בחסד פשוט ולכן בגדולתו של שאול
היה חסד פשוט גדולה פשוטה ואין גבור' ודין מעורב
בה לפי שאז במלכו שאול לא היה שום מלך אחר
נדחה מפניו על כן יאות לנשק ולחבב אותה הגדולה
אבל כאשר משח את דוד היתה באותה הגדולה
גדולה וגבורה משותפים זה עם זה שאם היתה חסד
לדוד היה דין לשאול על כן לא נשקו כי לא היתה
כ"כ חביבה בעיניו ובפרט בהיותו מפחד משאול
שכן אמר ושמע שאול והרגני וגומר:

וכתב עוד הרשב"א ז"ל עדיין יש לדקדק מפני
מה הוכיחו זה מפסוק ותשק ערפה
לחמותה ולא מפסוק הקודם ותשק להן להפרד
מעליהן לכן אני אומר כי זו ראיה לדברי שכתבתי
למעלה כי כוונת נעמי היתה לקרב אותן בעת
ההיא וכמו שכתבתי בלכנה שובנה אשה לבית אמה
ועל כן בנשיקה ההיא לא היתה פיה ולבה שוים
אמנם עתה ערפה נשקה אותה לסיבה שאמרנו אחרי
שדעתה והסכמתה להפרד ממנה ולכן לא נשקה נעמי
אותה כי לא מלבה היתה הפרידה הזאת כי כל
דבריה היו נסיון וערפה לא עמדה בנסיון ובאה
לידי בזיון ורות שעמדה בנסיונה דבקה בה עכ"ל:

ואני אומר כי גם אם נאמר שנעמי פיה ולבה
שוים בפרדה עם כל זה לא היה יכול להביא
ראיה לנשיקה של פרישות ממה שאמר הכתוב ותשק
להן כי אין הוכחה בכתוב כי אותה נשיקה היתה
נשיקה של פרישות כי אפשר שמה שנשקה להם היה
כדי שלא יתאבדו שמה שהיתה דוחה אותן היה על
כי היתה לה שום טינא ושנאה עמהם כדרך כל
חמותה עם כלתה שנתאלמנה מבנה כי לעולם יש
לה שנאה עמה לסיבה כי יודעות שתלך ותנשא לאחר

[illegible]

והלכה שתלך ותנשא בעיר אחרת ולא תראנה עיניה והיה אפשר לאומרה לנעמי שנשיקות שנאה ועינא זאת היתה דוחה אותן על כן היה אפשר שנשקה לשון להורות כי לא היתה אהבתה עמהן כאמות בכלתה אלא כאמה ובתה ונשיקתה מורה על החיבוב שהיתה מחבבו' אותן ולכן לא הביאו משם ראי' לנשיק' של פרישות אמנם מפסוק ותשק ערפה לחמותה היא ראיה פשוטה לפי שהליכות ערפה לא הוכרה בכתוב כאשר הוזכר דבקות רות וכן הל"ל ותלך ערפה שהוא מקביל לאומרו ורות דבקה בה מדקאמר ותשק ערפה במקום ההליכה והפרישות נראה דכהזכירו הנשיקה הוא ליה כאילו הזכיר הפרישות כי יש נשיקה של פרישות .

ועוד כתב הרשב"א הלוי ז"ל ותאמר הנה שבה יבמתך וגו' אחר שהסכימו שתיהן להתגייר כענין כי אתך נשוב לעמך הנה בוודאי יקראו עתה שבות אל הדת אשר יצאו ממנה כבר ולכן הנה יצדק הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה לא כמו שחשב הראב"ע והרלב"ג שנתגיירו בשדי מואב ושעתה נתגלגלה חובה ע"י הצדקת הזאת ששבה ערפה לסורה ובמדרש הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלהיה כיון ששבה אל עמה שבה אל אלהיה ע"כ שיבו אשר דברו כי מי הגיד לנעמי שלא תנהוג ערפה דת ישראל מהיום ההוא והלאה אחרי שקבלה עליה להתגייר לכן אמרו כי מתוך ששבה אל עמה שבה אל אלהיה כי החיבור עושה רושם גדול כי על כן כתיב לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי עכ"ל.

ואפשר שכוונתה במה שאמרה הנה שבה יבמתך כאילו אמרה אל תאשימנו בהפצר הזה שאני מפציר ביך שתשוב לעמך אחרי אשר את רוצה להתגייר כי הנה יבמתך גם כן אמרה בתחילה כי אתך נשוב לעמך ועם כל זה הנה עתה שבה אל עמה ואל אלהיה נראה כי לא מלבה אמרה כי אתך נשוב רק לפנים מפני הבושה ואם כן יש לחוש אולי גם את אולית כמוה לכן שובי אחרי יבמתך :

ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך. יען אשר דברי נעמי היו שתשוב לבית אמה ואם לאו אלא שרוצה להתגייר שתלך היא לבדה מבלי חברתה כדאמרן לעיל אצל לכנה שובנה אף היא תשוב אמרים לה על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון על מה שאמרת שאלך אנוכי לבדי מבלי חברתך ואל תוסף דבר אלי עוד כדבר הזה ואל תפגעי בי לעזבך כי לא אעזבך כי בחרתי התוספת בלינך לשכוב אצלך להיות עמך ועל מה שאמרת שאשוב אל בית אמי אל תדבר עוד דבריך אלה לשוב מאחריך כאשר שבה יבמתי כי באשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין אתך בחברתך כי באלה חפצתי וגם לא אשוב עוד לסורי ח"ו אל בית אמי כי עמך עמי ואלהיך אלהי :

א"נ כמה שתרגום יונתן אל תקניטני וכו' אפשר שאמרה לה רות אל תאמרי בלבך אכעיסנה גם כעס בעבור הרעימה עד שתשוב מאחרי וזהו שאמרה אל תפגעי בי אל תקניטני ויהי' כוונת הכעסתיך אלי לעזבך לשוב מאחריך כי אף אם תכעיסני לא אשוב מאחריך לא יעלה עשן באפי על כל הקנטותך כי אם באשר תלכי אלך אחר שאלך לא אזוז ממנה וכל אשר תאמרי אעשה אם כה תאמר והשים הישך לאור אעשה כן גם אני לא אטה מדבריך ימין ושמאל באשר תליני אלין שאם כוונת בחרי בחברתך לא היתה אלא לאהבתך אפשר היה כי בהכעיסך אותי הייתי בורחת אבל אין כוונתי זאת אלא עמדעתי ואלהיך אלהי וכדי לחסות תחת כנפי רחמיו אנוכי הולכות וא"כ איפה אף אם תכני בשבט לא אשוב :

א"נ אמרה אל תפגעי בי כי מהלכות גרים הוא שלא לדחותם בשתי ידים כי אם שמאל דוחה וימין מקרבו.. שמא בריבוי ההפצר בהם לדחותם יחזרו לסורם ולכן אל תפצרי בי להיותי באה להתגייר ולחסות תחת כנפי השכינה ואין מן הדין ולא מן הראוי לדחות אותי בשתי ידים ואף גם אם תעתיר פני דבריך לא יהי' לי כשאר הגרים ח"ו שאשוב לסורי כי לא אשיב עוד מעולם כי אם ימשך מרבוי ההפצר הוא שלא יהיה זאת המצוה נעשית על ידך כי יהיה סיבה ריבוי ההפצר לעזבך לשוב מאחריך ולא אלך אתך בחברתך ואנוכי אלך לבדי להגייר ולכן אל תפצרי יותר מדאי כדי שיהי' סיבה לעזבך ולשוב מאחריך ולא יהיה מצוה זאת על ידך כי אל אשר תלכי אלך שלא לצאת חוץ לתחום אלך אנוכי לבדי ולא יהיה בחברתך ובאשר תליני בלי ייחוד אלין גם אני בשני עלמי כי עמך עמי ואלהיך אלהי ולא אשוב עוד לסורי ח"ו והלא זאת בלבד תעשה לך כי לא תהיה תפארתך על הדרך אשר אלך כי אלכה לי לבדי זולתך ונעמי כיון שראתה כי בכל לבה ובכל נפשה באה לחסות תחת כנפי השכינה וכל רוחות שבעולם לא יזיזוה ממקומה כי אהבתו ויראתו י"ת תקועות בלבה וכל מה שהית' מתאמצת בדבריה לא הי' רק ללכת אתה בחברת' וזהו שאמר

כי

כי מלתם עליהן הספק ממיתת בניה עכ"ל :

ובביאור לרב אחרון כתוב ותאמר נעמי שובנה בנותי וגומר כלומר אם הדבוק הזה היה אשר ההתמדה היה מן הנכון ללכת עמי אך דיבוק זה נמנע ההתמדה כי בהכרח יפרד בזמן וזה בהיות שאתנה מוכרחות להנשא לאנשים ואז תתפרדו מאתי בהכרח כי האמנם אם היו לי בנים במעי להיות לכם לאנשים ותהיינה נשואות לכם הנה היה הדיבוק מתמיד אך אחרי שאין לי בנים לזה מה יסכון לכם דבקותכם לעת כזאת אמר שבהכרח יפסק במעט זמן . ולכן שובנה וגומר ואין סברא שאנשא ואלד בנים כי זקנתי מהיות לאיש ואם אמרתי יש לי תקוה ואחרי בלותי תהיה לי עדנה הנה צריך לקיים זה שני תנאים כל אחד מהם מסופק והרי זה דומה לספק ספיקא דליכא למיחש עליה הלא המה כי צריך תיכף ומיד שאנשא לאיש וזהו אמרו גם הייתי הלילה לאיש ועוד אחר' שכשאלד לא אלד בנות כי אם בנים וז"א וגם ילדתי בנים ואני הכותב כבר כתבתי לעיל ענין זה דוגם ילדתי בנים ושמחתי כאשר אח"כ מצאתי אותו בביאור הרב ז"ל:

וכתב עוד הרב ועל כל זאת אם נניח שככה יהיה הלהן תשברנה עד אשר יגדלו וגומר אל בנותי כי מר לי מאוד מכם כי יצאה בי יד ד' יצא' בי במכה שאין לה תמורה בהיות שלא יהיו לי בנים אחרי' אמנם מכתכם עתידה לחיות ולהתרפאות כי אם מתו בעליכם הנה תקחו לכם אנשים אחרים והכלל מיתות בנים אין לה תמורה מיתות הבעל יש לה תמורה וזה אומרו כי מר לי מאוד מכם כי יצאה בי יד ד' ולא בכם. ומורי זלה"ה כתוב ובמדרש כי יצאה בי יד ד' א"ר לוי כל מקום שנאמר יד ד' מכות דבר היא וכנין אב לכולם הנה יד ד' הויה וגו' והטועם את דבריהם ימצאם מתוקים מדבש שאומרו כי יצאה בי יד ד' הוא נתינות טעם לשבא למה שאמר מר לי מאוד מכם במ"ש היתרון ואמרה שהוראות זה היתה לפי שראתה שנגפה במכת הדבר אשר היא חולי המתדבק כנודע ועם כל זה לא יצאה אלא בה לא בשאר העם השוכנים במקום דירתה הרי מלבד זה ראוי לומר שמרירות שלה גדול יהיה עד התכלית כי זאת אומרת היית הרעות רודפות אחרי' בסיבות עונותיה הנה מדוייק בדבריהם מלת כי שהוא למעט את אחרים :

עוד כתב הלהן תשברנה וגו' כלומר אף אם תרצנה לשום את עצמן בכל הספיקות האמורו' וירצו להמתין עד אשר יגדלו מ"מ נשאר ספק עצום כי מי יודע אם הם הבנים אחרי היותם גדולים ראוים לקחת נשים ירצו לקחת אותן בראותכם שכבר הן באות בימים והמה ילדים בחורי חמד ותשארנה באפס תקוה בלתי אפשרי התיקון קרחות מכאן וקרחות מכאן וזה שאמר הלהן וגו' כלומר האם בשביל ספק שיאמרו הן תשברנה עד אשר יגדלו או אם בשבילהן תעגנה כלומר תשארו עגונות לעולם שביני וביני תאבדו זמנכם ואחרי גודלם כבר לא תהיה ראויות להיות לאיש באופן שאם הם לא יחפצו בכם לא ימצא איש פונה אליכם בעת ההיא כאמור ויתיישב בפירוש זה אומרו הלהן באופן שהיה ראוי להיות במ"ש ואמרה עוד אל בנותי כלומר אם תאמרו כי לא מחשבותי מחשבותיכם ותטענו לאמר אין רצוניכו ודעתינו להנשא כלל אחרי נפילות עטרת ראשינו ונשארנו אלמנות האנשים גדולים וחשובים מה לנו עוד ללכת אחרי הבעלים אלא יש את נפשינו לחבת עמך במקומך באלמנות כמותך לזאת אמרה לכן אל בנותי כלומר אין ראוי לכם להשתוות עמדי בענין זה כי מר לי מאוד יותר מכם כי יצאה בי יד ד' אשר היתה בלי ספק מאתו ית' להכותני ביד שלימה ולא לקיתי באצבע לבד ואמרה זה יען נשארה שכולה וגלמודה בעת שאין מקום לתקן :

עוד כתב או ירצה הלהן תשברנה וגו' כלומר אפילו אם תרצו אתם להמתין להם ולהתענן להם איני יכולה לסבול מלדכם יותר מרירות ממה שקבלתי עד הנה ולא אוכל להתאפק ולסבול עוד ראיתי אתכם אבודות ועגונות כל ימיכן וזהו שאמר אל בנותי כי מר לי מאוד מכם כלומר יש לי מרירות הרבה בשביל מה שארע לכם שנסתבב מלדי ומלד עונותי כי יצאה בי יד ד' ולפי דרך זה אומרו הלהן תשברנה הוא ע"ד לו הונח ולא על דרך תמיהא . או ירצה אל בנותי כלומר איני רוצה שתבואו עמי בשום צד כי מר לי מאוד מכם שארע לכם זה עמי בזמן אשר יצאה בי יד ד' ונשארתי בערום ועריה שאפילו אין בידי יכולת לזון ולפרנס אתכם כפי כבוד המת"ס כמנהג אלמנות החשובות עכ"ל :

והר"ם אלמושנינו ז"ל כתב שובנה בנותי לכנה כי זקנתי וגו' ירצה כבר אמר שובנה בנותי מעטם א' ועתה חזרה ואמרה שובנה בנותי מטעם שני והוא שאפשר שתאמרו לי שתרצו להמתין שלא תנשאו לאיש עד אשר אשוב להיות לאיש ויהי' לי בנים אחרים ויגדלו כי בזה אתנחם מבני כאשר

יהיו

יהיו לי בנים אחרים כמובן ואז לא אדאג בנישואיכן כי כל אשה תדאג ומתעצב כשתנשא כלתו אחרי מות בנו כל זמן שלא יהיה לה בן אחר אך אמר שתלד בן אחד ויגדל עד שיהי' כראשון אז לא תדאג כשתנשא' כלתה והוא אומרו כי אמרתי יש לי תקוה וגו' וגם ילדתי בנים הלהן תשברנ' עד אשר יגדלו הלהן תעגנה לבלתי היות לאיש ירצה אף אם אמרתי יש לי תקוה לילד והייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים הלבנים ההם תמתינו עד אשר יגדלו לנחמני מעצבי ושתהיה המתנה לשלא תהיו לאיש עד יגדלו הם ולא לינשא להם קאמרה מאחר שאי אפשר כפי דין התורה כי מאחר שלפי דעת רז"ל האח שלא בא לעולם וכן האח שאינו אח מן האב אינו ראוי לייבם אם כן איך אמרה נעמי העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים והלהן תשברנה לבלתי היות לאיש ועל כן נדחק הראב"ע ז"ל לומר שהוא בדרך חיבור ושחוק כאילו אמר אף שיהיה מותר הלהן תשברנה וגו ורש"י ז"ל תירץ דקאמר שלא היו למחלון וכליון קידושין כהן שהיו נכריות היו עתה מותרות לאחי המת והנה הוא נדחק לפרש זה על צד הדוחק ויותר טוב יהיה אם אפשר לפרש הפסוקים מתיישבים עם שורש הדין וגם אין לחשוב שבכתבי הקודש יכתב דבר כנגד האמת לחיבור בעלמא ועם מה שאמרתי הוא מיושב כי מה שאמר הלהן תשברנה וגומר הלהן תעגנה לא לינשא להם קאמר כי זה אי אפשר כפי דין התורה וכאילו אמרה כי אם היתה ההמתנה להיות להם לנשים שייבמו ניחא אמנם שימתינו ויתעגנו כ"כ ויהיה תכליתן לבלתי להיות לאיש לבד מפני עצבונה זה לא יאות מאחר שעצבונה אינה מצד בניה שמתו אלא מצד חטאתיה מלבד אבידת הבנים כי באבידת בניה כבר היתה משתתפת היא עמהן שגם הן אבדו בעליהן אמנם עצבונה נוסף על עצבונותם במה שנגעה בה יד ד' שהיה על זה בהשגחה אלהית מצד חטאתיה ומזה לא תתנחם כשתלד עוד בנים אחרי' והוא אומרו אל בנותי כי מר לי מאוד מכם כי יצאה בי יד ד' ירצה אל בנותי אל תמתינו לכל זה כי אם הוא לבל תעצבוני עוד ממיתת בניי הנה יש לי עצבון אחר מצד אחר ומרירות יותר מכם בשיצאה בי יד ד' והוא על דרך נפלה עטרת ראשינו אוי נא לנו כי חטאנו ירצה אין אנחנו מרגישים נפילות העטרה רק סיבות נפילתה שהוא החטא. או יאמר כי מר לי מאד מכם כי האשה כשמת בעלה היא תנשא לאחר ותשכח בעלה הראשון אמנם האם לא תשכח בן בטנה והוא אומרו כי מר לי מאוד מכם וגומר ירצה המרירות שלי גדול משלכם להיות שבי בעצמי יצאה יד ד' במה שיצאה בבני שהם פרי בטני והם כגופי ובשרי אמנ' לכם לא היו עצם ובשר רק זרים והוא אומרו כי יצאה בי והנה עם זה נתיישבו הכתובים מסכים לשורש הדין ביישוב נפלא בעיני אחשוב לא קדמני אדם בו עכ"ל:

וביישוב מ"ש הכתוב והיו לכם לאנשים שיהי' מסכים כפי הדין כתב עוד זה לשונו ואמרה נעמי שאף שיהי' לה בנים עתה במעים היתכן שיהיו להן לאנשים וזהו אומרו העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים כאילו אמר האם יהיו לי בנים במעי היתכן שיהיו לכם לאנשים מאחר שאינם בעולם כנז' והיא תמיהא מצד הדין ועל כן אמרה מלת והיו שאם אינה תמיהא הי' לו לומר שיהיו לכם לאנשים או להיות לכם וגו' עכ"ל:

ונראה לי שזהו פשטן של דברי רז"ל שאמרו ז"ל העוד לי בנים במעי והיו לכם לאנשים וכי יש אדם מייבם אשת אחיו שלא היה בעולמו ומשמע מדבריהם שמפרשים והיו לכם לאנשים בתמיהא כלומר וכי אפשר שיהיו לכם לאנשים ויהי' מייבם אשת אח שלא היה בעולמו ולעיל פירשתי שגם כפי דברי רז"ל אפשר לפרש מה שאמר והיו לכם לאנשים שהוא בניחותא עמוד עליו שגם הוא אינו רחוק בדברי רז"ל:

במדרש ותשנה קולן חסר אלף תשש כוחן מהלכות ובוכות ע"כ. רצו בזה כי מדכתיב חסר אל"ף אין שורשו משורש נשא אלא מלשון תשוש כח ואבירו צור ילדך תשי והכונה שע"י שהיו מהלכות ובוכות תשש כחן ועם זה אפשר שידוייק מה שאמר בכאן מלת עוד ולעיל כתוב ותשאנה באלף ולא כתיב עוד אלא לעיל שהיה בתחילות הבכיה עדיין לא תשש כחן ולכן כתיב ותשאנה באלף אבל בכאן הודיע כי שלא פסקה בכייתן אלא ותבכנה עוד והיו מהלכות ובוכות על כן כתיב ותשנה חסר אל"ף לשון תשות כח ואפשר שכוונת רז"ל שכל כך תשש כחן כי לא יכלו לישא קולן בכח באופן כי התשות כח הוכר ג"כ בקול ולזה כתיב ותשנה קולן חסר אל"ף. ועל דרך הפשט אפשר לומר כי למעלה שעדיין לא נכנס כ"כ מורך בלבבן אמר ותשאנה מלא באלף ולא אמר עוד אלא ותבכינה כי אף שנשאו קולן בקול מלא כאולות לעורר הבכי

כי מתאמצת היא ללכת אתה וכל האומץ לא היה אלא ללכת אתה אבל מ"מ היא באה בהסכמה רבה להתגייר ואם יהיה בחברתה או לא יהי' וע"כ ותחדל לדבר אליה:

ובנמוקי החסיד הר"ר יוסף יעבץ ז"ל כתוב כי אל אשר תלכי גם אם לא תלכי אל מקומך אלך שלא תחשוד אותה שלשאול כתובתה היתה הולכות עכ"ל. ובמדרש עמך עמי אמרה לה נעמי שש מאות ושלש עשרה מצות יש לנו מנין עמך ד' חמש מאות (כי ך' פשוטה ממנצפ"ך הוא ה' מאות) ע"ם ק"י הרי שש מאות ועשר ואותיות דעמך הרי תרי"ג אמרה לה רות עמך עמי ואלהיך אלהי כלל כל התורה כולה עכ"ל: עוד אמרו רז"ל אמרה לה אסור לן תחום שבת באשר תלכי אלך אסור לן ייחוד באשר תליני אלין ע"כ והנה מצינו לרז"ל שאמרו גר שבא להתגייר מודיעין לו מקצת מצות קלות וחמורות ואפשר שבחרה נעמי להודיעה מצות שבת בפרטות לפי שעיקר אמונת האל ית' ואחדותו ויכלתו תלוי במצות השבת לפי שענין השבת מורה שהשי"ת ברא את כל העולם יש מאין וביום השביעי שבת וינפש כיון שהוא ית' ברצונו הוא אדונינו הוא מלכנו וראוי לקיים כל מאמרו וכל ציוויו באופן שעיקר ויסוד מוסד לכל התורה כולה הוא בהיות האדם מקבל עליו מצות שבת:

ועוד אפשר לומר טעם שני למה בחרה לפרש לה מצות שבת יותר מכל האחר גם אם יוכל לומר שזו אינו קושיא כי חדא מנייהו נקטה לה עם כל זה אפשר לומר דבכוונה מכוונת נקטה לה והוא לפי שאתה היו שתיהן שמות לדרך פעמיהן ללכת לבית לחם ואפשר שבאשר תנוח נעמי ביום השבת ירע בעיני רות באומרה שיותר טוב שילכו גם ביום השבת כי שתם דרכים בחזקת סכנה ויותר טוב שילכו במהרה וישימו לדרך פעמיהן גם ביום השבת לכן אמרה לה מעתה ומעכשיו דעי כי אסור לן למיזל יותר מתחום שבת ולכן אל ירע בעיניך באשר אנוח ביום השבת. ומן המצות הקלות תפסה בענין הייחוד משום דשייכא בדידה דרות שהיתה אשה יפה בתכלית עד שאמרו ז"ל בפסוק ויקר מקרה שכל הרואה אותה היה רואה קרי ועל כן הזהירה אותה על הייחוד שלא תתייחד עם שום אדם לפי שאי אפשר שלא יחטא עמה לשכב אצלה להיות עמה. ומ"ש עמך עמי ואלהיך אלהי אפשר שנעמי אמרה לה בדרך כלל שיש עוד מצות רבות יתחלקו כולם בב' חלוקות מהן בין אדם לחבירו ומהם בין אדם למקום וכולם קבלה עליה ועל אותם שבין אדם לחבירו אמרה עמך עמי וכמו שתתנהג את עמהם כן אתנהג גם אני ועל מצות שהם בין אדם למקום אמרה ואלהיך אלהי והכל סברית וקבלית עלי ועל נפשי לא אסור ימין ושמאל:

באשר תמותי אמות. אמרו רז"ל אמרה לה נעמי כי יש בתורתינו ארבע מיתות ב"ד סקילה שריפה הרג וחנק ושני קברות אחד לנסקלין ואחד לנשרפים והיא אמרה באשר תמותי אמות והריני מקבלת עלי כל זה ושם אקבר ועם זה אפשר לומר שאמרה עוד רות שאע"פ שאני מקובלת כל המיתות האלו יהי רצון מלפניו ית' שכה יעשה לי ד' וכה יוסיף להגדיל חסדו עמי בדבר הזה שלא יביאנו לידי ניסיון כדי שאבוא לידי חיוב אחד מארבע מיתות האלו אלא שמות הידועה והמורגלת לכל העולם היא שהיה אשר יפרד ביני וביניך ולא אתחייב שום מיתה מאותם הארבע מיתות ב"ד אף שאני מקבלת על עצמי המיתות האלה אם אתחייב יהי רצון מלפניו ית' שלא אתחייב. א"נ במה שאמרה באשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין לפי הפשט שהיתה אומרת לה שהיתה רוצה בחברתה ללכת אתה והדברים כפשטן אל מקום אשר יהיה רצונך לילך אלך אם השמאל ואם הימין ולא אטה מדרכך ימין ושמאל ועל שדבר זה כי הוא תלוי בבחירתה ללכת אל המקום אשר לבה חפץ לא הוצרכה להתפלל אבל על מה שאמרה באשר תמותי אמות ושם אקבר כי דבר הזה אינינו בידה כי רגלוהי דבר נש אינון ערבין ביה להוליכו אל מקום קבורתם על הדבר הזה התפלל ואמרה כה כאשר דברתי יעשה ד' לי וכה יוסיף להגדיל חסדיו עמי וכן יהי רצון מלפניו שאמות במקום הזה במקום אשר תמותי וקבורתי תהיה סמוכה אל קבורתך כאשר המות יפריד ביני וביניך יהי רצון מלפניו ית' כי שם סמוך לקבורתך אקבר:

א"נ במדרש ז"ל שקבלה עליה ארבע מיתות ב"ד ואמרה כי לא דבר זר הוא לקבל עליה זה כי אף אם לא אקבל אשר לו היכולת יכול לעשות לה זה ויותר ונותן נשמה ליושבי הארץ יכול לדון אותם ב"ד מיתות האלו אף גם זאת בהיותם עובדי אלילי'

אלילים אלמים ולא קבלו עליהם הארבע מיתות אלא אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש וז"ש כה יעשה ד' לי כלומר בדבר הזה יכול לעשות לי וכמשפט הזה יש יכולת בידו לעשות לי ואם גם יכול לדון אותי במיתה חמורה מכל ארבע מיתות אלה וזהו וכה יוסיף ופירוש מהו התוספות כי המות יפריד ביני ובינך כלומר בדברו וברוח שפתיו ויכול להמיתנו עתה בעת הזאת ברגע ויש לאל ידו לעשות כי המות יפריד בין שנינו עתה בתוך כדי דיבור אף אם לא אקבל עלי גזירותיו ועל כן ראוי לי לקבל עלי גזרותיו אחר שיש בו יכולת להביאם עלי מבלי קבלתי כי לו הממשלה והמלוכה ומושל בגוים לתת לאיש כדרכו:

א"ב אחר שקבלה עליה כל מצות התורה וארבע מיתות וגומרה בלבה להתגייר התפללה לפניו י"ת שימלא את רצונה ויבוא הדבר לידי גמר וזהו שאמר כה יעשה ד' לי והוא יגמור בעדי וכה יוסיף להפליא חסדו עמדי לקרבני לעבודתו ושאחסה תחת צל כנפיו כי עתה בעת הזאת שאנכי נכריה המות מפרדת ביני ובינך לפי שהגוים הרשעים בחייהם קרויים מתים ואתם הדבקים בד' אלהיכם חיים כולכם היום והיותי נכריה מחיצות מות יפריד ביני ובינך בעודנו בחיים כי חיי אינם חיים אלא מות וחייך הם חיים אמיתים לכן יהי רצון מלפניו י"ת לגמור בעדי ויזכני להתגייר ולחסות תחת כנפיו שיהיו חיי חיים:

ובביאור לרב אחרון כתוב ותאמר רות אל תפגעו בי כלומר אל תבקש ממנו לשוב מאחריך בלשון היורה זיקים והדברים אלה אלי כפגעים ועקיצות וזהו אומרו אל תפגעי בי לשון לך פגע בו כי אני לא היתה כוונתי להראות לך אהבה בגלוי ובקרבי ארבי לשוב אל מקומי ונמנעתי מלגלות מצפוני לסיבות הבושת כאשר חשבת כי הנני בלב שלם וכפי כן לבי כי אל אשר תלכי אלך. וטעם לעזבך פירושו עזיבה כלל כי גם שאנשא לאיש עמך אהי' תמיד או לפחות אם זה יהיה נמנע עם כל זה לשוב מאחריך אל בית אבי אל תפגעי בי כי זה לא אעש' ושיעור הכתוב אל תפגעי בי לעזבך אפילו שעה אחת או לפחות לשוב מאחריך בהחלט כי אל אשר תלכי אלך אמר' כי לא יקשה בעיניה לכת' עמ' בשום צד מהצדדים לא מצד צאתה מארצה ומולדת' ולא מצד הפרדת' מקרובי' ומעמ' ולא מצד כפירתה בדתה ולא מצד השגת טורח עול סכנת הדרכים ונרמז אל הא' אמרה באשר תלכי אלך וכן לא תחשדני לומר שכוונתי להפקיר עצמי ולכן אני יוצא' מארצי כי איני רוצה לעשות כן במקומי בפני מכרת' אומרת כי לא אלין במקום אחר זולתי עמך וז"א באשר תליני אלין ונרמז אל הקרובים עמך עמי ואל הדת ואלהיך אלהי ואל מצוקות הדרך באשר תמותי אמות אע"פ שיהי' בהרים ובגאיות ושם עמך אקבר והנני נשבעת כה יעשה לי ככל הדברים שאמרתי ואקבר וכה יוסיף לעשות זה באופן מסוכ' שהמו' יפריד שהמות היא שתפריד בין שנינו אך כל עוד נשמות רוח חיים באפינו יחדיו נהי':

א"ב אמרה כה יעשה וגומר כי המות יפריד כלומר שאפילו במות איני רוצה להפרד ממך ואת תלכי לחיי העול' הבא בג"ע ואני לחרפ' ולגיהנם אך יחדיו נהי' גם במות וזה כי כל האומות בעולם הזה מעורבות זו בזו ומתאחדות אך במות יפרדו אלה לחיי עולם כי כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא ואלה לדראון עולם וכפי זה כי תמות במקום אם עכ"ל:

א"ב כוונת הכתוב הוא לפי שעד עת' לא דבר' רות אלא בדברים הנוגעים בהיות' נעמי בחיים היית' שלא תעזוב אות' רק אמר' אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין אמנם היה אפשר כי אחרי מות נעמי תלך רות אל המקום אשר תחפוץ ואם תרצ' תעקור דירת' משם ותלך למקו' אחר לכן הוסיפ' עוד ואמרה כי אפילו אחר שתמות נעמי היא לא תזוז מאותו המקום וזהו שאמר באשר תמותי אמות כלומר במקום אשר תמותי שם אשב עד שאמות אני שם לפי שאקבר שם כוונתי שיהא סמוך קבורתי עם קבורתך וזה שאמר ושם אקבר ועל זה נשבעה ואמרה כה יעשה ד' לי וכה יוסיף כלומר כאשר התחיל עד עתה להרע עמדי להמית אישי ולירד מנכסי כה יעשה וכה יוסיף להרע עמדי אם המות יפריד ביני ובינך כלומר אם מיתתך כאשר תמותי תהיה סיבה שיפריד ביני ובינך ושאלך למקום אחר אחר מיתתך כי אפי' אחר שתמותי שם אשב ושם אמות כדי להקבר אצלך ושלא להפרד ממך לא בחיים ולא במות:

א"ב אמרה באשר תמותי אמות כלומר במקום אשר תמותי אמות ולא זו בלבד שאמות באותו המקום אלא שגם קבורתי תהיה אצלך וזהו שאמר ושם אקבר ולשתים אלו התפללה לאל על

שתוכה

שתזכה למות באותו המקום אשר תמות נעמי על זה אמרה כה יעשה ד' לי שכאשר תמותי אמות וכה יוסיף עוד ענין הקבורה שתזכה להקבר אצלה והוא מה שאמרה ושם אקבר ועל האמור אני מתפללת שלפחות בגופים יהיו בחיבור כי המות ידעתי שיפריד ביני וביניך כי מי אני ומי בית אבי שאזכה להיות עמך במחיצתך בעולם הבא לפחות בזה העולם נסיה בחיבור אם לו בקבורה שאזכה להקבר אצלך :

ואפשר שעל הכל התפללה לאל ית' שתזכה להתחבר עמה לעולם ועד בעולם הזה ובעולם הבא ועל חיבור העולם הזה אמרה אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין באשר תמות אמות ושם אקבר ועל זה אמרה כה יעשה ד' לי כי אפשר שעל כל זה יעשה אותו כן בשביל זכותי שבאתי לחסות תחת כנפיו ית' וידוייק מלת לי עם זה ועל כל חיבור העולם הזה אמרה כה יעשה ד' לי ועל חיבור העולם הבא אמרה וכה יוסף כי המות יפריד ביני וביניך כלומר וכה יוסיף הוא ית' מדילי' לעשות החיבור הזה כאשר המות יפריד ביני וביניך כלומר כאשר לא אהיה ראוי' כי אין לי זכות ליסב עמך במחיצתך והמות יפריד ביני וביניך אז הוא יוסיף בדרך תוספות ובדרך מתנה לשום אותי עמך במחיצתך :

והר"ר יצחק עראמה ז"ל כתב וזה לשונו כי המות יפריד ביני וביניך ולא אמרה ולא יפריד ביני וביניך כי אם המות יראה שאותם שאין להם דת אלהית ודאי מקרה אחד לכל ואין המות מפריד ביניהם שכולם הם מתים בחייהם ובמותם לא נפרדו כי מותרם מן הבהמה אין כי הכל הבל אמנם הצדיקים בעלי ברית לאלהיהו אשר הם מקוים לנפשותם התעלות גדול במעשה ועיון הנה הם כמו שאי אפשר שלא יהיו נבדלים במעלתם בחייהם וכמו שאמרו משה מחילה בפני עצמו אהרן מחילה בפני עצמו כן בהכרח המות יפריד ביניהם להיות כל אחד במדרגתו מתחלפות כמין למדרגות חבירו כמדרגות הנבדלים וכמו שאמרו אין לך כל צדיק וצדיק שאינו נכוה מחופתו של חבירו עכ"ד ושפתי' ישק :

והר"ר יואל שועב ז"ל בפירוש מאמר שביעי כתב שענייננו יעשה ד' לי הטוב בעיניו כי לא יפרד ביני לביניך כי אם המות. ובשם הרמ"ג ז"ל כתוב ענין נאה כי כל הדברים האמורים למעלה אפשר שתפשנה במעט השתדלות ללכת עמה וללון במלונה ולהאמין באמונתה ולמות במותה לא כן להקבר בקבורתה כי אחרי מותה מי יערב לה שתקבר שמה על כן שהתפללה על הדבר הזה ואמרה כה יעשה ד' לי וכה יוסיף שאקבר בקבורתך ובכבודך כאשר המות יפריד ביני וביניך וכי כאשר וכמוהו רבים כי תשמע כי תשמור ע"כ :

ואביו של הה"ר שלמה ן' אלקאבץ הלוי ז"ל פירוש כי תקנה פה רות עוותה כמ"ש באשר תמותי אמות הקדימה המיתה לאמונתה לכן חזרה ותקנה זו באמרה כה יעשה יעשה ד' לי וכה יוסיף כי המות יפריד ביני וביניך כלומר אני דברתי בדרך טבעו ומנהגו של עולם כי את זקנה ואני בחורה אבל בדרך רצוני כה יעשה ד' לי ככה יעשה ד' לי זה החסד שהמות יפריד ביני בתחלה ואח"כ ביניך ועל כן לא אמר בינך וביני כמ"ש באשר תמותי וגו'. והר"ר יוסף גאקון ז"ל כתב שהוא בלשון תפלה אחרי שנזכר בו שם הרחמים כי יעשה ד' לי ואינו לשון אלקים כמו כה יעשה לי אלהים :

ובשם הר' יוסף טייטאצק ז"ל כתוב לאמר כה יעשה ד' לי כלומר את מאיימת ומפחדת אותי בענשי שמים ומיתות ב"ד כה יעשה ד' לי יודעת אני שהכה בכל העונשים והמיתות הנזכר ויותר מהמה יוסיף אם תהי' המות נפרדת ונבדלת ביני לביניך שתמותי את בדת ישראל ואני בדת אחרת ולכן אקבר בדת ישראל עם כל חומרותי' ויעבר עלי מה. והר"ר יהודה נתן פרוביצאנאל ז"ל כתב ואולי טעמו כי אעשה עמך חסד לשרתך תמיד ובכל מקום שתמצאי שם ואני במכרתך והחסד אשר אעשה עמך יעשה ד' לי וכה יוסיף כאשר המות יפריד ביני וביניך כלומר שיהיה שכרי מהחסדים שאני עושה עמך לעולם הבא אחר המות ע"כ :

ותרא כי מתאמצת וגו' ראתה כי מתאמצ' והולכות היא כל עוד שהיא מדברת עמה שלא כדרך העולם שכל שמוסיפין לדבר עמהן כן ירך לבבם ולזאת היתה להפך כי בתחלה לא אמרה דברי' כ"כ בחוזק שלא אמרה רק כי אתך נשוב לעמך ובאחרונ' אמר' אל תפגעי בי וגו' באשר תמותי אמות וגו' ונתחזק' עוד בשבועה' ולא בא מורך בלבבה כלל וכיון שראתה כן נעמי ותחדל לדבר אליה :

א"פ

א"נ ראתה נעמי כי אם תלך רות לבית לחם מקום שאין אדם מכיר בה יהודה וגלמודה מבלי חברתה אין אדם שידרוש שלומה ועוזבתה ותגיע לה צער גדול מזה ואם תלך בחברתה תתאמץ רות ותהי' לה אומץ וחוזק לפי שבמקום ההוא הכל מכירין לנעמי וישאלו בשלומה וגם יש לה שמה קרובים ומיודעי' ויודעים לפנים ובכללה ישגיחו על רות ג"כ וכיון שראתה כי מתאמצת רות וקונה אומץ ללכת אתה כלומר בשביל לכת אתה כי בלכת' אתה לא תחשוב זרה ונכרי' שם במקומה בסיבתה ותחדל לדבר אליה עוד כדי שתלך אתה והיה הטוב אשר ייטיבו קרובי' להטיב עמה והיא ג"כ תטיב עמה :

א"נ יאמר עם מה שפירשנו במה שאמר אל תפגעי בי לעזבך לשוב מאחריך כי כל תשוקתה של רות לא היתה להתאמץ אלא היתה רוצה לשוב על עמה ואל אלהיה כי זה כבר היה דבר פשוט אצלה ללכת להתגייר ומה שהיתה מתאמצ' בדבריה לא הי' אלא בשביל לכת אתה והית' חפצה להתגייר על ידה ולא ע"י זולתה וזהו שאמר ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה וכל האומץ לא הי' אלא ללכת אתה ולא עם זולתה אבל ענין הגירות היה כדבר פשוט אצלה מבלי שיצטרך להתאמץ כלל על כן ותחדל לדבר אלי' רצה לומר כי כל דיבור הוא לשון קושי והנה הודיעה מקצת עונשין שבתורה אולי תתנחם ולא תרצה להתגייר וכמו שהוא דין שמודיעין לה מקצת עונשין שבתורה כי אולי כשמעה' לא תרצה להתגייר אבל עתה כאשר ראתה בדבריה שאמרה לעזבך לשוב מאחריך וכל האומץ שלה לא היה אלא ללכת אתה אמנם הגירות היה כדבר פשוט אצלה שכוונתה להתגייר בהכרח אפילו שלא יהיה על ידה על כן ותחדל לדבר אליה עוד עונשין שבתורה כי כבר הכירה בה כי הכל תקבל על עצמה :

ומהר"ר שלמה ן' אלקבץ הלוי ז"ל שמעתי כי נקטינן כי גר הבא להתגייר שמאל דוחה כמה שמודיעין לו מקצת עונשין שאם בא לחזור בו יחזור וגם ימין מקרבות שאם קיבל עליו העונשין אח"כ יודיעו שכר העולם הבא הצפון לצדיקים כדי שיתאמץ ויוסיף אומץ וחוזק בגירות וביהדות ולא יחזור לסורו והנה ראה ראינו שנעמי הודיע לה מקצת העונשין והיה לה להודיע' ג"כ השכר כדי שלא תחזור בה ע"כ אמר ותרא כי מאליה היא מתאמצת ללכת אתה על כן ותחדל לדבר אליה ענין שכר המצות כי אין צורך ברות להיות ימין מקרבות כי היא מעצמה מתאמצת ללכת אתה על כן ותחדל לדבר אליה ענין שכר המצות שהיא אלוקות ימין מקרבות, ובביאור לרב האחרון כתוב ותרא כי מתאמצת וגו' רצה שראתה נעמי ברות שנכנסה בעוז מתניה ושמה לדרך פעמיה באופן שדבריה באו למעשה ותחדל לדבר אליה כי לולי כן כבר היתה חוזרת לדבר על לבה בתוספת שדברי רות היו דברים בעלמא כמנהג המתפרכים והיינו דקאמר ותרא כי מתאמצת וגו' עכ"ל וכן כ' מורי זלה"ה, וה"ר יצחק עארמא ז"ל כתוב ראתה שנתאמצה בחכמה ובענותיה יותר ממה שציערה אותה ותחדל לדבר אלי' עכ"ל :

והרשב"א הלוי ז"ל כתב בשם רבו כ"ע כי תיבת מתאמצת מוסבות לנעמי היה לה אומץ וחוזק גדול בלכת רות עמה אחרי היותה אשת חיל ולבה לשמים בכל מכל כל ובכן כל אשר יקרב אליה יצטולל בצל זכותה וזהו כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה עכ"ל :

ותלכנה שתיהם עד בואנה בית לחם וגו'. הודיענו אומץ לב רות להתגייר שעם היות שכל כמה שהם הולכים בדרך ומתרחקים משדי מואב מארצ' וממולדתה מדרך טבע היה שלבב' ילך וישוב בקרב' בחשב' לעמ' ולמולדתה איך נפרדת מהם ולכן השמיענו כי לא כן היה רק שתיהם הלכו בלב אחד ובכוונה אחת וכמו שנעמי היתה חוזרת בלב שלם אל עמה ואל מולדתה כן הי' רות ולכן במלת שתיהם השוה אותם זו לזו. עוד אפשר שהשמיענו כי כ"כ היתה תאותן לשוב אל ארץ יהודה עד שלא המתינו כלל לבוא עם שיירא רק שתיהם לבדם שמו לדרך פעמיהם לבא בית לחם ועם זה אפשר לדייק שמלת שתיהם היא במ"ם והי' ראוי שתכתוב בנו"ן בכינוי הנקיבות אמנם בהיות כי הנשים אין דרכן ללכת יחידות בדרך ואפילו שיהיו עשר' כ"ש שתים אמנ' בהיות שאלו עשו כמעש' האנשי' ללכת שתיהם יחידות מבלי שיירא לכן נקט להו במ"ם:

ואפשר לומר, שכיון שהיו הולכות יחידות בדרך שינו את לבושיהן כדמות לבוש האנשים כדי שלא יכירו אותן עוברי דרכים שהיו נשים ולכן כתב שתיהן במ"ם ואילו היו אנשים ממש היה ראוי לכתוב שניהם כי מלת שתי יאמר על הנקיבות ומלת שני לאנשים אמנם בכאן שהיו נשים

נשים מלובשות בדמות אנשים על כן הרכבה אחרי רפאי וכתב שתיהם כי שתי כינוי לנקיבות ומה שכתוב בת"ם כינוי לזכרים לכן כתב שתיהן :

ואפשר עוד לומר כי באמת שתיהם שהיא מיותרת השמיענו הנס אשר עשה להן ה' ית' כי עם היות שהיה דרך מורגל לעוברי' ולא כן נעשה להן גם כי בעוד הן הולכות בדרך סבב השי"ת עוזר וסב כדי שלא יזדווגו עליהם שום אדם כלל וזהו ותלכנה שתיהם עד בואנה בית לחם ולא אמר ותבאנה בית לחם להודיענו כי עד שבאו בית לחם לא פגעו בשום אדם רק היו הולכו' שתיהם לבדם עד בואנה בית לחם לא כן ארע לערפה כאשר שבה אל עמה כי באותה הליל' פגעו בה מאה ערלים וכל זה מחסדיו ית' שנעשה להן גם שלא פגעו בשום אדם עד בואנה בית לחם :

ואחזור לומר ויהי כבואנה בית לחם שנראה מיותר והי' די שיאמר תיכף ותהום כל העיר עליהן וגו' אפשר שיובן עם מ"ש במדרש כי אשתו של בועז מתה היום ההוא שבאו לבית לחם ונתכנסו כל ישראל לגמול חסד עמו ובאמת שנראה שיצא להם זה ממאי דקאמר ותהום כל העיר ומי קבלם יחד כולם שאמר כל לז"א שנתכנסו כל ישראל לגמילות חסדים לגמול חסד עם אשת בועז. ואפשר לומר שבכתוב מפורש' יותר שאמר ויהי כבואנה וידוע היות מלת ויהי מורה על צער ובספד וזהו שאמר ויהי וגו' כלומר ווי והי והספד גדול היה בעיר כבואנה שמה כי מתה אשת השופט ויצאו כולם לגמול חסד עמה ובראותם הנשים הללו באות אז ותהום כל העיר עליהן וכתוב בנון כי התמיהה היא איך אלמן נגם לשתי נשים יחידות לשום לדרך פעמיהן ותאמרנה הזאת נעמי כלומר האם באולי זאת היא נעמי שהיתה נעימה במעשיה וצדקת ולכן שמכה על זכותה לבל יקרה אותה מקרה ופגע שאשה אחרת בודאי שלא ימלאנה לבה ללכת יחידה בדרך :

א"נ אמר ותלכנה שתיה' עד בואנה בית לחם ואעפ"י שלא היה מן הראוי לה לשוב אל מקומה הראשון מקום אשר ידעוה תמול שלשום לובשות שני עם עדנים וכל אנשי ביתה אמונים עלי תולע ועכשיו יראוה בבלוי הסחבות והיא תתבייש מהם שזוכרים מה היה לה מרוב עושרה כספה וזהבה ועתה יביטו ויראו את חרפתה והיה לה לילך אל מקום אחר אשר לא יכירוה והיא מרוב שפלותה ובלתי מחשבת הבלי העולם הזה שבה אל מקומה אל בית לחם ולא שמה לבה לזאת וז"ש ובבואנ' בית לחם ויתמהו האנשים אשר הכירוה לפנים ותמיהתם היתה זאת בואה אל בית לחם מקום אשר ידעו אותה תמול שלשום כי היה לה ללכת אל מקום אחר וזה שחזר לומר ויהי כבואנה בית לחם כי אחרי אומרו כי באו לבית לחם מיד הנ"ל ותהום כל העיר ומה לו להזכיר עוד בית לחם פעם שנית אלא להורות על מה שאמרנו כי כל מה שתמהו עליה הי' בואה לבית לחם מקום שמכירין אותה ועל בואנה אל בית לחם ותהום כל העיר ואח"כ אמרו זו לזו הזאת נעמי כלומר כי גם נשתנית צורתה ולפי עירה על עצמה עד שכמעט נשתנית צורתה כאילו אינה זאת נעמי ולכן אמרו הזאת נעמי :

א"נ המה ראו אותנה יחפות ומלובשות סמרטוטין ובלויי הסחבות בטלאי על גבי טלאי כן תמהו וזה שאמר ויהי כבואנה ולא בבואנה בבי"ת כי על אופן בואנה נתמהו בראותם אותן כמו שהיו באות ערומות ויחפות ותהום כל העיר עליהן על ראות' אותן בכף רגליהן על הארץ ולפי שנעמי מקדמת דנא היתה יפה ונעימה וכמו שאמרו ז"ל שהיתה מגנה את הפז ביופיה ועתה בבואה היו פניה מוריקות וזיו פניה נשתנו ורות שבאה עמה היתה עכשיו בעת בואה יפה עד שכל רואה אותה היה רואה קרי כמאמרם ז"ל אלא ויקר מקרה ובראות' לנעמי פניה מוריקות וחברתה הבאה עמה יפה אמרו אולי אין זאת נעמי כי אם האחרת היא נעמי ועל כן כסורה לא אליהן ונראה אם נתחלף לנו רות בנעמי וזהו ותאמרנה הזאת נעמי היו מורים באצבע אל רות ואומרים הזאת שהיא יפה היא נעמי :

א"נ בראות אנשי העיר מרחוק שתים נשים באות וזה כבואנה בכ"ף ולא בבי"ת כי עדיין לא באו אלא עדיין היו רחוק מאוד מן העיר וכשנראו אל בני העיר מרחוק וזהו כבואנה בכ"ף ותהום כל העיר על ראותם שתים נשים יחידות מבלי חברות אנשים כלל ובטרם תקרבנה אליהם ותאמרנה הזאת נעמי מורים באצבע ועיניהם [illegible] יביטו ואומרים בנראה בעינינו כי אחת מהנה היא נעמי שהיו מכירים אותה וזהו ה"א של הזאת ולא אמר זאת נעמי כי להיותם רחוקות מאוד מן העיר עדיין לא היו רואים אותם בבירור

אלא

אלא כמסתפקין היו אומרים הזאת נעמי :

ובביאור לרב אחרון כתוב ותהום כל העיר עליהן ותאמרנה וגו' כלומר תמהו משתיהן מבחינות מתחלפות' מרות תמהו איך עזבה את עמה ואת אלהיה ללכת אל עם אשר לא ידעו ובזה לא אמרו כלל אלא תמהו איש אל נפשו אך מנעמי תמהו משינוי יפיה והדרה ומזה דברו בפה ואמרו הזאת נעמי עכ"ל :

ואצלי שתי תמיהות אחת כוללות לשתיהן וזהו שאמר ותהום כל העיר עליהן והתמיה היתה איך מלאן לבן לשתי נשים לבוא יחידות ומזה תמהו כל העיר אנשים ונשים ביחד אמנם על נעמי שהיו מכירות אותה מקדמת דנא הנשים תמהו עליה כי עתה נשתנית צורתה לגמרי ולכן אמר ותאמרנה בלשון נקיבות הנשים דווקא כי האנשים גם מקדמת דנא מעולם לא הסתכלו ביפיה של נעמי כדי שעתה יתמהו משינוי צורתה ולכן לא תמהו לומר הזאת נעמי אלא הנשים לבד :

והרשב"א הלוי ז"ל כתב נעניכו אגלי כי עד בואנה בית לחם היו שתיהן שוות ואח"כ כל אחת הכירה מקימה ורות שומעות בקול תמותה כנראה מכל הסיפור הנז' עכ"ל וענין אומרו ותהום כל העיר דמשמע שהיו כולם מקובלי' יחד ולא ידענו על מה נתקבלו ובמדרש יש דעות חלוקות יש אומרים אותו היום קציר העומר היה דתניכן תמן כל העיירות הסמוכות לשם מתכנסות לשם כדי שיהי' נקצר בעסק גדול ויש אומרי' אבצן היה משיא את בנותיו ויש אומרים אשתו של בועז מתה ונתכנסו כל ישראל לגמילות חסדים. והנה ההכרח ראשון מקרא מלא היא והמה באו בית לחם בתחלת קציר שעורים ואמרו ז"ל כל מקום שנא' קציר שעורים בקציר העומר הכתוב מדבר ואחר דרש מלת ויהי כבואנה וגומר מלשון הויה וקדושין בעיר כאשר באו בית לחם וזה שהיה אבצן משיא את בנותיו ולפי שהי' גדול הדור נתקבלו כל העיר לכבודו ויש אומרים אשתו של בועז מתה דריש מלת ויהי מלשון נהי ונהיה וזה במה שמתה אשתו של בועז וכדאמרן לעיל :

על פי מדרשם ז"ל שאמרו שנקראת נעמי על שהיתה נעימה במעשיה אפשר לומר שזהו שאמר ותאמרנה הזאת נעמי כי בראותם הצרות אשר סבבוה וכתרוה אמרו בלבן בודאי שאם זאת היתה עדיין נעימה במעשיה בודאי שהיתה מגינה עליה שלא לבא לידי עוני כזה ואולי היתה מגינה גם על בניה ועל אישה ולזה תמהו ותאמרנה הזאת נעמי נעימה במעשיה ועודה מחזקת בצדקת' ובא עליה ייסורין כאלה אלא לאו אפשר שהיא גם היא חטאה ונעשית כעורה במעשיה ועל כן באו עליה כל הצרות האלו והשיבה נעמי ותאמר' אליהן אל תקראנה לי נעמי כלומר האמת אתי שאין ראוי לקרות לי כן ואל תקראנה לי נעמי נ קראן לי שם חדש ותקראו לי מרא וזה למה שא. רואה שאפילו שם של שדי שדרכו ומנהגו לומר די לצרות לידידי נהפך לי לאויב ולא אמר די לצרתי אלא מתו בעלי ובניי והעושר אף הלך לו אבל כדי שלא תחשדוני שתאיתי על כל מעשי הטובים וע"כ אפי' שם שדי המר לי מאוד אומר לכם העון שעשיתי אשר על כן באו עלי הצרות האלה ולא הי' מקום לשם שדי להליץ טוב בעדי ופירוש העון מה הוא ואמרה אני מלאה הלכתי כלומר בהיותי מלאה מכל טוב בבנים ובנות בעושר ובנכסים בגנים ובפרדים הלכתי מארץ ישראל כי אף שאמרו רעב בעיר פזר רגליך נאמר על אחד משאר העם אבל מי שהיה יכולת בידו לפרנס כל אנשי עירו עשר שנים לא היה לו לילך ולהפיל לבן של ישראל וז"ש אני מלאה מכל טוב הייתי והלכתי א"כ יותר מהבא עלי היה ראוי לבוא עד שאפילו ריקם לא ישיבני השי"ת אל ארץ ישראל כי אם שמה יקברוני עם בעלי ובניי ואם ריקם זבני והשיבני אל ארץ נחלתו היה ברחמיו וזהו שהזכיר שם בן ארבע האמור' על החסד והרחמים וא"כ איפה כיון שעון הזה הי' כ"כ כבד עד שאפילו אם היו כל שאר מעשי בכף מאזנים וזה בכף שניה הכריע את כולם א"כ למה תקראנה לי נעמי נעימה במעשי כי כיון שכולם לא הכריעו כנגד העון הזה א"כ הוה ליה כמאן דליתנהו וא"כ למה תקראנה לי נעמי כיון שאתם רואים כי ד' והוא שם בן ארבע ענה בי וגם שם שדי הרע לי עם היות דרכם לרחם ולומר די לצרות ועם כל זה לא עמדו לי זכיות האחרים כנגד העון הזה אפילו למדות רחמים ומה תעשה מדות הדין א"כ הוה להו כמאן דלתנהו לזכיות ולכן למה תקראנה לי נעמי קראן לי מרא :

א"נ בהיות כי בראותם אותה שבה לארץ ישראל ובעלה ובניה מתו יאמרו בודאי כי האשה הזאת נעימה במעשיה וצדקת כי מי אשר חטא מת בעונו בניה ואישה והיא שלא חטאה חיתה על כן ואמר

ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי כי אינני צדקת כדי שיצדק עלי שם זה רק קראן לי מרא כי זה שאתם חושבים שהוא טוב לי הוא רע לי ובמה שהחיה את נפשי ואמר די המר לי מאוד ושם שדי האומר די לצרות בני האדם להנאתם ולטובתם נהפך עלי לרעתי ובאומרו די לצרות המר לי יותר כי אחרי היותי מלאה בבנים ובבנות כשהלכתי מכאן וריקם השיבני ד' למה לי עוד חיים וטוב מותי מחיים וא"כ איפה למה תקראנה לי נעמי ולצדקת על שהחיה את נפשי כי חיי אינם חיים ושם שדי במה שאמר די לצרותי והשאירני הרע לי בזה יותר כי בחרתי מות מחיים אחרי ראותי את עצמי רקני' מכל טוב שהי' לי :

א"נ אמרה להן אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרא לפי שהיה אפשר שיקראן לה נעמי המר' ושמה הראשון במקומה עומד ומכונה בשם מרה על מה שהמר לה ד' על כן אמרה היא כי ראוי לשלול לגמרי שמה הראשון ובל ישאו שמה הראשון על שפתם ולזה אמרה דרך שלילה אל תקראנ' לי נעמי כלל אלא קראן לי מרה לבד ובהיות כי שם נעמי הוא שם טוב מורה על נעימות וכשקורא האדם השם טוב קורא אותו בפה מלא וימלא פיו תהלתו ע"כ כתיב תקראנה מלא בה"א אמנם מרא שהוא שם מורה על מרירות וכשקורא האדם השם רע קורא אותו בשפה רפה על כן כתיב קראן חסר ה"א ונתנ' טעם למה רצתה לשלול שם נעמי לגמרי לפי שלא נשאר לה כלל מהנעימות וז"ש כי המר שדי לי מאוד ופירשה אימות המרירות מה היא ואמרה אני מלאה הלכתי וכמאמרם ז"ל שיצאה מעוברת ואפילו אותו העיבור לא נשאר לה וזהו שאמרו וריקם השיבני ד' ואם כן ראוי לעקור שם נעמי לגמרי וז"ש למה תקראנה לי נעמי ואמרה וד' ענה בי וגו' כלומר וחטאתי לא היה כבד מאוד כי לא היה חטא מפורסם לבני אדם כי גם אם יצאתי מארץ ישראל מפני הרעב אין בזה עון אשר חטא כי הדין הוא רעב בעיר פזר את רגליך אמנם לא היה מי שיעיד על יציאתי שהיה בחטא כי אם ד' שהוא יודע מחשבות האדם וידע כי כוונת יציאתנו היתה כדי לברוח שלא לרחם על עניי עמו וז"ש וד' ענה בי והוא אשר העיד עלי ועל מחשבותינו מלשון לא תענה ברעך ועם היות שלא היה עון מגולה ומפורסם ולא ידע אותו כי אם הוא לבדו ועם כל זה ושדי הרע לי ועל כן ראוי הוא שלא תקראנה לי נעמי כלל :

וכתב הרלב"ג, הנה הנועם הוא הפך המרירו' כמו שהמתיקות הפכו כי הנועם יאמר על המתוק וכמ"ש הכתוב מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם עכ"ל וטוב פתר, והר"ר יצחק עראמא ז"ל כתב ירצה עם שם נעמי הוא נפרד מהו התימא לומר הזאת נעמי שהוא שוה לומר הזאת לאה או רחל ואם הוא נגזר מנעימות הנה התימא הוא על דבריכן שאתן קוראות אותי בזה השם כיון שסרה נעימות קראן לי מרא המורה על המרות כי המר שדי לי מאוד אני מלאה הלכתי אז תצדיק עלי שם נעמי אבל אחרי שריקם השיבני ד' למה תקראנה לי נעמי וד' ענה בי ראשונה לשום את שמי נעמי אמנם אח"כ שדי הרע לי כי אלי שדי עמדי עכ"ל :

והרשב"א הלוי ז"ל כתוב ששמע בבחרותו קראן לי מרא שהוא כתיב באל"ף ומשפטה בה"א מלשון מרא ואלינא והכוונה הקוברות בעלה ובניה, עוד מלא כתוב מפני מה הוא מרא באל"ף מפני שנחסרו לה ארבעה דברים בעל' ושני בניה והממון עכ"ל, והרשב"א הלוי ז"ל כתב כי כיונה לדברי רז"ל במסכת יראת חטא סוף פ"ג אם הרשעת מעט יהי בעיניך הרבה ואמור אוי לי שחטאתי אוי לי שבא דבר מכשול ע"י אם הרעות הרבה יהיה בעיניך מעט ואמור אוי לי שחטאתי וכמעט מחובותי נגביתי והלא הרבה יותר מכן הייתי שוה וזאת כוונת נעמי הנה אמרה מהעונש יודע החטא ואחר שאתם רואים העונש רב ועצום ראוי שתבחינו היות החטא גדול ורב ממנו והנה עיניכן רואות כי אני הלכתי מלאה בבעל בבנים ובבנות מעוברת מלאה בעושר ונכסים וריקם השיבני ד' א"כ למה אתם עוברים את פי ד' במה שאתם קוראים אותי נעמי וד' ענה בי וגו' ונודע לכל באי שערי התורה כי וד' בכל מקום עניינו הוא ובית דינו ואמרו בויקרא רבה ד' נתן וד' לקח א"ר יודן כיון שנתן ברחמים נתן וכיון שלקח ברחמים לקח ולא עוד אלא כשנתן לא נמלך בבריה וכשלקח נמלך בבית דינו . ובספר הזוהר פרשת נח כי במבול נאמר אלהים בכל מקום ובסדום נאמר וד' המטיר על סדום כי במבול היה לשיצאה כולא מה שאין כן בסדום ולכן נא' בסדום וד' לצרף מדות רחמים במדות הדין ובמבול הכל במדות הדין ונודע כמו כן כי שם שדי הוא שאמר לעולמו די לפי שהיו נמתחים והולכים ואבינו הזקן אמר מי שאמר לעולמו די יאמר די לצרותי

לגרותי והכוונה כי כמו שהוצרך לומר די לעולמו למה שהשמים היו נמתחים והולכים לפי שהפעולה מעריך אל הפועל ואחרי שהפועל הוא בלתי בעל תכלית היה מן הראוי שיהיו כן השמים והוא ית' במדות טובו רצה לתת להם קצבה כן אף אם כפי החטאים והעונות הנפעלים למלך מלכי המלכים בלתי בעלי תכלית שהיו מן הראוי שיהיה העונש בלתי בעל תכלית הוא יאמר להם די. ובכן נבוא אל האשה הגדולה הזאת כדברה דברי' אמרה אל תדמו בנפשכם שהוא ית' מדד אלי חוקי כפעלי ודעו באמת כי חשך למטה מעונותי כי להעיד על עולם חטאתי לא הנה שיהיה בשם אלקים בפועל בחוזק אלא וד' במדות רחמים ומדות הדין וכשבא להעניש כמו כן לא היה בשם מדות הדין אלא בשם שדי האומר די עכ"ל:

והר"ר יוסף נאקין ז"ל כתוב וזה לשונו כרע אומר שדי ובשיבה ד' כלומר ברחמים התנהג עמי כששבנו לארצי אעפ"י שבאתי ריקנית חסד הוא שלא להמיתני כי ד' ענה והתרה בי כשמת בעלי והיה לי לשוב מיד וכשלא שבתי שדי בדין הרע לי במיתת בניי עכ"ל:

והר"ר שלמה אלקבץ הלוי ז"ל כתב שמפני חבתה של ארץ ישראל אמרה כן ותחשבה לו ית' לצדקה שהשיבה לארץ הקדושה ואפילו שבאה ריקנית גדולה בעיניה ישיבתה של ארץ ישראל טוב מבנים ומבנות עכ"ל. ובביאור לרב אחרון כתוב ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרא ונתנה סבה לשני דברים אלא לקריאת שם מרא דסליק מניה נתנה סבה ואמרה כי המר שדי לי מאוד כי הלא תראו כי אני הלכתי מלאה ובבתי רקנית היה מרירות יותר מזה ולסילוק שם נעמי נתנה סבה ואמרה למה תקראנה לי נעמי כי הנה שם נעמי מורה על טוב מעלי וזה ודאי לא נתקיים בי כי הנה יד ד' ענה בי ושדי הרע לי על רוע מעללי עכ"ל:

ומורי זלה"ה כתוב ותאמר אליהן אל תקראנה לי נעמי ונומר. הכונה כי הגול' מדבריהם שכל החרדה שחרדו עליה לא היה כי אם בשביל שהכירוה מקודם בחשיבת כמרן ועתה ירדה למדריגה התחתונה בדלי דלות וכמ"ש הזאת נעמי והיא אמרה להן שצרותיה ומכותיה היו כל כך בחיכות ובכמות שאפילו באשה אחרת אשר לא היתה מעיקרה חשובה ראוי באמת להתמרמר עליה בלב ונפש וזהו שאמר אל תקראנה לי נעמי בשום לד אפילו בשיתוף עם מרא כדי לחוק שם המרירות אלא קראן לי מרא כי המר שדי לי מאד וריבוי הצרות ימררו את לב השומעים והרואים אפילו שלא יבחנו בבחינת חשיבותה הקודם ונתיישב בזה כפל א' תקראנה לי וגו' קראן לי וגו': **ותשב נעמי** וגו' הגיד לנו בשבח רות כי כשם שהיתה ביאת נעמי אל בית לחם בהכב' ובחיבה רבה על שחבה אל ארץ ישראל ארץ הקדושה וגם אל עמה כן היתה רות כלתה בסברא זו ושוה אל חמותה כי לבה חפצה בדירת ארץ ישראל עד שילק על ביאתה אל בית לחם לשון שיבה כאילו יצאה משם ואח"כ שבה כמו שילק על נעמי לשון שיבה כן היתה ביאה ראשונה של רות אל בית לחם נערך לביאה שניה וזו שיא ביאה זו הוא שיבה מרוב חשקה ומאוייה לבוא שמה ואף גם שיצאת מתוך עמה ומארץ מולדתה ובאה אל עם אשר לא ידעה באה שמה כאילו היה ארץ מולדתה וזהו שאמר השבה משדי מואב:

א"ג אמר כי אף שמן הראוי היה לשוב אל עמה ואל מולדתה אחרי בואה שמה עם חמותה אם כל כוונתה היתה לאהבת חמותה ולבלתי עזוב אותה די שעשתה עמה יותר מצדקה כי עדשה באה ללוותה מעט לאהבת חמותה וקבלה שכר על החסד הזה כמבואר בדברי רבותינו ורות כי עזה אהבתה אל חמותה היה די לה שבאה ללוותה עד שובה אל אדמתה בין קרוביה ומיודעיה ואחר כן היה לה לשוב אל בית אמה על כן אמר ותשב נעמי ונומר כי אף אחרי שובה אל ארץ מולדתה והיתה בין יודעיה לא עזבה אות' ולא נעשה אלא רות המואבי' כלתה נשארה עמה והטעם כי לא היתה כוונת בואה לאהבת חמות' אלא לאהבתו יתברך ולחסות תחת כנפיו וזהו שאמר השבה משדי מואב כי כל סוף מגמתה היה לשוב מארץ מואב מבין עובדי ע"ז:

א"ג אמר ותשב נעמי ונומר אמר זה אחרי אומרו שכבר באו בית לחם ושם היו נתוועדו עם יושבי העיר ההוא לפי שהיא שינתה את שמם ואמרה שלא תקראנה לה נעמי כי מרא שמה אמר עתה הכתוב כי שבה להקראות בשמה הראשון וזהו ותשב נעמי כי שבה להיות ראויה להקראות בשם נעמי על היות רות כלתה עמה כי היא טובה לה משבעה בנים ומיד הלכה ללקט בשדות לכלכל את שיבתה הרי זה נעימות לגופה וגם היה לה נעימות לנפשה ותשב נעמי כלומר ליקראות נעמי על היות המואביה

עמה

עמה השבה משדי מואב ודי זכות זה ששבה עמה ונתגיירה על ידה לשתשוב ליקראות נעמי כלומר נעימה במעשיה : והמה באו בית לחם בתחלת קציר שעורים תרגום יונתן במעלי יומא דפסחא שהיא תחלות קציר השעורי' למנות העומר ועל פי דרכו יתורץ מה זה ועל מה זה לא יצא לקראתן בועז מודעתן לשחר פניהן ולגמול חסד עם נעמי קרובתה השבה משדי מואב שכולה וגלמודה עניה ומרודה אלא להיות ערב פסח אשר כל בני ישראל המה טרודים בשחיטות פסחיהן ובאפות מצותיהן ולפיכך לא יצאו . וגם יתורץ מה קשר יש לזה הפסוק בכאן שאמר ולנעמי מודע לאישה כי אין זה מקומו כי כבר אמר אותו למטה במקומו אלא ויקר מקרה חלקת השדה לבועז אשר ממשפחת אלימלך אלא הכוונה לומר כי אף שלא יצא אדם לשחר פניהם ולגמול עמהם חסד לא היה בעבור שלא היו לנעמי קרובים שמה כי ולנעמי מודע לאשה וגומר ובוודאי שבועז היה יוצא לקראתם ומי היה רואה אותו יצא ולא יצא ע"ד מה שעשו ליתרו אבל להיותו טרוד בערב פסח לא יצא אפילו בועז לשחר ולהקביל פניה' ולכן רות שידעה היות לה שם קרוב אמרה אלכה נא השדה דייק מלת נא כלומר עתה לפי שעה שהכל טרודים ואין אחד מקורביך יכולים לבוא אלינו אלכ' ואלקט' בשבלים כי אחרי זאת ידוע ידעתי כי יבואו קרוביך לעשות טוב' עמך : ואמר ולנעמי מודע לאישה וגומר ולא אמר ולאיש נעמי מודע להורות על מה שאמרו ז"ל כי שלמון אביו של בועז ואלימלך ופלוני אלמוני ואביה של נעמי אחי' היו ועל כן אמר מודע באמצע להיותו נדרש לפניו ולאחריו לומר כי בועז היה מודע לנעמי ומודע לאלימלך אישה ג"כ ואמר שהיה צדיק גבור וגבור חיל כי איזהו גבור הכובש את יצרו ואע"פ כן היה טפל לאלימלך ומתייחס בהיותו ממשפחת אלימלך שהיה גדול ממנו ושמו בועז שהעז איתי היה בו לכבוש את יצרו :

או אפשר שהכוונה להשמיענו שבח נעמי ורות שלהיות חשקן רב וגדול לבוא לארץ ישראל לא המתינו עד שתתקבץ שיירא לצאת אלא הן לבד שבו וזהו שאמר ותשב נעמי ושיבות נעמי היה בשביל לשוב אל ארץ ישראל וזו ג"כ היתה כוונת רות וזהו ורות המואבי' כלת' עמ' בסברא זו ג"כ בסיבות המקום מה שאליו שבים שהיא ארץ קדוש' אמנם ברות נוסף סיבה אחרת והיא מה שממנו שהוא ממקום שיצאת ממנו כי היתה רוצה לצאת מאותו המקום אשר היו שם כי שם לא היתה' יכולה להתגייר מפני שהיה שם בית אבי' ועמה ומולדתה ולזה אמר ברות השבה משדי מואב כי נלבד איכות המקום מה שאליו הולכים נוסף ברות איכות יציאות המקום מה שממנו יצאה ולזה אמר בה השב' משדי מואב : ואמר והמה באו בית לחם בתחיל' קציר שעורי' הודיענו שאין מאמינין את המצו' רק יעשנה במהר' ובשכר זאת יזכה שתבוא לידו תיכף מצוה אחרת ע"ד גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו כלומר הם גבורים לעשות דבריו במהר' ובמרוצ' כדי שבשכר זה יזכו למצוה אחרת והוא לשמוע בקול דברו וכן אירע לנעמי ולרות שאלו לא היו באות הן לבדו רק היו ממתינין לשיירא לא היו זוכות להיות נמצאות במצות קציר העומר של שעורים וזהו שאמר ותשב וגומר כלומר בשביל ששבו הן לבדן ולא החמיצו בביאתן על כן זכו שבאו בית לחם בתחילת קציר שעורים והיא קצירת העומר ואילו נתאחרו אפילו יום אחד לא היו זוכות להמצא במצוה זו והם דברי התנא שמצוה גוררת מצוה ואף אם הנשים פטורות ממצוה זו שהיא מצות עשה שהזמן גרמא עם כל זה זכו אליה כאלו היו אנשים המחוייבים בה ועל כן אמר והמה במ"ם ולא אמר והנה בנו"ן . או אפשר שאמר והמה במ"ם לפי שעשו כמעשה האנשים לבוא שתים נשים יחידות בדרך שזה הוא דרכן של האנשים לא דרך הנשים :

גם אפשר לומר שנעמי לא היתה משימה את עצמה בסכנה לשוב יחידה אבל ותשב נעמי בהיות שרות המואביה כלתה עמה לא פחדה כלל מסכנות הדרכים לפי שכל אותו התחום שהיו הולכים בו היה שדי מואב וז"ש השבה משדי מואב ורות היתה מואביה מלשונן כמוהם ובוודאי ברואות אשה מואביה מלשונן עמה לא יזיקו לה כלל וז"ש ורות המואביה כלתה עמה ולזה כינה אותה עתה מחדש בשם מואביה ולעיל הזכירה בשם רות שהם כמ"ש ורות דבקה בה וגם ותאמר רות אל תפגעי בי וכאן אמר רות המואביה לסיב' שאמרנו ועוד היום שמצינו שיש מקומות שאפילו אשה אחת מלווה שיירא אחת בחחים עמה ולשונה ובהיותה היא הולכת עמה לא ירים איש ידו ורגלו כנגד השיירא וכל אותו התחום שהיו הולכים היו שדי מואב ותכף בצאתה משדי מואב באו בית לחם ואין ביניהם הפסק של אומה אחרת כלל . ורב אחרון ז"ל כתוב ותשב נעמי

חזר הכתוב לומר כן להגיד כי גם שכל העיר תמהו עליהן ובייחוד על נעמי אמרו הזאת נעמי והרי זה חרפה לה בהיותה נבזית בעיני יודעי' ומכיריה וטוב לה לשבת בארץ נכריה אשר אין לה מכיר לזה אמר הכתוב כי כל זה סבלנותה של נעמי גבר עד ששבה כלומר שלא חרה לה על שובה אלא בסבר פנים יפות סברא וקיבלה גם רות לאהבתה ולהיות עמה באה בגיירות עם היות ששבה משדי מואב מקום מולדתה : והמה באו בית וגומר התחיל להגיד סדר המאורע אשר קרה מראשיתו עד באו לתכליתו שהוא נישואי בועז עם רות ולזה כי באו בית לחם בתחלת קציר שעורים אשר נמשך מזה שהלכה רות ללקט בשדות ונתגלגלו הדברים על האופן אשר יזכיר . ולנעמי מודע לאשה וגומר מגיד שעם היות לנעמי קרוב ממש ממשפחות בעלה גבור חיל ועשיר לא לקחה מידו מאומה רק חייתה חיי צער והוצרכה רות ללקט בשדות . גם אפשר לומר שבועז העלים עיניו ממנה לשלא יחשדוהו שהיה שולח מנות לרות בתואנה שהם לנעמי כי הוא פנוי והיא פנויה וחשד ההמון קרוב וקרא כתיב והייתם נקיים מה' ומישראל :

והר"ר שלמה ן' אלקבץ הלוי ז"ל כתוב ותשב נעמי עם היות פסוק זה אח לפסוק ויוסף הורד מצרימה אשר סיפר למעלה ונשנה להתחיל ענין תולדותיו ומקריו אשר היה לו במצרים וכן הענין הנה נשנה דבר זה להגיד ענין רות ובועז ובזה הסכימו כל המפרשים נוחי נפש . עוד יראה לי שבא להגיד שני דברים הא' מה שהקדמתי בפסוק ותלכנה שתיהם כי בדרך היו שוות עיין עליו הגיד פה כי על כל פנים העיקר היתה נעמי ורות כלתה נטפלת אליה וזה עמה ולא אמר ותשובנה נעמי ורות כלתה ושוב מצאתי בנמוקי החסיד ה"ר יוסף יעבץ זלה"ה כדברי ושמחתי . ב' אומרו השבה משדי מואב ביו"ד להורות כי כוונתה מתחלה ועד סוף לעזוב ארצה ומולדתה ולבא לשם ד' וזה כי כבר אפשר שידומה היות תחילתה דרך ארץ ללוות לחמותה הבאה שכולה ונלמודה הנה שתסכים לבוא עמה עד באתה למקומה ואח"כ בנועם דברי נעמי נתפתתה והסכימה להתגייר ומתוך שלא לשמה בתחילה באה לשמה לבסוף באופן שמאז הסכימה בדעתה להתגייר תקרא שבה לא מדעת הראשונה לכן העיד עליה הכתוב שמכל גבול ארץ מואב שבה ומעת נתקו כפות רגליה מארץ מואב גמרה להתגייר וזהו השבה משדי מואב עכ"ל :

ובמדרש ותשב נעמי ורות המואביה כלתה עמה השבה משדי מ' זו היא ששבה משדי מואב ע"כ . כוונתם ז"ל לדרוש קרא יתירא דהשבה משדי מואב כי כבר הודיענו במ"ש ותשב נעמי ורות המואביה כלתה עמה הרי כבר אמר שגם רות שבה עמה למה חזר לומר השבה משדי מואב לכן דרשו זו היא שבה משדי מואב כלומר שעד עתה לא נתגיירה אשה אחרת מואבית אלא זו בלבד וענין שבה לפי פירושם ז"ל ששבה בתשובה ונתגיירה וטעם למה עד עתה לא נתגיירה שום אשה אחרת אפשר שחשבו שלא יתחתנו בהם משום שיאמר לא יבוא עמוני ומואבי ולא ידעו הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית ורות בראות נפשה להתגייר לא חששה אם תתעגן או תנשא :

ואפשר ג"כ לפי דרך רז"ל שרצו לתרץ מלת השבה דבשלמא בנעמי שייך מלת שיבה לפי ששבה אל מקומה הראשון וזהו ותשב נעמי אמנם רות מעולם לא היתה בבית לחם כדי שיצדק עליה לומר השבה ולכן דרשוהו על ענין הגירות שנתגיירה ובזה יצדק היטב מלת השבה לפי שידוע הוא שנפש הגר ממקום קדוש חוצבה ובתחלה באה בגוף איש יהודי כי מבני ישראל היא אבל לרועה מעלליה נדחית אל מקום הקליפות ולהיותה אז במקום הקליפות בבואה בגלגל לזה העול' הוכרח שתבא בבטן אשה גויה ואח"כ כאשר תתגייר ותחזור לדת יהודית נמצא שאז היא שבה אל מקומה הראשון כי ממקום קדוש היתה ונדחית למקום אחר ועתה שבה מאותו המקום לדת יהודית ובזה יצדק אומרו השבה משדי מואב וזה הוא שאמרו ז"ל זו היא ששבה :

ואפשר ג"כ לומר דלא"ו ה"א יתירא קא דרשי דהכי הל"ל ורות המואביה כלתה עמה שבה משדי מואב אלא באומרו השבה בה"א הידיעה הוא כאילו מורה באצבע זו היא ששבה כנ"ל ויובן במה שאמרו ז"ל למה צוה ד' לומר אל תצר את מואב וכן בבני עמון אל תתגר בם מלחמ' אמר הקב"ה שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן הלא הן רות המואבי' ונעמ' העמוני' וזהו שאמרו זו היא ששב' כלו' זו היא אותה הידועה שעתה שבה משדי מואב ובזה מתורצת ה"א יתירא . ובנמוקי החסיד הר"ר יוסף יעבץ ז"ל כתוב ואמר בתחלת קציר שעורים ולא קציר חטים כי באו לשבת בארץ ישראל

ישראל אף כי יצטרכו לחם שעורי' עכ"ל:

ומורי זלה"ה כתוב בתחלה הזכיר הכתוב השבתן דרך כבוד וכפי סדר דרך ארץ להזכיר את נעמי קודם ואח"כ את רות שכלה אליה לשתי סיבות אם לחשיבות נעמי אשר היא בת ישראל ורות מואבית ב' היות חמות וכלה וראוי שתהיה החמות עיקר וכלתה טפלה אליה ושתי סיבות דייק קרא דכתיב ותשב נעמי ורות המואבי' כלת' ואח"כ ביאר הכתוב שלענין התשוב' גם רות היתה עיקר לא טפלה וזהו שאמר השבה משדי מואב כלומר שרות שבה בהחלט משדי מואב כי הניח את טבע מקומה ומולדתה והוא ענין הגרות ענין כאמור לעיל וגם ענין הזנות המוטבע במואב מתחל' שרשן כנודע באופן שתיהן יחדיו בחמו' ככלה בשווי אחד שמה באו בית לחם לעבודת הבורא ופגעו בעסק מצוה תחלה והוא קציר שעורי' שהכוו' על קציר העומר וכמאמרם ז"ל עכ"ל:

ולנעמי מודע לאישה איש גבור חיל ממשפחת אלימלך ושמו בועז. ותאמר רות המואביה אל נעמי אלכה נא השדה ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו ותאמר לה לכי בתי. ותלך ותבא ותלקט בשדה אחרי הקוצרים ויקר מקרה חלקת השדה לבועז אשר ממשפחת אלימלך והנה בועז בא מבית לחם ויאמר לקוצרים יי עמכם ויאמרו לו יברכך יי. ויאמר בועז לנערו הנצב על הקוצרים למי הנערה הזאת ויען הנער הנצב על הקוצרים ויאמר נערה מואביה היא השבה עם נעמי משדי מואב. ותאמר אלקטה נא ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים ותבא ותעמוד מאז הבקר ועד עתה זה שבתה הבית מעט. ויאמר בועז אל רות הלא שמעת בתי אל תלכי ללקוט בשדה אחר וגם לא תעבורו מזה וכה תדבקין עם נערותי. עיניך בשדה אשר יקצורון והלכת אחריהן הלא צויתי את הנערי' לבלתי נגעך וצמית והלכת אל הכלים ושתית מאשר ישאבון הנערים ותפול על פניה ותשתחו ארצה. ותאמר אליו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה. ויען בועז ויאמר לה הגד הגד לי כל אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום. ישלם יי פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם יי אלהי ישראל אשר באת לחסות תחת כנפיו. ותאמר אמצא חן בעיניך אדוני כי נחמתני כי דברת על לב שפחתך ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך. ויאמר לה בועז לעת האוכל גשי הלום ואכלת מן הלחם וטבלת פתך בחומץ ותשב מצד הקוצרים ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר. ותקם ללקט ויצו בועז את נעריו לאמר גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה וגם שול תשלו לה מן הצבתים ועזבתם ולקטה ולא תגערו בה. ותלקט בשדה עד הערב ותחבט את אשר לקטה ויהי כאיפה שעורים. ותשא ותבא העירה ותרא חמותה את אשר לקטה ותוצא ותתן לה את אשר הותירה משבעה. ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום ואנה עשית יהי מכירך ברוך ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז. ותאמר נעמי לכלתה ברוך הוא ליי אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים ותאמר לה נעמי קרוב לנו האיש מגאלנו הוא. ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין עד אם כלו את כל הקציר אשר לי. ותאמר נעמי אל רות כלתה טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא יפגעו בך בשדה אחר. ותדבק בנערות בועז ללקט עד כלות קציר השעורים וקציר החיטים ותשב את חמותה:

ולנעמי מודע לאישה וגומר כתוב הר"ר שלמה ן' אלקאבץ הלוי ז"ל בא להורות עולם שלמות שתי נשים אלו נעמי ורות כי עם היות לנעמי מודע לאישה איש גבור חיל והיה האיש ההוא גדול לא השליכה יהבה עליו נעמי ולא הודיעו דבר ורות גם היא הטתה שכמה לסבול את אשר לא נסתה כי בת מלך היא ובכל זאת השליכה נפשה מנגד להחיות נפשה ונפש חמותה. ופה מקום ספק אינני קטן והוא בהיות בועז איש גבור חיל ירא אלקים וסר מרע איך לא חסה נפשו היקרה על הנשים האלמנות והאומללות עד שהוצרכה רות ללכת על כל גרנות דגן והוא העיד שקדמה לו ידיעה בכשרות רות וענותה כמ"ש הוגד הוגד לי כל אשר עשית את חמותך וגומר וכמ"ש בהיותו מודע לאלימלך בן אחיו והאיך התנכר אליו ועיני אלמנתו יכלה באופן שהוצרכה למכור חלקת השד' אשר לה כי לא תספיק את אשר לקטה לכל צרכי הבית וכן אמר להלן חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך מכרה נעמי ואם היה טרם לכת למואב היה המוכ' אלימלך לא נעמי כ"ש כי לא יעלה על הדעת שאלימלך ימכור שדהו ודעתו לשוב לארצו כבראה מגגור בשדי מואב לגור ולא להשתקע כ"ש שהיה לו צאן ובקר וגמלים שהוליך עמו למואב כמו שכתבנו בשם רז"ל ולא היה מוכר השדה ומוליך המקנה באופן שאין ספק כי בבא נעמי ורות סמוכה עליה והמה יחפות רגל לובשות בלויי הסחבות וכמו שקדם למעלה שהוצרכו נעמי למכור חלקת השדה לכסות בשר ערותן והשאר תאכלנה מעט מעט עם מה שתביא רות ורות בצערה בנפשה כי לא יספיקו

יספיקו דמי השדה לאכול ולשבת בבית כדרך כל כבודה בת מלך מפני זה הוצרכה לנוף רגליה בשדות ללכת אחרי הקוצרים ומכ"ז היתה בועז גדול ורב עד שאינו רחוק שנא' כי על בלתי התעוררות זה כיון הכנויא בשכתב מודע ביו"ד ולא בוא"ו כקריאתו להורות כי החבר אליו ולא נודע במעשיו היותו בן אחיו כמשפט להולכי תום לחום על דל ואביון ומבשרו לא יתעלם ואלמנותיו לא תבכינה:

והר"ר שמריא האיקריטי ז"ל חשב שהתחסד עמהן וכי בואן לבית לחם הלך להקביל פניהם במנחה כדרך הקרובים וכי על כן אמר אשר לא עזב את החיים ואת המתים כי באייהן התחסד עמהן ודברים כאלה הנאמרי' בדרך נבואה. והר"ר יצחק עראמה ז"ל עמד על הספק הזה והתירו וזה לשונו וקשה איה גמילות חסדים של בועז איש גבור חיל ממשפחת אלימלך להתעלם מבשרו ושתבא כלתו ללקוט אחרי הקוצרים באחת השבלות וכל ישעו וכל חפצו שלא יגערו בה ובאמת היה ראוי להושיבה ולכלכלה שם עם חמותה בכבוד כמו שמחוייב לעשות לאיזה עני בן טובים ויש לומר שמתחלה כשראה אותו והוגד לו מצניעותה וחסידותה וזריזותה מיד נכנסה בלבו ונתן עיניו בה להכניסה בביתו אלא שרצה לבודקה ולהכירה היטב בהמשך הזמן לפי שהיא נכריה ויש לחוש ולכן צוה לה שלא תלך ללקוט בשדה אחר ושתקבע ישיבתה עם נערותיו והוא עלה בכונה מאוד ואולי רוח הקודש נזרק בפי' למה שאמרה בתשובות אלה הדברים מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואמרו ז"ל מלמד שנבאתה בעלמ' שהוא מכיר' באישות. ועוד שם במדרש גושי הלום למלכות כד"א כי הביאותני עד הלום וזהו שאמרה נעמי בשובהה לא בועז מודעתנו אשר היית עם נערותיו כלומר לפי הקורבה לא היה ראוי שתהיה עם נערותיו אלא בכבוד עמו בבית רק שכיון להכירך היטב ולזה השיאתה עצה נכונה לפי ענייננה ותנאיה כשרות רות ומעלת בועז והסתפקותיו והסכמת נעמי בהתחבר כל אלה ד' שם וגם להסכים על ידיה והעד הספרי עכ"ל הן אמת אם היות הדעת הזה בתחלת העיון טוב ויפה וכאשר יובא בכור השכל והבינה נראה היותו בלתי מספיק וכמעט אומר בלתי נאות וזה כי נמצא לפי זה לדקות בועז וחסדו עם רות בענן בקר וקרוב לאתכן יותר מצדק' אחרי שנתן עיניו בה להכניסה בביתו ולבודקה יפה יפה היה עושה עמה מה שעשה ועל כן אמר לה שלא תלך בשדה אחר ודברי' כאלה בלתי ראויים לבועז הצדיק וכשנפלם עין מזה או ניפהו או נלפהו מאין היתכן כי לבדוק גרות ילבין פני נעמי ואלמנה לא ייטיב:

והנראה אני בהיתר זה הספק הנה הוא כבר קדם לנו דעת ר' יצחק בגמ' פרק המוכר את הספינה אותו היום שבאת רות המואביה לארץ ישראל מתה אשתו של בועז היינו דאמרי אינשי עד דלא שכיב שכבא קיימא מנו ביתי' וכן בפ"ק דכתובות והא בועז אלמון שנשא אלמנה ואין ספק כי היא היתה אשה בת גדולים ונספדו מרה עליה ובבואתה נעמי ורות בעת ההוא עת רעה לא היה לו לבועז להתעסק ולספקת בעניניהם כי הוא היה עסוק בהספדו באופן שלא ראה זה את זה ובמלאת שבעת ימי אבלו הלך בועז לחלוקת שדהו ואם שהיה מן הראוי שהקוצרים יקדימו לו שלום מצד חשיבותו והיותו בעל השדה להיות עדיין אבל לא שאלוהו כדין וכהלכה הוא שואל בשלום אחרים שרויין בשלום ואחרים אינם שואלים בשלומו דאין לו שלום וזה טעם ויאמר לקוצרים ה' עמכם וכמו שיבוא בס"ד וכשמוע בועז בא נעמי ורא' את רות מלקטת אחרי הקוצרים ספק בצדק כי נעמי קיימה בעצמה ושונא מתנות יחי' ושהיה לה שדה ודברים אחרים כמו שנראה מפסוק כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד נעמי אשר יראה שהיו להם שדות וכרמים והשכל מחייב שלא מכרו מהם דבר כי לא הותר להם למכור כדאמרינן בסיפר' מנין שאין אדם רשאי למכור שדהו ולהניח אפונדתו וליקח בהמה וליקח לו כלים וליקח לו בית אא"כ העני וכו' וכן בספיקתא ובודאי שכשהלכו עדיין הלכו בעושר ולא הותר להם למכור כמדובר ואחרי שהיו לה שדות ולא רצתה למכור יראה שיש לה על מה שתסמוך ויהיה זה כמו כן תשוב' לטוב הגואל הקרוב שהתיאב על על דרך לא טוב ולא חמל עליהן וכן לכל בני יהודה כי שרים רבים נכבדים המה סוף דבר בועז הצדיק חשב שהיה לנעמי על מה שתסמוך למלאכה וכי אין מזונות רות עליה שלאה על פני השדה ללקט אחר אשר תמצא חן בעיניו ואחרי שאין מדעת נעמי להיות בעוד יש לה אינו מן הראוי להעבירה מדעתה וגם לרות אינו מן הראוי לשלוח לה שום דבר פן יהיה לבוז אחרי שהוא אלמון והיא אלמנה ודי להתיר לה פיסת בר בליקטא ע"י הקוצרים וכבר הורונו ז"ל פחדת בועז מהחשד בפסוק אל יודע כי באה האשה

הגורן אמרו כל אותו הלילה היה בועז שטוח על פניו ואומר רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שלא יתחלל שם שמים וכבן יצא בועז צדיק כדינו בדבר הזה לפי שיעורי. הנה הלום אחרי כתבי דברים הללו ראיתי אמרי הה"ר יוסף זלה"ה מסכימים עם מה שכתבתי ושמחתי עכ"ל :

ולי נראה לתרץ קושיא זו למה בועז הצדיק התנכר אליהן והניחן בחוסר כל עד שהוצרכה רות ללכת וללקוט לקט שכחה ופיאה כדי לזון את נעמי אבל אפשר שהכתוב בעצמו תירץ זה כי אלו לא היתה אלא נעמי לבדה בוודאי שלא היתה מניחה בועז אלא היה מכניסה לתוך ביתו ומושיבה בקתדרא ולה מטה ושולחן וכסא ומנורה כי עצמו ובשרו היא ומבשרו לא היה מתעלם וזהו בעצמו מה שאמ' הכתוב ולנעמי מודע לאישה וגו' כלומר אילו לא היתה אלא נעמי לבדה בודאי שמודע וקרוב היה לה ובודאי שהיה מכניס' לתוך ביתו הקרוב ובפרט בהיותו איש גבור חיל ממשפחת אלימלך ושמו בועז ולא העלים עין משתיהם אלא כדי שלא יחשדו אותו שנתן עיניו ברות והעד לאמת החשדה שישלח להם בכל יום מתנות ומגדנות וכדי להנצל מהחשד העלים עין משתיהם אף מנעמי כי בהדי הוצא לקי כרבא וכאשר ראתה רות כי בשלה הנער הגדול הזה גם על נעמי כי לא חשבה שמפני החשד התנכר אליהן אלא מפני כי נעמי היתה באה בחברות אשה זרה ונכרים על כן העלים עין משתיהן כי לא רצה להתאכסן לשתיהן על כן ותאמר רות המואביה אל נעמי אלכה נא השדה ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו כלומר אם בעיני בועז לא מצאתי חן כלל עד שבשבילי ריחק גם אותך ובשלי הנער הזה עליך א"כ עלי מוטל הדבר הזה ללכת ללקט אחר האיש אשר אמצא חן בעיניו ללקוט בשדהו ולכן כאשר אמר לה בועז אל תלכי ללקוט בשדה אחר וגם לא תעבורי מזה אז השיב' לו מדוע מצאתי חן בעינך להכירנו ואנוכי נכריה נחשבתי בעינך עד עתה והיו' שהיה בועז בוש מלומר לה שמפני החשד נמנע מלהביאם אל תוך ביתו וגם לא שלח אליהם שום דבר לא ממאכל ולא מלבוש כדי שלא יחשבוהו האנשים לאתנן זונה ולהיות לו בושה לומר לה טעם זה להרחקתו אותם על כן ענה לה דברים אחרים ואמר לה הוגד הוגד לי כל אשר עשית את חמותך וכל זה כעורכא פרח והשיאה לדבר אחר ולדבר על לבה על כל הטובה אשר עשתה ושהשי"ת ישלם לה פעלה ומשכורתה :

בהיות שלמעלה אמר ולנעמי מודע לאישה והאפשר שכוונה לומר כי מיד כבואן שמה אשר היה בתחלות קציר שעורים מיד נודע לנעמי מודע וטעה מעשה קרוב ויצא לקראתה להקביל פניה ולגמול חסד עמה ויהי כי ראתה רות הקרוב הזה לנעמי מיד אמרה אלכה נא השדה הכונה לשדה בועז קרובך ואלקטה בשבלים אחר אשר ידעתי כי אמצא חן בעיניו להיותו קרובך ובשרך ותאמר לה לכי בתי ואמר לנו הכתוב כי לא הוצרכה לשאול איזו היא דרך שדה בועז כי האלהים אנה לידה מבלי שאלה כלל וזהו ויקר מקרה חלקת השדה לבועז :

א"נ אמרה לא אעשה כמו שעושים כל המלקטים בשדות כי קודם שימצאו חן בעיני בעל השדה לוקטים ולפעמי' אחרי התחילם ללקוט מוצאים חן בעיניו ולפעמים אינם מוצאין חן כלל לא בתחלה ולא בסוף ולכך אמרה כי לא תתחיל ללקוט עד אשר תמצא חן תחלה בעיני בעל השדה ואח"כ תלקט וזה ואלקטה אחר אשר אמצא חן בעיניו לא קודם מציאת החן :

א"נ אחר שאמר אל תלכי ללקוט בשדה אחר וגם לא תעבורי מזה וצוה את נעריו אל יגערו בה אז לא הביא' את אשר לקטה ויהי כאיפה שעורים אבל עתה אמרה ואלקטה בשבלים עם שבליהן אלקטם ואבא אל הבית ואחר כן אחבוט אותו בתוך הבית :

ואפשר עוד לומר בכוונת הכתוב ותאמר רות המואביה אלכה נא וגומר לא אעשה כדרך הנשים שרוצות לטייל בשדות שהולכות ומלקטות מעט כדי להתעכב בשדה זמן רב אלא אלכה והנני באה תיכף ומיד וזהו נא דקאמר להורות על מהירות בואה וגם לא אלך משדה לשדה אחר כדרך שאר המלקטים כי אם אל המקום הראשון אשר אלך שם אהיה וממנו אשוב אל הבית וזהו השדה דקאמר לומר כי לא תלך כי אם אל שדה אחד וגם לא אלקוט יותר מדיי כי שני שבלין לקט שלשה אינן לקט וזהו שאמר ואלקטה בשבלים מיעוט רבי' שני' :

א"נ אמרה אלכה נא השדה ואלקטה ולא אלך עם בני אדם שאינם מהוגנים אלא אלכה ואתלוה בדרך עד בואי השדה ללקוט עם בני אדם מהוגנים וכשרים וזהו אחר אשר אמצא חן בעיניו מרוב ענותנותו עמו אלך וכן עשתה כי הלכה ובאה אל הדרך והיתה רואה אנשים שאינם הגונים וחוזרת לביתה

לביתה עד כי ראתה אנשים הגונים ואחריהם הלכה בחברתה וזהו שאמר ותלך ותבוא ותלקט כי הלכה ובאה עד כי האלהים אנה לידו אנשים כשרים שתתלוה עמהם ובזה ידוייק שלא אמר ותלך ותלקט ותבוא :

א"ב אמר ותלך ותבוא ותלקט ולא אמר ותלך ותלקט ותבוא להודיענו גודל צניעותה כי כדי להיות תמיד פניה אחר הקוצרים כדי שלא יסתכלו בה ויתנו עיניהם בה היתה הולכות ובאה כי אף שהיא היתה מלקטות אחורי הקוצרים מ"מ לפעמים הקוצר מחזר עצמו אל צד אחר לקצור מה שנשארים ופונה לכאן ולכאן והיא היתה מכוונת בזה כי כשהיה הקוצר מחזיר פניו ופונה למקום לא היתה יושבות במקומה כי אז יוכל לראותה אלא היתה הולכות ובאה תמיד כדי להיות אחורי הקוצר ומסתתרת עצמה אחריה' :

א"ב אמר זה להודיע גודל זריזותה כי היתה מלקטות קל מהרה כ"כ עד שהיתה מלקטת כל הנשאר אחרי כל הקוצרים כי אף שהיה שם שורה גדולה של קוצרים היא היתה הולכות ובאה כ"כ בזריזות עד שהיתה מלקטות הנשאר אחרי כולם כי היתה הולכות מאחרי זה לאחרי זה וכן על זה הדרך אחרי כולם ואחר כך חוזרות ובאה אל מקומה הראשון ומלקטת הנשאר עתה אחרי הקוצר הראשון והולכות אל שאר הקוצרים וזהו שאמר אחרי הקוצרים כי סיבות הליכתה וביאתה היתה כדי ללקט כל הנשאר אחרי כל הקוצרים :

א"ב אמר כן להורות על נדיבות לבו של בועז כי היה נדיב נדיבות יען כי דרך כל בעלי השדות לצוות את פועליהן הקוצרים שיתנו לב לבל ישכחו הרבה כי אחרי שנפל מאתם יעברו על לאו לא תשוב לקחתו ובועז הצדיק לא היה מצוה כן אל קוצרי שדהו כי הוא חפץ שישכחו הרבה כדי לשמח לב העניים והאביונים ועם זה נבין מה שאמר הכתוב להלן וגם שול תשולו לה לא אמר ותשולו לה וגו' כי זה כבר היו מצווים כן מבועז שישולו לה מן הצבתים כדי שיהיה לקט הרבה לעניים אבל עתה ברות צוה להם עוד שיוסיפו שכחה הרבה וזהו שכפל ואמר ברות וגם שול תשולו לה באופן שנראה מכאן שבועז היה חפץ שישכחו הרבה כדי לשמח לב העניי' ואמר הכתוב כי כ"כ היתה הלקט והשכחה שהיה בשדהו כי אף שלקטה בהליכה אף בביאתה בדרך אשר הלכה בה בתוך השדה היתה מוצאת ללקט עוד וזה מריבוי הלקט הנמצא בשדה אשר קרה מקרה ללכת שמה אשר היה לבועז הצדיק אשר היה ממשפחו' אלימלך שלעולם היה מצוה את קוצריו שישולו וישכחו מן הצבתים וז"ש ויקר מקרה חלקת השדה לבועז וגומר :

א"ב אמר ותאמר רות המואביה אל נעמי כלומר עם היות מואביה ודרך המואבים להיות אכזרים ובפרט בענין המזונות כמו שאמר הכתוב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ורות עם היותה מואביה ריחמה על נעמי חמותה ורצתה לרחם עליה לזון ולפרנס אותה אף אם תתבזה היא ללכת ללקוט כשאר עניי ישראל ולא עוד אלא שחילת' את פני חמותה שתתן לה רשות ללכת וזהו שאמ' אלכה נא השדה ואין נא אלא לשון בקשה וכאילו אמר נא אלכה השדה ואמרה ואלקטה בשבלים כלומר ולא בעמרים כי אולי ירע בעיני בעל השדה או בעיני הקוצרים ויכלימוהו ועל כן מצינו לקמן שהזהיר בועז לקוצרים גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה אבל היא בצאתה אמרה לנעמי שלא תלקט אלא בשבלים ואמר אחר אשר אמצא חן בעיניו כלומר מאחר אשר בזה האופן שאמרתי בוודאי אמצא חן בעיניו כלומר לפחות בין כל הקוצרים אשר בשדה ימצא איש אחד ביניהם אשר יהיה איש כשר והגון ואני לא אלקט אחר כל הקוצרים רק אראה ואבחין הקוצר אשר אמצא חן בעיניו ולא ירע לו בלקיטתי אחריו אלך בלבד וכיון שאמרה לה כל התנאי' האלו ידעה כי אשה כשרה היא ולא מלבה היתה יוצאות רק על צד ההכרח על כן אמרה לה לכי בתי כלומר ידעתי והכרתי שאת צדקת כאילו את בתי על כן אמרה לכי בתי :

ואמר, ותלך ותבוא ותלקט לא אמר ותלך ותלקט ותבוא סמוך ההליכה לביאה להקיש ומקיש ההליכה לביאה כי כשם שהבאי' בעת בואם מהשדות נושאים בר ולחם ומזון ששים ושמחים בביאתם אמנם בהליכה דואגים כי אינם יודעים אם יביאו שום דבר או ינערו בהם או לא ימצאו אמר עתה ברות כי כך היתה שמחה בהליכה כמו בביאה כי אחר שמן השמים הביאוה לידי מדה זו הכל קבלה עליה בסבר פנים יפות ותלך ותבוא ואיתקש ההליכה לביאתה והכל בשמחה ובטוב לב ותלקט בשדה אחר הקוצרים הכוונה כי עם היות שהיא חשבה שהלואי בכל הקוצרים תמצא אחד שיהיה ראוי והגון כדי שתלך אחריו ושלא יהיה רע עין וכמו שאמרה אחר אשר אמצא חן בעיניו ועתה מלאה

את כל הקוצרים הגונים וכשרים באופן שלקטה אחרי כל הקוצרים ולעיל אמר אחר וכאן אמר אחרי לפי שאילו לא היתה הולכת אלא אחר קוצר אחד לבד ללקוט השכחה שהוא שוכח בנקל היה לה ללקוט שכחת קוצר אחד ובודאי שלעולם תהיה הולכת סמוך אל הקוצר לכן אמר אחר דכל אחר הוא סמוך אמנם עתה שמצאה חן בכל הקוצרים והלכה ללקוט אחרי כל הקוצרים שכחות כולם בודאי שבין הזמן שהיא עסוקה ללקוט שכחת כולם יתרחקו הקוצרים ממנה כי הם קוצרים והולכים ועל כן אמרה אחרי כי אחרי הוא מופלג ונתן טעם למה הלכה אחרי כל הקוצרים לפי שקרה מקרה שהלכה בחלקת השד' לבועז אשר ממשפחת אלימלך ונקטינן דמושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים הא לדבר אמת כל משרתיו צדיקים ולכן כיון שראתה שהיו כולם צדיקים הלכה אחרי כל הקוצרים כדאמרן :

ובמדרש ויקר מקרה א"ר יוחנן כל הרואה אותה מריק קרי . דרשו זה מדלא קאמר קרא ותיקר חלקת השדה וגומר והיה כינוי ותיקר שב אל רות ולמה אמר ויקר לשון זכר כי בזה הוצרך לומר מקרה ששב כינוי ויקר שהוא לשון זכר אל המקרה וכאילו אמר ויקר המקרה שלה חלקת השדה וגומר ובזה הלשון האריך הכתוב למטניתו שלא לצורך ולכן דרשו כי ויקר שב אל איש הזכר הרואה אותה שהיה מריק קרי והכוונה ויקר האיש מקרה בסיבתה אבל עדיין צריך לדעת איך נמשך עם זה סוף הפסוק דקאמר חלקת השד' לבועז וגו' ואפשר דלעולם רז"ל לא מפקי קרא מפשטיה וממשמעותיו אלא מדשני קרא ואמר ויקר מקרה כדאמרן רמז ברמז אותה הדרשא שכל הרואה אותה כו' גם אפשר כי לפי שכל הרואה אותה מריק קרי על כן האלהים אנה לידו חלקת השדה לבועז שכל משרתיו היו צדיקים ולא יפגעו בה בשדה אחר פן יתעללו בה :

ועוד אפשר שהשמיענו שכל הרואה אותה מריק קרי ואפילו הקוצרים אשר היו בחלקת השדה שבודאי היו צדיקים כל הרואה אותה מהם היה מריק קרי לרוב יפיה ותוארה :

ומורי זלה"ה כתוב אומרו אחר אשר אמצא חן בעיניו הדבר קשה כי היתה אומרת בפיה שהיתה חפיצה ורוצה לקיטת השבלים כמעט כמו אתנן המציאות חן ואפשר שמלת חן מלאכתו בכל מקום מלך הטוב לא מלך הרע כדכתיב כי לוית חן וגומר ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם וכיונה רות בדבריה שלא תלך ללקוט כי אם אחר האיש אשר תמצא היא בעיניו חן רצה לומר שמשתמש בעיניו בעבודת ד' ולא בראייה אסורה שאם היתה רואה אותו משתדל להביט ולהסתכל בה הרי ניכר היות בעיניו רשע לא חן והיתה בורחת מאצלו וסרה מאחריו הרחק כמטחוי קשת עכ"ל :

ובמדרש ותלך ותבא עד כדין לא אזלת ואת אמרת ותבוא ר' יהודה בר סימן אמר התחילה מסיימת לפניה את הדרכים . וכוונתם ז"ל שבעת לכתה היתה מסיימת את הדרכים לצורך ביאתה כדי שלא תטעה בביאתה למצוא הדרך ופשוט הוא וכן פירש מורי זללה"ה וכתב שכן נראה לו עיקר וגם כתב שאפשר שתהיה כוונתם שאחרי שהלכה חזרה לבוא בכל הדרך ההוא כדי לסיים את הדרכים ואחר כך חזרה ללקט עכ"ל :

עוד כתב מורי זלה"ה שיתכן לומר על דרך הפשט כי באולי חלקת השדה לבועז היתה סמוכה לעיר יותר משדות אחרים ואע"פ שהיא תכף ומיד פגעה בחלקה ההיא מ"מ הלכה עוד משם והלאה אולי ימצא אחרים במציאות חן יותר וכמו שהיא הבטיח' אחר אשר אמצא חן בעיניו ולכן הלכה שדות הרבה ואח"כ חזרה ובאה ללקט מחלקה אשר הניחה כי לא מצאה חן כמו בחלקה ההיא ויקר מקרה במציאות חן חלקת השדה לבועז עכ"ל :

ורב אחרון כתוב אחר אשר אמצא חן בעיניו כלומר בעיני בעל השדה והכתוב קצר . ותלך ותבא וגומר רז"ל דרשו עד כדין לא אזלת ואת אמרת ותבא ר' יהודה בר סימן אמר התחילה מסיימת לפניה הדרכים ואפשר לומר שהגיד הכתוב זריזות הנערה שלא עמד בטלנית אפילו רגע אך לעולם היתה הולכת ובאה בתוך השדה ומלקט' ודקדק הכתוב ואמר אחרי הקוצרים להגיד מה שאמרו רז"ל בסמוך למי הנערה וגומר שאמר כיון שראה אותה בועז התחיל שואל עליה כל הנשים משחקות עם הקוצרים וזו מצנעת עצמה כל הנשים מלקטות בין העמרים וזו מלקטות מן ההפקר והיינו אחרי הקוצרים ולא עמהם שלא ללקוט בין העמרים ולא לשחק עם הנערים עכ"ל :

והרשב"א הלוי ז"ל כתב דע שאלהינו יתברך שמו ברא השוטרים הרודים בעם הם הנקראים בפי חכמי האמת קליפות והם נקראי' רעה ועל זה נאמר לא תאונה אליך רעה כלומר

שוטר

הזהר שלא תפיל עליך הקליפה הנקראות רעה עינות ברשע ותאוה לשון תואנה כך פירשו בספר הזוהר בפרשת וישלח יעקב ובפרשת ויהי בשלח ועל זה נאמר יש רעה חולה כי הקליפה הזאת הנקראת רעה שולטת באדם הכילי ההוא ומחזקת אותו לחולה ואינה מנחת אותו לאכול באופן שהוא מחליא' אותו כך דרשוהו בספר הזוהר בפרשת בשלח וגם נאמר כי על זה נאמר הכתוב עושר שמור לבעליו לרעתו כי הרעה הנאמרת משמרת העושר ההיא ואינה מנחת אותו לעשות טוב ולא להנות ממנו עד שיבוא בעליו של העושר ההוא כי איש אחר יאכלנה הכלל כי הקליפה הזאת נקראת רעה וגם בעליו נקרא רע עין, ושלמה צוה אל תלח' את לחם רע עין כי הוא מרשות הקליפות ועל כן הזהיר' התורה ולא ירע לבבך בתתך לו כי הצדקה היא מצד הטוב ולכן אין לערב רע עמה ולכן פיה פתחה בחכמה אחר אשר המצא חן בעיניו כי לא יהי' רע עין אבל שיהיה טוב עין עכ"ל: **ותאמר** לה לכי בתי כתב החסיד הר"ר יוסף יעבץ בנמוקיו לא מפני מיעוט ערכך אלא אני מסכימה לכך אלא שהשעה צריכה לכך וזה טעם בתי עכ"ל, ותלך ותבוא כתוב הר"ש ן' אלקבץ הלוי אפשר שתהיה הכוונה על כל הימי' כי תמיד כל היום היתה הולכת ובאה עד כלות קציר השעורים וקציר החטים עכ"ל:

והר"ר יצחק עראמה ז"ל כתב ותלך מבית' ותבוא השדה ותלקט, והר"ש ן' אלקאבץ הלוי כתוב ז"ל ואני שמעתי שיערה כמה מהלך היתה יכולה ללכת ובהגיעה לסוף הגבול המשוער אז ותבוא ותלקט כי אם היתה הולכת ומלקטת היתה הולכת ובאה ומשאה על שכמה ובזה תקל הטורח כי תלך עד סוף הגבול ואז בבואה היתה מלקטת באופן כי בהיות המשא כבד ובזה מן הקלות מה שלא יתעלם עכ"ל:

ואומרו אחרי הקוצרים כתב הר"ר יוסף גאקון ז"ל למדנו מוסרה שלא לקחה אפילו ממה שבלידי הקוצרים כי אם ממה שאחריהם שכבר הניחוהו לדעת או נתייאשו ממנו וגם כדי שלא יסתכלו בה לא הלכה כי אם אחריהם עכ"ל:

ויקר מקרה חלקת השדה כתב הר"ר יצחק עראמה ז"ל ויקר מקרה כענין אנכי בדרך נחני ד' בית אחי אדוני כי מה טיב הזדמן לצדיקים בלא ספק, ובמדרש כל הרואה אותה מריק קרי שהיה קשה בעיניהם לייחס ענייני זו אל המקרה ודרשוהו ליופי עכ"ל, ובמדרש לקח טוב ויקר מקרה מלמד שמלאך הוליכה כענין שנא' ויקר אלהים אל בלעם עכ"ל ועם זה אפשר שיובן מה שאמר הכתוב ותלך ותבא ותלקט כי כיון שהמלאך הוליכה כיון ששמה לדרך פעמיה ללכת תכף באה אל השדה כהרף עין על ידי המלאך שהוליכה וזהו ותבוא ואח"כ ליקטה: **והנה בועז בא** מבית לחם וכיון שראה אשה יפה כזאת בשדה אשר כל רואה אותה מיד רואה קרי כאמרם ז"ל בויקר מקרה וגו' לכן ויאמר לקוצרים ד' עמכם להצילכם מיצה"ר ואל יעזוב אתכם ביד יצריכם הרע המפתה אתכם ליתן עיניכם באשה הזאת ויאמרו לו יברכך ד' כי גם לך צריך ברכה זאת. או אפשר אמרו לו כי לו לבדו ברכה זאת לא להם לפי שהוא אלמון ואינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו. והראב"ע ז"ל כתוב ויאמר לקוצרים ד' עמכם לעזור אתכם בעבור שהם עמלים יברכך ד' שיתן ברכה בקציר עכ"ל, ואני אומר שאפשר שהם אמרו לו יברכך ד' לפי שהוא נתאלמן מקרוב ואפשר שמיום שמתה אשתו לא בא לשדה כי היה אבל ולא בא אלא באותו היום ולפי שלמדונו רז"ל כי השרוי בלא אשה שרוי בלא ברכה על כן אמרו לו יברכך ד' כלומר ימציא לך אשה הגונה כדי שתהא שרוי בברכה:

א"נ אמר להם ד' עמכם בהיות שמצות רבות תלוית בענין הקצירה אם בעזוב עומר שכח' שלא לשוב לקחתו וגם בלקט והפיאה ושלא לגעור בעניים הבאים ללקט רק לקבלם בסבר פנים יפות וכיוצא על כן הזהירם ואמר להם הזהרו באופן שיהיה ה' עמכם ולא יסתלק מביניכם ולכן הוי זהירין לבלתי תחטאו רק קיימו כל המצות התלויית בקצירה בסבר פנים יפות וכיון שראו שבהיות הוא בעל הקציר ובעל הממון עם כל זה היה נותן בסבר פנים יפות ומזכירם על הנתינה א"כ מי שהוא טוב עין הוא יבורך ראוי הוא שיבורך ולכן ברכוהו ואמרו לו יברכך ד' כלומר יברכך בממון וכמו שדרשו ז"ל בפסוק יברכך ד' וישמרך, אי נמי לפי שבועז באותה שעה פגעה בו מדת הדין זו מדת אלקים ומתה אשתו על כן לא מצא ברכה יותר חשובה מזו להתפלל עליהם שלעולם לא יתנהג עמהם במדת אלקים שהוא מדת הדין אלא שם ההויה שהוא רחמים הוא יהיה עמהם וז"ש להם ד' עמכם והם השיבו ואמרו לו יברכך ד' כלו' יאמר די לצרותיך ולא יתנהג עמך עוד במדת הדין מדת אלהים

אלהים אלא במדת רחמים וז"ש יברכך ד' שהוא מדות רחמים, אח"כ מצאתי קרוב לזה בהר"ש אלקבץ הלוי ז"ל :

ורב אחרון כתב והנה בועז בא וגו מגיד גודל השגחת השי"ת שגם שבועז אפשר שלא היה הולך שם אותו היום עכ"ז לזכות הצדקת הזמינו הקב"ה שם והיינו דקאמר והנה בועז בא וגומר ויאמר לקוצרים וגומר אפשר להעיר למה לא הזכיר הכתוב שראה בועז את רות ואח"כ שאל עליה אלא אמר בועז לנערו וגומר בזולת הגדת ראייתו אותה ולכן אומר דאפשר דבועז הבין מרחוק בשדהו והכיר במילוי עינו שהיתה שם נערה מחודשת בלתי רגילה ללכת שם וחשב שמא היה בלב הקוצרים דבר בליעל אשר לא נכון ולכך כשבא אל השדה תכף אמר להם ד' עמכם כאיש מתמי' על דבר זה שאמר מה זאת לכם ד' עמכם יהיה והם השיבו יברכך ד' בכל משלח ידיך כי אין פרץ ואין יוצאת אתנו :

והר"ש ן' אלקבץ הלוי ז"ל כתב האמת כי עתה שלמו לו ימי אבלו שבעה ועדיין הוא שואל בשלום אחרי' ואחרים אינם שואלים בשלומו ולכן הוצרך הוא להתחיל בשאלה תחלה ויאמר לקוצרים ד' עמכם עכ"ל וקרובים דבריו לדברי בפירושי ראשון שפירשתי :

ויאמר לנערו הנצב על הקוצרי' למי הנער' לא אמר מי הנערה כדי לדבר בלשון קצר כדרך החכמים המדקדקים בדבורם וזה שאם יאמר מי הנערה והם ישיבוהו רות עדיין צריך אח"כ לשאול למי היא בת מי היא או אשת מי הוא כי לא יכיר בה בשמה להיותה אשה על כן שאל מתחילה למי הוא כדי לדבר בלשון קצרה :

א"ב בועז רצה לידע אם היא אשת איש או פנויה אבל היה בוש לשאול שאלה זו בפירוש שמא יחשדוהו כי נתן עיניו בה לישא אותה כי אלמון היה ובנקל יחשדוהו על כן שאל בסתם למי הנערה הזאת כלומר ברשות מי היא ולמי הנערה שאם יאמרו בת פלוני היא יהיה הוכחה כי פנוי' היא ועדיין היא ברשות אביה ואם היא אשת איש וכבר יצתה מרשות אביה בודאי שיאמרו אשת פלוני היא ועל כן שאל למי הנערה הזאת . והנער הנצב על הקוצרים בשמעו כי שאל להכירה ואמר למי היא ולא אמר מי הנערה וגו' הבין הוא כי כוונתו אם יש לה בעל וזהו למי היא היא אשת איש או פנויה וחשב מחשבות כי נתן בועז עיניו בה על רוב יופיה ורצה שיגלה את אזניו אם היא פנויה ליקח אותה לו לאשה ויען ויאמר הרמיז שזה שהוצרך לשון לספר לו בגנותה ושלא היתה ראויה להנשא לאיש כמוהו בתחלה אמר עליה דברים אשר לא כן יאמר שהיתה מסלסלת בשערה ומקשטת את עצמה ועושה מעשה נערות וזהו נערה דקאמר וכמו שאמרו ז"ל ר"ל והוא נער דיוסף עושה מעשה נערות . ואפשר גם כן שבאומרו נערה כיון לומר שאינה ראויה אליו שהוא זקן ובא בימים וזו נערה קטנה ולא יאות לזקן כמוהו כפי שניו וגם אם כדברי רז"ל היתה בת ארבעים שנה אם כל זה כ"כ היתה יפה כי גם אם היתה בת ארבעים היתה נראית כבת שבע או כבת עשר ועל כן אמר נערה וכמו שדרשו ז"ל בשרה בת מאה וגו' ועוד כי מואביה היא ואפשר שרמז בדבריו שלא היה יכול לישא אותה כי לא יבוא עמוני ומואבי כתיב וזאת היא מואבית והנער אפשר שלא ידע ההלכה דעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית שעדיין לא נתחדשה ההלכה דעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית. מה שכתבתי בפי' נערה מואבי' מצאתי אח"כ בהרשבא הלוי ז"ל שפירש כן :

ועוד אפשר שכיון באומרו מואביה היא כלומר עדיין לא נתגיירה בכל לב ובכל נפש כי עודה מחזקות ברשעתה וזהו מלת היא יתירה דקאמר כלומר כי עדיין היא מואביה ואמר השבה עם נעמי כלומר שבכל סוף מגמתה בבואה פה לא היה לאהבת ד' ולחסות תחת כנפיו כי אם לאהבת נעמי וזהו השבה עם נעמי ואף גם זאת האהבה כבר אבדה כי זאת האהבה היתה לה בצאתה משדי מואב ועתה כעת אין לה אפילו האהב' ההיא וזהו משדי מואב דקאמר כי אז בעת צאתה היתה לה אהבה עמה ועתה לא כן :

ואפשר גם כן שכיון באומרו משדי מואב כלומר ראה מאיזה מקום שבה יחידה עם נעמי לבדה משדי מואב ובוודאי כולם שטופים בזמה והתעללו בה כי ממי יפחדו שלא לבוא עליה ואשה שהתעללו בה ערלות ערלים אינה ראויה אליך ויוסף עוד לספר בגנותה מה שאין בה ואמר כי היא חשודה בגזל ותאמר בלבה אלקטה נא כלומר לא כעת לעת הקוצרים לא אשלח ידי כי אם בלקט כדרך החסידים ואחר שירחקו מאצלי אספתי עומרים שלמים ואגזול אותם ולא יראו כי להיות' רחוקים ממני והעד שזו היתה כוונתה דאמרי כי ותבוא ותעמוד ונתעכבה כאן מאז הבוקר ועד עתה להמתין עד שנתרחק

מאללה כדי שתוכל לגזול אשה כזאת צריך האדם לשמור ממנה ולבלתי עזבה להכנס בביתו בדרך קבע כי תגזול כל אשר בבית והו שאמר זה שבתה הבית מעט כלומר אשה כזאת שיש לה דופי זה צריך שלא תכנס בבית אחרים אלא מעט פן תגזול כל אשר להם :

והרשב"א הלוי כתב נערה מואביה היא כלומר שאף אם נאמר שהיה נודע להם חידוש הלכה דעמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית לאו נשכת חסידים היא ואינו מן הראוי דמי שיקוה לצאת ממנו שבט המושלים ישא עמונית או מואבית ואף אם תהיינה מותרת הלא תראה הגואל פלוני אלמוני כמה ברח מזה כמי שנשכו נחש ולמה יקחנה בועז שהוא גדול מאנו בתורה התמו בנות ישראל הכשרות אשר הורתן ולידתן בקדושה ועוד השבה עם נעמי משדי מואב פי נתגדל' בין גרי עין אשר לא יאות לאיש כמוך נדיב על על נדיבות יקום והנה אליעזר עבד אברהם ביקש ליצחק נערה מורגלת בנדיבות והיה הנערה אשר אומר אליה הטי נא כדך ואשתה וגומר ואמרה שתה וגומר אותה הוכחת לעבדך ליצחק ואחרי שזו הורגלה בין גרי עין ודאי תהיה מורגלת בצרות עין ומה גם בהיותה מואביה אשר הצרות עין טבעי להם באותן שתהיה צרת עין בטבע ובהרגל עכ"ל. אי נמי לא אמר מי הנערה הזאת אלא למי הנערה לפי שבועז בראותו אשה כזאת יפה כלבנה ברה כחמה אמר בלבו בודאי הגמור כי אחד מהקוצרים קדשה כבר כי אי אפשר שלא יתנו עיניהם בה ובפרט נער הנצב על הקוצרים שהוא יושב ובטל כי הקוצרים שהם טרודים במלאכתם אפשר שלא היו להם פנאי לראותה אבל הנער הנצב על הקוצרים אפשר שהוא קידש אותה לו נשוה פרוטה ועל כן שאל ממנו למי מכוללם מקודשת הנערה הזאת וכיון ששמע הנער הנצב על הקוצרים דברי אדוניו שהיה חושדם שקדשו אותה ואם תהיה פנויה עדיין ישאנה לו כי חשק ביפיה עד כי חשד אותם שלא כיה אפשר. שלא קדשוה כבר לרוב יפיה התחיל לדבר בגנותה ואמר כי אינה הוגנת לו כי היא נערה מואבי' והיא מהם אשר שנא ד' אלהים וגם מזלה רע עד כי לא נשאר לנעמי מכל בניה ובנותיה כי אם היא לבדה כי מעת אשר בא אל ביתה צרה ויגון מלאה לה ובסימן רע באה ובמזלה הרע הרגה את בעלה וזהו שאמר השבה עם נעמי לבדה כי לא נשאר לה אלא היא לבדה באה עמה וגם היא מעם הפרוצים בעריות וזהו משדי מואב וכאומרם ז"ל שהיו פרוצים בעריות ובהכרח היא ג"כ תהיה פרוצה כהם :

א"נ סיפר מפריצותה כי בשלמא נעמי שהיתה אשה זקנה שתבא בדרך לבדה לא תפחד כלל כי מי יביט בפניה אבל אשה בחורה ויפה כזאת השבה עם נעמי שתיהן לבדנה בדרך וממרחק רב כזה משדי מואב בודאי שאשה פרוצה היא שאלמלא היתה צנועה היתה מפחדת שלא יפגעו בה אנשים שאינם מהוגנים ויתעללו בה ואף אם נאמר שלא פגעו באדם והיא לא נטמאה מ"מ אם היא לא היתה פרוצה לא היתה שמה לדרך פעמיה עם נעמי לבד בלא חברת אנשים כל זה מורה על רוב פריצותה ואף גם זאת יש לה שהיא עצלנית ואינה חפילה אלא להיות יושבות ובטלה כל היום כי באה אל השדה ותאמר אלקטה בדבור פיה לבד ולא עשתה מעשה כלל הבטיחה לעשות ולא עשתה ותבוא ותעמוד עומדת ובטלה מאז הבוקר ועד עתה ועל כן לא אמר ותבוא מאז הבוקר ותעמוד עד עתה כי אין הכוונה שעמדה שמה מן הבוקר אלא שעמדה בטלה ולא לקטה דבר מאז הבוקר ועד עתה כל אלו המדות הרעות יש אתה וזאת היתה לה כי נחרבה ביתה בזמן מועט על רוב פשעיה ומיד מת בעלה כי מדותיה המגונות גרמו שתשב בביתה זמן מועט ותחרב ביתה כי אולת בידיה תהרסנה :

א"נ אמר כי הראתה סימני טהרה כחזיר ולבה יקבוץ און לה כי אמרה אלקטה אחרי הקוצרי' רחוק מאוד מהם להראות שאני צנועה ועל כן ותבא ותעמוד מאז הבוקר ועד עתה להמתין שנתרחק מאללה ואז תתחיל ללקט כדי שלא נסתכל בה ויהי כן ד' עמה כאשר זאת היא כוונתה כי אם כוונתה להתעכב בשדה הרבה כי מדתה להיות אשה אשר בביתם לא ישכנו רגליה ואינה רוצה לישב בבית כי הומיה היא וסוררת בביתה לא ישכנו רגליה וז"ש זה שבתה הבית מעט כלומר זה אין זה כי אם רוע לב שרוצה לשבת בית מעט ולכן המתינה שנתרחק מעליה ולא מרוב צניעותה אלא מפני כי שבת' הבית מעט ובבית' לא ישכנו רגלי':

הנה פירשתי דברי הנער לגנאי של רות. אח"כ מצ'אתי להרשב"א הלוי שפירש כן במה שאמר הכתוב זה שבתה הבית מעט ועוד כתוב כי עד אתה דבר בגנויות טבעים אליה היותה נערה ומעם שמא ומתגדלת עם בלתי הגונים ואלה הגנויו' ואם הם רבי' אינה היא שבתם ועמה דיבר בגנויות הרגליים אשר

סוא

הוא היתה ואמר ראשונה שיש לה עין רעה לא יספוק לה כל השדה כולה וזה יראה הלקיטה אם בכמות ואם באיכות ואולם באיכות אמר אלקטה נא ואספתי בעמרים מה שאין בו דין לקט כי אם בשבלים והיה זה מהמגיד שקר מפורסם כמו שנראה ממאמרה אלכה נא השדה ואלקטה בשבלים אמנם זה להוציא דיבה עליה אמר היפך מאמרה ואם נחזיק בדברי רש"י שהם שני דברים לקט ושכחה גם יורה על הנאמר כי לא תתפייס בזה או בזה אלא בזה ובזה ואמנם בכמות אמר ותבוא ותעמוד מאז הבוקר ועד עתה כי לא יספיק לה שעה אחת או שתים אבל כל היום כולו וביען בעת ההיא עדיין לא היתה עת האוכל כנראה מהמסופר לפני' מפליג בקדימה ואמר מאז הבוקר ולא אמר מהבוקר כאלו רצה בזה שהיתה מעוררת השחר ובטרם יכיר איש את רעהו היתה באה וזהו מאז הבוקר ועד עתה עכ"ל:

והנה עד עתה פירשנו כל דברי הנער הנצב על הקוצרים לנגלאי וכל הדברים אשר דיבר הנער על רות הכל שוא ודבר כזב וגדול עונו מנשוא אם לכך כיון להטיל על אשה כשירה דברים אשר לא היו מעולם והמה מהנגלאי אשר המשורר ע"ה נתרעם על מספרי לשון הרע במזמור הושיעה ד' כי גמר חסיד וכדי שיוסרו מספרי לשון הרע ייראו ויקחו מוסר אבאר פירוש המזמור שאמרו דוד ע"ה כשהיה בורח משאול והיו הולכין ובאים לשאול לגלו' אזנו היכן דוד שרוי כענין הזיפים שאמרו לשאול הלא דוד מסתתר עמנו ואלו היו מראים פני' לדוד והיו מבטיחים אותו שישב ביניהם ולא ימסרוהו ביד שאול עד שהלך הולך לשאול באורים ותומים היסגרוני אנשי קעילה ויאמר יסגירו וזה בוודאי כי אנשי קעילה היו מבטיחים אותו שישמרו אותו ולא יסגירוהו ולכן שאל אם ישמרוהו כדבריהם או יסגירוהו ואמר לו ד' שלא יבטח בדבריהם כי יסגירוהו ולכן אמר הושיעה ד' כי הריני קרוב למיתה שימיתני שאול כי כולם רוצים להסגירני ביד שאול וז"ש כי גמר חסיד ועל עצמו אמר כן כענין שאמר שמר' נפשי כי חסיד אני ולכן אמר הושיע' ד' כי גמר זה החסיד כמעט שימיתוהו שאול ואנשיו והרי הוא הולך למות לפי שפסו ואפסו אמונים מבני אדם ואין איש אמת בארץ שהרי כולם מבטיחים אותי ובקרבם ישימו ארבם להסגירני ביד שאול ושוא ידברו איש את רעהו וגומר אמר כי כ"כ הורגלו לדבר שוא ודבר כזב עד שאינם מדברים איש את רעהו בשפתותיהם רק בלבותם כשזה מדבר יודע חבירו כי שקר הוא מדבר ושהדברים הם הפך ממה שהוציא בפיו וזה משיבו דברים לפי דבריו וגם בתשובתו יש בלבו הפך מה שאומר בפיו וחבירו מבין כי בלבו דבר אחר הפך ממה שאומר בפיו באופן כי בלב ולב ידברו זה מבין לבו של זה וזה מבין לבו של זה ובזה הם מדברים בלבם ולא בפיהם:

אך כיון כי צריך לאדם להפך יצרו הרע ליצר הטוב ושישימו שניהם לעבודתו ית"ש ולאהב' אותו כענין ואהבת את ד' אלהיך בכל לבבך בשני יצריך אמר כי אלו הרגלו כ"כ לדבר שקר עד שאף יצרם הטוב הושוה והוסכם ליצרו הרע לדבר שקרים וז"ש בלב ולב ידברו השוא והשקר בב' הלבבות ובב' היצרים הם מדברים כי נהפך יצרם הטוב ליצה"ר ואמר יכרת ד' כל שפתי חלקות לא לבד המדברי' את השקר ולשאול האמת אלא אף המדברים לי האמת ולשאול השקר גם אנו יכרתו לפי שאלו אומרים שבסיבות לשונם יעלו במעלה גדולה וז"ש אשר אמרו ללשונינו נגביר ויעלה במעלה בסיבות לשונינו כי כבר דברנו טוב עם שאול וכן עם דוד באופן כי איזה משניהם שימלוך על ישראל ייטיב עמנו וז"ש שפתינו אתנו כבר שפתינו הכין לנו הכנה לעלות במעלה איזה משניהם שיהי' אדון לנו וז"ש מי אדון לנו כי מי שיהיה אדון לנו וימלוך על ישראל יאהוב אותנו כי שפתינו הכין לנו להיותינו אהובים בעיני שניהם וביען כי גם ענוש לצדיק לא טוב וכמ"ש דוד במקום אחר על און פלט למו באף עמים הורד אלהים אשר המפרשים פירשוהו בתמי' על און פלט למו ואני אומר כי אפשר לפרשו בניחותא כי גם ענוש לצדיק לא טוב ולא הוה רוצה שיענשו בעבור האון שעשו לו כן אמר על און אשר עשו לי איני תובע כעת עלבוני אלא בעידן ריתחא שיהי' לך אף בעמים אז הורד אלהים אותם אשר עשו לי און ובעידן ריתחא יענשו אגב אחרים ולכן אמר כאן אין אני אומר כי על הרעה הזאת אשר הם עושי' לי שמשקרים בי יכרתו רק משוד עניי' ומאנקת אביונים שכבר הם חייבים ממקום אחר על אותו און יכרתו ויהיה עתה כי על פי דרכו אגלגל גם אני מידם וז"ש עתה אקום יאמר ד' על מה שהם חייבים מקדמת דנא עתה אקום כי על פי דרכו שאנקם מהם אשית בישע את זה החסיד כשתמיד

שונה

הונה בתורתו יומם ולילה וז"ש אשית בישע יפיח
לו אמרות ד' כלומר על פי דרכו אושיע את דוד
שיפיח לו תמיד אמרות ד' כלומר שהוגה תמיד
בתורה וכיון שהזכיר התורה סיפר בשבחה וז"ש
אמרות טהורות יובן כמ"ש ז"ל מצינו שעיקם הכתוב
שנים ושלשה תיבות שלא להוציא דבר מגונה מפיו
שנאמר מן הבהמה אשר איננה טהורה וז"ש אמרות
ד' כלומר אם תראה בתורת ד' אמרות רבות אל
יקשה בעיניך שהיה יכול לדבר בלשון קצרה ולומר
בהמה טמאה דע לך שאין זה עיקום כי אין בתורה
עיקמנות ואם עיקם שם היינו כדי שלא להוציא
דבר מגונה מפיו ולומר טמא רק רצה לומר אמרות
טהורות אמנם האמת כי התורה ככסף צרוף
בעליל לארץ ואם תקשה ותאמר ממקום שבאת
משמע שאינה ככסף צרוף שהרי שם כתיב גם מעוף
השמים שבעה שבעה זכר ונקבה ואיכא למידק אמאי
לא ערבינהו וליתנינהו בהמה ועוף בחדא מחתא
ולכתוב הכי מכל הבהמה הטהורה ומעוף השמים
תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו ואי הוה כתיב
הכי לא היה צריך לחזור ולכתוב פעם אחרת שבעה
זכר ונקבה ותו איכא למידק כי היכי דנקט בבהמה
חלוקות טהורה ואשר לא טהורה אמאי בעוף לא
זכר כלל חלוקות אשר איננו טהור ואם נאמר כי
לא הוצרך להזכירו משום דממילא משתמע מן
חלוקות בהמה טמאה אם כן גם חלוקות עוף
טהור למה כתביה דהא הוה משתמע מחלוקת בהמ'
טהורה דמאי שנא באופן כי לכאורה משמע כי מה
שחזר ואמר גם מעוף השמים תקח לך שבע' שבעה
הוא מיותר הכי שבעה שבעה לכך הודיענו המשורר
כי גם אותם שבעה שבעה דנקט בעוף מזוקק הוא
אותו שבעתים והוכרח לעשות חלוקה בפני עצמו
בעוף ולא לערבינהו בבהמה וזה כי ידוע הוא כי
קרבן העוף הוא קרבן העני אשר אין ידו משגת
היה מביא שתי תורים או שני בני יונה והנה ידוע
הוא מה שלוה הוא ית' להביא ז' ז' מן הבהמה
טהורה היינו כדי שיהיה לו לנוח להביא מהם קרבן
ואם היה מערב קרא העוף אם הבהמה הטהורה
הוה אמינא דודאי מה שלוה הש"ת ז' ז' העיקר
הוא בשביל קרבן הבהמה שהוא קרבן חשוב ומתנה
הראוי להתכבד אמנם העוף כדי נסבה לפחות כדי
שלא לבייש גם קרבן העני אמנם הייתי אומר כי
עיקר צווי ז' ז' לא היה אלא מפני קרבנות של
הבהמה לכך רצה הקב"ה נגלות כי כך חשוב בעיניו
ית' שני תורים של העני כמו הקרבן של העשיר
ולכך עשה מהעוף חלוקה בפני עצמה ופסוק בפני
עצמה גלוותו שיפריש ויקח מהם שבעה וז"ש
פסוק בפני עצמו ובמלת גם להורות כי שקולין
הם וישוו שניהם וז"ש גם מעוף השמים ז' ז' ולזה
לא ערבינהו אלא נקט בהם פעם אחרת ז' ז' להודיע
כי שוה הוא לפניו ית' קרבן העני לקרבן העשיר
ולכן לא עשאו טפל לערבינהו עם הבהמ' הטהור'
וכתב בעוף לחודי' פעם אחרת ז' ז' וז"ש מזוקק
שבעתים כי כפי הטעם שאמרנו גם אותן השבעתי'
שכתוב שני פעמים הוא מזוקק להודיענו כי לפני
ית' חשוב קרבן עני לקרבן עשיר ומטעם זה מפורש
אגלי מאי דכתיב בפרשת ויקרא כי בקרבן העשיר
כתיב אם עולה קרבנו מן הבקר ובקרבן העני
כתיב ואם מן העוף עולה קרבנו ולמה לא אמר
ואם עולה קרבנו מן העוף אלא כוונתו להודיענו
האמור כי בתחלה אמר אם עולה קרבנו מן הבקר
כלומר ידעתי כי העולה האמיתות אשר היא חשוב'
בעיניך היא מן הבקר כי היא היותר עולה חשובה
אמנם אני באתי לחדש לך כי אם יהיה מן העוף
עולה קרבנו ומלת עולה קרבנו היא גזרה כי אפי'
שיהיה מן העוף אני מחשיב אותו לעולה שלימה
וזהו שאמר עולה קרבנו ונחזור לענינינו כי לכך
נקט גם בעוף שבעה שבעה בלחודייהו להשוות
קרבן העוף לקרבן בהמה וז"ש בכאן מזוקק שבעתי'
ואחר שסיפר בשבח התורה משום כיון שהזכירו
סיפר בשבחו חזר לענינו הראשון ואמר אתה ד'
תשמרם כלומר ואם אתה ד' חסן על כל אלה אשר
עשו לשומרם ואין אתה חסן להמיתם וז"ש אתה ד'
תשמרם כלומר אם אתה להיותך בעל הרחמים כי
כן מורה שם זה אתה אומר לשומרם על הפחות
הצילם מידם וז"ש תצרנו מן הדור זו לעולם והנון
של תצרנו היא דגושה והוא כנוי אל היחיד הנזכר
אשר אמר עליו אשית בישע האיש אשר יפיח לו
ויהגה באמרות ד' אמרות טהורות לפחות אם תרצ'
לשמור את הדור ואתה ד' תשמרם לפחות תצרנו
לזה שיפיח לו אמרות ד' תצרנו ותצילנו לו מן הדור
זו לעולם וכ"ש כי למה זה ועל מה זה יהיה מזלם
קבוע תמיד ברום הגלגל כי ראוי הוא כי כשם
שגלגל חוזר בעולם כי לפעמים האדם ברום המעל'
ולפעמים למטה לארץ עני ואביון כן יהיה ג"כ לאלו
כרשעים כי יחזור גם הגלגל חוזר אליהם ולא יהי'
קבועים במשמרות ממעלתם וז"ש סביב רשעים

יתהלכון

ימהלכון ראוי שיתהלכון ויחזרו חוזרים חלילה כאשר בני אדם וז"ש כרום זולות לבני אדם כלו' כמו הרום והזולות והזלזול ועניות לבני אדם כי לפעמים הם ברום ולפעמים הם בזלות ופועי כן ראוי שיהי' גם לאלו פעמים כן ופעמים כן וסביב סביב יהלכו גם המה ושיהי' הגלגל חוזר גם עליהם ולכן היה מתפלל דוד עליהם שיפלו במכמורות רשעים על היותם בעלי לשון הרע כי שוא ידברו איש את רעהו שפת חלקות בלב ולב ידברו כי לשון הרע הוא שקול כע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים כי בכל אחת מאלו לא נאמר אלא גדול בשפיכות דמים גדול עוני מנשוא ובעריות ואיך אעשה הרע' הגדולה וגו' ובע"ז אנא חטא העם הזה חטא' גדול' אמנם במדבר לה"ר נאמר בו לשון רבים כמש"ה לשון מדברת גדולות ואם הנער כיון בדבריו להוציא עליה שם רע ודאי גדול עונו מנשוא ולכן אפשר לדרוש כל דברי הנער הנצב על הקוצרים לכף זכות לקיים מאמר התנא והוי דן את כל האדם לכף זכות :

ואפשר לפרשם שלא דיבר אלא בשבח של רות ואמר ויען הנער ויאמר נערה מואבי' וגומר ומה זאת היא ראויה אליך כי היא נערה ראויה לילד והוא מתו כל בניו וצריך שלא ישא אשה אלא שתהיה ראויה לילד לא זקנה ואומרו מואביה היא כלומר אין עליך לחוש אל מה שאמר הכתוב לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' כי למדתנו רבנו עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית וזהו שאמר נערה מואביה הוא ועוד תראה את טוב כוונתה ושנתגיירה לשם שמים כי שבה עם נעמי עם היותה עניה שכולה ומלומדה בעירום ובחוסר כל ושלא תראה מהיכן שבה מארצה וממולדתה משדי מואב ועוזבה את אביה ואת אמה עם היותה בת מלכים ושבה עם נעמי עם היותה בחוסר כל זה יורה שלא נתגיירה אלא לשם שמים :

ועוד יש בה מן המוסר ודרך ארץ כי אפילו הלקט שהתורה זכתה לה בו לא רצתה ללקט אלא בשאלת רשות ובלשון בקשה וז"ש ותאמר אלקטה נא כאילו אמר ותאמר נא אלקטה ואין נא אלא לשון בקשה ואף גם זאת כי אפילו הלקט שהתורה זכתה לה בו לא רצתה ללקט כי אם בשכר טורחי ועמלי שאעמרה ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים והענין כי מנהג הקוצרים לקצור ולעשות עמרים עמרים ומניחם אותם במקומם ואחר כך מאספים הם או אחרים כל אותם העמרים אל מקום אחד ועושים מהם תל גבוה כולם במקום אחד ולכן אמרה הניחני נא ואלקטה בלקט וגם אני אעשה זאת לכם ואקל מעליכם טורח אסיפות העמרים אל מקום אחד כי אני אלך אחרי הקוצרי' ואעמרה ואספתי בעמרים אשר יקצרו אאסוף את אל מקום אחד הרי שלא רצתה אפילו בלקט כי אם בשכר טרחה ועמלה ואמר ותבא ותעמוד מאז הבוקר ועד עתה להורות על חריצותה כי לחם עצלות לא תאכל ומאז הבוקר ועד עתה לא ישבה לנוח אלא עמדה עומדת על עמדה וטורחת וזהו שאמר ותבא ותעמוד כלומר שלא ישבה לנוח אלא ותעמוד מאז הבוקר ועד עתה : ואומרו זה שבתה הבית מעט אפשר כי שם בשדה היה בית אשר שם היו נערות בועז יושבות ואותה שעה אשר הי' הנער מדבר עם בועז על ענין רות אפשר שהיתה רות יושבת לנוח שם בבית עם נערות בועז ולכן אמר הנער לבועז אף אם אתה רואה אותה בתוך הבית לא מפני שהיא עצלה כי עתה הלכה לשבת בבית לנוח מעט וז"ש זה שבתה הבית מעט כלומר עתה מעט זמן יש שישבה אבל מאז הבוקר ועד עתה עמדה על עמדה על רגליה ולא ישבה כלל אלא ותבוא ותעמוד מאז הבוקר ועד עתה וכזה קרובים דברי לדברי ה"ר שמרי' אמקרטי ז"ל :

והנה אח"כ מצאתי לרב אחרון שפירש דברי הנער הלז לשבחה של רות ובמקצת דברים קרובים דבריו לדברי והנני מציגם לפניך ז"ל אמרו לנערו הנצב על הקוצרים למי הנערה הזאת כי בראות נערה מחודשת בלתי רגילה לבוא שמה חשבה לזונה ואולי אחד מהנערים הביאה שמה ועל כן אמר של מי מהקוצרים האלה היא הנערה הזאת והוא השיב אל אדוניו אל ישית אל לבו חטאת לנער מהנערים כי נערה מואביה היא השבה וגו' ואם כוונתה היתה לדבר נבלה לא היתה באה עם חמותה רק היתה נשארת במואב והנה מאז הבוקר באה אלינו לא ראינו בה ערות דבר כי הנה נראה בעניינה שאמרה אלכה נא ללקט השומרי' אחרי הקוצרים ולא עמהם או לפניהם ולהשמר מכל דבר רע גם מאז הבוקר שבאה עמדה פה לפנינו כל ולא נסתרה מעינינו ולא זזה ידה מתוך ידינו ומה שעיניך רואות כי היא יושבת כעת בצל סוכות הקוצרים מעט זמן הוא שישבה ושם בית כמו סוכה וכן כתוב הרא"ש ע :

ואפשר

או אפשר שזה היום יום ז' הוא לביאת רות ונעמי וכו ביום ילא בועז מאכלו ולהפיק לנערו ילא אל השדה כי בו ביום התחילו הקוצרים לעשות במלאכתו כי קודם זה היה אסור אסור להם ולהיות כי בטרם זה היה בועז אסור באמירת שלום ובעניית שלום הגיד כי היום הזה בא ונתן להם שלום והחזירו לו שלום ושאל לנער בת מי הנערה הזאת ויען כי אין לה אב ואם בארץ הלזו והאשה קרובה לו כאילו רלה לרמוז לו שהיא נאותה לו וזה כדברים מכוסים וערום יבין לאשורו וזהו שאמר נערה מואביה היא כלו' נערה בת בנים היא גם מואביה ואין לה אב ואם וקרוב במלכות הזה וכמה מהאנשים חפלים לקחת בת יחידה גם היא שבה עם נעמי ורמז לו בזה חסידותה וטוב מזגה שבאת לחסות תחת כנפי השם ית' גם שהיתה קרובה לנעמי ומגואליה היא גם שהיא משתדלות ועוסקות ולנועה וטובה כי הנה לסיומה עניה ומרודה לתת טרף לנפשה הוכרחה ללאת בחולה ודקדקה ללקט ולאסוף אחרי הקוצרים ולא פמסם כנוכר והנה עמדה על רגליה בעסק מלאכתה מאז הבוקר ונראה מזה ששבתה בבית מעט כלומר כי כשהיתה בביתה שובתת ממלאכתה מעט שוא יראה מזה כי היא חרולה במעשיה עכ"ל:

והר"ר יצחק עראמה ז"ל כתב, נערה מואבי' היא השבה עם נעמי ומוסרים בידם והנה ידוע שאמש באה העירה ותבוא ותעמוד מאז הבוקר ועד עתה אם כן זה שבתה הבית מעט שלא עמדה בבית יום או יומים לנוח מיגיעת הדרך וזה יורה זריזותה וטעם הקילום שמא יכניסנה בביתו לשם שירות הועיל והיתה חרולה במעשיה מאוד עכ"ל, ודומים לזה דברי הרלב"ג ז"ל. וה"ר יוסף גאקון ז"ל כתב מאז הבוקר נגה באה וזו סיבה שלקטה מאוד כדי שלא יחשדוה כי בעבור יפיה נתחסד עמה ונתן לה משל בועז ע"כ:

ויאמר בועז אל רות הלא שמעת בתי, דברי הנער הלז שאמר כי לא תחפוץ לשבת בית כי אם יולאנית ועל כן תשמרי והזהרי מאוד לא תעשה באופן שיאמנו דבריו ותהיה נקיה מד' ומישראל ולכך אל תלכי ללקוט בשדה אחר כי יאמת ויקיים דבריו בלכתך בשדה אחר כי יאמר כי לסיומך רולה לילך פעם בחוץ פעם ברחובות ע"כ הלכת משדה זו אל שדה אחר ובזה הרי את מקיימות דבריו שאמר זה שבתה הבית מעט שכוונתו לומר כי בביתה לא ישכנו רגליה וכאמרן לעיל ועל כן שלא הנכונה לך והנקי מדברי הנער היא זאת כי לא תלכי בשדה אחר וא"ת עוד אוסיף על זאת ולא אלא מפתח ביתי ולא אבוא לא אל שדה זו ולא אל שדה אחר ויותר טוב הוא לי שאמות ברעב בירכתי ביתי ולא לילך להתבזות לעיני בני אדם אשר חרפתם מרובים ולא יבזו אותי כדרך שביזה אותי הנער לז"א וגם לא תעבורי מזה השדה ותשבות בביתך כי אין זו עלה טובה אלא בואי לכאן ותלקט וכה תדבקון עם נערותי וכוונתו שתבא ללקט אם כדי שתהנה היא משדותיו וגם כדי לזכות את עלמו כי יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית וכשם שעשית עד עתה שהלכת אחריהן מרחוק רב והנהגת בעלמך מדות הלניעות כן תעשה גם כן מכאן והלאה ותן עיניך בשדה אשר יקלורן ואחרי תומם לקלור כל השדה והלכת אחריהן רחוקה מהם ולא מיראה אולי יגעו בך אני אומר לך שתלכי רחוקה מהם כי אם מפני הלניעות אבל הם לא יגעו בך כי הלא לויתים לבלתי נגעך ואם למית לא תלכו את לשאוב כי הוא פריצות גדול שתשאבי בפניהם ואינו כבודך אלא והלכת אל הכלים ושתית מאשר ישאבון הנערים:

ואפשר לפרשו לפי הדרך שפרשנו שדברי הנער הם כולם מספרים בשבחה של רות וכמו שפרשנו לעיל עתה היות דברי בועז אל רות מיוסדים על זה ויאמר לה הלא שמעת בתי כלומר הרי כבר שמעת בתי כל השבחים שאלו שסיבה אותך הנער ולכן ראוי הוא לך שלא תלכו ללקט בשדה אחר כלומר בשדה של אחר שהוא אחר אלך כי בודאי לא יקרבוך ולא ישבחוך כאשר עשו לך פה וזהו שדה אחר דקאמר הרי טענה אחת שאין ראוי לך שתלכו ללקוט בשדה אחר ועוד טעל' ב' מלבד זו והוא אומרו וגם לא תעבורי מזה והכוונה שאפשר שכל שדות של בועז היו קרובים לעיר יותר מכל שאר כל השדות והשולך לכל שאר השדות היה בהכרח שהיה פוגע בשדות בועז בתחל' והיה עובר מעליהם ללכת אל שאר השדות אשר היו יותר רחוקים ולכן אמר וגם לא תעבורי מזה כלומר גם אם נאמר שאפשר שגם כן יקרבוך בשאר השדות וגם כן ישבחוך אין ראוי שתעבורי משדות אשר תפגעי בהם בתחלה ותלכי אל שדות אחרים הרחוקים מזה וזהו שאמר וגם לא תעבורי מזה

הרי שתי טענות שבשביל כל אחת מהן ראוי שלא תלכי אל מקום אחר ללקוט כ"ש בהתחבר שתיהן וזהו מלת וגם דקאמר שמוסיף טענה אחרת על הראשונה ואמר עוד טענה שלישית והיא וכה תדבקון עם נערותי כלומר כי בשאר השדות לא יש שם נערות שתוכלו להדבק בהן אמנם פה בשדותי יש נערות וכה תדבקון עם נערותי. אמר עוד טענה רביעית והוא אומרו עיניך בשדה אשר יקצורין ואפשר שכל שדותיו של בועז אשר היו עתידים לקצור אפשר שכולם היו סביב סביב אל אותו השדה אשר היו שם נערות בועז ומשם שלטה בהוא עינה לכל שדה ושדה אשר היו עתידים לקצור והפסוק הזה הוא מקושר עם הפסוק דלעיל בסופו שאמר וכה תדבקון עם נערותי מכאן מזה השדה הנך רואה בעיניך כל שדה ושדה אשר עתידין לקצור וזה שאמר עיניך בשדה אשר יקצורן אמנם שדות אחרים אפשר שיתעללו בך לפי שהם בהחבא ובמסתרים שדה לפנים משדה אבל שדותי הם במקום מגולה כי הנה מכאן שלטא בהו עינא עיניך בשדה אשר יקצורין. אמר עוד טענה חמישית והוא אומרו והלכת אחריהן דייק דכתיב מלת אחריהן בנון והוא מן הראוי להיות כתובה במ"ם אבל הכוונה שהי' מעיד על נעריו שכולם היו צדיקים גמורים וכשהתי' הולכות אחריהן הוה ליה כאלו את הולכות אחרי נשים ולא אחרי אנשים וכמו שכאשר תלכי אחרי נשים אין לך פחד שיתעללו בך כי הן נשים כמותך כך כאשר תלכי אחרי נערי הוה ליה כאלו תלכו אחרי נשים ולכן כתיב אחריהן בנון ואולי דמספקינא הייתי אומר כי גם כאשר אמר לעיל וכה תדבקון עם נערותי על הנערים קאמר כי לא היו נערות לבועז בשדה אלא נערים וקראם נערות להחזיק את לבה שלא תפחד מהנערי' שיתעללו בה על כן אמר לה שלא תפחד כלל שתוכל להדבק בהם כאלו היא מתדבקות עם נערות לפי שהיה יודע בהם שכולם צדיקים ובזה אתי שפיר מאי דקאמרי רות לקמן גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין ולא מצינו שאמר לה כך אלא כך אמר לה וכה תדבקין עם נערותי ובמה דפרישית אתי שפיר דלעולם כאשר אמר לה וכה תדבקין עם נערותי על הנערים קאמר וקראם נערות להורות על חסידותם כי תוכל רות להדבק בהם כאלו הם נערות מסכים למה שפירשנו במה שאמר והלכת אחריהן בנון וזה בעצמו רמזה לה נעמי באומרה לה טוב בתי כי תצאי עם נערותיו כי הנערים שלו הוה ליה כאלו הם נערות ובזה לא קשה מידי מהשינוי הנמצא בסיפור הלז כי בועז אמר לה וכה תדבקין עם נערותי והיא אמרה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין. אמר לה עוד טענה ששית כי מלבד חסידותם אשר הכיר כי כל משרתיו צדיקים עוד נוסף על זה כי הם מוזהרים ומצווים ממנו לבלתי נגוע בה כלל וזהו שאמר הלא צויתי את הנערים לבלתי נגעך אמר עוד וצמית והלכת אל הכלים ושתית וגו' הכוונה אשר ראה שהכל מתוקן מבלתי חסא כלל לא נשאר חסר כלל אלא ממקום שאיבות המים כי אולי היה רחוק מעט ממקום השדות אשר היו שם נעריו ואולי אם תלך לשאוב ממקום שאיבת המים אולי יפגעו בה אנשים שאינם מהוגנים ע"כ אמר לה אם צמית והלכת אל הכלים ושתית מאשר ישאבון הנערים ולא תלכי לשאוב ממקום שאיבת המים:

ואפשר עוד לומר עיניך בשדה אשר יקצורין שהכוונה לפי שראה ראינו כי שם הכה שלא ד' והאחת משם עינים רמות כי העין הוא סרסור העבירה ולכן הזהירה התורה ואמרה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם כלומר כי אם תתורו ודאי שתהיו זונים ועושים מעשה אחרי הראיה כי עין רואה ולב חומד ואח"כ כלי המעשה גורמים ולכן אמר לה הזהרי שלא תרים את עיניך לא למעלה ולא מן הצד מן הצדדים ולא תסתכלי אלא לנוכח שלפניך ולנוכח מלאכתך עיניך בשדה אשר יקצורין לראות וללקט השבלים של לקט ושכחה ופאה ועל דבר הרחקת העין מראות ברע אמר שע"ה עיניך לנוכח יביטו ועפעפיך יישירו לנגדך אשר הרצון בו שיעשה כמו שהיה עושה רב ע"ה שלא היה מביט לעולם חוץ לארבע אמותיו וז"ש עיניך לנוכח יביטו כלומר השמר לך פן תשא עיניך השמימה ותראה נשים בעליות ובעד החלונות רק לעולם עיניך לנוכח יביטו כלומר לנוכח דרכיך ולא למעלה ואם לפנימים תפגע באשה שהיא באת נגדך ולא כסת' פניה הרי עפעפיך כי לכך נוצרו כדי שהם יישירו את דבר העברה הבאה נגדך כי תפלים העפעפים על העין. אמר עוד ולא זו בלבד תעשו אלא והלכת אחריהן כלומר הזהרי בכונה מכוונת שלא תלכי לצידי הקוצרים כי אולי יסתכלו בך

דיבורו

ויבואו לידי הרהור עבירה אלא תתכווני שלעולם ועד והלכת אחריהן ממש ומגבן כדי שבשום צד לא יוכלו להסתכל ביך ועל כל אלו ההכנות שאמרתי נוסף עליהם צויתי את הנערים לבלתי נגעך כי יד ליד לא ינקה רע ולכן לא יגעו בך אפי' באצבע קטנה וזהו לבלתי נגעך ולכן אנכי מליץ שאם צמית בעודך לוקטות בשדה לא תשאלו מן הקוצרי' שיתנו לך הכלי של מים שיש עמהם בשדה אשר הם קוצרים אלא והלכת אל הכלים ושתית מאשר ישאבו הנערים בכל אלו ההכנות הרי את ניצולת מכל דבר רע.

ואפשר עוד שאמר עיניך בשדה לפי שברוב הדברים שלטה בהו עינא בישא והעין הרע שולט בכל דבר לכן בועז בהכירו כי רות היא צדקנית ועינה היא עין טובה ובכל אשר תראה ותסתכל בעיניה שם צוה ד' את הברכה ועליה נאמר טוב עין הוא יבורך על כן כדי שתתברך תבואתו צוה אותה שתסתכל בעיניה בשדה אשר יקצורון כדי שתשרה ברכה בשדותיו אמר עוד והלכת אחריהן לפי שידוע שעינא ולבא תרי סרסורא דעבירה והעין הוא הסרסור הראשון של עבירה כי העין רואה והלב חומד ועל כן הזהיר הכתוב באומרו ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ובהיות כי בועז ראה והבחין צדקתה ויושרה של רות ולעולם עיניה תחזנה מישרים על כן אמר לה והלכת אחריהן כלומר אף אם כולי עלמא אין ראוי שילכו ויתורו אחרי עיניהם אין את כמותם אלא את והלכת אחריהן כלו' אחרי עיניך תלכי ושיעור מלת אחריהן שב אל עיניך דרישא דקרא ודרך זה רמוז בזוהר בפרשת ויקהל:

והרשב"א הלוי ז"ל כתוב זה לשונו עיניך בשדה אשר יקצורין פה שיאה עלה טובה והגונה עוד דקדק בדברי הנער המואביה דבה עליה באומרו ותאמר אלקטה נא ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים אשר דברי אחרי הקוצרים אלא האמת רב דברים ודקדק שלא יחדל שפע בהם כאילו רצה לומר שהיתה הולכות אחריהן כחוטפות מידם אשר על זה אמר לנעריו בצוותו אותם וגם שול תשולו לה אשר כל זה להקהות שני פי שקרים על כן הרבה לה דברים לדבר לה דברי' טובים עיניך בשדה אשר יקצורון כלומר לא תלכי עמם בעת היותם קוצרים שלא תהא נראית כחוטפו' אבל עיניך תחזינה מישרים השדה אשר יקצורון ואחרי אשר יקצורון תלך אחריהם ולפי שזה אפשר שימשך כי בלכתה בשדה אחרי כלות הקוצרי' לקצור יתעולל בה אחד מהנערים מה שלא יהי' בהיותה בשדה כלם לכן אמר הלא צויתי את הנערי' לבלתי נגעך אף אם תהי' יחידה בשדה הנה צויתי אותם בפרט עליך ואין ספק כי הצוואה הזאת היא האמורה למטה כדברי הר"ר יצחק עאראמה ז"ל ונראה לי כי לא צוה להם מקודם עד ידבר על לבה כי לא ידע אם תקבל היא דבריו או אם עשה תעשה לה כנפי' ותרחוק כדוד משם אחרי שכבר דובר בה כי עוד ומה בצע הצוואה זו אם היא לא תתרצה בזה ולכן לא צוה עד חקיר את לבה וצמית והלכת אל הכלי' עוד הוסיף להשיא' וליעצ' עצה כבוד עד מאוד והוא שתרחיק ממנה לזות שפתי' וזה שאם היא תשאל לאח' מהנערי' שישאב לה לא תצא מידי ספק כי יאמר האומר שעיני' נתנה בו ולכן יעצה שתלך בין משאבי' ושם תשתה מאשר ישאבון הנערי' לא שהיא תאמר לאחד מהן לשאוב וביותר צריך זירוז בדבר שיש בו חסרון כבוד כי הבזיון דבק בנפש כדברי הרב המורה ומה גם בהיות' כלולות יופי ובקל יוכלו לחשוד אותה. ושוב מצאתי אל החסיד הר"ר יוסף יעבץ ז"ל שכתוב בנמוקיו ושתית מאשר ישאבון לא שיתנו לך הם כי זה התחלת הפריצות ע"כ ושמחתי עכ"ל:

ורב אהרון כתב הלא שמעת בתי מה ששאלתי לנער ולא תחשוב ששאלתי את פי הנער להיות רע בעיני היותך לוקטות בשדה שלי כי אדרבה הנני מצוה שלא תלכי ללקוט בשדה אחר. וגם לא תעבורי מזה כלומר מזה הדרך ששבחך הנער הנצב שאת אוספת אחרי הקוצרים ולא עמהם לא תעבורי ממנו וכשתרצו לדבר דבר לפקח עמוך טוב שתדבקי עם הנערות ורמז לה שלא תדבר עם הנערים ולא בשדה זו בלבד אני אומר לך שתלקטו לפי שאמרתי אל תלכי ללקוט בשדה אחר כי הנה כוונתי היא שלא תלקטי בשדה איש אחר אך אם יהיה השדה שלי לקטי כרצונך כי עיניך בשדה אשר יקצורון והלכת תמיד אחריהן כלומר אחר הנערות כי הנה צויתי את הנערים לבלתי נגעך גם לשמירת נקיותך איני רוצה שתלכי עד הבאר כשתרצי לשתות רק תלכי אל הכלים ושתית מאשר ישאבון הנערים ועם הקפדתם בשתיית המים אשר טרחו בשאיבתם הנה עם כל זה לא יפגעו ביך וזה הטעם הלא צויתי

את

את הנערים וגו' עכ"ל :

והר"ר יצחק עראמה ז"ל כתב לא תעבורי מזה ירצה שלא תלך לביתה עד כלות קציר כדרך שאר המלקטות עכ"ל, ע"ד אחר תעבורי :

אמר, ותפול על פניה ותשתחו ארצה. הנה רות ראתה את דברי הנער מרים כלענה ודברי בועז מתוקים מדבש על כן עשתה שני דברים ההפכיים נפלה על פניה מרוב שיחה וכעסה על דברי הנער ותשתחו ארצה על דברי בועז הצדיק אשר ניחם אותה ודבר על לבה ותאמר אליו מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני לגמול חסד עמדי ודברת על לבי כאומרך לא תעבורי מזה וגם תדבקין עם נערותי וצוית את הנערים לבלתי יגעו בי כי אין טעם למציאות חן הזה כי אם בלבד הטהור עשות זה כי לפי דברי הנער הנצב על הקוצרים אנכי נכריה עדיין כאומרו מואביה היא עלי עודה מחזקת בטומאתה ועדיין היא גויה ואין ראוי כי אשה זרה ונכריה במעשיה תמצא חן בעיניו על כן היא קא מתמהה ואמרה מדוע מצאתי חן בעיניך ואנוכי נכריה לפי דברי הנער :

א"נ אמרה מדוע מצאתי חן בעיניך במה שרצית להכירני ושאלת אלי למי הנערה הזאת ואנוכי נכריה כלומר והנה אנכי נכריה כשאר כל הנשים הבאות ללקוט כי הם נכריות ואין להם מכיר ואין שואל עליהם מי הן ומדוע מצאתי חן בעיניך להכירנו ולשאול עלי למי הנערה הזאת ויען בועז ויאמר לה הכוונה כי ענה אותה על שאלתה שאלה מדוע מצאתי חן בעיניך וגו' וגם אמר לה אמירה אחרת מחודשת וזהו ויען ויאמר והעניה היא דברי הפסוק הזה והאמירה היא בפסוק שלאחריו במה שאמר לה ישלם ד' פעלך וגו' ועל שתיים אלה אמר ויען בועז ויאמר לה ופירש העניה ואמר הוגד הוגד לי כפל ואמר הוגד הוגד לומר שכל כך היה הדבר אמת ויציב ומפורסם לרבים עד שהוגד הוגד לי מפי מגידים רבים מגיד אחר מגיד :

וגם אפשר שרמז בשתי ההגדות שהוגד לו שהיתה שלימה וצדקת במה שבין אדם לחבירו וגם הוגד לו צדקתה במה שבין אדם למקום ועל הגדות מה שבין אדם לחבירו אמר כל אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך וסוף המבואר לעיל בסיפור המגילה ומה גם מה שאמרו רז"ל שויתרה לה על כתובתה וגם הוגד לי כי בלב שלם ונפש חפיצה נתגיירת ואינך גויה ונכריה רק ידעתי נאמנה כי עזבת את אביך ואת אמך והכוונה על דרך מה שאמר הכתוב אומרים לעץ אבי אתה ולאבן את ילדתני וזהו שאמר ותעזבי אביך ואמך ותלכי אל עם אשר לא ידעת וגומר :

א"נ רצה לפרש החסד שעשתה עם חמותה כדי להגדיל אותה ואמר כי לא עשתה כדרך שאר הנשים שהדרך הוא להיות איבה ושנאה בין כלה לחמותה ואת לא כן ואף אם תמצא לומר שתשכנו בשלום כלה בחמותה בחיי בעלה אחרי מות בעלה אי אפשר כי בחייו תשב בשלום עם חמותה לעשות נחת רוח עם בעלה אבל אחרי מותו אין בכל הנשים מי שלא תשנא חמותו ואת עשית עמה אף אחרי מות אישך ואם לא היה לך אב ואם ותתחבר לה להיותך יתומה לא היה ראוי להחזיק לך טובה כ"כ כי להיותך יחידה ויתומה אהבת אותה ורצית בה אבל אב ואם היו לך ותעזבי אביך ואמך ותלכי אל עם אשר לא ידעת וגו' ועל כל אלה אמר ישלם ד' פעלך וגו' :

והרשב"א הלוי ז"ל כתב מדוע מצאתי חן בעיניך וגו' היה פתחה בחכמה כי אין מן הפלא אם נחשדה אחרי דקים להו לרבנן שהתם גויה זונה ומה גם בנות מואב אשר זה דרכן להפקיר עצמן כנודע ואדרבה נפלאות היא מבועז מדוע מצאתי חן בעיניך להכירנו כי אני לנועם בכל דרכי בהיותי מעם נכרי וכן תרגום המתרגם ואנא מעמא נוכראה מכרתהון דמואב ומעמא דלא אידכי למיעל בכנישתא דה' הנה כי הם שני דברים מתמיהים הא' בהיותה מבנות מואבה המפקירות עצמן מתחילה ועד סוף כי הבכירה קראה שמו מואב לא כן הצעירה שאמרה בן עמי כדאיתא בפרק רביעי דנזיר ובב"ר פרשת כ"א והשנית בהיותה מהאסורים לבוא בקהל וזה גם העמונית שוה אבל בנות מואב נתייחדו לזנות וכאומרו ויחל העם לזנות אל בנות מואב ולכן אמרה מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני שאני לנוע' ופרוץ' בהיותי מעם המייחדים בזנות מלבד היותי מעם אשר איננו כשר לבוא בקהל וכאילו בזה הורתה כי איננו מן הפלא כי ידברו עליה רעות ואדרבה בהיות בועז הצדיק מדבר עליה טובות נפלאו' היא בעיניה עד כאן לשונו :

והחסיד הר"ר יוסף יעבץ ז"ל כתב בנימוקיו התרגום אמר הוגד לי הלכה עמוני ולא עמונית אולי כי בעבור זה רמז לה את אשר עשית וגומר כי גמלת חסד ולא נתרחקו עמון ומואב אלא על אשר לא קדמו וגומר עכ"ל: ובאומרו ותלכו אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום כתב הרשב"א הלוי ז"ל דברי רז"ל שרירין וקיימין כי זה להם שלשה ימים שנתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית והיא לא ידעה מזה דבר אשר זה יורה גודל שרי לבבה לב טהור להתגייר מבלי פנות לשום דבר עכ"ל:

ורב אהרן ז"ל כתב הנה רות כשמעה נפלה פניה וחשבה בלבה אולי נתן עיניו בה ולכן הטיב עמה ורצתה לדעת כוונת הטבותיו מה היתה וזה בלשון לא נסתר ותשתחו ותאמר מדוע מצאתי חן בעיניך וגומר והוא דרך מוסר כמו שאומר הגדלת חסדך להיטיב למי שאינו ראוי וכדאי להשבחך אך אמרה זה בלשון שאלה קצת לגלות כי היתה רוצה לדעת כוונת הדברים באמיתות אז בועז הבין מאמר' והשיב לה ואמר הנה מה שהטבתי עמך הוא מעט מזעיר בערך מה שראוי לי כי הן אמת הוגד לי שני דברים אחד כל אשר עשית את חמותך. ועוד את שנית שמעתי לצדקתך כי נתגיירת בהיות לאל ידיך לשכון בטח בדד בית אביך ואמך או לפחות בארץ מולדתך ובהיות לך כל אלה כי עוזבת את כולן ובאת אל עם אשר לא ידעת זה יורה כי גם גר צדק את ומאהבת השי"ת נתגיירת ולא לתוחלת תקות דבר גופני וזה הוראה כי את טובות המזג וטיבות הנפש עכ"ל: ישלם ד' פעלך וגו' הכתוב הזה יתפרש בדרך תפלה או בדרך הבטחה יהיה שכר אם על החסד אשר עשתה עם חמותה כמבואר אמר ישלם ד' פעל' ואמר מלת ישלם להודיע ולרמוז אלו מה שאמר הכתוב מלוה ד' חונן דל הוה ליה כאילו הלוה אותם המעות להשי"ת ולכן השי"ת גמולו ישלם לו כאילו הלו' לו י"ת והאל י"ת משלם את חובו וז"ש ישל' ד' פעלך כי מה שהחסד' עם חמותך הוה ליה כאילו הלוית לש"י והוא ישלם פעלך וכנגד מה שאמר ותעזבי אביך ואמך שהוא עובדות הע"ז כד"א אומרים לעץ אבי אתה על זה ותהי משכורתך שלמה כלומר שכר הרבה שאין לו הפסק כלל מעם ד' אלהי ישראל כלומר בעולם הבא להיות נהנה מעמו ממש וכענין שאמרו צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה וזה על אשר באת לחסות תחת כנפיו ונתגיירת בלב ר

שלם ובכנסה תפילה מבלי פניה חיצונית כלל רק לחסו' תחת כנפיו י"ת:

א"נ הפליג לדבר בשבחה שבמעט זכותה גדול מזכותו של אברהם אבינו ע"ה שהיה ראש לכל הגרים ולכן אמר ותהי משכורתך שלימה כי אף אם נאמר שזכותו של אברהם אבינו יחסר בהמשך הזמן ע"ד מ"ש ז"ל תמה זכות אבות עכ"ז זכותך ומשכורתך לא יחסר לעולם אלא לעולם תהיה משכורתך שלמה מעם ד' אלהי ישראל וטעם לפי שלך יתר שאת על אברהם אבינו לפי שאברהם אבינו לא בא מאליו עד שהקב"ה אמר לו לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך ואז עזב את אביו ואת אמו על פי מאמר האל ית' אמנם את באת מאליך לחסות תחת כנפיו וזהו אשר באת לחסות תחת כנפיו כלומר באת מאליך לחסות תחת כנפיו ומה גם אשר נעמי הפצירה בה שתשוב אל עמה ואל אלהיה והיא לא שמעה בקולה אלא באה לחסות תחת כנפיו ית':

אי נמי בהיות כי גמילות חסדים היא אחד מהדברי' שאדם עושה אותם אוכל פירותים בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא ולכן על החסד אשר גמלה עם חמותה אמר לה והיה שכרך כי ישלם מפעלך ותאכל הפירות בעולם הזה והקרן יהיה שלם וישאר קיים לעולם הבא וזהו שאמר ותהי משכורתך שלמה לעולם הבא כל הקרן בשלימות מעם ד' אלהי ישראל אשר בזה הגמילות חסדים שעשית זכית אשר באת לחסות תחת כנפיו שתזכה להיות לחסות לעתיד לבוא תחת כנפיו ית' והמלך ברחמיו יסתר אותך ותחסה בסתר כנפיו ובסתר אהלו לחזות בנועם ד' ולבקר בהיכלו ותזכה להיות בישיבה עליונה תחת כנפי השכינה:

ומצינו במדרש שהפליגו לדבר בשבחן של גומלי חסדים ואמרו בא וראה כמה גדול כחן של צדקה וכמה גדול כחן של גומלי חסדים שאין חסין לא בצל שחר ולא בצל כנפי החיות ולא בצל כנפי כרובים ולא בצל כנפי שרפים אלא בצל מי שאמר והיה העולם שנאמר מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון עכ"ל:

והנה ראיית הכתוב מובנת כפי פשוטה אמנם נראית ביאורה עם ביאור הכתוב הקודם שרצה להפליג לדבר בגדולות צדקתו וחסדיו ית' עם בריותיו ואמר צדקתך כהררי אל כלומר שהיא רבה וגדולה כהררי אל ההרים הגבוהים ומשפטיך תהום רבה כלומר להיות בונתך לעשות צדקה וחסד עם כל

כל בריותיך לפן כן הדינין תקיפין וכל המקטריגין אתה משליך אותם בנוקבא דתהומא רבה וזה שאמר משפטיך תהום רבה כלומר כל הדינין תקיפין אתה משליך אותם בתהום רבה וכזה אדם ובהמה תושיע ד' כלומר בין האדם החשוב והצדיק ובין האדם אשר נחשב כבהמה והוא הרשע את כולם תושיע ד' במדות רחמיך וחסדיך כי אין שטן ואין פגע רע שיקטרג עליהם ואמר עוד מה יקר חסדך אלהים כלומר אין ערך ודמיון לחסידך שאתה מתחסד עם בריותך ואין סוף לחשיבות חסדיך כמה וכמה הוא יקר ויעיד עליו הגמילות חסדים של בני האדם כי בני האדם המתדמים אליך להיותם גומלי חסדים והיה שכרם בשכר החסד שעשו כי בצל כנפיך יחסיון בצל מי שאמר והיה העולם וגם ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם ואם החסד של בני האדם כ"כ יקר וגדול כי משכרו יודע יקר תפארת גדולתו וזה עם היות שחסד בן אדם להבל נחשב בערך חסדו ית' א"כ מזה יודע מה יקר חסדך אלהים וז"ש ובני אדם בצל כנפיך וגו' והוא כלומר ובני אדם העושים חסד וגומלים חסדים זוכים אשר בצל כנפיך יחסיון א"כ זה לעד ולאות אשר מה יקר חסדך אלהים וכדאמרן :

ותאמר אמצא חן בעיניך אדוני וגו' לפי מה שאמרו ז"ל שאמר לה שמחילתה בעולם הבא תהיה עם האמהות שרה ורבקה ורחל ולאה החזיקה לו טובה בשתים אחת כי נחמתני במה שהבטחתני שאני מזומנת לחיי העולם הבא עם האמהות וגם על מה שדברת על לב שפחתך באמרך אל תלכי ללקוט בשדה אחר ושתית מאשר ישאבון הנערים וגו' ואם כן איפה אחר שמצאתי חן בעיניך להכירנו בשתים אלו לא אהיה כל ימי אלא כאחת שפחותיך וקנויה לך לשפחות עולם :

ואפשר עוד בכוונת ואנכי לא אהי' כאחת שפחותיך לפי שהיא הבטיחה שיהי' חלקה עם האמהות ולכן אמרה לו אמצא חן בעיניך כי נחמתני במה שהבטחתני אבל הריני רצויה ומפוייסת אשר אנכי הלואי שאהיה ותהיה מחילתי לעתיד כאחת שפחותיך וזה לפי שהיא חשבה שאין לה חלק כלל באלהי ישראל משום דכתיב לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ד' אבל אתה אחר אשר נחמתני הלואי ואולי שיהיה חלקי כאחת שפחותיך כי מי אני ומי בית אבי שיהיה חלקי עם האמהות ופירש לא אהיה כאילו אמר הלואי שאהיה :

ואפשר עוד לומר כי בהיות שראתה שעד עתה מצאה חן בעיניו במה שניחמה וגם דיבר על לבה כי ניחמה בהבטחת שכר העולם הזה שאמר ישלם ד' פעלך וגם דיבר על לבה במה שהבטיחה בשכר העולם הבא כאומרו ותהי משכורתך שלמה כי על זה היו כל מחשבות לבה כל היום לא יחשה בחשבה אם תזכה לחיי העול' הבא אם לאו ואתה דברת על לבי והוצאתי מן הספק אשר היה בלבי ואם כן אוסיפה עוד לשאול מאתך שאמצא חן בעיניך ואל תחשביני ותשווני כאח' שפחותיך כאשר אגרתי לי וכה תדבקין עם נערותי הלא הם השפחות וכאלו אמר אחר אשר נחמתני ודברת על לב שפחתך אמצא חן בעיניך ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך ואל תשווני אליהם לומר שאדבק עמהם וכן עשה בועז כי לעת האוכל לא הניחה שתאכל עם נערותיו אבל אמר לה לעת האוכל גושי הלום במסיבתינו ואכלת מן הלחם ואל תשבי במסיבות נערותי וכן עשתה ותשב מצד הקוצרי' ויצבט לה קלי והנערות אוכלות לבדהן :

ורב אהרון ז"ל כתב אפשר לומר שאמר אמצא חן בעיניך כי נחמתני וכי דברת עם היות ידעתי כי גם שברכתך תחול עלי אגיע להיות כאחת שפחותיך וזה מצד החסרון מקבל הברכה אנוכי : והרשב"א הלוי כתב ישלם ד' פעלך כלומר אל תדמי בנפשך שדברים הללו שדברתי לך הן שכר פעולתך כי זה ניתן אליו ית' ומה רב טובך אשר צפן לך ד' אלהיך וזהו ישלם ד' פעלך. ואומרו ותהי משכורתך שלמה לפי האמת נראה כי מה צורך לומר שלמה וכי הוא ית' יתן שכר חסר עד שיצטרך לומר שלמה ובאמת יראה כ"כ מיותר עד שרז"ל במדרש דרשו שלמה רמז לה שלמה יעמוד ממך :

ועוד אפשר שרצה להתנצל ממנה מפני מה הצריכ' לבוא ללקוט בשדות כמו שנאמר לעיל אחרי היותו גואל קרוב ומצאה ידו כדי גאולתו ויותר ולמה אל התנצלות זה כפי שיעורי טעם מאמריה מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני ואנכי נכריה (כאלו אמרה מה זה כי שאלת על אמתך והיום רבו הדלות האומללות ההולכות בשדו' ובכרמים ואין דורש ושואל להם דבר ואנכי וכו') שלא היה לך איזה קורבה עמי היה הדבר נודע

אבל

אבל אנוכי נכריה שבע ימין וראש ואין לי מכיר לא קרוב ולא רחיק והסבר שכל זה כמתנכרה כי רחוק הוא שלא שמעה בקול אישה או חמותה בהיותם בשדי מואב כי יש להם בארץ יהודה קרובים נכבדי ארץ ראשי אלפי ישראל המה ובאיזה הנה באה אל שדה בועז וידעה מי הוא אלא שכוונה בזה להוכיחו על פניו כמתנכרה ואמרה ואנוכי נכריה והוא בברכו אותה רצה להתנצל מזה והותחל הוגד הוגד לי וגו' ידעתי מי את וכל אשר עשית מיום היותך עד היום הזה כאמור האמנם לא עשיתי המוטל עלי כגואל להנאתך ולטובתך שלא למעט בזכיותך רק שישלם ד' פעלך ותהיה משכורתך שלמה ולא חסרה בכניתו ממך את אשר התחסדתי עמך אם היה דרך גמול על אשר עשית את חמותך הסתרתי פנים ממך כיען תהיה משכורתך שלימה כמו שקדם עכ"ל :

עוד כתב זה לשונו ותאמר אמצא חן בעיניך וגו' ואנוכי לא אהיה וגו' לפי פשוטו של מקרא הפליגה בדברי מוסר לאמר אף אם דברת ואמרת על לב שפחתך כאילו אני כדאית להיות שפחתך דברתי כמנהג של עולם שאין השתעבדות פחות ושפל ממנו כי גם יודעת אני כי כפי גודל ערכך וקוטן ערכי כתותי מכתת שיעורי עד שאיני כדאית להיות כאחת שפחותך עכ"ל והמתרגם תרגם ואמרת אשכח רחמין בעיניך רבוני ארום נחמתני לאכשרותני למדכי בקהלא דה' וארום מלילתא תנחומין על לב אמתך דאבטחתני למחסן עלמא דאתי היך בצדקותא ואנא לית לי זכו למהוי לי חולקא לעלמא דאתי אפילו עם חדא מן אמהתך עכ"ל ודברים מבוארים ואין צריך פי' לפירושם :

והרב מורי זלה"ה כתב אפשר לפרש ג' פסוקים אלה בדרך קצר ונמשך והוא שרות בראותה את כל המעשים אשר עשה עמה בועז ואת דברי נחומיו חשבה בלבה שהיה אפשר כל זה לאחד משתי סיבות או שיהי' מדאגה מדבר שמא אם לא יקרבנה בדברים טובים תחזור לסורה וכענין ואהבתם את הגר או בסיבה אחרת בשביל מה שעשתה את חמותה ולכן אמרה מדוע מצאתי חן בעיניך להכירני אולי הסיבה היא בשביל שעדיין אנוכי נכריה בעיניך והוא אמר לה אין הטעם אלא בשביל כי הוגד הוגד לי וגו' ואז הסיבה היא אמצא חן בעיניך אדוני כי נחמתני כמה שאתה מחזיק אותי לכשרה וכי דברת על לב שפחתך מה טוב הלשון אע"פ שאנוכי מכרת את עצמי וערכי שאפילו להבא הלואי ואשיג לערך אחת משפחותיך הנכריות עכ"ל :

והר"ם אלמושנינו ז"ל כתב אחר שסיפר בועז הטובות שעשתה רות אמר בוודאי שאין בזה יכולת ואפשרות ביד שום אדם לשלם שכר פעולתך כי רבה היא בלתי לד' לבדו וזהו אומרו ישלם ד' פעלך ותהי משכורתך שלימה מעם ד' אלהי ישראל וביאר הטעם למה יבוא לה השכר מאתו ית' והוא להיות כוונתה בכל פרטי מעשיה אלא לבוא לחסות תחת כנפיו ית' כו' והיא גם היא השיב אמריה ותאמר לו אמצא חן בעיניך אדוני וגו' ירצה מקושר לפי דרכנו אמרה שבלי ספק תמצא חן בעיניו והוא אומרו ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך רצה לומר ידעתי באמת שאמצא חן ושאנכי לא אהיה כאחת שפחותיך רק כאחת קרובותיך :

עוד כתב אפשר שרמז לדרוש יקר הערך והוא כי השפחות הן עובדות מוכרחות והאוכל הניתן להם הוא בעד פעולתן בלתי השקפה מצד שלמותם רק לקיימם כדי שלעולם בהם יעבודו אמנם האיש הישראלי העובד את השי"ת הנה הוא עובד מאהבה כבן את האב שאביו ישלם לו מצד שלמותו שלא הי' חייב לעובדו בתורת חיוב רק מצד אהב' ולא כעבד את אדוניו לכן אמר' לו ואנוכי לא אהי' כאחת שפחותיך ירצה לא אהי' בעבודת כאחת שפחותיך בעבודתם כפי ברכתך אשר ברכתני שיהא משכורתי שלימ' מעם ד' אלהי ישראל וגומר עכ"ל. וי"מ אתה נחמתני ודברת על לב שפחתך אמנם אנוכי לא שיערתי בעיני שאהי' בעיניך אפי' כאחת שפחותך :

ויאמר לה בועז האוכל גושי הלום. הר"ר יצחק עראמה ז"ל כתב כי שיעורו הפך לעת האוכל אמר גושי הלום. ואני אומר כי אין צורך בהיפוך אפילו כפי ההבנה הפשוטה כי הענין מובן מעצמו כ"ש לדידי מה שאמר הכתוב לעת האוכל אינם דברי כותב המגילה מודיע לנו אימת אמר בועז לה גושי הלום והודיענו הזמן שאמר לה גושי הלום וגו' שהי' לעת האוכל זה אי אפשר הדא שהם דברי מותר דמאי איכפת לן

לן אם כשקראה לאכול היה עת האוכל או לאו ודי כשיאמר ויאמר לה בועז גשי הלום וגו'. ועוד כי על הסתם כיון שקראה לאכול עת האוכל היה ודאי ועוד שאם הכוונה היא הודעת הזמן אשר קראה הכי הל"ל בעת האוכל בב"ת כלומר בזמן עת האוכל והוא בי"ת זמנית אז אמר לה גשי וגו' ולמה בלמ"ד אשר על כן נראה לי כי מה שאמר לעת האוכל הם דברי בועז אל רות לא הודעת הזמן שקראה כי אין צורך בו כדאמרן והענין כי בועז זימנה את רות מהיום לכל שאר הימים לעת שיהי' עת האוכל שתגש הלום לאכול וזה שאמר ויאמר לה בועז לעת האוכל גשי הלום הכוונה שכך אמר לה לזמן שיהי' עת האוכל גשי הלום מכאן והלאה ואכלת וגו' ולא תצטרכי שיקראו לך בכל יום כי הריני מזמן אותך ומעתה אני אומר לך כי לעת האוכל גשו הלום ואכלת מן הלחם וזה אמר לה ודאי ביום הראשון ושכן תעשה בכל שאר הימים ואמר ואכלת מן הלחם בה"א הידועה ולא אמר ואכלת לחם להודיע לה כדי שלא תתבייש כי אין לו בזה חסרון כיס ולא הוצאה יתירה בעבורה רק מן הלחם הידוע אשר יש להם מאכל גם היא כי לא יצטרך להרבות בשבילה כי ממה שיאכלו מאה יאכלו מאה ואחד באופן כי איני מוציא הוצאה יתירה בשבילך ואם לא תרצי לאכול מן הלחם שלי כי תחשבי כי הוא הוצאה יתירה לי לפתות פתך אשר הוא פת שלך אותו הפת שיש לה תטבול אותו בחומץ שלנו כי אין בטיבול החומץ שום הוצאה יתירה ובזה ידוייק מלת פתך שהיא מיותרת ומה גם שהיה ראוי שיאמר וטבלת הפת בחומץ ומדקאמר פתך בכנוי הכוונה לרמוז לכדאמרן עם זה ידוייק למה שינה מלשונו דנקט בתחילה לחם והל"ל וטבלה לחמך בחומץ אבל בהיות כי העני רוב הפעמים אין לו לחם שלם רק חתיכות של פת על כן נקט פתך מלשון פתות אותה פתים ובהיות שהכוונה כדאמרן כי על פת שהיה לה מעלה קאמר ועל הסתם היו חתיכות פת ולא לחם שלם על כן אמר פתך מלשון פתות אותה פתים כדאמרן. **ואומרו** גשי הלום ומן הראוי היה שיאמר גשי הנה כמו שאמר שלמה המלך כי טוב אמר לך עלה הנה אמנם בועז רצה להרחיק לזות שפתים ממנו כי הבנת מלת הנה היא שמקרבו אצלו ואומר לו עלה הנה אצלי כלומר פה סמוך לי ובוודאי כי בועז לא הי' רוצה שתגש אצלו לאכול משום ולזות שפתים הרחק ממך אבל כאשר ראה אותה שהיתה חוץ מן המסיבה אמר לה גשי הלום כלומר גש הלאה במקום המסיבה ואכלת מן הלחם וכן עשתה שנגשה אבל מפני הצניעות לא נגשה בעצם אלא ותשב מצד הקוצרי' כלומר לצדי הקוצרים ולא שוה ממש בשור' אשר היו הקוצרים יושבים אלא ישבה מן הצד מפני הצניעות. וגם אפשר לומר כי בועז לא היה אוכל מסבת הקוצרים רק היו משימים לו לבדו ולהם לבדם ולכן לא אמר גשי הנה כי לא קראה שתגש אצלו אלא שתגש הלום במסיבות הקוצרים:

ואפשר לומר כי רז"ל הוקשה להם כי הל"ל גשי הנה אם הענין כפשוטו על כן אמרו אין הלום אלא מלכות: **ויצבט** לה קלי פירושו ויושט לה כדפירש רש"י ז"ל והכוונה כאשר ראה בועז צניעות' כי ישבה מצד הקוצרים על כן הושיט לה בועז בידו מעט קלי כי כן דרך הבעל הבית כאשר רואה שהאורח בוש לאכול מושיט לו בידו מן המאכל ונותן לו וכן בועז ויצבט לה קלי כלומר ויושט לה קלי. ובמדרש ויצבט לה קלי קליל זעיר בשתי אצבעותיו א"ר יצחק את שומעת מינה תרתי או ברכה שרתה באצבעותיו של אותו הצדיק או ברכה שרתה במעי' של אות' צדקת דכתיב ותאכל ותשבע ותותר ונראין הדברים שהברכה שרתה במעיה של אותה צדקת ע"כ דרש שנתן לה קליל זעיר בשתי אצבעותיו מדנקט לשון ויצבט שהוא לשון הושטה ולא אמר ויתן לה קלי להודיע שלא היה במה שנתן שיעור נתינה אלא הושיט לה מעט מזעיר בדרך הושטה בשתי אצבעותיו והכריח דנראין הדברים שהברכה שרתה במעיה של אותה צדקת מדקאמר ותותר ולא אמר ונותר כי לפי האמת המותר הוא נותר מאליו אחרי שכבר שבע האדם מלאכול ואינו יכול לאכול עוד שאר המאכל נשאר מותר מאליו ולא שייך למימר שהאוכל הותיר אותו אמנם להודיענו כי זה המותר לא נותר מאליו כי לפי האמת לא היה באותו המאכל שיעור כדי שתשבע כי לא נתן לה אלא קליל בשתי אצבעותיו אמנם לפי שסיבות מה שנותר היתה היא ששרתה ברכה במעיה על כן אמר ותותר בתי"ו של כינוי הנקיבה כאילו היא היתה סיבות מה שנותר כי בזכות' נותר ששרתה ברכה במעיה וכן דייק לקמן דקאמר את אשר הותירה משבעה ולא אמר את

אשר

אשר כותר משכפה להודיענו האמור שהוא הותיר' אותו על ידי שנרתה ברכה במעיה של אותה צדקת:

והרשב"א הלוי ז"ל כתב ויאמר לה בועז וגומר רז"ל

בקבלתם האמיתית קבלו היות תיבת לה רפויה שלא כמשפט ואמרו במסורת שלשה לה דלא מפיק ה"א ויקרא לה כובח בשמו, לבנות לה בית בארץ שנער, ויאמר לה בועז. וגומר ובמדרש רבתי דרות אמר לה ת"ו אין את מן האמהות אלא מן האימהות וכובח הלדוילכוד את קנה ואת כנותים ויקרא לה כובח בשמו מלמד שלא עמד לה אותו השם ודכוותה ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער מלמד שאין לשקר תשועה ע"כ. שהם פירשו תיבת לה בלא מפיק כאילו כתוב לא באל"ף וכוונת בועז להשיב לדברי רות דברי ניחומין כי אחרי שהיא מרוב ענותנות' אמרה ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך השיבה כדרכי ענוו ויאמר לא כלומר לא תהי' כזאת שלא תהי' מן האמהות מן השפחות אלא כאימהות שבנו את בית ישראל וכן ויקרא לה כובח בשמו כאילו כתיב לא באל"ף כי לא עמד לה אותו השם וכיוצא בו בשאת שתי נשים את האיפה האמור בזכרי' הנביא וישאל הנביא אל המלאך אנה המה מוליכות את האיפה והושב לו לבנות לה בית בארץ שנער כתיב לה רפה לומר שאין לשקר תשועה כי אחרי שהאיפה הזאת היא איפות רזון מורה על החנופה ונשות מרוח אין ראוי שתכנה ותהי' לה בית מנוח' כי לא טוב יהי' לרשע ולכן כתיב לה ברפ"ה כאילו כתוב לא באל"ף כמדובר וכן כתבו התוספות בשם י"מ בפאים מקדם וקרוב לזה פירש רבינו בחיי בפרשת מפות. ואמר לה בועז הלום ואכל מן הלחם הנה ממאמר וטבלת פתך בחומץ שומע אני שאין כוונת ואכלת מן הלחם כמשמעו לחם לבדו שאם כן הוא הי' לו לומר וטבלת אותו בחומץ מלבד היות דימוי זה נקלה עד מאוד לאכול פת לחם בחומץ ואולי כי תיבת לחם הנה היא נאמרת בתורתינו על כל מאכל אשר יאכל בסעודה להיות עיקר קביעות הסעודה על לחם אמר הכתוב לאכול לחם עם חותן משה וכוודאי שסעודה גדול' היית' שם מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם ער סעודות שלמה בשעתו נקראת לחם דכתיב ויהי לחם שלמ' וגו' וכן כתב רש"י בביאור מגילו' קהלת בפסוק לשחוק עושים לחם וזה לשונו לחבורת מזומנים חתנים ומלכים עושים ספוד' ושהם סעוד' גדולה קרוי' לחם כד"א בלשאצר מלכא עבד לחם רב ע"כ וכן מצאתי שוב בדברי הר"ר יוסף יחייא ז"ל והביא ראי' מאומרו ביוסף שימו לחם כי לא יוכלון המצרים לאכול את העברים לחם עכ"ל ובעיני הדברים כ"כ פשוטים כי לא הי' צריך להאריך בראיות כאשר האריך. ובאומרו וטבלת פתך בחומץ כתב עוד הר"ש הלוי ז"ל שכן דרך הקוצרים להיו' אוכלין פתן בחומץ בשעת השרב כדברי רז"ל בויקרא רבה פל"ד והי' זה מפני כי החומץ הנה הוא משקים הצמא ומחזיק האצטומכא ועומד כנגד העיפושים כדברי הרלב"ג ז"ל ומפני היות' בת מלכים אשר לא נסתה כף רגלה הצג בשדות פחד פן יכה שרב ושמש ע"כ יעצתה עצה טובה עכ"ל:

והחסיד הר"ר יוסף יעבץ ז"ל כתב ויאמר לה בועז

הלום וגו' כל מי שלא יהיה כפוי טובה ישכח המטיבו יספיק לבו לעשות עמו יותר ולזה אמר מה שאמר ולוה מה שלוה עכ"ל. ובמדרש א"ר יצחק בר מריון בא הכתוב ללמדך שאם אדם עושה מצוה יעשנה בלבב שלם שאם הי' ראובן יודע שהקב"ה מכתיב עליו וישמע ראובן ויצילהו מידם בכתפו הי' מוליכו אצל אביו ואילו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתיב עליו וראך ושמח בלבו בתופים ובמחולות הי' יצא לקראתו ואלו הי' בועז יודע שהקב"ה מכתי' עליו ויצבט לה קלי עגלות מפוטמות הי' מאכילה עכ"ל:

וכתב הרשב"א הלוי ז"ל נכונה כד הוינא עליה שמעתי

בביאור מאמר זה דבר נאה והוא כי שלשה דברים מוציאין את האדם מן העולם הזה אם מפני שיש בדבר ההוא טורח וירא מנוחה כי טוב ואינו רוצ' להטות שכמו לסבול הטורח ההוא ועל כן יושב לו מנגד ואם בשביל שיש בדבר ההוא חסרון כבוד אליו והיותו רודף אחר הכבוד בורח מהעדרו ואם בשביל שיש בדבר ההוא חסרון כיס בא ר' יצחק ללמד דעת את האדם שלא ימנע אדם את עצמו לאחת מאלה אחרי שיודע שהקב"ה כותב וקובע לו שכר וכנגד הטורח הביא דבר ראובן שלא השיב אחור ימינו אף אם היו כולם מוסכמים לדעת אחד לשסוך

את דמו והתעסק עמהם עד התיקם מאותה המחשבה ואם הי' יודע שמעשיו בספר נכתבין הי' עוד רב עמהם עד הביאו אותו אל אביו . וכנגד הכבוד הביא דבר אהרן בסוד ד' הנודע לנביא לישראל טרם זרוח שמשו של משה רבינו ע"ה כדאמרינן בשמות רבה פ"ג אבל שלח נא ביד תשלח ובשביו הי' ניטל כבודו וניתן למשה ובכל זאת שמח ואם הי' יודע שזה ניכתוב בספר בודאי בתופי' ובמחולות הי' יוצא לקראתו וכנגד הממון הביא דבר בועז הצדיק כי נתן מלחמו לדל ואם הי' יודע כי טוב בעיני ד' להיות זאת זכרון בספר אין ספק שהי' מאכילה עגלות מפוטמות זה הנשמע והנראה אלי עוד היות נראים פה שלשה מקורי שלמיות מחשבה דיבור ומעשה כנרמז בפסוק בפיך ובלבבך לעשותו ונדרשו פה כסדר הכתוב כי על הדיבור הביא דבר ראובן כי לא בחיל ולא בכח גבר על אחיו כי אם ברוח שפתיו שפתי צדיק וכנגד המחשב' הביא דבר אהרן דבר המסור ללב כדכתיב וראך ושמח בלבו וכנגד המעשה הביא דבר בועז שהוא ענין מעשה רב . ובנשמע ובנראה עדיין הומה לי לבי כאמרם בא הכתוב ללמדך שאם עושה מצוה כו' שאילו הי' ראובן יודע כו' שנראה היותם משמשים על מנת לקבל פרס וביען לא נתברר להם שכר פעולתם לא עשו המצוה כהוגן וזה דבר מתמיה על בעלי תשובה כראובן ועל חסיד בחיר ד' כאהרן ועל צדיק גמור כבועז :

ולכן נראה לי שהקב"ה רצה להליץ בעד שלשת' בדבר מעשיהם הטובים כי הנה ירצה דבר ראובן אם בערתו אם בדבורו שלא עשה הדבר כהוגן אחרי שיען להשליכו הבור והבור רק אין בו מים ואז"ל מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו ומה זו הצלה ובוודאי ירצה כי כוונתו בכוונת' להמיתו רק שלא יתאכזרו בידיהם כנגדו על כן הוא ית' הבוחן לב וחוקר כליות העיד עליו למען הציל אותו מידם ופירש אלו היה יודע ראובן כלומר אם היה יודע שהיה הוא ית' צריך להליץ בעדו ולהכריז עליו שהיה נקי מהדבר הזה הוא היה משים נפשו בכפו והיה מוליכו על כתפו למען דעת הכל כי כוונתו רצויה וכן דבר אהרן כי מי יודע מה בלבו ואף אם נאמר וישק לו אין מזה ראיה כי נמצא כזה בעשיו וישקהו ואם ננקד לכן הוצרך הוא ית' להשמיע תהלתו באומרו וראך ושמח בלבו וכן דבר בועז אשר נראה נותן בעין רעה וצרה שנתן ברצפי

אצבעותיו והוצרך רוח הקודש להודיע שנתן בעין טובה עד שהיה כדי שביעה . וכן מצאתי במדרש רבתי דרות ואילו היה יודע בועז שהקב"ה מכתיב עליו ויצבט לה קלי ותאכל ותשבע ותותר הנה שדרשו זה מסיפיה דקרא דותאכל ותשבע ותותר ואם היו הצדיקים הללו יודעים שהיה צריך הקב"ה להציל משוט לשון היו הם מתאמצים לעשות מעשיהם מנוק' ומשופה מחשד ולכן כל בר לבב יעשה מעשיו בלבב שלם בתכלית השלימות להיות נקי מד' ומישראל עכ"ל וא' אלהים הוא יודע ועד כי הדרך הזה אות באות עיינתי אותו ולפי שקדמני בו העתקתי אותו על שמו ואפריון נמטייה כי יפה פירש והוא ענין נחמד :

אמנם עוד אפשר לי לומר כי כוונת בע' המאמר להודיענו שעיקר העבודה תלויה בלב ורחמנא לבא בעי וכשעושה האדם המצוה במחשבה בלבד מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה בשלימות ומכתיב עליו שעשאה וז"ש בעל המאמר א"ר יצחק בא הכתוב ללמדך שאם אדם עושה מצוה יעשנה בלבב שלם כלומר כי בהיות הלבב שלם אפילו שהמעשה לא היה שלם מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו בשלימות וראיה מראובן שהפועל היה פועל חסר כי אותה העצה אשר יען מהבל ימעט שאמר השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ואלמלא הקב"ה עוזרו היה מת כמאמר רז"ל מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו אבל כוונתו היתה שלימ' למען הציל אותו ולא מנע עצמו מלהרכיבו על כתפו להביאו אל אביו אלא מפני שחשש אולי לא יעלה בידו ואולי אם יציל עמהם להשיבו אל אביו יהרגו את שניהם ולכן חשב כי אולי באותה העצה אשר יען יוכל בערמה להשיבו אל אביו ולזה בוודאי אילו היה יודע ראובן שהקב"ה מכתיב עליו ויצילהו מידם כי אם היה יודע זה אז בוודאי שהיה מובטח שיוכל להצילו ושתעלה בידו ההצלה ובוודאי שהיה מרכיב אותו על כתפו ומביאו אצל אביו אבל חשש אולי לא תעלה בידו ההצלה אם לא יהיה בערמה ובתחבולה ולכן יען להשליכו בבור כי חשב שעי' זה יוכל להשיבו אל אביו ולא כן היה להצילו אף אם המעשה לא עשאו בפועל כתב עליו הש"ת ויצילהו מידם הרי ראיה אחת שכאשר עשה האד' המצוה גם אם הפועל יהיה חסר הלבב יהיה שלם עמו ית' ומעלה עליו הכתוב כאלו עשאו : ועוד ראיה מאהרן הכהן שהוא לא מנע עצמו מלצאת לקראת משה בתופים ובמחולות אלא מפני החשד ואדרבה

אם

אם היה יוצא בתופים ובמחולות אדרבה היה פרסום בדבר כ"כ והיה מקיץ את הישנים הנרדמים בקול תופים והמחולות יקיצו ובפרסום גדול כזה יבואו להתלוצץ עליו כי יאמרו כי לא הוציא התופים והמחולות אלא כדי שיחשבו האנשים שאין לו קנאה מאחיו מרע"ה ושנפשו מהקנאה נטהרת ותחתיה תעמוד הבהרת לכן בחר יותר שלא לעשות שינוי כלל דשב ואל תעשה שאני אבל אלו היה יודע אהרן שהקב"ה מכתיב עליו וראך ושמח בלבו כי אז כיון שהקב"ה היה מכתיב עליו זה היה יוצא מן החשד והיה נסתר ונסכר פי דוברי שקר בוודאי שהיה יוצא בתופים ובמחולות לעשות המצוה בשלימות אבל עשה הפועל בשב ואל תעשה לצאת בלא תופים ומחולות כדי שלא לתת מקום לבעל דין לחלוק כי שב ואל תעשה שאני והאלהים שידע שהיה לבו שלם כתוב עליו וראך ושמח בלבו, הרי ראיה שנית שאם יעשה האדם מצוה יעשנה בלבב שלם אפילו שהמעשה לא יהיה שלם הקב"ה מכתיב עליו כאילו השלים אותו כיון שלא מנע עצמו מלעשותו אלא לסיבות עבודת ד'. וראיה שלישית שהעיקר תלוי בכוונת הלב מבועז וזה שאילו היה יודע בועז שהקב"ה היה מכתיב עליו ויצבט לה וגו' היה מאכילה פטומות כלומר בועז בוודאי שכפי גודל צדקתו וחסידתו ותרומתו והרחמנות שלו בוודאי שהיה מאכיל אותה פטומות אבל כדי להרחיק עצמו מן החשד שלא יאמרו שעיניו נתן בה ועל כן הינה אותה במאכל' להאכיל אותה עגלות מפוטמות לכן כדי להנצל מן החשד לא עשה המצוה בשלימות אלא האכילה מאשר אכלו הנערים אבל אילו היה יודע בועז שהקב"ה היה מכתיב עליו מה שהיה נותן לה כי באותה הכתיבה היה ניצול מן החשד כי כולם יעידין יגידין כי כיון שהקב"ה כתבו שהוא חוקר לב בוודאי ידע הוא ית' כי לשם מצוה נתכוון ולכך כתבו ואולי היה שמץ מנהו של עבירה בוודאי שלא היה כותבו באופן שאילו היה יודע בועז שהקב"ה היה מכתיב עליו בוודאי שאז היה מאכיל אותה עגלות מפוטמות כי לא היה מקום כלל לחושדו אבל כיון שלא ידע זה חשש אל החשד ולא נתן לה אלא קלי וה"י ראה טוהר לבו ומחשבתו והכתיב עליו המצוה אשר עשה גם אם לא היה עשייה בשלימות כי אם מעט קלי והקב"ה הכתיבו כי רחמנא לבא בעי הרי על פי שלשה עדים יקום דבר שאם אדם עושה מצוה יעשנה בלבב שלם כי זה הוא העיקר :

ורב אחרון ז"ל כתב ותשב מצד הקוצרים דקדקה לשבת מצד הקוצרי' ולא לפני הקוצרים פן יביטו בה ולא לאחריהם פן תביט באיש מהם. ובועז נתן לה קלי ולא לחם בחשבו שהיה לחם אך קלי שהוא ביסקוג"ו בלעז ראוי ליתן על כל לחם והגיד הכתוב שזה הקלי שנתן לה בועז לדמות פירות שעל השבע מה אכלה ושבעה ועשתה באופן שהותירה עכ"ל :

ומורי זלה"ה כתוב ויאמר לה בועז לעת האוכל גושי הלום וגומר נרא' שהמתין לומר לה כן עד עת האוכל לפי שאם היה אומר לה מקודם היתה משמטות את עצמה ומתביישת ומסרהבת והיה צריך לקרותה פעם אחרת ותנן אל תרבה שיחה עם האשה ועוד שאם היה אומר לה מקודם היה מקום לחשד דשמא נתן עינו בה ולפיכך המתין עד עת האוכל שאז אם היו כולם אוכלים והיא לבדה אינה אוכלת היה נראה אכזריות אם לא יקרא אותה ואז אמר לה גושי הלום ולא תשמיטי את עצמך כי אין ההזמנה אלא לדבר מועט וז"ש ואכלת מן הלחם וגומר עכ"ל : ומצאתי כתוב וטבלת פתך בחומץ לא קראה כדי שתאכל מן הלחם שהביא' היא כי אם לתת לה משלו ואמר פתך לרמוז כי הכל שלה וברשותה כי אילו תאכל משל עצמה ע"כ ותרגומו ותמיכי סעדיך בתבשילא דאתבשל בחלא עכ"ל:

ויצו בועז את נעריו לאמר גם בין העמרים וגו' אמר לאמר מיותר לפי שדרך הנערים לעשות פחות מעט ממה שאומר להם אדונם לעשות וזה להכעיס אדוניהם וכאן היתה כוונתו של בועז שלא לבד תלקט בשדה במקום פנוי מעומרים כי אם גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה ולאמר לכם זה כדי שיעשה כוונתו הוסיף לצוות אותם יותר ואמר וגם שול תשולו לה וגומר כדי שאף אם יעשו הנערים פחות ממה שאמר לא יחסר זה שתלקט גם בין העמרים וז"ש ויצו להם צואה נוספות והקדמה למה שהיה רוצה לאמר להם שגם בין העמרים תלקט צוה להם והצוואה היא זאת וגם שול תשולו לה וגומר ואם יחסרו מזה ולא ישולו לה לפחות לא יפחתו מלהניחה ללקט בין העמרים :

א"ב נפרש מלת לאמר שהיא מיותרת באופן אחר והוא כי לא היה בועז חושד את נעריו שיכלימוה כי בוודאי בועז הצדיק לא היה מקרב אליו לעבוד עבודתו אלא צדיקים וישרים בלבותם כי מושל מקשיב על דבר אמת כל משרתיו צדיקים ואם כן אין לומר

שיחשדם שיכלימוה כי בוודאי יחושו שלא להלבין את פניה בלא חשש בועז כי היא מעצמה בהיותה מלקטות בין העמרים בפני נעריו של בועז והם רואים אותה אפשר שתקבל בושה וכלימה מהם אף אם הם לא יאמרו לה דבר להכלימה היא מעצמה תכלם ולכן צוה את עבדיו לחזק את לבה בדבריהם ושיאמרו לה שגם בין העמרים תלקט ובהיות הרשות נתונה מפיהם לא יהיה סיבה שתכלם וזה לאמור דקאמר צוה את נעריו לאמר לה שגם בין העמרים תלקט וימשך מ״ה שלא תכלם היא מעצמ׳ מסבתכם. אח״כ מצאתי להרב מורי זלה״ה שפירש קרוב לדברי אלה שסיים במה שאמר ולא תכלימו׳ שהכוונ׳ שתהי׳ אמירתם זאת לא בהלצה ולא בקולות נשמעים פן תכלם ותבוש רות מהשומעים ובזה אתי שפיר לישנא דקרא דאי לאו הכי הל״ל גם אם בין העמרים תלקט לא תכלימוה עכ״ל. ואומרו ותקם ללקט הורה לנו גודל זריזותה כי דרך מי שאכל ושבע ודשן שרוצה לנוח מעט אחר האכילה וגם לישן קימעא וזו לרוב זריזותה ותאכל ותשבע ותותר ולא רצתה לנוח כלל אלא תיכף ותקם ללקט. אח״כ מצאתי להה״ר יוסף יחייא ז״ל שכתב כדברי אלה לשונו ותקם ללקט תיכף אחרי אכלה כי לא בקשה מנוחה אחר האכילה לרוב זריזותה וכדי שלא לבא לידי מתנות בשר ודם עכ״ל: והר״ר יוסף נאקין כתב לא המתינה עד שיקומו הקוצרים אבל מיד שאכלה קמה בתחילות ואז שלא בפני׳ אמר בועז לנעריו וגומר עכ״ל: והר״ש ן׳ אלקבץ הלוי כתב הטעם לגם בין העמרים תלקט כי אחר שנחשדה במה שלא היה בה והוא שלקטה בין העמרים אשר לא כדת וכמו שהנער הנצב על הקוצרים הוציא דבה עליה שאמרה ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים ומן הראוי שכאשר דובר עליה יעשו לה גם בין העמרים תלקט ולא הכלימוהו עם היות הדבר הזה יוצא מהפסק התוריי:

ואפשר שתהיה תיבת ותקם על דרך הנדרש בבר״ר פ״ד אצל וישא יעקב רגליו א״ר אחא חיי בשרים לב מרפא כיון שנתבשר בשורה טובה טעין ליביה ית רגלוהי הדא אמרא כריסא טענא רגלייא ע״כ וזהו ותקם ללקט כי אחרי שנתבשרה בשורות טובות קימה היתה לה ותקם ללקט ומצאתי במדרש כיון שנתרחקה אמר בועז לנעריו גם בין העמרים והיה זה להצילו מהחונף וגניבות דעת שלא יחשבו הנערים שהיה הדבר הזה פטומי מילי בעלמא בעודה לפניהם אבל אחר אשר נתרחקה אמר בועז

כדברים האלו למען ידעו ויאמינו כי מלב ונפש הוא אומר ועם היות דבריהם אמת אף גם זאת רואה אני את דברי הה״ר יצחק עראמה ז״ל שכתוב ויתכן כי המאמר הזה הוא מאוחר והוא מ״ש תחלה הלא צויתי את הנערים לבלתי נגעך ע״כ ובזה יאמינו דבריו ולא הוציא שקר מפיו עכ״ל:

ואומרו וגם של תשולו לה הכוונה שצוה להם עוד שיעשו עצמם מיטעים ובשגגה היוצאות מידם ישכחו עוד ולהורות על רבוי הפעמי׳ שיעשו את עצמם מוטעים לכן כפל שול תשולו ואמר מלת לה כלומר שתהיה השכחה לה ולא לאחרים לפי שעניים רבים מחזרין בשדה ללקוט וצוה את נעריו שישכחו עוד בכוונה ויהיה באופן שהשכחה יהיה לה ולא לאחרים וז״ש שול תשולו לה ופירש להם היאך יעשו ואמר ועזבתם ולקטה כלומר העזבון והשכחה אשר תעזבו בכוונה יהיה באופן שתלקט אותו העזבון היא ולא אחר וזה שאם אתם רואים אותה באה אצל זה העזבון שתעזבו יהיה מאותו הצד שהיא באה בו ובכן תלקטהו היא ולא אחר ואף אם תקח יותר ויותר לא תגערו בה ח״ו.

והרשב״א הלוי ז״ל כתב מאמר ולא תגערו בה ירמוז דברי מותר כי אם עשו לה שכחה מה שאינו שכחה והתירו לה אגודות שסבלין מימרא בעי שלא יגערו בה: והכוונה אצלי כי הם שתי גזרות האחת וגם של תשולי לה מן הצבתים כמ״ש והשנית ועזבתם ולקטה ולא תגערו בה כלומר שלא תאמרו אחרי שנתן לה מה שלא ניתן לאחרות די לה זה ותניח לקט האמור בתורה ליתר האלמנות על כן אמר ועזבתם ולקטה כלומר עזבו אותה ללקט כדרך המלקטות האחרות ולא תגערו בה לאמר שהיא רוצה לזכות לבדה שולחנות: ועוד ירמוז לי ענין ועזבתם ולקטה כי להיות הפלגות יופי רות רב ועצום כמדובר אמר בועז שלא ישייעוה בלקיטה שלא ימשך מזה אליה שם רע אבל יניחוהו לשניה והיא תלקוט כי תמיד חשש על כבודה וענין ולא תגערו בה כלומר על שום דבר אחר לא תגערו בה ולא תדברו אליה קשות כי בת מלך היא כדברי המדרש עכ״ל. ורב אחרון ז״ל כתוב גם בין העמרים וגומר גם שתלקט בין מקומות קבולי העמרים כפי המנהג שמקבלים אותם במקומות מתחלפים והמלקט שם אפשר שישלח ידו גם אל העמרים הניחוה ואל תכלימוהו ותאמרו שלא תלקט במקום ההוא ולא זו לבד שבלים מפורדים אלא אף צבתים שאין בהם דין

שכחה

שכחה עשו באופן שאתם שוכחים קלת לבתים ועזבום ולקט' אותם ולא הגערו בה באמרכם אינה שכחה והוא שיעור רב עכ"ל :

ותלקט בשדה עד הערב הורה לדקתה וענותנותה כי אף שהיו מניחים אליה דרך שכחה כדי שתלקט שיעור רב היא היתה מדקדקת ולא רצתה לשלוח ידה רק במה שהיה דינה מה שהיה לקט לקטה ולא יותר כי שתי שבלים לקט ולא יותר וזהו ותלקט דקאמר לא פשטה ידה רק בלקט ועוד שלא הלכה משדה אל שדה כדרך כל שאר העניים רק בשדה אחד באותה השדה שהיתה שמה שם לקטה עד הערב ולפי שיראה זה מדרך העצלות כי לא היתה ממהרת ללקט ולכן נתעכבה בשדה אחד ובלקט לבד עד הערב לזה אמר כי גם ותחבוט את אשר לקטה ועם היות שלא שלחה ידה רק במה שהיה לקט שם נוה ד' את הברכה ויהי כאיפה שעורים ועל כן נתעכבה עד הערב כי לחבוט איפה שעורים צריך זמן רב ולא היה מעצלות שהיה בה ח"ו : ואפשר שהודיענו זריזותה במה שחבטה את אשר לקטה כי לא רצתה לשאת אותו כאשר הוא וכמו שהיו נושאות כל שאר הנשים כי ראתה כי אין תועלת במה שתשא עליה משא גמל של תבן וקש וגבבה אבל חבט אותו ולא שמה על שכמה אלא בר ולחם ומזון ויהי כאיפה שעורים והלואי שתוכל לשאת אותה ובוודאי שאילו היה נושא' אותו בקשו ותבנו שהיתה מספקת שהיתה מביאה קש במקום שעורים לכן ותחבוט את אשר לקטה :

ואפשר עוד שהודיענו שהיה איפה שעורים כי ידוע שהאיפה שלשה סאין ומשא אדם בינוני כשמסייעין אותו להרים משאו עליו הוא ממש סאין ונמרי עוכא דמדליא אינש על כתפו מעצמו אינו אלא שליש משאו ממשוי שמסייעין אותו אחרים להרים דהיינו סאה וחצי ושישית של סאה וזאת מרוב כחה וגבורתה עם היות מה שלקטה כאיפה שעורים דהיינו שלש סאין היא בעצמה נשאתו על כתפה וז"ש ותשא ותבוא העיר כי לא הוצרכה לסיוע אחרים לישא משאה על כתפה כי היא לבדה נשאתו : אי נמי אמר ותלקט בשדה עד הערב כי בהיות שהיו הנערי' עוזבים לה הרבה במצוות אדוניהם ועושים את עצמם כמוטעים ושכוחים הרבה היתה מוכרחת כ"כ ללקט כי ישבה בשדה אחר בשד' ההוא עד הערב וז"ש ותלק' בשד' אחד לבד עד הערב להודיע לנו גודל זריזותה במעשי' אמר כי אף שהיה בין הערבים כששבתה ממלאכת הלקיט' כי עד שהיה ערב עסקה בלקיטה ובערב עמדה מללקוט באותו הזמן המוצע שנשאר משם עד הליל' חבטה את אשר לקטה שהי' כאיפ' שעורים ותשאהו על כתפ' ובאת מן השד' עד העיר ועדיין היו שעות ביום כדי שתוכל חמותה לראות את אשר לקטה לאור היום וזה ע"ד מה שאמרו רז"ל אל' אסור לתלמיד חכם לצאת יחידי בלילה והביאו ראיה מקרא דכתיב לך נא ראה וגומר ופירש רש"י ז"ל שהזהירו שילך בעוד שהיה אור היום ולא בלילה וזהו לך נא ראה בעוד שאתה יכול לראות שהוא בעוד שהוא יום כי בלילה החושך יכסה ארץ לא יוכל לראות וזהו שאמר כאן ותרא חמותה כלומר עדיין היה השמש במרומים כשבא' אל חמות' כי ראתה חמותה לאור היום את מה שלקט' ולא הוצרכ' לאור הנר ועם היות שהוצרכ' להתעכב בלקיט' עד הערב מרוב הלקט שהית' מוצא' מ"מ באותו הזמן המוצע ותחבוט את אשר לקטה שהיה כאיפה שעורים ותשא אותו ותבוא העיר ועדיין לא בא השמש מרוב מהירות' ותרא חמותה לאור היום את אשר לקט' ואמר ותוציא ותתן לה את אשר הותיר' משבע' כי רז"ל אמרו על ויצבט לה קלי שנתן לה דבר מועט בין שלשה אצבעותיו לקח ונתן לה ואינו יודע אם שרתה ברכה בידו של צדיק או במעיה של צדקת והם ז"ל הכריחו ממקום אחר כי במעי' שרת' הברכ' ואפשר לנו לומר כי הכתוב כיון כאן לזה ותוצא ותתן לה את אשר הותירה ואף שלא היה ראוי להותיר כי מעט היה מה שנותן לה מ"מ היא היתה הסיבה שהותירה מסיבות ששבע היא במהרה וזהו משבעה דקאמר מסבת שביעת' במהר' ששרת' ברכ' במעי' הותירה מה שהותיר' ולרמוז לה שהיא היתה סיבות מה שהותירה לכן לא אמר את אשר נותר משבעה וכדפרישנא לעיל .

ואפשר לומר עוד במה שאמר ותרא חמותה את אשר לקטה דנראה שהם דברים שאין להם לא טעם ולא ריח כי בוודאי שכיון שהביאו לעיר שתראה אותו אמנם אפשר שיהיה פירושו מלשון רואה אני את דברי אדמון כלומר ראתה וישרה בעיניה את אשר לקטה שהיה בוודאי בזריזות גדול שאם היתה אשה אחרת לא היתה מלקטות החצי ממה שהביאה היא. או אפשר לפי שכיון שהביאה אותו מחובט שחבטה את אשר לקט' אחר שהוא מחובט יראה לעין כל שהיא דבר מועט מה שלקט' לפי שהוא בר ומנוקה מתבן וקש ולא יוכל

יוכל השכל לדון ולידע כמה וכמה שבלים צריך לערוח ולקוט כדי לשבוע אותו השיעור אמנם נעמי חמות' בטוב טעם ודעת שהיה בה ראת' והבחינה בדעת' את כל אשר פרחה ולקטה בשבלים כמה שיעור רב היה צריך ללקוט כדי שתצא ממנו איפה שעורים וידעה והבחינה טוב הזריזות והחריצות שהיה בה.
אח"כ מצאתי כדברי בהר"ש אלקבץ הלוי ז"ל:

אב גזרת ותרא חמותה את אשר לקטה וגו' הוא הכתוב השני שאומר ותאמר לה חמותה וגו' והכי קאמר ותרא חמותה את אשר לקטה שהיה שיעור רב וראתה עוד שהוציאה' מכל מאכל אשר הותירה משבעה כי נתנו לה לאכול ולשבוע ולהותיר ועל כן ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום שאנ' ממנה אמור לא לי איפה לקטת היום ואנה עשית שעשו עמך כל הכבוד וכל החסד הזה יהי רצון שיהיה מכירך ברוך כלומר האיש אשר עשה עמך כל הטובה הזאת יהי רצון שיהיה ברוך כלומר שיהיה ברוך ולא ארור כי אפשר שיהי' אחד מבני בליעל שנתן עיניו ביופיך ועל כן התחסד עמך לפני' מן השורה ולכן אמרה יהי מכירך ברוך כלומר יהי רצון שיהי' איש ברוך וטוב עין ומנדיבות לבו וטוב מדותיו וצדקתו עשה לך כל זה ולא שנתן עיניו ביופיך וכיון ששמעה רות שהיה חושד אותה שקבל' חסד ממי שאינו הגון עלה עשן באפה ודבר אתה קשות וז"ש ותגד לחמות' דברים קשי' כגידים:

אב שסיפרה לה כל הענין בפרטות בהגדה ובהמשך להודיע מעשיו של אותו האיש שעשה עמה כי צדיק וישר הוא בכל מעשיו ואח"כ אמרה לה שמו וזהו שאמר עוד ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז: ואפשר ג"כ שאמר לה שם האיש להורות שהיה איש צדיק כי שמו יורה על מעשיו הטובים כי שמו בועז להורות שבו עוז ותעצומות להתגבר על יצרו ולהלחם בו על דרך מה שאמרו בגמרא במעשה דבידור שהיה נקרא בידור ואמרו אותו החכם עליו כי דור תהפוכות המה בו' אז אמרה לו ברוך הוא לד' כלומר צדיק הוא וברוך מפי ד' כי הרשעים הם זדים ארורים מפי ד' אמנם זה ברוך הוא לד':

ורב אחרון ז"ל כתוב ותחבוט מהרה חוס' בין הערבים לראות אשר לקטה והיה איפה שעורים והוא שיעור רב והגיד הכתוב את זריזותה שבזמן הראוי בכל היום לא חבטה רק בין הערבים גם לא רצתה להביא השעורי' בשבלים כאשר תעשינה שאר המלקטות כי יהיו לה למשא כבד רק תבואה נקיה הביאה וז"ש ותשא ותבא העיר כלומר אם היתה התבואה בקשים היה נמנע אצלה להביאם העיר כי יכבד עליה משאה אך אחר שחבטה יכלה להביא את הזרע עכ"ל והר"ר יוסף יחייא ז"ל כתוב ותלקט בשדה וגו' סיפר בשבחה שאף שראתה היות בועז נדיב לב והרגישה בדבריו בצויתו את נעריו את האמור לא רצתה ללקט בין העמרים ולא בין הצבתים רק לקטה בשדה בהפקר אשר הוא מתנת ד' לעניים ולכן הוצרכ' לטרוח בלקיטתה עד הערב מה שלא היתה טורחות כ"כ אם היתה לוקטת מן המוכן עכ"ל וטעם ותחבוט כתב הר"ש ן' אלקבץ הלוי מצאתי במדרש לקח טוב כדי שלא לשאת העמרים על שכמה ואין ספק כי היה זה מאשה משכלת שלא להטריח עצמ' במה שאין בו צורך גם מפני מראית העין והוא נכון וכן כתב החסיד הר"ר יוסף זלה"ה בנימוקיו עכ"ל:

ובמדרש לקח טוב ותשא ותבוא העיר מלמד שלא עמדה בשום מקום שלא תועד עם הפריצים ע"כ ודייק באומר מלת מלמד דאי לא תימא הכי מה בא ללמדנו: והר"ש ן' אלקבץ הלוי כתב אפשר שעם שבועז כבר דבר עליה דברי' טובים וצוה לנעריו להניח אליה בכל זאת לא בטחה בהם כי אין אפטרופוס לעריות אלא ותשא ותבוא העיר בפעם אחת כמו שנשכו נחש פן יפגעו בה אנשים שאינם מהוגנים עכ"ל: ואני אומר כי אפשר שלסיבה זו חבטה את אשר לקט' שאם היתה מביאה אותו בקשים היתה צריכה ללכת ולבוא שני או שלשה פעמים כדי להביאו כי לא תוכל שאתו בפעם אחת והלואי בשנים או בשלשה פעמים ופחד' אולי תפגע בדרך עם אנשים שאינם מהוגנים לכן ותחבוט ותשא ותבוא העיר בפעם אחד: והר"ר יצחק עראמה ז"ל כתב ותשא ותבוא העיר כי באת אותו היום ליטול רשות מחמותה להשאר מכאן ואילך עם נערות בועז עכ"ל: ותרא חמותה כתב הר"ש ן' אלקבץ הלוי ז"ל הכוונה שרות לא הראתה לה שלא להתגאות ולהתייהר בחריצותה וזהו ותרא חמותה את אשר לקטה: ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום ואנה עשית וגומר אמר לה שני דברים אחד איפה לקטת היום שעשה האיש בעל השדה עמך טובה ואנה עשית שעשית את טובה עמו הרי שני דברים שהוא עשה עמך וגם את עשית עמו לפי שהעני עושה טובה עם בעל הבית כי מתברך

בשבילו

בשבילו וז"ש איפה לקטת היום אמר על הטוב' שקבל' היא ועל הטובה שעשתה עם בעל השדה אמרה ואנה עשית ופירשה דבריה ואמרה לה למה אני אומרת ואנה עשית שאת עשית טובה עם בעל השדה לפי שיהי' מכירך ברוך כשכר הטוב' אשר עשה עמדיתה ברוך כי יברכהו אלהים ולכן אני אומרת שאת עשית עמו ותגד רות לחמותה את אשר עשתה עמו כלומר אינו נערך מה שאני עשית עמו אל מה שעשה הוא עמי ולכן אין להזכיר ולומר שהוא עשה עמי דבר אלא הכל עשיתי אני עמו כי יהי' שכרו גדול וזהו שאמר ותגד לחמותה כי לא היה כדברי' רק היא עשתה עמו לבד ולא הוא עמה ואח"כ אמרה לה אמירה אחרת שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז ועל כן אמר ותאמר שם האיש כי זו היא אמירה אחרת :

א"ב לפי שראתה כי הביאה כאיפ' שעורים שהוא שיעור רב יותר מן הראוי ללקט אמרה לה איפה לקטת היום ואנה עשית שיעור רב כזה בוודאי שיהי' מכירך ברוך כלומר האיש שיקח אותך לו לאשה ויכירך באישות בוודאי שיהי' ברוך ומאושר כי אין זאת רק מרוב מהירותך וזריזותך לעשות מלאכתך כי אשת חיל את שגם לא תחסר לעולם ולחם עצלות לא תאכל ויהי' נודע בשערים בעלך בשבתו עם זקני ארץ. והוא מרוב ענותנות' אמר' לחמות' אין זה ממני ומזריזותי רק מטובותיה דבעל השדה כי איש חסד הוא וז"ש ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו כי מטובו ומנדיבות לבו שמתחסד עמה יותר מן הראוי היה זאת שלקטה הרבה ולא מזריזות' ואח"כ אמרה לה שם האיש אשר עשית עמו היום בועז וזאת היא אמירה שנית : ותאמר נעמי לכלת' ברוך הוא לד' כלומר עד עתה הייתי אני מברכת אותו כחשבי שהוא איש הצריך לברכתי אבל עתה שהודעתני שהוא בועז אמרה זה אינו צריך לברכתי כי ברוך הוא לד' ברוך הוא ומבורך מפיו ית' כי בועז הצדיק הזה כן דרכו עם כל העולם אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים דכל העולם וכל מעשיו הם אילן נרדוף אחר גמילות חסדים דחיים והמתים : ואמרתי זה לפי שראיתי למפרשים שהוקש' מה היא החסד שעשה עם המתים דבשלמא עם החיים עשה חסד עם רות ונעמי אבל עם המתים אלימלך ומחלון וכליון מה חסד עשה עמהם ולזה תירצו כי המתים יש להם נחת רוח מן הטובה המגעת לקרובים החיים וכיון שעשה בועז טוב' עם רות גם בעלה המת שם וקבל נחת רוח ועם היות שהדברים האלו פשוטים ומתיישבים עם כל זה נוכל לומר דמתים דקאמר קאי אמתים דכולי עלמא כי בועז הצדיק תמיד היה עוסק בגמילות חסדי' דחיי' והמתים וכדאמרן :

א"ב אשר לא עזב חסדו את החיים ואת המתים דקאמר לאו אבועז קאי רק על הש"י כי בעל החסד והרחמים הוא ועושה חסד עם החיים בעול' הזה ועם המתים בעולם הבא וזהו שאמר ברוך הוא בועז לד' אשר לא עזב הש"ית חסדו את החיי' ואת המתים וכן לא יעזוב חסדו ויברך את בועז על כל הטובה הזאת אשר עשה עמך כי אנו אין לנו יכולת לגמול חסד עמו כאשר התחסד הוא עמנו :

א"ב לפי שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין וכל שכן שאינו רוצה שתתבזה בשדה ללכת ללקט מאוכל לנפשה ולכן אמרה נעמי ברוך יהי' בועז לד' אשר בזאת הטובה שעשה עמך לא עזב חסדו את החיים עמי ועמך ועם המתים שאינם רוצים שתתבזה אשתו בשדות אנשים אחרים אשר לא ידעת תמול שלשום ובזה שלא הוצרכת ללכת אל שדות אחרים עשה חסד עם המתים אמיך ובעליך הרוצים שלא תתבזי ועם החיים ג"כ ולפי שיאמר לה רות וכי עתה בשדה הזו של בועז שהלכתי לא נתבזית כי איש זר הוא אתי שלא ידעתיו מתמול שלשום ויותר כבוד היה לי לשבת בביתי ובחומותי לכן אמר' לה נעמי ממה שהלכ' אל שדה של בועז לא הגיע למתים שום בזיון כי קרוב לנו האיש מגואלינו הוא וז"ש פעם שנית ותאמר לה נעמי אמירה שנית להרץ קושיא שיש על דברי' ואמר' כי קרוב לנו האיש ממנו אין שום בזיון נמשך : ובמדרש ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום אני בשם ר' ר' יהושע יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם הבעל בית שכן אמרה רות לנעמי שם האיש אשר עשיתי עמו היום ולא אמר אשר עשה עמי אלא אשר עשיתי עמו היום בועז הרבה פעולות והרבה טובות עשית עמו בשביל שהאכילני פרוסה אחת עכ"ל : ראוי לדעת למה תפסו בתחלת הפסוק שהם דברי נעמי כיון שהראיה הוא מדברי רות שאמרה שם האיש אשר עשיתי עמו ולא אמר' אשר עשה עמי ועוד יש להבין שגם מדברי נעמי נראה שהיה אפשר לדרוש דרשה זו והכי היה יכול לומר מדקאמרה ואנה עשית ולא אמרה ואנה עשו עמך אלא ואנה עשיתי הרבה פעולות עשית עמו וכו' ואפשר שזאת הראי' רצה בעל המאמר לשלל

אות'

אותי' כי אין מדברי נעמי ראיה לדרש' זו ולכן תפס בדברי נעמי ואמר ותאמר לה חמותה איפה לקטת היום כלומר אילו לא היתה אומרת נעמי לרות אלא אנה עשית הייתי דורש דיותר ממה שבעל הבית עושה עם העני כו' מדלא קאמר ואנה עשו עמך כדאמרן אבל נעמי אמרה שתים איפה לקטת היום ואנה עשית נראה שהשוה עשיית העני עם מה שעשה בעל הבית כי באומרה איפה לקטת היום הרי מה שעשה בעל הבית אמור ובאומרה ואנה עשית הרי מה שהעני עושה עם בעל הבית אמור באופן שהייתי אומר דשקולים הן אבל מדברי רות נשמע שיותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם ב"ה שכן אמרה רות לנעמי שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז ולא אמר אשר עשה עמי כלומר ולא הזכיר כלל רות החלוקה אשר בעל הבית עושה עם העני זה היה להורות שיותר ממה שבעל הבית עושה וכו' ובהיות שאינו נערך כלל עם מה שהעני עושה עם ב"ה לכן לא הזכירו ובזה מדוייק הכפל שכפל ר' יהושע שאמר ולא אמר אשר עשה עמו כלומר ולא אמר נמי אשר עשה עמי ולימא הכי שם האיש אשר עשו עמי ועשיתי עמו היום וגו' אלא אמר אשר עשיתי לבד וזהו הוא הכרח שיותר ממה שבעל הבית עושה עם וכו':

ואפשר עוד להרחיב הפירוש הזה והוא כי נעמי הקדימה הטובה שעשה הבעל הבית עמה וז"ש איפה לקטת היום ואיחור את הטוב שהיא עשתה עמו ואמר ואנה עשית ונתן טעם לדבריה למה הקדימה לטוב כה' ואמרה יהי מכירך ברוך כלומר המקדים לא יובג ובשביל שהכירך ראוי שיהיה ברוך וכל הברכות ראויות אליו בשביל שהכירך הוא ואין לך מכיר וכששמעה רות כי מיפסה נעמי הטוב אשר העני עושה עם ב"ה לכן חרה לה ודברה בלשון דברים קשים כגידין וזהו ותגד לחמותה והקדימה את הטוב אשר עשתה היא עמו וז"ש ותגד לחמותה והקדימה את הטוב אשר עשתה היא עמו ולפי שלפחות היה מן הראוי כי גם אם לא הקדימה הטוב שעושה ב"ה עם העני לפחות היה לה לאחר אותו ולמזכירו בסוף דברי' ולומר שם האיש אשר עשה עמי וגוו והיא לא רצתה להזכירו כלל ואפי' לבסוף ולכך לא אמרה אותו דרך הגדה וקושי על כן מלת ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו וגו' כלומר אפילו בסוף דברי איני מזכיר שהוא עשה עמי לפי שאינו נערך כטיפה מן הים מה שעשה עמי למה שאני עשיתי עמו כי הרבה פעולות כו' בשביל שהאכילני פרוסה אחת וכמאמרם ז"ל:

אך דקדק בייתור לשונו שאמר ולא אמר אשר עשה עמי אלא אשר עשיתי עמו הרבה פעולות כו' אפשר שרצה להודיענו איך היתרון שיש לזה על זה הוא דבר שאין לו שיעור וזה כי אם היתרון היה דבר מועט בוודאי שרות לא היתה מגבחת את עצמה שהיא עשתה עמו בהיות שהמקדי' לא יובג ואפילו אם היא גם היא עשתה עמו יותר ממה שבע"ה עשה כיון שהפרש היתרון הוא דבר היה מזכיר את טובת בע"ה כיון שהוא הקדים להטיב עמה או לפחות היה מזכיר את שתיהן אבל בהיות שלא אמר אשר עשה עמי ולא הזכיר החלוק' הזאת כאלו לא היתה אלא אמר אשר עשיתי וגומר זה יורה שהיתרון של זה על זה הוא דבר שלא ישוער וזהו שסיים ואמר הרבה פעולות על טובות העולם הזה וקראן פעולות להיות שהן נפעלות בעה"ז לעין כל וכנגד טובות העה"ב אמר והרבה טובות שהן טובות לפונות לעולם הבא ע"ד מה רב טובך אשר צפנת ליראיך כי הן טובות אשר עין לא ראתה אלהים זולתך והכל בשביל שהאכילנו פרוסה אחת, ועם זה אחשר לפרש מה שאמר שם האיש אשר עשיתי עמו היום וגומר כי נראה מלת היום מיותרת לגמרי כי כבר אמר לעיל איפה לקטת היום וגו' וידוע כי אותו היום היה הראשון שילאתה ללקט וגם אם היה רוצה להזכיר מלת היום היה לו להזכירו ברישא ולימא הכי ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו היום ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו וגו' אי נמי לימא הכי שם האיש אשר היום עשיתי עמו בועז אבל כיון שכונתה היתה לרמוז שהרבה טובות עשתה היא עמו לכן אמרה שם האיש אשר עשיתי עמו וגו' כלו' באלו הטובות אשר עשיתי עמו לפי האמת היו' לדק צליו שם בועז לפי שהיום נתעטר בטובות ועוז ותעלומות כדאמרן באופן כי היום לדק עליו שמו של בועז במה שעשיתי עמו לא כן אתמול ולכן אמר היום בועז כלומר היום הוא נקרא בועז באמת:

ובפשט הכתוב אפשר לומר עוד בשנעורר קלת הערות שיש בכתוב וכבר כתבם הר"ש הלוי ז"ל הלא המה ראשונה כפל עניה איפה לקטת היום ואנה עשית כי איפה ואנה כולם שאלת המקום. ב' לקטת ועשית שניהם ממין אחד כי אין

מעשה

מעשה אחר אשר יעשון כי אם הלקיטה וכן נראה ממה שלא השיבה כי אם אל המעשה ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו ותאמר שם האיש אשר עשיתי וגו' וא"כ מה כפל זה ואם הוא לצורך למה לא השיבה לשתי השאלות. ג' כפל ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו ותאמר שם האיש אשר וגו' ולפי הנראה היינו את אשר עשתה עמו היינו שם האיש אשר עשיתי עמו. ד' כי לא אחד בלשון הגדה והב' בלשון אמירה. ה' כי ותאמר הוא מיותר לגמרי כי היא המדברות ולא הפסיקה חמותה. ו' תיבות היום למה ונודע כי זה לה יום א' לצאת השדה. והמסתב' לי בזה הוא כי הנה רות עשתה שני מעשים הא' הלקיטה אשר דרך כל הבא ללקט כי בזה זכתה לו התורה. ב' עשתה ענין החבטה ותחבוט את אשר לקטה וזה שלא כדרך כל המלקטים כי אין דרך לחבוט אותו בשדה של בע"ה והיה בידו של בע"ה למחות בידה על זה ושתוליכהו לביתה ושם תחבוט אותו ויש מקום לקפידא לניח ובפרט דנפק מניה חורבא לכל שאר המלקטים כי ישמעו וילמדו לעשות כן והוא עיכוב רב וטורח רב לבעל השדה ועל שתים אלו אמרה על הלקיטה אמר' איפה לקטת היום ואמרה מלת היום בלקיטה לחודה ולא אמר' איפה לקטת ואנה עשית היום והיה שב מלת היום ללקיטה ולעשיה שהיא החבטה אבל אמר' איפה לקטת היום כלומר ידעתי בת' ידעתי שבכל יום צריך ללקוט השיעור הזה שהבאת ובלקיטה היית מתעכבות כל היום וכן היה כדכתיב ותלקט בשדה עד הערב נראה דכל היום עד הערב היה צריך ללקיטה ולכן אמרה איפה לקטת היום ואומר' מלת איפה כוונתה לידע איה פה לקטה וזו היא ומלת איפה, אמנם מה שאמר ואנה עשית הכוונה שתמהה על החבטה היכן חבטה אותו כי אין דרך שום בעל השדה להניח לחבוט בשדהו לכן אמרה ואנה כלומר איני יודעות לך באיזה מקום היכן עשית ולכן אמרה ואנה עשית וקרא החבטה עשיי' כי סוף התיקון האחרון של התבואה כי הוא מוכן ומתוקן ועשייה הוא לשון תיקון כמו עושה אדם שפמו וכו ועל ענין שהניחוה לחבוט שם אמרה יהי מכירך ברוך כי בוודאי לא היה מניח לחבוט בשדהו אלמלא למי שהוא מכירו וכיון שהתנהג עמך כאילו היה מכירך ברוך יהיה ומבורך ולכן כיון שעיקר התמיה לא היה אלא לדעת איך הניחוה לחבוט ולתקן שם השעורים לכן השיבה לזה, וממילא תדע איפה לקטת כי בכלל מאתים מנה וז"ש ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו כלומר הגידה לה בדרך הגדה ובדרך פרט איכות האיש ומעשיהו וצדקות האיש אשר עשתה עמו וחבטה בשדהו ולא דבר לה מאומה מצד צדקותו וחסידותו אשר הכירה בו ולפי שהרגישה קושי אחד בדבריה שאם הכירה מדת האיש וחסידותו במה שצוות' עלי' לקוצרים ועזבתם ולקטה וגומר או במה שדבר עמה עיניך בשדה אשר יקצורון והלכת אחריהן היינו כדי שתלך ללקט במה שזכתה לה התורה ובזה בעין יפה הוא נותן אבל בענין החבטה בשדהו מאין יודעת שלא ירע בעיניו הדבר שמלאך לבך ולעשות מה שאינו כהוגן כי המשכ' ידו על התחתונ' ובפרט במה דנפק מני' חורב' להבא לשאר המלקטות שישמעו וילמדו לעשות כן כדאמרן לכן אמרה תשובה לקושי הזה שהוא בדבריה ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו וגומר כלומר אני בדקתי בשמו ששמו בועז שמורה שיש בו עוז ותפארת בכל מעשיו ולכן בראותו את שמו ידעתי כי איש חסיד הוא ולכן מלאני לבי לחבוט שם את אשר לקטתי כי משמו שנקרא בועז ידעתי שאיש חסיד הוא ולא ירע בעיניו הדבר כלל:

והרשב"א הלוי ז"ל כתב בתירוץ הקושית שהקשינו ואמר כי אחר החיפוש נמצא כי שתי התיבות האלה איפה ואנה היותן מורות על שאלות המקום תתחלפנה בשמות ויתר וזה כי תיבות איפה מורה על המקום הקרוב וזה נודע מהרכבתה כי היא מורכבת מאיה ומפה ופירושו איפה וכן הוא פסוק מי איפה הוא הצד ציד על דעתי וזה כפי הנדרש בב"ר ויהי אך יצא יצא יעקב אמר ר' איבו פולייונו של אבינו יצחק מפולש היה זה יוצא מכאן וזה בא מכאן רבנן אמרין כמין איסטרופומיס, הדלתות היו נכפלים לאחוריהם עמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו הה"ד אך יצא יצא יעקב נראה כיוצא ואינו יוצא ע"כ נראה היות תיבת איפה מורה על קירוב המקום עד שלא טוב בעיני רבנן דברי ר' איבו שהיה פולייונו של אבינו יצחק מפולש זה בא מכאן וזה יוצא מכאן אלא שעמד לו אחרי הדלת ועל כן צעק מי איפה מי הוא ואיה הוא שהי' פה עמי עומד ברגע הזה: **ואני** המחבר נראה לי דאי משום הא לא איריא דעד כאן לא פליגי ר' איבו ורבנן אלא בפסיק אך יצא יצא יעקב דר' איבו דרש בתחל' מלת אך דקאמר דנקטינן דאכין ורקין מיעוטין הן

והכוונה

והכוונה שמיעט בזמן שלא הספיק יעקב לצאת כי מעט הי' שיצא עד שתיכף ומיד והנה עשו אחיו בא מצידו ואין זה אלא שהי' ביתו של יצחק אבינו מפולש זה יצא מכאן וזה בא מכאן ורבנן דרשי ג"כ מלבד המיעוט של מלת אך מה זה הכפל שלא יצא ואם כדברי רבי אינו היה די בשיאמר אך יצא יעקב. אמנם באומר יצא יצא פירוש לנו המיעוט של מלת אך כמה הי' וזה שעמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו וזהו שאמרו רבנן ואמרו הה"ד אך יצא יצא יעקב נראה כיוצא ואינו יוצא דנראה דדרשי הכפל של יצא יצא עם מלת אך שהוא מיעט שהכוונה של יצא יצא הכוונה יוצא ואינו יוצא אבל במילת מי איפה הוא הצד ציד לא דברו כלל ולאו אהאי פלוגתייהו אתי בהתכת להורות דר' אינו ורבנן לכולהו דייק מלת איפה ולא בהאי פלוגתייהו ולא מפני שאני חולק נומר דמילת איפה אינו מקום קרוב כי ההבני' בעצמה של מלת פה נראה שהוא פה סמוך וקרוב אצלו:

עוד הביא אחי' הר"ש הלוי ז"ל ממה שאמר הכתו' הגידה נא לי איפה הם רועים כי להיותם מרעיתם בשכם אמר איפה היה פה במקום קרוב ויגיד עליו רעו נסעו מזה כלומר מזה המקום אשר עליו שאל איפה הם רועים וכן תיבות עשיה נאמרת על האסופה בקצת מקומות כמו ותעש הארץ בשבע שני השבע לקמצים וכן על דעתי ועשת את התבואה לשלש השנים כי תאסף הארץ בכמה אוכל לשלש השנים, ועוד צריך לזכור מה שכתבנו למעלה אצל וירא חמותה את אשר לקטה כי שיעורה היות השיעור ההוא בשבלים רב ועלים ולכן שפטה כי ממקום קרוב באה ולכן היה לה זמן רב ללקוט ולהביא העיר או שלא היה הענין לקט כדרך המתלקטות אבל מתנה שניתן לה ע"ד גם בין העמרים תלקט עם שול תשולו לה מן הצבתים או בדרך אחר עד שהי' הענין אסיפה לא לקיטה ולכן שאלה כנגד המציאות הראשון איפה לקטת היום וכבר הקדמנו כי תיבות איפה מורה על שאלת המקום הקרוב ואמרה איפה לקטת היום כלומר איה מקום כ"כ קרוב כאלו הוא אחר הדלת שלקטת בו עד שתספקת ללקוט כ"כ ביום זה וזה טעם היום כלומר אפשר שהיום לקטת כל זה אם לא שיהי' המקום קרוב עד מאוד על הדרך שאמרנו וכנגד המציאות השני אמר ואנה עשית וא"ו ואנה כוא"ו ומקלל אביו ואמו ופירושו או אנה עשית כי אם המקום הוא רחוק עד שלא יתקיימו בלשון איפה אבל בלשון אנה אי אפשר שיהיה אלא א"כ יהיה באסיפה ועלה קאי יהי מכירך ברוך עד שיותר שתאספי כל מה שתוכלו מבלי שיהיה בדרך לקט והנה רות מרוב ענותנותה לא רצתה להחזיק טובה לעצמה להורות על חריצותה וברכה אבל שרתה במעשה ידיה אבל אמרה שהיה הענין אסיפה וזהו שאמר ותגד לחמותה את אשר עשתה עמו והיא מעצמה אמרה שבעל השדה התחסד עמה לפנים מן השורה וכיוצא ממה שאמר לנעריו אמרה היא לחמות' אעפ"י שהיא לא שמעה דבריו כמו שכתבנו אבל שלא להחזיק טובה לעצמה כמדובר כי לכן לא הגידה דברי בועז עמה הוגד הוגד לי כל אשר עשית את חמותך וגומר ישלם ד' פעלך וגומר וכל הדברים הטובים ההם כדי לברוח מהשררה ומהתפארות כדרך השלמים ואחרי כלותה מדבר מה שהתחסד עמה ואשר זימנה לסעודתו ויצבט לה קלי אשר כל זה נכלל בותגד לחמותה את אשר עשתה עמו שעל זה תפול תיבות הגדה המורה על חידוש דברים אשר לא נודע קודם לכן כנודע אחרי כן אמרה שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז כלומר שאספתי כל זה ביום א' שהוא שיעור רב הנה הוא בועז אחד מיוחד שבעם וזה טעם היום כמו שנאמר בשכבר עכ"ל:

ותמהני מאוד איך פירש על רות שדברה כזבים בשביל שלא רצתה להחזיק טוב' לעצמה ומקרא מלא הוא שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ואיך אמרה שהיה הענין בדרך אסיפה או במתנה או מן העמרים או מן הצבתים בענין שהיה אסיפה לא לקיטה ולא היה כן כי לא לקטה אלא לקט כדרך שאר המתלקטות וכמו שאמר הכתוב ותלקט בשדה וגומר:

והחכם הר"ר יהודה ן' שושן ז"ל כתב אחר שמלינו בתוך' עד אנה ינאצוני וגומר וכן עד אנה תשימון וגומר עד אנה אשית עצות שפירושן עד אימתי אומר אני ששני דברים הם הא' באיזה מקום לקטת והב' איפה עשית זה כי הכמות הזה רב השיעור לזמן מועט אשר בו היית והיא אחת דיברה שתים שמעה חמותה כי סיפרה לה את אשר עשתה עמו כלומר את האיש אשר עשתה עמו ואמרה אליו כי שם האיש אשר עשתה עמו מלאכה מרובה ביום קצר הוא בועז עכ"ל:

והמסיף

והחסיד הר"ר יוסף יעבץ ז"ל כתוב ז"ל כי מוקיו שיפרש אחד משלשה דברים או שהניחו לקט ושכחה הרבה או שסייעה היא או שנתנה לה מתנת חנם ואפשר כולם על כן אמרה שלשה לשונות איפה לקטת ואנה עשית יהי מכירך ברוך עכ"ל עוד כת' החסיד הר"ר יוסף יעבץ ותאמר נעמי ברוך הוא לד' וגומר בתחלה ברכו בגופניות יהי מכירך ברוך ועתה ברכו בנפשיות ברוך הוא לד' כיון שכיון לשמים עכ"ל, ואומרו את החיים ואת המתים כתוב הה"ר יצחק ערמאה כי החסד ההוא שעשה עמהן הוא את החיים בעבור המתים עכ"ל, והראב"ע ז"ל כתוב לאות אשר עשה חסד בתחלה עם אלימלך ועם בניו כי שופט הי' עכ"ד ולפי האמת הם דברים בלתי אמתיים וכמו שכתב הר"ש הלוי ז"ל כי הלא טוב עוללות אלימלך מבציר בועז וכמו שאמרו ז"ל שהפיל לבן של ישראל שהיו בוטחי' בו ואין בדבר המשפט גמילות חסדים ואפשר לומר דחזר ואמר מלת ותאמר דנראית מיותרות והענין הוא שבדברים אלה רמזה לה אמירה אחרת והיא שהוא גואל ואולי ירצה לגאול אותה ולהשיאה לו לו כי קרוב לנו האיש מגואלינו הוא אח"כ מצאתי להרב מורי זלה"ה שפירש כן :

ורב אהרן ז"ל כתב בראותה חמותה את אשר לקטה אמר' לה כמות כזה נימנע להיות לקט ולכן לא ימנע מחדא מתרתי אם שלקטה בשדה או שעשת מלאכ' ובשכירו' היום נתן לך כי ובספק זה נתחזקה לראותה שנתנו לה לאכול ולשבוע ולהותיר וז"ש איפה לקטת היום או אנה עשית מלאכה ונשכרת אצל בעל הבית ובכל אופן שיהי' יהי מכירך ברוך והיא השיבה לה לפי דרכה והגידה לה המלאכה שעשתה והוא שלקטה יותר מהראוי והרי זה כדמות מלאכה כי הבחינה בשכחת הלבנים והית' גם בין העמרים והוסיפה לומר לה שם האיש אשר עשית עמו מלאכה הוא איש גדול שמו בועז ויש לו רבבות נערים ונערות ואינו צריך לשכור. ברוך הוא לד' אשר לא עזב חסדו וגומר כלומר כי כל מה שעשה עמה היה אם לסיבות החיים ואם נעמי ורות כי עניות היו או בזוכרו אהבת המתים אלימלך ובניו כי לכן הטיב לנשיהם אחריהם כי לא הי' קרוב רק לאנשים לא לנשים עכ"ל :

ורד"ל אמרו אשר לא עזב חסדו את החיים שזן בתכריכיהן ופרנס את החיים ואת המתים שנטפל עכ"ל כוונתם ז"ל שזן ופרנס את החיים היינו מה שהתחסד עמהן ובזה עשה חסד עם המתים שניטפל בתכריכיהן הכוונה עם מה שאמרו ז"ל בפסוק כאשר עשיתם עם המתים שנטפלתם בתכריכיהן ע"כ ועתה במה שנתחסד בועז עם רות עם היות נכריה היא לו כי לא הי' הקורבה אלא עם בעלה ואם התחסד עמה ביותר מדאי הסיבה היתה לפרוע לה קצת ממה שניטפלה היא בתכריכי המתים ועתה בפרעו לרות קצת מהחסד שעשתה במה שניטפלה בתכריכיהן הוה ליה כאילו עתה בועז נטפל בתכריכי המתים ועל כן אמר ואת המתים וזו היא כוונת שנטפל בתכריכיהם. ומצאתי כתוב קרוב לנו האיש מגואלינו הוא כלומר שגואלינו מלך המשיח עתיד לצאת ממנו :

ובמדרש ותאמר לה נעמי קרוב לנו האיש מגואלינו הוא א"ר שמואל בר נחמן בועז גדול הדור הי' ואת' עשתה אותו קרוב שנא' קרוב לנו האיש ע"כ הנה ר' שמואל בר נחמן הרגיש למה לא אמר אנו קרובים לאיש אלא אמר קרוב לנו האיש אלא בהיות דנקטינן מי נתלה במי קטן נתלה בגדול ורצתה נעמי להודיע לרות כי עם היו' שבועז גדול הדור הי' עם כל זה יותר מגדול' וגדול' הי' לנו יותר ממנו עד שהוא הי' מתייחס לקורבנו והוא הי' קרוב לנו ונתלה בנו כי ערכו קטן מערכנו ואמר כפי הפשט מגואלינו הוא הכוונה עד עתה הוא היה טפל אלינו ועתה נהפך הדבר עד שהוא בא לגואלינו ומגואלינו הוא לגואל אותנו מעניותינו עד כי ימוך אחיך וגומר והחזקת בו : ומורי זלה"ה כתוב איפה לקטת היום כ"כ שיעור רב ביום אחד ובפרט בהיות הענין חדש אצליך כי היום הוא ראשון ללכתך בשדה וז"ש היום ואנה עשית באופן שנתנו לך לאכול לשבעה ולהותר יהי מכירך ברוך כי בלי ספק מנדיבי עם הוא ועל נדיבות יקום עכ"ל :

ותאמר רות גם כי אמר אלינו' כלומר אתה ברכ' אותו על הטובה והחסד שעשה עתה עמי גם ראוי הוא לברכה על שני דברים אחרים אחד כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין וזה במה שאמר לה לעיל עיניך בשדה אשר יקצרון והלכת אחריהן וזה מורה על רוב חסידותו שאינו מקרב אצלו רק אנשים צדיקים וידועים אצלו שהן יראי חטא כי מושל מקשיב על דבר אמת כל משרתיו צדיקים וכדפרישנא לעיל בפסוק עיניך בשדה אשר יקצורון

יקצורון וגומר ולכן אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין ולא תחוש כי בפוא אני בנערי שהם צדיקי' ולא יתנו עיניהם בך על דא ודאי הוא ראוי לברכה ועוד על דבר אחר הוא ראוי לברכה על כי אמר אלי כי לא לבד ליום אחד או ליומים אלך אל שדהו ללקוט רק עד אם כלו את כל הקציר אשר לי וזהו גם כי אמר אלי דקאמר כלומר ראוי הוא לברכה גם על שני דברים הללו על כי אמר אלי וגו': **ותאמר** נעמי אל רות כלתה משני דברי' כללו שאמר לך בועז האחד עשה והאחד לא תעשה וז"ש טוב בתי כי תצאי עם נערותיו כלומר על מה שאמרה לך שתלך אחר הנערים וכמו שאמר והלכת אחריהן טוב הוא לך שתלך עם נערותיו ולא עם נעריו אבל על מה שאמר לך שתלך לשדהו ולא אל שדות אחרים עשה כדבריו בזה ולא יפגעו בך בשדה איש אחר:

א"ב אמרה לה נעמי טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא תלכי אל שדה אחר כי אין צרות כי אם בשדה זו ולצניעותך טוב הוא שתלכו עמהן וגם שבשדה אחר לא יקלו פניך שתלקט כמו שאילה פניך בועז לא תעבורי מזה וז"ש ולא יפגעו בך בשדה אחר כלומר שלא יחלו פניך ללכת שמה כי אדרבה יכלימוך ובועז לוה לבלתי נגעך וגם חילה פניך שתלכי אל שדהו ולכן טוב לך שלא תעבורי משם כדבריו. ויפגע מלשון מילוי ובקשה:

ובמדרש א"ר חנן בר לוי בודאי מואביה היא זו שהוציאה עילה על אותו צדיק הוא אמר לה כה תדבקין עם נערותי והיא אמרה לחמותה עם הנערים אשר לי תדבקין ע"כ והנה הם ז"ל דקדקו אמאי קרי לה עתה מחדש מואביה וכבר כותב המגילה פסק ועקר כנוי זה ממנה ולא קראה אלא רות סתם וכמו שאמר הכתוב ויאמר בועז אל רות הלא שמעת בתי ומה זה שעתה תחדש חזר לאחוריו וקראה מואביה אלא קראה מואביה לפי שעשתה כמעשה מואביות ולא כמעשה ישראלית כי שארית ישראל לא יעשו עולה ולא דברו כזב ושיא בדת' מליצ' מה שלא הי' כי בועז לא אמר אלא וכה תדבקין עם נערותי והיא אמרה שאמר לה גם כן עם הנערים אשר לי תדבקין זו היא הבנת דברי רז"ל אבל עם כל זה צריך לתת לרות סברת מה להבין מה עלה על לבה לדבר ולומר מה שלא הי' ועוד כי נראה הכתוב בלתי גיזרה כי הבנת גם כי אמר אלי וגומר נראה שהוא בהמשך הכתוב כך אף אם אמר אלי עם הנערים וגומר כי מלת גם פירוש' אף ומלת כי פירושה אם ונמצא שנשאר הכתוב בלתי גיזרה וכפי טבע הלשון האמיתי כך היה לו לומר גם אמר אלי עם הנערי' וגומר אמנם רות עתה נהגה כמואביה לומר מה שלא הי' וכוונתה היתה להתחסד בעיני חמותה וכאילו גזרת הכתוב חסרה מן הספר ומובנת במלת גם כי דקאמרה וכוונתה היתה לומר כך גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין אני לא אדבק אלא בנערות ונעמי הבינה תיכף כוונתה בהתחלה במלת גם כי הגיזרה היא שתדבק בנערות ולא בנערי' על כן לא שבקת לסיומא למלתא ואמר' לה תיכף ומיד טוב בתי כי תצא עם נערותיו כאשר אני הבנתי מדבריך אשר אמרת גם כי אמר אלי וגומר ואמרה עוד ולא יפגעו בשדה אחר רצתה ג"כ להזהירה שלא תלך לשדה אחר פן לסיבות רוב יפיה יתעללו בה כמה ריקים ופוחזים לבא עליה לטמאה בה ואפקיה בלשון פגיעה שהוא לשון מיתה ע"ד לך פגע בו כי אפשר שבכל כך יתעללו בה עד שימיתוה מרוב התשמיש וכמעשה שהי' בפלגש בגבע' כי מרוב מה שהתעללו בה מתה כדכתיב והנה האשה פלגש נופלת פתח הבית וידיה על הסף ולכן טוב בתי כי תצאי עם נערותיו בשדות ולא יפגעו בך וגומר. או אפשר לפי שנעמי אמרה קרוב לנו האיש מגואלינו הוא ורמזה בדרך רמז כי גואל הוא ואולי רוצה לישא אותה ולכן התחסד אתה יותר מדאי ע"כ השיבה לה רות להודיעה כי הבינ' את דברי' כי די לחכימא ברמיזא ואמרה גם יש הוכחה וסעד לדבריך שאולי נתן עיניו בי שאני רואה כי אמר אלי עם הנערים וגומר ואלמלי שנתן עיניו בי לא היה מתחסד עמי כ"כ לומר לי שאשב שם עד אם כלו את כל הקציר מה שלא אמר לשום אשה מהנשים המלקטות ולכן ראוי והגון הוא להרחיק מאיש הלזה כיון שיש הוכח' שנתן עיניו בי והשיב' נעמי אע"פ כן טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ולא יפגעו בך בשדה אחר כלומר כי האיש גם אם יהי' שנתן עיניו בך הנה הוא בבירור שהוא ימתין לישא אותך על ידי חופה וקדושין לא כן בשדה אחר כי תיכף יפגעו בך ויתעללו בך ותהי' אנוסה בשדה של איש אחר. והר"ר שמריה ז"ל כתוב ואמר' עם הנערים אשר לי אע"פ שהוא אמר לה עם נערותי מפני שאמרה עד אם כלו את כל הקציר אשר לי ואין להקפיד כי הנערים והנערות כולם

בקציר

בקציר והר"ר יצחק עראמה ז"ל כתוב ולדעתי היא אמרה כן לפי שהקציר הי' מוטל על הקוצרים לא על הקוצרות אמנם לענין מעשה נזדרזה ע"כ:

והחסיד הר"ר יוסף יעבץ זלה"ה כתב בנימוקיו עם הנערים אשר לי תרגום המתרגום רביא ולא עולמייא ונערותי עולמתי אם כן ירצה עם הילדים הקטנים אשר לי כי הם כמגודלים בנעוריהם במצות ובמעשים טובים תדבקו ע"כ. והחכם החסיד הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל כתוב הטעימה דבריה אל רות ואמר' לה קרוב לנו האיש כי בן אחי בעלה הוא ובן אחי אביה נמצא שהוא קרוב להן כי הוא ובעלה של רות בני אחים הם ואמרה גם כן מגואלינו הוא כי אחרי פלוני אלמוני שהוא אחי אלימלך הנה לו משפט הגאולה לגאול נחלתינו ועתה ששמעה רות דבריה שמעה אזנה ותבן לה כי מפני זה אמר אל תלכי ללקוט בשדה אחר ולא אמר' כן מתחלה לחמותה כי חששה כי אחרי שהיא נכריה בעיניה ואיננה קרובה אל בועז לפי דעתה אולי תחשב חמותה כי איש נכרי האומר לה ללא סיבה שתלך ותבא שם עד כלות הקציר לשמן דבר אמר לה כן ועתה שנודע לה כי מפני קורבה אמר והיא היודעות שלא דברו ביניהם דברי הבאי אמרה גם כי הגדיל חסדו כי כך וכך אמר ויש כאן דקדוקי דברים כי הוא אמר לה וכה תדבקין עם נערותי והיא משנה דבריו עם חמותה מרגשת ואומרה לה כפי המסך דבור' טוב בתי כי תצאי עם נערותיו הסכימה דעתה אל דברי בועז עד שאני אומר לפי הדרך הנזכר כי גם כשגלתה דברי בועז לא רצתה לומר דבריו כי אולי תחשוב כי לולי שראה בה דבר הדומה או מביא אל הדומה לכיעור לא הי' מזהירה שתדבק עם נערותיו ולכן התחכמה לו שאמרה לה לנעמי עם הנערים אשר לי תדבקין וחמותה הסכימה אל האמת ונעמי כמתמהמת ומזהרת לה כי ראתה כי מתחלה אמרה לה שם האיש אשר עשיתי עמו היום בועז והיה ראוי לפי דיבורה לומר וגם לימים הבאים אני קרואה לו אמרה טוב בתי שתעשו כדבריו שלא יפגעו בך שום בשדה אחר ויהי' ההתדבקות עם נערותיו לא עם נעריו עכ"ל:

והרשב"א הלוי ז"ל כתוב ותאמר נעמי לכלתה וגומר אמרה לה דעי בתי כי אם הוא אמר לך עם הנערים אשר לי תדבקין בוודאי הנה הוא בקי בהם ובדיק בהו שהם כשרים וצדיקים עד שאין שום חשד לשבת בחברתם ומה שאני אומרת שהוא יותר טוב שתצאי עם נערותיו לא שעם הנערי' הוא רע מאחר שאותו הצדיק אמר שהם טובים אבל הצד היותר טוב הוא שתצאי עם נערותיו ולא תעלה חמתך באפך על דבריו ולא תעבורי ממנו. ועוד דקדקה בדבריה כי אחרי שבועז אמר שתדבק עם נעריו אין ראוי להפרד מהם לא על צד ההכרח ולא על היותר טוב כי בוודאי הם צדיקים אבל העלה שיעלתה היא שאם היות בעת היותה בשדה ראוי שתדבק עם הנערים בכל זאת בעת צאתה מן השדה אל העיר או מן העיר אל השדה הוא יותר טוב שתצאי עם נערותיו מפני הרואים כי אם הנערים הם מוחזקים לכשרים לבועז אינם מוחזקים לכל רואיהם ולכן אמרה כי תצאי ולא אמרה כי תדבקי עכ"ל ומצאתי כתוב אפשר שנערות בועז לא היו נשארות בגורן אבל באות לבית וכשמשכימות לצאת השדה קוראות לרות וזה טעם כי תצאי וגומר:

ותדבק בנערות בועז וגומר עד כלות קציר השעורים וקציר החטים ואחר שהוצרכ' להיות עם נערות בועז כל הזמן הזה שהוא ג' חדשים היה ראוי שתשאר עם נערות בועז גם בלילות שלא ילך ולשוב בכל יום בערב היא באה לביתה ובבוקר היא שבה אל השדה לכן אמר שהיא לא עשתה כן כדי שלא לעזוב את חמותה יחידה וגלמודה אלא ותדבק בנערות בועז ללקט לבד ביום אבל מלילה ללילה ותשב את חמותה שלא להניחה מאהבתה אותה

א"נ הפליג לספר בשבחה של רות כי אם היות שדבקה באותו הזמן דבקות עלמי דבקות של אהבה עזה כי לכן אמר ותדבק ולא אמר ותצא עם נערות בועז וגומר כדקאמרה נעמי כי תצאי וגומר ועם היות כי דרך טבע הוא להדבק נערה עם נערות כמותה כי הוא מין במינו ואינו חוצן ולא להדבק עם זקנה ובפרט אם היא זקנה עליבו' רוח ונפשה מרה לה אז אין טבע הנערה להדבק ולשבת עמה ורות עם היות כי כבר דבקה נפשה לנערות באותם הג' חדשים עם כל זה לא נפסקה חוט האהבה שהיתה לה עם חמותה אלא ככלות הקציר חזרה אל מקומה הראשון וז"ש ותשב את חמותה:

א"נ הודיענו הצדקות של נערות בועז אף אם היו בשדה שהוא מקום של עוברים ושבים

זה

זה יוצא וזה בא עם כל זה מושל מקשיב על דבר אמת כל משרתיו צדיקים וצדקניות היו ורות עתה כאשר דבקה עם נערות בועז עד כלות וגומר דע לך שהוא כאילו היתה יושבות את חמותה וזהו שאמר ותשב את חמותה וכמו שכאשר הית' שמורה מכל דבר רע בהיותה עם חמותה בתוך הבית כן גם בשדה עתה שדבקה עם נערות בועז שהיו צדקניות גמורות היתה רות שמורה עמהם וביניהם כאילו היתה יושבות את חמותה וגם בזה הדרך דייק מה שאמר ותדבק בנערות בועז ללקט כי דרכן של כל הנערות כאשר הם משחקות זו עם זו ומשחקות בדברי שחוק והתול אבל הכא רות דבקה עם נערות של בועז שהיו צדקניות כי כל העסק שלהן לא היה אלא ללקט :

אי נמי סיפר בשבחה של רות כי גם באותם השלשה חדשים אשר היתה שם בשדה וכדברי מי שאמר שלעולם היתה בשדה ביום ובלילה עד כלות הקציר אמר שעם היות שהיתה שם בשדה עם נערות בועז כל הג' חדשים בכל אותו הזמן עיניה ולבה וכל מחשבתה היה עם חמותה כאילו היתה יושבת עמה ולא היתה מסיח דעתה ממנה כאילו היתה יושבות עמה וזה מרוב אהבתה וזהו שאמר ותשב את חמותה באופן כי גופה בשדה ועיניה ולבה ומחשבתה שם יושבים עם חמותה :

ותאמר לה נעמי חמותה וגומר, הכוונה כי עם היות שדרך האשה כשמת בנה ונשארה כלתה אלמנה אינה רוצה שתנשא לאחר אבל כשמת חתנה ונשארה בתה אלמנה רוצה שתנשא מיד ולא תשב באלמנותה וכאן אמרה לה חמותה עם היותה חמותה אמרה לה איני מחשיב אותך ככלתי רק כבתי וזהו שאמר בתי הלא אבקש לך מנוח ואני רוצה שתנשאי לאחר. ואמר אשר ייטיב לך כלומר אף כי לפי הנראה כיון שאני רוצה להשיא[ך] לבועז שהוא זקן יראה לך שלא ייטיב לך בזווג זה לזה אמר אין הדבר כן רק אשר ייטיב לך ואם לא לתענוגי העולם הזה ייטיב לך לעולם הבא בהיותך אשה לאיש צדיק כזה וכן מצינו לרז"ל שדרשו בפסוק למען ייטיב לך לעולם שכולו טוב :

אי נמי אמרה לה נעמי חמותה בתי וגומר הכוונה בהיות שארז"ל כי שנאה קדומה לכלה עם חמותה ורות לא התנהגה עם נעמי כאילו היתה חמותה אלא כאילו היתה אמה והיא בתה ולכן אמרה בתי וגומר כלומר כיון שעד עתה התנהגת עמי כאילו את בתי וכנהוג במלות כיבוד האם מאכיל ומשקה כו' כן עשית עמי הפך הטבע אשר לכלה בחמותה וא"כ ראוי הוא שאעשה כן גם אני אבקש לך כלומר עם היות שזה ייטב לך ולא לי ברצותי כלתי נשואה עם אחר ראוי הוא שאבקש לך מנוח עם היות שייטיב לך ולא לי. ויובן זה יותר מרווח עם מה שא"ל כי בהזדווג האיש עם אשתו רוחא שביק בגווה ואחרי כן במות האיש נשאר הרוח בבטן האשה וכל עוד שלא תנשא האשה אז ינוח לו אבל כאשר תנשא האלמנה בבוא עליה האיש השני עייל רוחא אחרא בגווה ודחי לרוחא קדמאה ולכן אמרה לה נעמי הלא אבקש לך מנוח אפילו שלא ייטיב באותם הנישואין אלא לך לבד וזהו אשר ייטיב לך ולא ייטיב לבני המת כי רוחא דעייל בגווה בעלה השני דוחה את רוח הראשון עם כל זה אני איני מבקש אלא טובתך אשר ייטיב לך וזאת היא כוונתי לבקש לך מנוח אפילו שלא יהי' בועז ויהי' איש זר כי אז ייטיב לך ולא לבני עם כל זה על כל פניה אבקש לך מנוח אמנם עתה בעת אנסה הנישואין האלו כי הם טובים לשניכם לך וגם לבני וז"ש ועתה כלומר בעת הנה הוא מוכן בועז אשר הוא מודעתנו ובהיות מודע וקרובו של המת תנוח רוחו של המת כי הוא זווג קרוב לייבום להקים שם המת על נחלתו ורוחא דשביק המת בגווה לא מכשכשא בקרבא וזהו מלת ועתה דקאמר כלומר עתה אנסה ענין הזווג הזה אולי יגמור והוא טוב לך ולבני אבל כוונתי שגם אם לא יגמרו הנישואין האלו אבקש לך נשואין אחרים אפילו שיהיו מאיש זר אשר ייטיב לך לבדך ולא לבני עם כל זה אבקש לך מנוח ולכן אמר אבקש לשון עתיד ולא אמרה הנה בקשתי לך מנוח אשר ייטיב לך :

א"נ בהיות כי לרוב הפעמים הנשואין והזווגים נעשים או שייטיב בעיני המזווגן כי מאמיני' לסרסור המזווג או על פי הקרובים שלה כאשר ייטב בעיניהם תגמור הזווג אמנם עתה בזווג הזה אמרה לה נעמי אבקש לך מנוח אשר ייטב לך כלו' שגם בעיניך ייטב ולא ע"י האמנה שתאמין בי שהוא טוב בעיני אלא גם בעיניך ייטב . והמתרגם ז"ל כתב ואמרה לה נעמי חמותה ברתי בשבועה לא אנוח עד זמן דאתבע לך נייחא לדעתי' פירש מלת הלא כמו אלה כי אותיות אהח"ע מתחלפות ה"א בהל"ף והל"ף בה"א דאי לא תימא הכי לא הוזכר בכתוב

שבועה

שבועה כלל ועניין השבועה היה כדי שלא יחשדוה שלפנים היא אומרת לה שיבקש לה מנוח להשיא' לאיש אמנם לבה נל עמה להשיאם לאיש כי מי היה המאמין שרוצה שתנשא כלתה לאחר ומה גם היות הכשואין על ידה אבל כל דבריה פטומי מילי בעלמא היכו לכן נשבעה לה שיבקש לה מנוח וגו':

ועתה הלא בועז וגו' לפי שעל אחד מב' דברים אפשר שלא תרצ' האשה בזווג אם מפני שהוא ממשפחה בזויה יותר ממה שהיה בעלה הראשון כי בעלה הראשון היה ממשפחה מעולה ולכן ירידה היא אליה להנשא עתה למי שהוא ממשפחה פחותה או אפשר שלא תרצה על כי אינ' יודעות האיש ההוא אם טוב ואם רע הוא-כי לא ידעה אותו מתמול שלשום לכן אמרה לה נעמי ועתה הלא בועז מודעתנו הוא ממשפחתינו וקרוב לנו ואין לך שום ירידה ממה שהיית עד עתה וגם את ידעת טוב מדותיו אשר היית את נערותיו וידעת אותו כי צדיק תמים הוא ולכן אנוכי מצוך שתעשי כל מה שאומר אליך ורחצת וסכת וגומר וירדת הגורן וגו':

ואפשר עוד שאמרה נעמי הזווג הזה נאה ומתקבל מכמה טעמים האחד בהיות איכות האיש וחשיבותו רב ועצום וז"ש הלא בועז כלומר נודע בשערים שמו ואיכות חשיבותו מודעת הוא בכל הארץ ועוד שהוא מודעתנו וקרוב לנו האיש מגואלינו היא ועוד כי אין את זרה ונכריה עם כל אנשי ביתו וזה כמה ימים שהכירך ואהבת עולם אהבך ועוד כי עת דודים הוא כי הנה הוא זורה את גורן השעורים והוא שם ושמח כראותו את הברכה אשר ברכו ד' במעשה ידיו כי עד עת הזריה לא תודע הברכה, אמרה לה עוד ורחצת וסכת כלומר שתלך למרחץ ותרחץ גופה ואחר כך תסוך בשמן הטוב ובבשמים והנה יש פסקה במלת ורחצת להודיע שלא תסיך את עצמה במרחץ כי יחשדוהו הרואות בזונות כי יאמרו אין דרך אשה אלמנה לסוך בשמן הטוב כיון שאין לה בעל כי לצורך מה תסוך ולכן צוה לה כי לא תסוך בעת רחיצתה במרחץ כי בזה משיאה עליה שם רע בשכנותיה אלא יהי הפסק מן הרחיצה לסיכה לכן ורחצת במרחץ ואחר הפסק זמן שתבוא לביתך אז וסכת ושמת שמלותיך עליך וירד הגורן ושמתי כתיב וירדתי כתיב כי אם היתה יורדות לגורן בלא מלבושים נאים אלא כאשה אלמנה עלבות רות בודאי לא היה פחד כלל אבל בהיות שהיתה הולכו' מלובשת בבגדי שבת ויורדת הגורן היה אפשר שיתפתו האנשים אחריה לתפשה לשכב עמה לכן כתיב ביו"ד בשימת המלבושים ובירידת הגורן לומר זכותי ילך עמך כי ע"י שימת המלבושים ובירידת הגורן באה הסכנה ולכן צריך שזכותי יגן בעדך ואולי על צד היותר טוב נעמי בעלמה הלבישה אותה כדי שזכותה יגן עליה ולכן כתיב ביוד ושמתי שמלותיך ואמר אל תודעו לאיש הידוע הלא הוא בועז ולכן לא כתיב לאיש בשב"א תחת הלמד לסורות שמדבר על האיש הידוע והוא בועז עד כלותו לאכול ולשתו' כי אז אחר האכילה והשתיה יהיה שמח וטוב לב:

והר יצחק עארמא ז"ל כתב ורחצת וסכת ושמת וגו' צוותה לך טהר מטומא' להתקשט בשמן הטוב אמנם שתשים שמלותיה על שכמה ולא תתלבשם בם עד בואה שם כדי שלא יכירו בה עכ"ל, והחסיד הה"ר יוסף יעבץ ז"ל כתב אומרו ועתה הלא בועז וגומר הכוונה על כל פנים לא אשקוט ולא אנוח עד אשר אבקש לך מנוח ועתה כעת לפי שעה אנסה אם יצא הדבר הזה לפועל עכ"ל וכן כתב הר"ש הלוי ז"ל:

ובמדרש ורחצת וסכת ורחצת מטנופת ע"ז שלך וסכת אלו מצות וצדקות ושמת שמלותיך עליך וכי ערומה היתה אלא אלו בגדי שבת ע"כ וקשה וכי עד עתה לא נטהרת רות מטנופת ע"ז שלה והלא מעת ששבה עם נעמי נטהרה מטנופת הע"ז ונתגיירה וכמו שאמר עמך עמי ואלהיך אלהי ועוד כי כמה מצות וצדקה יכולה היא לעשות באותו היום והיא עסוקה בטהרתם כי צריכה שתהיה טהורה לחששא אם באולי ירצה בועז ליקרב אליה, והייתי יכול לומר כי גם אם כבר קבלה עליה כל מצות התורה וכל עונשיה כמ"ש באשר תמותי אמות וגומר עם כל זה אפשר שעדיין לא הטבילוה ב"ד כי תיכף ביום הראשון לביאתם מיד הלכה ללקט בשדות ועד כלות קציר החטים וקציר השעורים לא נחה ולא שקטה מהלוך ללקוט ולא אסתייעא מילתא להטבילה בב"ד של שלשה עד היום ההוא ועל טבילה זו אמרה ורחצת מטנופת ע"ז שלך:

א"נ גם אם נאמר שכבר טבלה ונתגיירה מעת בואה אפשר שהרחיצה שהזכיר פה הוא שתרחץ לבה בתוכה מטנופת ע"ז שלה בהיותה כופרת בע"ז שלה ואף אם כבר כפרה בה בשנתגיירה עם כל זה עתה מחדש כאשר תחזור ותכפור בע"ז שלה

ותקלל

ותקבל אותה לצדקה תחשב לה כאילו עתה מחדש כפרה בע"ז ורחצה מטנופת שלה וכדי להרבות לה זכיות שיגנו בעדה והיא תלך כמה שהיתה הולכת לעשות אמר לה ורחצת וגו' כדאמרן וסכת אלו מצות וצדקות וגם אם לא היה לה פנאי באותו היום לקיים מצות ולעשות צדקות הא נקטינן מן היום אשר נתת את לבך להתענות וכיון שביום הזה תחזור ותקבל עליה לגמור ולקיים כל המצות והצדקות הכתובות בתורה מעלה עליה הכתוב כאלו היום ההוא קיימה אותם וכולן יגינו עליה בדרך אשר היתה הולכת ובזכות זה תצליח את המעשה אשר תעשה עתה:

והרב מורי כתב כי רז"ל הרגישו בפסוק שכפי פשוטו נראה שהיתה מזמנה לזנות שתרחץ ומתעדן במיני בשמים ותתקשט במלבושים כדי להגביר תאותו של בועז וישכב עמה וכן לא יעשה בלא קדושין וכתובה ושבע ברכות וכ"ש לאיש אשר כמוהו ומה גם שדברי' האמורים לקמן והוא יגיד לך את אשר תעשו מוכיחים שלא היתה הכוונה שישכב עמה בלילה וא"כ למה הוצרכה כל הקשוטין והעינוגין האלו ולכן פירשו שכוונת המעשים האלו היו לרמוז זכיות אשר הסמוך עליהן לשיצא הדבר לפועל ותכלית וכוונת הפסוק לדעתם באומרו ורחצת וסכת וגו', אין הרמז על מה שתעשה עתה כי בזמן מיעוט כזה מאי מצות ומאי צדקות מצי למעבד ועוד שענין טנופת ע"ז כבר נרחצה ממנה קודם כאשר באה עם נעמי אלא נראה שהכוונה לומר שיסייע לך בענין הזה, מה שרחצת מטנופת הע"ז ומה שסכת במצות וצדקות לשעבר ולפי' זה וי"ו דקרא וי"ו התוספות והעטוף לא וי"ו ההיפוך עכ"ל:

והר"ש הלוי ז"ל כתב כי בראות נעמי היות רות מעותדת לרבו יתירא להיות אימא של מלכות ראתה שבעכ"פ תהיה נבחנת וצריכת לראות אם היא כדאית למעלה הזאת וכמאמר הזוהר על ענין יוסף הצדיק בפ' מצורע על פסוק ענו בכבל רגלו וגומר עד עת בא דברו וגו' וראתה נעמי כי מעת התגיירה לא ימצא בה ערות דבר האמנם אפשר שימצא מצד עוברה על שבע מצות טרם תתגייר או על שלא מיהרה להתגייר ומה גם אחרי היותה נשואה למחלון ועיניה רואות ישרות נעמי וכשרותה והיה ראוי שתתגייר ואפשר שתהי' זה לה קיטרוג באופן שלא תאורכנה מצותיה ומעשיה הטובים אשר עשתה כי עבירה מכבה מצוה כל עוד שלא נטהרה מטומאתה ולכן צותה שתטהר מטינוף ע"ז שלה באופן שצריכה תשובה על העבר וזהו ורחצת ואז יאירו המצות אשר עשתה וזהו וסכת אלו מצות וצדקות עכ"ל:

בפשט הכתוב אפשר שכתוב וירדתי ביו"ד להוציא מלב רות שום חשדא שלא יחשדנה בשום דבר לכן אמרה כי השלה שיפלתי אותך שתרד הגורן דעי לך כי אולי בדידי הוה האי עובדא וז"ש וירדתי ביו"ד של המדבר בעדו וכן לקמן כתיב וגלית מרגלותיו ושכבת קרי וכתיב ביו"ד להורות אל האמור כי גם בענין השכיבה לא יהיה הדבר זר בעיניך כי אם בדידי היה המעשה הייתי שוכבת מרגלותיו וז"ש ושכבתי ביו"ד:

גם אפשר שרמזה באומרה ושכבתי ביו"ד כי אף אם גלית מרגלותיו ושכבת לא תפחד שהוא יגע בך ח"ו אלא דעו לך שהיא כאילו שכבתי אני עמך כי לא יגע כלל ולא עוד אלא שהוא יגיד לך שם את אשר תעשון, גם אפשר שהכוונה באומר' ושכבתי ביו"ד הכוונה ע"ד מהר"ל במ"ש הכתוב וירדתי הגורן כתיב ביו"ד לומר זכותי ירד עמך גם בזאת ושכבתי כוונה לומר זכותי ישכב עמך אח"כ מצאתי בהר"ש הלוי ז"ל זה הטעם האחרון גם הזהירה אותה שהיא אי' תתחיל לדבר כלל עמו רק שתשכב לבד והוא יגיד לך שם כלו' הוא יתחיל לדבר ויפתח שפתיו עמך:

והנה יש בזה ספק אינו קטן כי אם גדול ועצום עד מאוד לזה בראותינו לנעמי הכשרה יועצת לרות כלתה פועל מגונה כזה שהזונה יעשה לכלתה ללכת לשכוב מרגלות בועז ולשו' אות' בנסיון גדול כזה אתרא דשכיח היזקא להיו' נחשב' באחת הנבלות ומה גם ללכת לשכוב אצלו ולגלות מרגלות בועז והרי זה דומה למעשה הזונה וכמאמר שלמה והחזיקה בו ונשקה לו העזה פניה וגו' שלא טוב היה לה להעשות ולגמר הדבר ע"י אמצעים חשובים ורבים ונכבדים או מפיה אל בועז תמתיק לו דבריה כי גואל קרוב הוא ולו יאתה בהיותה רות אשה כשרה והגונה כי הוא בעצמו היה מכיר' ויודע כי אשת חיל הוא ואם מד' יצא הדבר במעט השתדלות היה הדבר נגמר כי הוא מלאכת ד' להיו' מזווג זווגים ומה ראתה על ככה ומה הגיע אליה לעשות הדבר הזה באופן הבלתי נאות לפין כל:

והנה

והגדה הרלב"ג ז"ל נתעורר בזה ועשה מהספק תועלת וז"ל התועלת הי"ג הוא כי כשהיה אפשר שישיג תועלת נפלא באמצעות פועל מה ידומה בו קצת עוות הנה אין ראוי שיאבד הטוב ההוא מפני בושתו בעשיית הפועל ההוא אך ראוי שימעט העוות בו כפי היכולת ולזה תמצא שלא נמנעה רות מלעשות מה שאמרה לה נעמי ללכת לשכב במרגלות בועז אך עשתה זה בלט בדרך שלא יודע לאיש ועשתה באופן שלא הרגיש בבואה שם לשכב גם בלילה לא שכב לבה לשמור עצמה מגלוי ערוה ולזה תמצא שהיא לא היתה ישנה אך תכף ששאל בועז מי את ענתה לו בחכמה ובשכל לא כאשר מקיץ משנתו· הנה שהוא ז"ל עשה מהספק תועלת ועדיין הספק עומד אלא שעלם עיניו ממנו ועשאו תועלת ואם נאמר שתירץ לרות במה שעשתה עצת נעמי ולא אמרה לא אעשנה לא תירץ לנעמי למה לא עשתה הדבר ע"י אמצעים כדרך כל הזווגים שבעולם וקרוב הדבר שיגמר ע"י אמצעי ממה שיגמר ע"י מעשה של פריצות לשכב אצלו להיות עמו :

והר"ש הלוי תירץ לזאת הקושיא כי כראות נעמי לבועז שכול ואלמון ידעה כי לא יצא מן העולם בלא בנים ולכן ראתה שיבוא הדבר הזה ע"י רות הצדקת הגם כי הוא כבר אמר לה לרות שהיא מותרת לבוא בקהל ופלוני אלמוני לא ידע זה וראתה בחכמתה כי אם ידובר לבועז על ידה או על ידי אחר הנה תשובות בועז גלויה ומפורסמת יש גואל קרוב ממני וראוי לשאול את פיו ואולי הגואל יתן עיניו ביופי רות ויתרצה ראתה כי טוב שיעשה בדרך זה כי אז יכמרו רחמיו עליה כי בהיותה שמה תתפרסם כי כוונתה המצוה לא התענוג וזה במה שצוה לה ובאת וגלית מרגלותיו ושכבת והוא יגיד לך יגומר אשר היתה הכוונה לדעתי שלא יעוררהו משנתו לדבר אליו כי זה דרכן של זונות לתפוש בהם וזאת בהיותה יושבות ודוממה יראה שאין דרכה כדרך הנשים המשחקות וכראות בועז הדבר הזה נכמרו רחמיו ודבר על לבה כמו שיבא עכ"ל :

ואני אומר כי לפין כל התירץ הזה דחוי מאליו כי מ"ש כי אם ידובר לבועז על ידה או ע"י אחרים הנה תשובות בועז גלויה יש גואל קרוב ממני וראוי לשאול את פיו ואולי הגואל יתן עיניו ביופי רות ויתרצה בדבר זה אינו כלום שהרי הגואל גם עתה לא ידע המעשה אשר נעשה בירידתה אל הגורן וכמ"ש הכתוב אל יודע כי באה האשה וגו' ועכ"ז לא נתן הגואל עיניו בה אבל אמר לא אוכל לגאול לי פן אשחית את נחלתי :

לכן אני אומר כי התירץ הנראה לי בקושיא זו הוא כי נעמי כבר ידע' כי דוד מלך ישראל והגואל המשיח ראוי לצאת מבועז הצדיק ולכן ראתה נעמי כי מאחר שבזווג הקדוש הזה עתיד לצאת ממנו שורש ישי וכל מלכות בית דוד בהכרח הוא שיקטרג סטרא אוחרא אי זה קטרוג עד שלא יבוא לידי גמר על כן רצתה נעמי לסמות עיני הקטיגור בתת לו חלק מה בזה הזיווג כדי שלא יקטרג עליו כלל ע"ד מה שצוה הש"י"ת ביום הכפורים אשר הוא יום אדיר וקדוש בימי שנה ואותו היום כל ישראל כולם קדושים כולם עושי' באימה וביראה רצון קוניהם הוא מקנא על קדושתם ואפשר שיקטרג עליהם על כן צוה הש"י"ת שיתנו לו חלקו והוא שעיר המשתלח לעזאזל וכאשר נתנו לו חלקו באותו היום הקדוש אז מתפייס באותו החלק שכבר נתנו לו ושוב אינו מקטרג עליהם לפי שדרכו להדבק אל כל דבר של קדושה לקטרג עליו ולכן ג"כ אז"ל תלמוד חכם אל יצא יחידי בלילה שמא יוזק והטעם הוא על הדרך האמור כי לעולם זה דרכו להדבק אל מקום הקדושה ואולי יוזק ממנו וע"ד זה אז"ל כי כי בגדיו של ת"ח מתבלי' במהירות לפי שהשטן מתחכך בבגדיהם וזה מקנאתו שמקנא בכל מי שמתנהג בענין קדושה וכל מגמתו לקטרג על כל דבר של קדושה ובתת לו חלקו באותו המעשה בזה מתפייס ושוב אינו מקטרג עליו ע"ד שעיר עזאזל כדאמרן וכן ענין הזווג הקדוש הזה ראתה נעמי שאם לא יתנו לסמא"ל חלק מה בו יקטרג בוודאי עליו לכן יעצה היות נעשה המעשה הזה בדרך פריצות כי זה הוא חלקו ותאותו של סמא"ל ושוב לא יקטרג עליו ולכן אמרה לה ורחצת וסכת וגומר ובאת וגלית מרגלותיו וגומר כי בהיות נעשה בדרך זה שנראה כפריצות בזה יתפייס סמא"ל ולא יקטרג ויבא הדבר לידי גמר וכן תמצא כי גם בזווג שנזדווג יהודה עם תמר אשר כל תפארת מלכות בית דוד יצא ממנו הוכרח שיהיה לסמא"ל חלק מה כי בהיותו נעשה דרך זנות כי כתיב ויחשבי' לזונה וגומר ואלמלא שנעשה הדבר כן לא היה נעש' הדבר ולא היה יהודה לוקח אותה וכן ביעקב אע"ה שהיתה מטתו שלימה בי"ב שבטי ישראל הוכרח שיה

נראה באותו הזווג שמן דבר שנראה כפיסול במה שנשא שתי אחיו' שעתיד הב"ה לאוסרן אף אם באות' שעה היו מותרות עכ"ז נראה כשמן פיסול בדבר כיון שעתיד ליאסר אלא הוכרח להיות כן להיות חלקו של סמא"ל שהיה לו באותו הזווג ולכן בזווג רות עם בועז כדי שיגמ' בשלימו' ולא יקטרג עליו סמא"ל רצתה לעוור את עיניו בהיות נעשה בדרך קצת מה של פריצות כי זה חלקו מכל עמלו. ובפשט הכתוב כתב מורי זלה"ה ורחצת וסכת וגו' צוותה אותה לרחוץ אם להתקדש מטומאתה אם לנקיות וכן הסיכה לנקיות ולעידון כמנהג בימי חכמי התלמוד ואמר ושמת שמלותיך עליך לומר כי מלבד הנכיסה תסדר אותן עליה באופן וסדר נאות כי לה יאתה סידור המלבושים ויפוי לבישתם אשר תראה בהם יפות מראה אע"פ שלא יהיה המלבושי' יקרי' ונכבדים כי ידוע תמלאנה נשים אשר עם היותן יפיפיות לא יתייפו מלבושיהן עליהן עם היותן יקרי הערך ויש אחרות שאע"פ שלובשת בגדי' ומלבושי' מערך מועט הן לובשו' אותן בנקיות וסדור יפה עד שיראה בהן נאות ויפות וז"ש ושמת שמלותיך ושמת הוא כמו אשר תשים לפניהם דמתרגמינן דתסדר קדמיהון ובזה ידוקדק אומרו ושמת שמלותיך לומר שאע"פ שלא היו שמלותיך יקרי הערך שוודאי לא היו לה כי הנה באו יחפות כמאמרם ז"ל ומאין יבואו להם המלבושים הטובים המן הגורן או מן היקב עם כל זה היתה יודעות כי בסידור שתשימם עליה תתייפה הוא בהם יותר מלבושה במלבושי משי ובגדי זהב וסמוך ליה וירדת הגורן לומר לה טענה אחרת כי לא תתבייש אם מלבושה לא היו כ"כ יקרי ערך ובפרט להיות הליכתה לקניי' בעל גדול הערך ושופט כל הארץ כי כיון שהיה מקום ההליכה לגורן אין לחוש כי אין דרך ללבוש שמה הבגדים החשובים כ"כ ותשתפק בסדר מלבושי' כדאמרן : ויהי בשכבו וידעת את המקום וגומר טובים בעיני דברי המתרג' שפירש כי ויהי בשכבו פירושו שכיבה ושינה דאילו כפשטיה דקרא שהוא השכיבה בלתי שינה יהיה עדיין קשה שאיך יהיה מקום לגילוי המרגלות כי תכף ירגיש ולא יניח אותה כלל שכב ועוד כי בזמן ההוא עדיין לא יהיו אנשים אשר בגורן משוקעים בשינה ויורגש הדבר והנה לשינה אפשר ג"כ שזהיר' שלא תשתדל לדעת את המקום אשר ישכב שם עד אחרי השכיבה והשינה כי בהתחלת השכיבה בוודאי יהיו כל האנשים והנערי' נעורים בלתי ישנים ואפש' שירגישו בדבר רות בהיותה מחזרת בגורן הנה והנ' לדעת מקום השכיבה :

ואפשר שתהיה הכוונה שבעת השכיבה כשהוא נוטה לשכב תשתדל לדעת המקו' המיוחד לו לשכיבה כי אז בנקלה תוכל לדעת כלאחר יד ולא תורגש כ"כ אמנם אחרי השקיעה בשינה לא יהיה ניכר ונודע כי אם בקרוב אל האיש הישן ולתת עיניה בו להכיר אם הוא בועז או אחר ולפעמים אפשר שיתחלף לה באחר ותטעה מסיבות היותה באישון לילה ואפילה ובזה יבוא הדבר לידי הרגש וז"ש ויהי בשכבו וידעת את המקום רצה לומר שכיבה כפשוט' בלי שינה ואחר כך כאשר יהיה שקוע בשינה ובאת וגלית מרגלותיו ודוק דכתיב ובאת וגלי' וגו' להורות שתהיה הביאה לגלות מרגלותיו אחרי כן לא בעת ידיעות המקום וכדי להפסיק כתב מלת ובאת והרי ביאה זו היא אחרי השינה כדברי המתרגם והכל כוונה אחת אלא שפירש הפסוק הוא בדרך אחר' פשוט עכ"ל :

ותאמר אליה כל אשר תאמרי אלי וגומר דייק דלא קאמר כל אשר אמרת אלי אעש' להודיע שבחה של רות כי השיבה לחמותה ואמרה לה אם העלה היעולה נראה דבר ודי לעשותם לא מפני זה אמנע עצמי מלעשותם ולא זו בלבד אלא גם אתם תאמרו עוד דברים כהנה וכהנה הכל אעשה ולכן כתיב תאמרי לשון עתיד ומלת אלי קרי ולא כתיב לרמוז שאפילו אם תאמר אליה דברי' כ"כ זרים עד שנפשי בעצמה מתביישת לומר לה אותו הענין בפירוש אבל תדבר אותו עם אחר והוא שומעת כדי שתבין רות מעצמה שכוונת נעמי היה לומר לרות אותן הדברים שתעשה ומן בושתה לא אמרה אליה בפירוש אפילו אותם הדברים שתאמרי ולא תאמר אותם אלי בפועל אלא בכח כי דברת אותן כדי שאשמע אותן ואעשה אפילו אותן הדברי' אעשה אותם ולרמוז לזה אלי קרי ולא כתיב כלומר כי בפועל לא אמרת לי הדברים אבל הם אמורות בכח כדי שאבין שכל אותן הדברים הם אמורות לי ואפילו שלא אמרת אלי בפועל שהוא רמז אל הכתיב אלא בכח הוא מובן שהדברים הם כנגדי והוא הקרי הכל אעשה :

א"נ מלת אלי חסר ולא כתיב להורות ולרמוז כי אף אם עלה זו איננה נכונה בעיני ולא נהירא' לי ולא סבירא לי וזו היא כוונת אלי חסר כלומר

אלי

אני לא סבירא לי עם כל זה אבטל דעתי מפני דעתך וכל אשר תאמרי אעשה:

ואפשר עוד לומר כי רות אמרה לה לא אפיל דבר אחד מכל דברך ארצה כי כל אשר תאמרי אעשה בלא מגרעות כלל אך זאת אעשה כי אשנה הסדר כי את אמרת לי לרחוץ ולסוך תחילה ואח"כ לירד לגורן ולא נאה לי לעשות כן שאם יפגע בי בדרך אחד מבני בליעל ואני מקושטת ומבוסמת יחשבני לאחת הנבלות ויבא אלי לשחק בי לכן לא אעשה כן רק ארד לגורן תחלה ושם אעשה כל אשר צויתני ארחוץ ואסיך וז"ש ותרד הגורן תחלה ואח"כ ותעש ככל אשר צותה חמותה ולכן לא נכתב מלת אלי להורות על זה כי לא עשתה ממש כדברי חמותה כי שינתה הסדר כאמור וז"ש כל אשר תאמרי אבל לא כסדר שאמרתי אני ולזה חסר מלת אלי ובזה דייק ג"כ דלא קאמר ותעש כל אשר צותה חמותה אלא אמר ככל בכף הדמיון משום דלא עשתה ממש כל אשר צותה כי שינתה הסדר ואפשר שהשמיענו הכתוב כי מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה ומעת ירידתה לגורן נחשב עליה כאילו כבר עשתה ככל אשר צותה חמותה אף עם עיקר המעשה לא היה אלא בחצי הלילה מעת ירידתה לגורן נחשב עליה כאלו כבר עשתה וקיימה את כל צויה ולז"א ותעש ככל אשר צותה וגו' ולא אמר ותרד הגורן לעשות ככל אשר צותה וגו' ואפשר לומר במה שמלת אלי קרי ולא כתיב לרמוז כי לא מבעיא זאת העצה היפוצה אשר כולה הוא בשביל רות להנאתה ולטובתה לבקש לה מנוח אשר ייטיב לה אלא אפילו עצה שלא תהיה אלי כלומר אל דבר הנוגע אלי ולזה מלת אלי לא כתיבא כלומר אפילו שלא יהי' דבר בא אלי ולהנאתי אעפ"כ אעשה אותה ומכל שכן שאעשה זאת אשר הכל להנאתי ולטובתי:

ובמ"ש ותעש ככל אשר צותה חמותה אפשר כי בכל מעשה ומעשה שהיתה עושה היתה אומרת הריני עושה כמצות חמותי אשר צותה אותי כדי שזכותה יסייענה ויגן בעדה ודייק עם זה הכף של מלת ככל ולא אמר כל להורות שכן היתה אומרת רות הריני עושה ככל אשר צוני חמותי: **ויאכל בועז וישת וייטב לבו** ונומר לא אמר ויאכל וישת בועז להורות כי בעת האכילה הי' בועז אבל אחר השתיה נשתנה לאיש אחר וייטיב לבו וכאילו אין זה בועז כי נכנס יין בקרבו ועם כל זה ראה מראה שהפרש שבין ישראל הקדושים לאומות העולם כי בכאן אחר שאכל ושתה והוטב לבו ובאה לו במשכבו אשה יפת תואר מקושטת מבוסמת ועטורה בפנינה ותגל מרגלותיו ועם כל זה נשבע ליצרו שלא לבוא עליה וכמאמרם ז"ל בפסוק חי ד' שכבי עד הבוקר ואחשורוש הרשע כטוב לב המלך ביין ולא היתה ושתי לפניו אמר להביאה ערומה להראות העמים והשרים את יפיה לפי שכולם רשעים ושטופים בזמה המבדיל בין קודש לחול ובין טמא לטהור ולהודיענו שבחו של בועז הודיענו שאכל ושתה ויטב לבו ועם כל זה לא חטא דאי לאו הכי מאי אתי לאשמועינן:

ובמדרש ויאכל בועז וישת ויטב לבו למה וייטב לבו שבירך על מזונו וקשה מאי רבותא הוא לאיש גדול כבועז שבירך ברכות מזון והא מי שאכל ושתה ולא בירך על מזונו לא מבני ישראל הוא וא"כ מאי רבותא דבועז ואפשר כי בהיות הכוונה הצריכה בברכת רבה וגדולה וכמו שאז"ל שצריך הכנת הלב כמו התפלה וצריך עוד כמה דברים שהם תיקונים שצריך על הברכה וכ"ז לא ימצא איש שיעשה את כולם בשלימות והעיד הכתוב על בועז הצדיק שבירך על מזונו בכל התנאים הצריכים ולא נמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו שישלים כל הצריך אלא הוא לבדו:

א"נ אפשר שאין הכוונה במה שאמר שבירך על מזונו על ברכות המזון אלא הודה ושבח לאלהיו על כי פקד ד' את עמו לתת להם לחם ומזון כי בהיות שעד עתה הי' רעב בארץ ועתה הי' מזון לפניו בריוח בירך על המזון שנתן ד' לעמו והיתה הברכה ברכות הודאה על הטובה אשר עשה ד' לישראל וכן משמע קצת מל' המתרגם ז"ל ויצדק פירוש זה יותר לפי הגירסא שיש גורסים שבירך הטוב והמטיב והכוונה זאת היא כוודאי שהודה על הטובה אשר עשה ד' לישראל וזהו הטוב והמטיב הטוב לדידיה והמטיב לאחריני וברכה כזאת לא כל אדם היה אומרה כי עדיין לא נתקנה ברכות הטוב והמטיב בימי בועז עד הרוגי ביתר והוא לבדו נתן לב לברך ברכה זו ולפי גירסא זו דייק שפיר וייטיב לבו שהוא על הטוב והמטיב והקשה בלשון קושיא למה וייטב לבו ולא אמר בלשון שאלה מאי ויטב לבו להורות הקושי שיש בפסוק אם יובן כפשוטו והוא כי איש כמוהו לא הי' ראוי לשתות כ"כ עד שייטיב לבו ביין כי זה הוא מנהג

השכורים

ששכורים ששותים במזרקי יין וז"ש למה וייטב לבו כלומר למה הביא עצמו ע"י השתי' שייטב לבו ביין ואלו מסכת חסידים היא זו לכך אמר שבירך על מזונו :

דבר אחר וייטב לבו שאכל מיני מתיקה אחר המזון שהוא מרגלא לשון תורה ובזה דייק אלא וייטב שמיני מתיקה הם טובים וגם שהם משירי תורה ומרגלא לשון תורה כלומר מרגילים לאדם להגות בתורה אחר שאכל מיני מתיקה והוא מעניני האכילה והשתיה אשר זכר :

ד"א וייטב לבו בעסק בתורה שנאמר טוב לי תורת פיך לא בחר במיני מתיקה כי לא קרא טוב למה שהם טובים לגוף ומתוקים לחיך רק הטוב האמיתי הוא הטוב הנפשיי והוא לעסוק בתורה ולזה קרא טוב שנאמר טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף והביא הפסוק הזה ולא כדמייתי במקום אחר אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם להורות חסידותו של בועז כי בהיות שאותה הלילה הי' זורה את גורן השעורים ודרכן של בני אדם כי באות' הלילה מתעסקים בזריית הגורן ושמחים בהביטו כמה וכמה הוציא לו שדהו ובכמה וכמה דינרים ימכור אבל בועז לא פנה אל רהבים ושטי כזב כי טוב לו התורה מאלפי זהב וכסף ולכן עסק בדברי תורה. ד"א וייטב לבו שהי' מבקש אשה שנאמר מצא אשה מצא טוב ולא בחר בסברות הראשונות האמורות כי זה אינו מן השם ואלו באותו הלילה שהי' זורה את גורן השעורים בלבד היה עושה כן רק בכל לילה ולילה היה כך דרכו ומנהגו ומה לו לכותב המגילה לומר לנו שבזאת הלילה אחר האכילה עסק בתורה או שאכל מיני מתיקה כי זה דרכו בכל הלילות אבל האמת הוא כי באותה הלילה הרהורי דברים היו שם והי' מחשב לבקש אשה שנקראת טוב שנאמר מצא אשה מצא טוב ותכף האלהים אנה לידו אשה הוגנת לו ותבא בלט ותגל מרגלותיו ותשכב כי רצון יראיו יעשה כמלא כי מ"ש וייטב לבו הוא הדבר בענין המזווג דמפרש לה לקמן :

והה"ר יהודה ז' פרובינצאל כתב ואלי בלט מגזירות ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם כלומר במעשה כשפים שילכו בלילות וקולם לא ישמע כי אם בועז הי' ישן בגורן לשמור גורנו מהגנבים כמה לא חזי ולא מרגיש גם הוא גם אנשיו שלא שמעו האשה הבאה בקלה הערמה ככה יעשו אם יבוא גנב ויגנוב והנה בני מות הם כי לא ישמרו את אשר לאדוניהם לכן אמר בלט כמו בלטיהם דרך רואה ואינו נראה וכן בהיות שאול במערה ויקם דוד ויכרות את כנף המעיל אשר לשאול בלט ולולי בואו בחכמות הלטהים היה זה פחיתות גדולה לדוד להיותו מסתכן עכ"ל :

ואני אומר כי יש סעד לזה מלישנא דקרא דקאמר ויבא לשכב ולא אמר ויבא וישכב להורות כי כמעט שעדיין לא שכב כי עדיין לא נשקע בשינה כלל ולכן לא אמר וישכב וכיון שכן הי' שעדיין ניס ולא ניס תיר ולא תיר כאילו עתה הי' בא לשכב ובוודאי שהיה בועז מרגיש בדבר אם לא שבאה דרך רואה ואינו נראה בדרך כישוף והוא רמוז במלת בלט כדאמרן. ובמ"ש ויטב לבו אפשר שכיון למה שאז"ל שראוי לכל אדם כשהולך לשכב על מטתו להיות מוחל לכל מי שציערו ביום ההוא ויאמר כן שרי ליה מארי' למאן דמצערן לי ולא יהי' לו טינא בלבו עם שום אדם והעיד הכתוב על בועז הצדיק שעשה כן שמחל לכל מי שציער לו ביום וזהו ויטב לבו להיות לבו טוב ושלם עם כל בני אדם ואח"כ בא לשכב בקצה הערימה ועל זה אמר דוד המלך ע"ה בשלום יחדיו אשכבה ואישן כי כשאבא לישן אז אני מוחל לכל מאן דמצערן לי ואני בשלום עם כל העולם יחדיו אשכבה ואישן :

ובביאור לרב אהרון ז"ל כתוב לאמר סיפר הכתוב שהשי"ת סובב כל הדברים והגיען באופן נאות והוא שנתן בלב בועז לאכול ולשתות ולהטיב לבו עד שישתקע בשינה ותוכל היא לבא בלט לשכב מרגלותיו ותעבור חצות לילה בשינה כדי שכשירגיש וידבר עמה לא יהי' אנשים נעורים בגורן גם מיסר הקב"ה שכיבתו כדי שלא תצטרך רות להתעכב זמן רב נטמנת בגורן בין הערימה עכ"ל :

אמר ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש בהיות אשה שוכבת מרגלותיו היה פוסח על שתי הסעיפי' כי בהיות בחצי הלילה שידוע כי בשעה ההוא הקב"ה נכנס עם הצדיקים בג"ע להשתעשע עמהם כמובא בספר הזוהר על כן בעת ובעונה הזאת ויחרד האיש כלומר היה חרד חרדה גדולה איך יעשה דבר זה ויחטא לאלהים ולא יזכה הוא להשתעשע שם בג"ע עם הצדיקים שזוכים בעת ובעונה הזאת ומצד יצרו הרע הי' מתגבר עליו וזהו וילפת כמו שאמרו ז"ל

שנעשה

שנעשה בשרו כלפת שנתקשה שהיתה אשה שוכבת מרגלותיו הרי שתים מצד אחד שהיה חצי הלילה והיה זוכר מעלת הצדיקים הי' חרד ומצד אחר הי' רואה אשה שוכבת מרגלותיו ומתקשה ולא הי' יודע מה לעשות וגמר אומר בדעתו לשאול ממנה מי את מותרת או אסורה וז"ש ויאמר מי את וכמו שאמרו ז"ל שאמר לה פנויה את וכו' טהורה או טמאה וכיון שראתה רות כל השאלות הללו חששה אולי היה נותן לב לבוא עליה מיד כי נגבר יצרו עליו ולא יכול לו ועל כן אמרה לו אנכי רות אמתך ופרשת כנפיך על אמתך כלומר אף שאני אמתך ושרה אל משמעתך לא יעלה על לבך לבוא עלי בלא ברכה וזהו ופרשת כנפיך שהוא לשון נקיה לשון נישואין כלומר קח אותי לאשה בנשואין ושבע ברכות בעבור שהכוונה להביא נפש מחלון לזה העולם וזהו כי גואל אתה ולכן צריך קדושה רבה ונשואין וכל צד היתר כדי שיבוא על ידך נפשו של מחלון וכיון ששמע בועז שהיא היתה מזרזת אותו שלא לבוא עליה עד אחר נישואין בירך אותה ואמר ברוכה את לה' בתי בוודאי שהטבת חסדך האחרון שהוא החסד הזה שזרזתני שלא לבוא עליך עתה קודם נישואין יותר מן הראשון שלא רצית ללכת אחרי הבחורים אפילו שיהיה דל כי רוצה אשה בקב ותפלות מקביים ופרישות וכל שכן שהי' נמצא לך בחור עשיר על רוב יפייך ולא בחרת בהם אלא בי ולכן מה שזרזתני שלא אבוא עליך עתה קודם נשואין וזהו ועתה דקאמר כלומר עתה לפי שעה קודם נשואין לא תיראי אבל כל אשר תאמרי אעשה לך אחר נשואין כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל וצדקת את ואם כן איך יעלה בדעתי לחטא עמך ולהחטיא אשה צדקת כמותך:

א"ב אמר הטבת חסדך האחרון יותר מן הראשון החסד הראשון היה מה שנתגיירה ובאה לחסות תחת כנפי השכינה ובוודאי שהטובה הגדולה שראוי להחזיק לכל גר או גיורת הוא מה שהוא מתגייר ועוקר עצמו מע"ז ובא לחסות תחת כנפי השכינה ואחרי כן כל המצות והטובות שיעשה הם טפלות לזו לפי שכבר נכנע תחת עול התורה שעיקרות היא הראשונה ואמר לה בועז הכא כי זאת האחרונה גדולה כל כך שאף גם זאת בהיו' הראשונ' שנתגיירה גדולה על היותה הראשונה וזו להיות אחרונה לא היתה ראויה להחשב כ"כ מכל מקום גדולה היא כ"כ כי היא גדולה אף גם שהיא אחרונה וזהו מלת האחרון דקאמר יותר מן הראשונה אף גם שהיא ראשונה וזהו אומרו מן הראשון והאחרונ' היא זאת שלא הלכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר ובחרת בי עם היותי זקן להיות גואל:

א"ב אמר ויהי בחצי הלילה כי בועז היה נעור לעולם משנתו וקם בחצי הלילה לעסוק בתורה וכמו שאמר בן בנו דוד המלך ע"ה חצות לילה אקום להודות לך וכן היה מנהגו של בועז זקנו וז"ש ויהי בחצי הלילה אשר נעור משנתו לעסוק בתורה אז ויחרד האיש על כי ראה עצמו בנסיון גדול כי בעת הראוי לעסוק בתורה ובמשפט שמה הרשע ולא ידע אם יוכל לכבוש את יצרו שלא יחטא ולכן חרד חרדה גדולה והתחיל ללפת עצמו ונהפך מצד זה לצד זה כדי שתרגיש האשה שכבר הכיר בה בועז שהוא אשה ובורח ממנה ונהפך אל צד אחר ואולי בזה תקום האשה מאצלו ותלך כי תרגיש האשה שאין איש זה מאותם הרודפים אחר תאוות המשגל ותלך לדרכה כי לאו בעל דברים דידה הוא וכשראה בועז שלא הועיל כלל בזה לשתוק אבל הנה אשה שוכבת מרגלותיו ולא קמה ולא זעה ממנו אז רצה לידע מי זאת הנשכחה אשר כמעט נראה ממעשיה שתובעות אותו בפה ויען ויאמר לה מי את ואז היא תשיב אמריה לו בענוה רבה ותאמר אנכי רות אמתך וקראה את עצמה אמתו לומר גם אם אני מכרת את ערכי כי הלואי שאהיה כאחת שפחותיך ואני אין ערכי לגבי דידך אלא להיות אמתך ואף עפ"כ הריני מחלה פניך שתפרוש כנפיך על אמתך והוא לשון נשואים אמורים בלשון נקיה וקלה כי גואל אתה ואפשר דקרי פרישות כנף לנשואין שכן דרך התרנגול כאשר רוצה לבוא על התרנגולת הוא פורש את כנפיו עליה והוא דרך פיוס שמפייסה וכמאמרם ז"ל על כן קרי לה לביאה פרישת כנף ודייק דכנפיך הוא חסר יו"ד וכתיב כנפך והכוונה שאמרה לו תדע שכוונתי אינה להנאתי אלא לש"ם כדי שתגאל נשמתו של מחלון ותביאהו לזה העולם כי איני שואלת ממך אלא ביאה ראשונה לבד ולזה נקט כנפך בלא יו"ד שהוא לשון יחיד נאמר על כנף אחד אמנם כנפיך ביו"ד הוא לשון רבים וזו אמרה איני שואלת ממך אלא פרישת כנף א' לבד וביאה אחת וזה לסיבה כי גואל אתה ותגאל נשמתו של מחלון כי אין כוונתי להנאתי אלא להנאתו ולטובתו של מחלון אשר מת והנה מצינו בדברי רז"ל

אל יפתח אדם פיו לשטן כי כיון שהיא לא שאלה ממנו אלא ביאה ראשונה כן היה שלא בא עליה כשנשא' אלא ביאה ראשונה בלילה הראשונה לבד כי למחרתו מת וכמאמרם ז"ל שאמרו שלא חיה אלא אותו היום שנשאה בלבד ודרשו זה ממה שאמר שאמר הכתוב ברוך ד' אשר לא השבית לך גואל היום כלומר שבשביל יום א' שחיה לא השבית לך גואל שאילו לא חיה אותו היום נשבת לך גואל וכאשר ראה בועז כל כוונתה לגמול חסד עם נפש מחלון המת אמר לה ברוכה את לד' בתי והנה את עשית שני מיני חסדים הא' הוא מ"ש לעיל יעש ד' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים והוא מ"ש רז"ל שנטפלו בתכריכהן והנה החסד ההוא היה חסד שעשתה עם גוף המת שלא נקבר ערום אלא בתכריכין אמנם זהו החסד האחרון שאת רוצה לעשות עמו הוא יותר טוב וחשוב מן החסד הראשון כי החסד הראשון היה עם גופו וזה החסד הוא עם נפשו במה שהנחת מלכת אחרי הבחורי' ולינשא לבחור כי יותר טוב היה לך לינשא לבחור אפילו שיהיה דל מלינשא לזקן בן שמונים שנה וזהו אם דל דקאמר וכ"ש שאם היה רוצה לינשא לבחור היית מוצא בחור ועשיר וז"ש ואם עשיר וזה לרוב יפייך וחשיבותך ועם כל זה הנחת הכל לבלתי לכת אחריהן ולבוא אלי בשביל שאני גואל ואגאל נפש המת וא"כ הטבת חסדך זה האחרון שעשית עם מחלון מן החסד הראשון שעשית עמו וכדאמרן :

א"נ אמר ויהי בחצי הלילה כי בהיות השע' ההיא דחצי הלילה שולטנות למזיקים חרד ופחד שלא יהיה רות או שד ומלך אחר וילפת שנעשה בשרו כלפת כאומרם ז"ל שנתקשה מטוס שהנה אשה שוכבת מרגלותיו באופן שהוא מסופק אם היתה אשה כפי מה שנראה ממנה או אם היה שד כפי מה שהיה מורה השעה שהי' חצי הלילה ולכן הסכים לשאול מאתה אם היא אשה או שד וזהו שאמר מי את ותענהו ותאמר אנכי רות אמתך וגו' :

ובמדרש התחיל ממשמש בשערה אמר רוחות אין להם שער אמר לה מי את רוח או אשה אמרה אשה, פנויה או אשת איש אמרה לו פנויה, טמאה את או טהורה אמרה לו טהורה והנה אשה טהורה מכל הנשים שוכבת מרגלותיו שנאמר ויאמר מי את ע"כ :

והר"ש הלוי ז"ל כתב זה לשונו ואין ספק כי שאלת מי את רוח או אשה הוא כמו הכנסת דברים כי כבר אמר רוחות אין להם שער ושוב לא תפול שאלת מי את רוח או אשה אלא שזה כוונתו להכניס עמה בדברים וכן מה שאמר ממשמש בשערה אין פירושו שראה שהי' לה שער דאם כן היה לו לומר ממשמש בראשה וראה שהיה לה שער אלא פירוש שממשמש בשער וראה שהוא שער של אשה ולא של איש ולכן לא שאל איש אתה או אשה עכ"ל ודבריו ז"ל אינם מחוורים בעיני לפי שאם כדבריו שכבר ידע שהיתה אשה ולא שד כי כבר נתברר אליו ע"י המישמוש וכבר אמר רוחות אין להם שער ומה ששאל לה מי את רוח או אשה אין זה אלא הכנסת דברים כדי להכנים עמה בדברים קשה לזה למה נכנס עמה בדברים אלו ולא בשאלה אחרת איש את או אשה כיון שגם זו כבר נתברר אליו ע"י מישמוש השער שהי' שער של אשה ולא של איש א"כ יותר טוב היה שיכנס עמה בדברים באמור לה איש אתה או אשה ולא לעשותה רוח כיון שאין לו ספק לא באיש ולא ברוח יותר לניעות היה לכנוס עמה בדברים של איש אתה או אשה מלעשותה רוח כדאמרן ועוד למה לו ליכנס עמה בדברים אלו ודי שיכנס עמה באומרו פנויה את או אשת איש כי באלו נסתפק ולא ישאל דברים אשר לא נסתפק בהם ואין צורך לכנס עמה בדברים אחרים :

אמנם הנראה לי בזה הוא כי רצה לבדקה בשער וחשב שיוכל למשמש בשערה והיא לא תרגיש במשמוש כי חשב שהיא ישנה נרדמת בשינה וכוונת דברי המאמר הוא כך התחיל למשמש בשער' ורצה לעשות הנסיון במשמוש השער לפי שאמר הוא בקרבו קודם שימשמשנה רוחות אין להם שער ולכן ע"י המשמוש יודע הדבר ואין נסיון כנסיון המשמוש שאמשמשנה ולכן התחיל למשמש ומ"ש בעל המאמר אמר רוחות אין להם שער אין הכוונה שאחר המשמוש אמר רוחות אין להם שער אלא נתן טעם מי הביאו למשמש לפי שאמר רוחות קימל"ן דאין להם שער ולכן אנסה במשמוש ובזה אדע אם היא רוח או אשה וכאשר ראה בעת המשמוש והרגיש בה שהיא ערה ולא ישנה אמר בלבו אם אני לא אדבר עמה פה אל פה אלא אמשמשנה לבד תחשוב שאני ממשמש אותה לכוונה רעה להנות ממשמוש שלה על כן תיכף אמר לה בפירוש מי את רוח או אשה כי לכך משמשתי אותך להעיר אותך לשאול לך אם את רוח או אשה וכיון שהתחיל לדבר

עמה והשיבה לו אשה, שאל לה גם כן פנויה את או אשת איש אמרה לו פנויה, טמאה או טהורה אמרה לו טהור'. אמר עוד בעל המאמר והנה אשה טהור' מכל הנשים שוכבות מרגלותיו כוונתו היא לפי שהרגיש כי מה שאמר הכתוב והנה אשה שוכבת וגו' הם דברי מותר כי כבר אמר למעלה ותבא בלט ותגל מרגלותיו ותשכב והיה די כשיאמר ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת ויאמר מי את לכן דרש ואמר המקרא הזה פרשהו ודרשהו וכאלו מה שאמר הכתוב הנה אשה שוכבות מרגלותיו הם נאמרים אחר שאלת מי את והם דברי כותב המגלה שכפי תשובתה שהשיבה אותו הנה אשה טהורה הנשים שוכבות מרגלותיו, וסיים עוד בעל המאמר את דבריו ואמר שנאמר ויאמר מי את וסיום זה השמיטו הר"ש הלוי ז"ל ואפשר שחשב שהוא נמשך למה שאח"כ ותאמר אנכי רות אמתך אמר ר' ברכיה ארורים הרשעים להלן כתיב ותתפשהו בבגדו ותאמר שכבה עמי אבל הכא ופרשת כנפיך על אמתך ע"כ :

והנה עיניך הרואות כי ר' ברכי' דברי רות קא דריש שאמר אנכי רות אמתך ופרשת וגו' ומ"ש שנאמר ויאמר מי את הוא סיום דבריו הראשונים והכוונה שהוא אמר ששאל לה שלש רוח אן אשה אשת איש או פנויה טמאה או טהורה ומאן לימא לן שלא שאל לה שאלה רביעית איש את או אשה לכן אמר בעל המאמר אי אפשר לומר שגם זה שאל לה לפי כי הלא תראה אופן שאלתו שאמר מי את ולהיות אשר הי' ברור לו שהיתה אשה ולא איש על כן אמר מי את שהוא לשון נקבה ולא שייך להסתפק בתיבות אלו של מי את אלא אם היא רות או אשה טמאה או טהורה פנויה או אשת איש דאלו אשה או איש לא נסתפק דהרי את קאמר לה בכינוי אשה ומה שלא נסתפק בזה היא לפי שהכיר בה אפילו שהיה בחצי הלילה את זה הכיר וראה שלא היה מלנפת על ראשו כמנהג האנשים אלא על ראשה היה מטפחת כלבוש הנשים שלובשות על ראשיהן וזה יוכר אפי' בלילה וכן אמר לקמן הבי המטפחת אשר עליך נראה שהית' במטפחת שקורין בלע"ז ליזא"ר וזה יוכר אפילו באישון לילה ואפילה לכן לא שאל לה אם היא איש או אשה אלא אמר מי את נרמוז אל השאלות הנזכר כדאמרן, ובפירוש מלת וילפת יש שפירשו אותו לשון הטיה כי כאשר הרגיש שיש אחר עמו הטה עצמו לדעת מי הוא ואחרי' פירשוהו לשון לצר והמתרגם תרגם ותוה גברא ורתת ואתרכך כלפתא בסריה מן רתיתא ופירשו כמו הלפפות שהם רכים כן נתרכך בשרו מהפחד ומן החרדה :

ובגמרא סנהדרין פרק כ"ג, אמר רב שנעשה בשרו כראשי לפתות ופירש רש"י בשרו אבר כראשי לפתות נתקשה ואע"פ כן כבש יצרו והנה הר"ש הלוי כתב בזה וז"ל הן אמת זה דבר זר כי החרדה היא מסירה הקישוי לא שתגרום אותו לכן יש נפרשו כמו וירם תולעים ויבאש לאחר שבאש כבה זה ויחרד האיש לאחר שנתקשה וספר הדבר ידוע את דתקון רבנן בפרק הרואה על הנכנס לישן על מטתו שאומר יהי רצון מלפניך שתתן חלקי בתורתך ותרגילני לדבר מצוה ואל תרגילני לדבר עבירה ותשלט בי יצר הטוב ואל כן בועז הצדיק אחר שנכנס לישן והוא שבע מדברי תורה וראה השלט בו יצה"ר עד שהביאו לידי קושי חרד חרדה גדולה ושיעור הכתוב ויהי בחצי הלילה כאשר הקיץ משנתו ויחרד האיש לפי שמלא אברו כראשי לפתות ולכן אמר ויחרד האיש ולא אמר ויחרד בועז כל זה להפליג החרדה וכהא דאמרינן בפ"ק דע"ז אשרי איש ירא את ד' איש ולא אשה אריב"ל אשרי שמתגבר על יצרו כאיש וכהיות זה דרכו כל הימים ועתה ראה יצרו מתגבר עליו חרד את כל החרדה הזאת עכ"ל :

ואני אומר כי אין צורך לפרשו כמו וירם תולעים ויבאש לאחר שבאש אלא כמשמעו כי בתחילה ויחרד ויתר לבו ממקומו כי לא ידע מי היה שוכב מרגלותיו אבל אחר שמשמש וראה אשה שוכבת מרגלותיו אז נתגבר יצרו עליו ונעשה כראשי לפתות שנתקשה אברו כדפרש"י וז"ש והנה אשה וגומר :

והר"ר יצחק עארמה ז"ל כתב ופרשת כנפיך וגומר יראה שהיא למדה אותה ממלת אליה בועז ביום הראשון ישלם ד' פעלך וגומר אשר באת לחסות תחת כנפיו אמרה כן הוא האמת שבאתי לחסות תחת כנפיו אמנם מדרך ההנהגת כנפי מעלה לגמול ולהטיב ע"י כנפים של מטה ואחר שאתה הגואל הנה כנפיך הן אשר הבין אלי האל י"ת לעת כזאת עכ"ל : ואומרו ברוכה את לד' בתי כתב החסיד ה"ר יוסף יעבץ ז"ל כנגד מ"ש ופרשת כנפיך על אמתך את בתי לא אמה עכ"ל. והרלב"ג כתב היטבת חסדך האחרון מן הראשון הנה חסדה הראשון היה שלא רצתה להפרד

מנעמי

מכפעמי וחסד השני היה שבחרה להתחבר בגואל בעלה עכ"ל:

וה"ר יהודה ן' שושן כתב וכה אמר או יאמר מן הראשון שבאת לחסות תחת כנפי שכינתו ית' כי אותו החסד עשיתו עם נפשה ואין לאיש ככבד נפשו אבל כמה שבחרת כי נהיית זקן ואני ממשפחת בעליך גם כי מי יודע אם באת מפני בחורי עמנו ועתה נודע כי לשם שמים נתגיירת עכ"ל:

ובביאור לרב אחרון כתוב לאמר ברוכה את וגומר הבין והגדיל לדבר אליה דברי חן ופיוס לפי שדעתו היה להשיב לה כי יש גואל קרוב ממנו ולהיות זה האופן קצת מעלה היה אפשר שרות תחשוב בלבה שלתואנה היה אומר בועז כן ולכן הקדים לדבר על לבה ואמר לה ברוכה את לה' בתי כלומר משעה ראשונה היית ברוכה לה' כי נוספה בך רוח קדושה וטהרה ושם ה' נקרא עליך ומעשיך ודאי יקרבוך כי הנה הטבת חסדך האחרון הזה אשר יזכיר לבלתי לכת מן הראשון שהוא ההתגיירות כי בפועל ההוא היה אפשר לחשוב שמא מחמת דבר עשית כך אך הנה הוכיח סופך כי בחרת בזקן ולא נשאת פניך אל בחור בין שיהיה דל או עשיר ומוחסת בזקן ואפשר לומר הטבת חסדך האחרון שבחרת בזקן וזה ודאי נראה בך מן החסד הראשון שעשית שבאת לחסות תחת כנפי השכינה משם נודע באמת כי חסדך האחרון טוב וישר והוא לבלתי לכת וגומר עכ"ל:

בהיות שהיה רוצה לומר לה שיש גואל קרוב ממנו ובוודאי שרות היתה חפצה יותר בבועז הצדיק שיהיה גואל לנפש מחלון בעסרתו יותר מאחר לזה אמר לה אף שיש גואל קרוב ממני אל תראי וזה כמה שאחז"ל כי שלשה ימים לבד היו שנתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית ולכן אמרה לה בתי אל תיראי שאין מי שידע שאת מותרות לבוא בקהל שעדיין לא נתפרסמ' ההלכה והגואל ההוא אינו יודע ההלכה ובוודאי שלא יחפוץ לגאול וכמ"ש לא אוכל לגאול לי פן אשחית את נחלתי והכוונה לפי שהיתה מואבית שהיה משחית את נחלתו אם ישאנה וז"ש לה בועז ועתה בתי אל תיראי כלומר להיות ענין זה עתה שעדיין לא נתפרסמה הלכה וזהו ועתה לכן אל תיראי כי בודאי אנוכי אגאל וזהו כל אשר תאמרי אני הוא אשר אעשה לך לפי שאין מי יודע אם את מותרת לבוא בקהל או לא אלא אני וחבירי הסנהדרין וזהו כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את ומותרת לבוא בקהל ושאר העם אינם יודעים ולכן הגואל ההוא לא ירצה לגאול בודאי ואין מי שיגאל אלא אנוכי לבדי וזהו שאמר ועתה כי אמנם כי גואל אנוכי וכתיב אם ולא קרינן ליה לומר שאין ספק אלא קרוב לוודאי וזהו כי אמנם באמת אנוכי אהיה יגואל וגם אם יש גואל קרוב ממני ועל כן ליני הלילה והיה בבוקר אם יגאלך טוב יגאל כלומר אם גם שהוא קרוב לוודאי שלא יחפוץ לגאול אם באולי יחפוץ לגאלך לא תחוש כי בוודאי ראוי והגון הוא לגאול נפשו של מחלון כי אדם כשר הוא והוא גם הוא בטהרת כוונתו יגאל וזהו יגאל מיותר דקאמר כלומר אם יחפוץ לגאלך ראוי הוא לכך ויגאל בוודאי אבל אני מבטיחך שאם לא יחפוץ לגאלך בלב שלם ובכפה חפילה וזה מורה לישנא דיחפוץ אם לא יהיה בחפץ שלימה אלא אם ידמה הענין וידבר קטנה או גדולה מיד וגאלתיך אנוכי חי ה' ולכן שכבי עד עד הבוקר ולא תחושי ולפי שהוא אמר לה ליני הלילה וגם אמר לה שכבי העיד הכתוב שמן השתים שאמר לה לא עשתה אלא השכיבה שישבה שם אבל לא לנה כלל מרוב טרדתה וזהו ותשכב מרגלותיו עד הבוקר וכיון שלא לנה ולא נתנה שינה לעיניה קמה בטרם יכיר איש את רעהו שאם היתה מתנמנמת אפשר שהית' השינה אונסת' עד אור הבוקר ומה גם בהיות שלא נתנה שינה לעיניה מתחלת הלילה עד אותה שעה שהיה אחר חצות אלא בהיות שלא נתנמנמה כלל קמה בטרם יכיר איש את רעהו ולפי שראה בועז שאף אם בעת ההיא לא היה מקו' להכיר איש את רעהו מ"מ בין איש לאשה שההפרש רב ועלום ביניהם בודאי כל רואיה יכירו וידעו כי אשה היא כי האשה מביאה עליה רדיד או מספחות וזה הדבר נראה אף בעת ההיא ולכן אמר בועז ראוי הוא שלא יודע כי באה האשה הגורן כי לבאת אשה אפשר שיודע שירא מרחוק המספחת אשר עליה ויכירו כי אשה היא ולכן נגה עשה לה להסיר המטפחת אשר עליה וז"ש לה הבי המטפחת אשר עליך ואחזי בה וימד שש שעורים וישת עליה ובהיותה בלי מטפחת בראשה וגם המשאוי דשש שעורים שעליה מעלמת אופן לבושה וגופה ובזה לא הכירוה ולא נודע כלל כי בתיקון זה שעשה לה עשאה כאיש והעת ההיא עדיין לא היה עת להכיר בין איש לחברו ולא נודע כי באה האשה לגורן וז"ש

ויצא

ויבא העיר ולא אמר ותבא לשון נקיבה אלא ויבא לשון זכר לפי שבא' כזכר בלי מטפחות ברא"ש' ובמשאוי אשר עליה שלא היתה ניכרת אם היא אשה או איש:

ואפשר עוד לפרש המשך כל הפסוקים בענין אחר והוא כי רות אמרה לו אנכי רות אמתך ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה אפשר שכונת שאלתה היה מ"ש רז"ל כי נשמת הגר אחרי היותה שמה בג"ע אינה עולה לראות את פני האדון ד' עם שאר הנשמות של צדיקי' העולות פעם בפעם מדי חודש בחדשו ומדי שבת בשבתו לראות את פניו ית' מפני שאינן עולות אלא אותן שיש להן מלבוש כדי שלא יהיו ערומות לפניו ית' ונשמות הגרים אין להם המלבוש ההוא ואינם עולות אלא על ידי שלפעמים מתלבשות נשמת הגר בנשמת שום צדיק גמור אחר ועל ידי הצדיק ההוא עולה נשמת הגר למעלה ואפשר שלענין זה שאלה רות מבועז שינשאנה שתתלבש נשמתה בנשמות של בועז הצדיק ועל ידו תעלה נשמתה למעלה לראות את פני ד' בעת שעולות שאר הנשמות וזה יהיה לה שמה אם יקח אותה לו לאשה פה בעולם הזה בוודאי שבזה תדבק נשמתה בנשמתו ויגאלנה וז"ש ופרשת כנפיך על אמתך הכוונה על המלבוש שלו שמה כי הוא להיותה גיורת היא ערומה ולא תוכל לעלות ולכן יפרוש הוא כנפי מלבושו עליה על נשמתה ותעלה על ידו ואמרה כי גואל אתה כלומר בוודאי צדיק גמור אתה וכח גדול לך לעלות ולהעלו' אחרי' על ידך ובוודאי גואל אתה ותוכל לגאלני בדבר זה ויען ויאמר לה ברוכה את לד' בתי כלומר אינך כשאר הגרים כי ברוכה את לד' ונשמתך תעלה ואין את צריכה לאחרים כי ברוב צדקתך הטבת ותקנת חסדך שהוא החסד שיעשה עמה הוא ית' שמה בעולם הבא וזהו האחרון שהוא בוודאי עולם האחרון וכמה תקנת והטבת אותו מן הצדקות והמעשים טובים שעשית בעולם הזה שהוא עולם הראשון וז"ש מן הראשון כי ממשיך הטובים שעשית בעולם היטבת חסדך שיעשה עמך לעולם הבא כי מעשיך הטובים רבו למעלה ראש שבחרת אף גם זאת בהיותך אשה יפיפיה לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר וקדשת עצמך במותר לך ולכן עתה בתי אל תיראי כי אינך צריכה לגואל בדבר הזה כי נשמתך תעלה את פני ד' בלי סיוע אחרים ולכן אם יש ליך שום שאלה אחרת לשאול מאתי שאל מכאן והלאה ואעשה לך וז"ש כל אשר תאמרי אעשה לך לא אמר כל אשר אמרת אלא כל אשר תאמרי ותשאלי מכאן ואילך אעשה לך אבל מה ששאלת אינך צריכה אלי כלל כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את ואינך צריכה לסיוע אחרים בדבר זה ומ"מ אף אם אינך צריכה אלי אני מבטיחך שאם באולי מצטרך אלי דעי לך באמת שאהיה לך לגואל וז"ש ועתה כי אמנם כי גואל אנכי באמת אם תצטרך הריני גואל אבל לפי האמת אני חושב שאינך צריכה אלי כי יש לך גואל קרוב ממנו שהוא ד' אלהיך אשר באת לחסות תחת כנפיו ולכן ליני הלילה שהוא העולם הזה שנמשל ללילה והאדם בזה העולם נמשל לחולם חלום והיה בבוקר שהוא העול' הבא אם יגאלך טוב שהוא הש"ית שהוא טוב ומטיב לכל יגאל כמו שאמר הכתוב טוב ד' לכל ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי ד' ואמר לה שכבי עד הבוקר:

א"נ אפשר לפרש כל הפסוקים כאלו על דבר אורך גלותינו כי כל דברי תורתינו הקדוש' יש להם פשט ורמז והתחיל ואמר ויהי בחצי הלילה הנה לילה יקרא הגלות אשר היא דומה ללילה והנה נתארך הגלות יותר מדאי ויהי בחצי הלילה כלומר במחצית שני הגלות ויחרד האיש דהיינו האל ית' כד"א ד' איש מלחמה והנה חרד חרדה גדול' וילפת בראותו אשר הנה היתה אשה שוכבת מרגלותיו ואשה זאת הלא היא השכינה אמן של ישראל ובהיות כי כאשר ישראל הם בגלות גם השכינה היא בגלות עמהם וכמאמרם ז"ל גלו למצרים שכינה עמהם גלו לבבל שכינה עמהם וכן ג"כ בזה הגלות היא גולה וסורה עמנו היום באופן כי כביכול אין לה הקמה כלל להתגדל להיות שוה אליו רק מי הוא שוכבת מרגלותיו ית' ויען ויאמר לה מי את ותענהו ותאמר אנכי רות אמתך ופרשת כנפיך על אמתך כלומר ראוי לך לפרוש כנפיך עלי ולחזור לישא אותי כאשר בתחילה ואל תעזבינו עזובה ומגורשת ומשולחת ממך כאשר עד עתה הנחתני וכמו שאמר הכתוב ובפשעיכ' שולחה אמכם הלא היא השכינה כי הוא אמן של ישראל רק תפרוש כנפיו על אמתך כי גואל אתה כלומר אתה הוא הגואל האמיתי אשר אנכי מצפה שתגאלני כי גואל אתה ואין זולתך לגאול:

ויען השם יתברך ויאמר לה ברוכה את לד' בתי כלומר גם אם עד עתה לא השפיע ד' עליך שום השפעה וברכה כאשר בתחילה מכל מקום מעתה ומעכשיו

ראוי

רצוי שתקרא ותרוכה את לד' שהוא שם הויה כי הוא ישפיע לך ברכות עד בלי די וקראה השי"ת בתי כלומר איך ח"ו כאמה אלא כבתי ולכן קראה בתי ואמר היטבת חסדך האחרון מן הראשון כלומר החסד שעשית עם ישראל בגלות האחרון הזה במה שהלכת עמהם בגלות הוא טוב מן החסד שעשית עמהם בגלות הראשון הלא הוא גלות מצרים שגם כן נכנסת בגלות עמהם כמו שאמר הכתוב אנכי ארד עמך מצרימה כן בעת גאולתם מטיב השי"ת עמהם לפי ערך הצער אשר סבלו בגלותם ובהיות הגלות הזה המר ונמהר בכמות ובאיכות יותר מן הראשון גם כן החסד האחרון המעותד לבוא בעת הגאולה יהי' יותר טוב מן הראשון ופירש גודל החסד הראשון שעשית עמהם הלא הם לבלתי לכת אחרי הבחורים אם דל וגו' כי בצאת ישראל ממצרים יצאו כולם מובחרי' אחד לאחד וכמו שאמרו ז"ל בפסוק וחמושים עלו בני ישראל אחד מחמושים ויש אומרים אחד מחמש מאות כי כל הרשעים מתו בשלשת ימי אפלה ובצאתם מארץ מצרים הפליא לעשות וד' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן ולילה בעמוד אש ולא רצה להוליך את ישראל לפניו כמנהג הרועה שמוליך לפניו את הצאן אחר המדבר והוא אחריהם אבל התנהג עמהם כביכול כעבד המוליך את הסוס לפני רבו וכמאמרם ז"ל וז"ש כאן לבלתי לכת אחרי הבחורים כלומר כי לא רצה ללכת אחריהם רק לפניהם להאיר להם וזה עשה להם בין בזמן שהי' ישראל דל מן המצות כי גם כאשר הכעיסו במדבר את השי"ת לא ימיש עמוד הענן ועמוד האש וגו' ובין כאשר הי' ישראל עשיר מן המצות וזהו שאמר אם דל ואם עשיר כי לעולם נעשה פתגם החסד הזה עמהם כל שכן חסדך האחרון שבודאי יהי' גדול פלוס ונורא מאוד ובוודאי בשכר התהלך עמהם בגלות הזה הטבת חסדך האחרון המעותד לבא עליהם יותר גדול מן הראשון וכדאמרן כי כפי גודל הצער הנסבל בגלות כן יגדל השכר בעת הגאולה :

או אפשר לפרש כפי דרך זה מה שאמר לבלתי לכת אחרי הבחורים וגומר

והכוונה הטבת חסדך האחרון שתעשה עם ישראל בגאולה הזאת מן הראשון בגאולות מצרים וזכו ליתרון הזה בעבור שבגלות הזה לא עבדו ישראל ע"א ולא בחרו בע"ז לבחור ולהכין פסל לו וכמו שאמר הכתוב עץ לא ירקב יבחר וז"ש לבלתי לכת אחרי הבחורים וגו' הלא הם העבודות דמות יונה וכיוצא בה ובזה הושוו כולם הדלים והעשירים וזהו שאמר אם דל ואם עשיר לא כן בזמנים הקדמונים בזמן מלכי ישראל כי אם הי' תתעשר על פי הע"ז היה עובד אותה אמנם בגלות החיל הזה לא הלכו אחרי הע"ז בין אם הי' דל וגו' ודבר השכינה עם השי"ת וכה אמר ועתה כי אמנם כי אם גואל אנכי כלומר אמת הוא כי גואל אנכי כאשר אמרת ופרשת כנפיך וגו' כי גואל אתה אבל גם יש גואל קרוב ממני הלא הם ישראל במעשיהם הטובים וכמו שאמרו זכו אחישנה לא זכו בעתה באופן כי ישראל הוא גואל יותר קרוב ממני כי על ידם יתקרב ויחיש הגאולה :

ואמר לה ליני הלילה והוא הגלות הזה הנמשלת ללילה ליני בו כי כבר נגזרה הגזרה

ואפשר כי להיות הלילה גדולה וארוכה כי זה לנו אלף וחמש מאות ועשר שנים בגלות לכן כתוב ליני בלמ"ד גדולה כי היא בעונת לינה גדולה בלמ"ד רבתי והי' בבוקר אם יגאלך טוב וגו' כלומר לעת קץ כי קצים הרבה יש לגאולה הזאת ואז בעת ההיא באיזה טוב שיעשו בני ישראל תיכף יבוא הגאולה ועל ידי אותו הטוב נגאל כי אם זכו אחישנה וז"ש אם יגאלך טוב יגאל ואם לא יחפוץ לגאלך לא אמר ואם לא יגאלך להודיע כי אפילו במחשבה ובחפץ טהור שיחפצו לעשות איזה טוב שיבוא לידם שיעשו אותו זאת המחשבה די כדי שבשבילה יגאלנו כמ"ש ז"ל מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה אבל גם אם לא יחפוץ אפילו בחפץ ובמחשבה לעשו' מצוה כדי שבזה יהי' סיבה לגאלך ולא יחפצו בו וגאלתיך אנכי חי ד' כלומר הריני נשבע חי ד' שגאלך אנכי ואנכי לא אשכחך ולמעני למעני אעשה כי לא זכו בעתה כלומר בהכרח שיבוא בעתה ולכן שכבי עד הבוקר עד שיבוא זמן הגאולה וכן עשתה ותשכב מרגלותיו עד הבוקר והוא עת הגאולה ותקם בטרם יכיר איש את רעהו כלומר קודם שיכיר איש את רעהו לעשות זה עם זה צדקה וחסד ע"ד יהי מכירך ברוך וגם אם לא הכירו זה את זה להתחסד זה עם זה וכתיב בצדקה תכונני לא מפני זה תשארי לעולם ועד בגלות הזה אבל תהי' לה הקמת רגל ותקם בטרם יכיר איש את רעהו: ואומרו ועתה בתי אל תיראי כל אשר תאמרי אעשה

לך ולא אמר כל אשר אמרת גם זה מדרך המוסר כלומר לא לבד מה ששאלת אעשה אם יבוא מידי אבל אם תוסיפו לשאול כהנה וכהנה כל אשר תאמרי אעשה לך אבל יש עיכוב אחד לבד כי יש גואל קרוב ממני וצריך להודיעכו ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי וגו':

והרב ר' יצחק ערמאה ז"ל כתב הי' לו לומר כל אשר אמרת אלא שזהו מדרך המוסר לומר שמאה שדברה עדיין לא יוכל הענין לגומרו אלא דרך כלל על ההשקפה על ענייניה אבל שהוא מבטיחה לעשות כל אשר תאמרי ואמר כדי שלא מסתפק בזה מפני שפלותה כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את וראויה לכל דבר שבקדושה לכבוד עכ"ל: **ועתה** כי אמנם כי אם גואל אנכי וגם יש גואל וגומר כתב הר"ש הלוי ז"ל כי בועז כראותו כוונת רות הטובה לגאול נפש בעלה הראשון כאשר רמזנו שמח שמחה גדולה ופחד מפני מונעים אחד מלדו ואחד מזולתו ואשר מלדו הנה הוא היותו זקן בא בימים בן שמונים שנה וזה לו ימים ושנים שלא נפקד ונסתפק אם יוליד אם לאו ואשר מזולתו הנה הוא היות טוב גואל קרוב ממנו להיותו אח לאלימלך ובועז בן אח ומלוה בקרובים וזהו שאמר ועתה כי אם אמנם אע"פ שדעתי ולבי ופי שוים לעשות רצונך בכל זאת יש לי ספק אם גואל אנכי מסופק אם אוכל לגאול וגם יש גואל כלומר וגם יש ספק שני כי יש גואל קרוב ממני באופן שלפי הכתוב יש שתי ספקות ותיבת וגם באה על נכון ולפי הקרי אין בו רק ספק אחד והוא מבואר עכ"ל:

ליני הלילה וגומר כתב הר"ש הלוי ז"ל המסופק בדבר אשר יחפוץ בו ולא ידע איך יפול שנה הוא כנוך כל היום גם בלילה לא שכב לבו לא כן מי שהוא מובטח באשר ירצה ועני ועשיר האמורים בדברי שלמה המלך ע"ה עדים בדבר מתוקה שנת העובד וגומר והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון זה שהסתפקותו במה שיהוה וזה בשוטע במחשבתו במה שאין לו לכן בועז רצה להבטיחה שלא תספק בדבר עד שתדע שינתה אבל שתתיישב דעתה עליה ותישן וזהו ליני הלילה ואפשר שלכונה זו באה הלמ"ד של ליני גדולה שתהא הלינה הזאת בלב שקט לינה גדולה ובאה מילואה למ"ד לא אליכם כל עוברי דרך קטנה והטעם מפני שדרשו רז"ל עוברי דרכה של תורה

וכיון התפלל שלא תבוא פלינס רעה לא היתה תפלה זו בענין טובה כי טוב לא יהי' לרשע ולכן היתה קטנה: והיה בבוקר אם יגאלך טוב יגאל כבר הקדמנו כי איש טוב זה לא היה בן תורה ולא ירד לסוף כוונת רות הטובה בגאולת נפש מחלון באופן שכבר ראה בועז בענין שכלו כי אם עשה יעשה טוב דבר הגאולה יהי' מפני הכוונה לא בחפץ ורצון טוב ולכן לא אמר אם יחפוץ טוב לגאלך יגאל כמו שאמר ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי כי נפשי היודעת מאוד כי הגאולה אם תהי' לא תהי' באופן בחפץ ורצון טוב והבלתי גאולה והמיאון יהיה בחפץ מלב והנפש והוא דקדוק נאה בכתוב וסוף הדברים כי אחרי שטוב הוא הקודם ראוי לדבר אליו ואף גם זאת הבטיחה בגילוי דעת כוונת טוב הגואל וכוונתו הטובה באופן כי הוא מובטחת שהיא תהיה לו לאשה עכ"ל:

ואני אומר כי לדברי האומר כי לאו טוב שמיה דגואל ולא נודע לנו שמו אפשר לומר שהבטיחה בועז ואמר לה אם יגאלך בחפץ טוב ובאופן טוב ונאות יגאל ואם לא יחפוץ בחפץ טוב ורצון לגאלך וגאלתיך אנכי ובזה לא קשה מידי למה לא אמר אם יחפוץ לגאלך יגאל כי בחפץ הוא רמוז במלת טוב כלומר בחפץ טוב ובאופן טוב כדאמרן. והחסיד הה"ר יוסף יעבץ זלה"ה כתב כי מוקיו לפי שעד עתה היתה חושבות שהוא הגואל לא היה עון לעמוד עם בעלה וכאשר אמר לה כי יש גואל קרוב ממני נתחרטה ורצתה לקום אמר לה בועז ליני פה הלילה ועכ"ז היתה רוצה לקום עד שנשבע לה שכבי עד הבוקר כי לא רצה לשולחה בזו השעה שמא יקרה לה מקרה בלתי טהור ואין ראוי ללותה מפני הרואים עכ"ל:

ורב אהרון ז"ל כתב ועתה בתי אל תיראי כי אני אעשה כדברך ולא תחשוב שתשובתי היא להפים דעתך ואין בלבי לעשות כן לפי שתחשובי בלבך כי עיני אתן במשפחה ובאשה חשובה ממך כי הנה אני אעשה כל אשר תאמרי ובזה אין לי גנאי לישא אותך כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל ולכוונה את ולא יגנו אותי על שלקחתי אשה בלתי הגונה האמנם יש גואל קרוב ממני ולזה איני מאריך ליך הזמן עד שתחשוב שזה תואנה להפים דעתך בלבד כי הבוקר אור לגמור לכן או ללאו וזה ליני הלילה ובבוקר אם יגאלך הגואל ששמו טוב יגאל ואם לא יחפוץ

יחפוץ אני אגאלך וכי לא תחשוב דברי אלה לשקר וכזב אומר לך שני דברים האחד שאני נשבע בשם ד' לקיים זה והשני שכבי עד הבוקר במקומך ולא תזוז ממקום זה וזה להוראה שלבי חפץ בך וחז"ל דרשו שגודרו על יצרו כיוסף ודוד והיינו דסמיך ליה ותשכ' מרגלותיו וגומר כלומ' שלא זזה משם עכ"ל:

ומורי זלה"ה כתוב ועתה כי אמנם כי אם גואל אנוכי וגומר אמר לה שעם היות עם שני סיבות שהיה אפשר לעכב בסיבתם שלא יצא מבוקשו לתכלית אחד בהיות שענין הגאולה עצמה הי' בה צד מחייב וצד פוטר ענין גאולת השדה הי' עצמי לבועז כי היא נוהגת בכל הקרובים אלא שהקרוב קרוב קודם האמנם ענין הייבום אינו אלא באחי המת ככתוב בתורה וז"ש כי אם גואל אנוכי ומלת אם כתיב ולא קרי כאילו שם זה בבועז תלוי ועומד כתיב מפני גאולת השדה ולא קרי מפני גאולת הנפש המת אשר הכוונה היא בייבום ולכן בהיות הדבר רשות ולא חובה מחמת מצוה הי' מקום לזות שפתים בנישואי בועז עם רות וילעגו עליו כל בני המדינ' והרי זו סבה מונעת קצת:

עוד סיבה אחרת וגם יש גואל קרוב ממני והיא סיבה שנית ואמר שעכ"ז ישתדל שתבוא עד תכונת שאלתה וכדמפרש ואז"ל ליני הלילה וגו' ואם לא יחפוץ לגאלך וגו' כלומר לא אסרהב ואפציר עמו פעם ושתים אלא בראות שמץ גילוי שלא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנוכי ואפילו על פרטי זה נשבע לה חי ד' דאמר שכבי עד הבוקר כדי שיצא הדבר לגמר ותכלית טוב בכבוד בלתי אשדא צריך שתהיה זהירה לשכב עד הבוקר לבד והכוונה שתקומי בבוקר השכם שלא יבוא הדבר לידי גילוי וכן עשתה ותשכב וגו' ותקם וגו' עכ"ל:

לפי שאמר לה שכבי עד הבוקר כן עשתה ותשכב עד הבוקר ותקם בטרם יכיר איש את רעהו ולפי שדרך הבאים לתוך כרם חבירו או גנו או גרנו שיתן לו חבירו איזה דבר מפרי הגורן מפני שלא יצא ריקם משם ויודע כי שנכנס לתוך גנו של חבירו שאם לא יוציא בידו שום דבר במה יודע לו לו או מה הנאה היתה לו במה שנכנס לשם ולכן אמר בועז אל יודע כי באה האשה הגורן כלומר שאם ראוי שלא יודע ולא יוכר שבאה האשה הגורן אלא שתלך בידים ריקניות מן הגורן ולכן אמר לה הבי המטפחת אשר עליך וימד שש שעורים ויתן לה כדי שיהיה לו הנאה ושכר בידה שבאה לגורן:

ואל המפרשים ז"ל הוקשה להם איך אפשר שאשה היתה בה כח לשאת עלי' שש סאין ולכן פירשו שהם שש שעורים בלבד ואני אומר שלא זו בלבד עשתה שנשאה עליה משאוי שש סאין אלא הכתוב העיד יותר עליה וזה במה ששמעתי מהחכם השלם כה"ר משה קורדוואירי זלה"ה על מה שאמרו רז"ל רבה פרשת שמות אלא כל עבודתם אשר עבדו בהם וגו' שאמרו שהיו מלאכת אנשים לנשים ומלאכת נשים לאנשים הכוונה כי בהיות שדרך האשה לעולם לסבול כובד משאה על ראשה ולא על גופה או גבה והטעם הוא כי בהיות הזרעת האשה תלויה במתניה לכן אינה יכולה לסבול כובד משאה על גבה אלא על ראשה והאיש הוא להפך שדרך האיש לשאת משאו על גבו ולא על ראשו והטעם כי בהיות הזרעת האיש יורד מן המוח לכן אינו נושא משא על ראשו אלא על גבו והמצריים הרשעים שהיתה כל כוונתם למעט פן ירבה היו משנים מלאכת נשים לאנשים שהיו מעמיסים להם משא על ראשיהם מלמעלה כדי שיזיק להם בענין ההזרעה וכן לנשים עשה שיהיו נושאות על גביהן להזיק להם במתניהן שיהי' במתניהן תמיד המעמד ובזה אפשר לי לומר שהעיד הכתוב הכא על רות כי שש סאין שם על כתפה כאיש גבור חיל ולא על ראשה כדרך הנשים וז"ש וישת עליה לא אמר על ראשה אלא עליה על גבה כאיש ולכן אמר ויבא העיר ולא אמר ותבא העיר לשון נקבה אלא ויבא לומר שעשתה כמעשה זכר, כמה שנשאה כל כובד משא על גבה וגם כנו וישת אפשר שאינו שב אל בועז אלא רות ונקט לה לשון זכר לומר שעשתה כמעשה איש וכדאמרן ומה גם כי הנקיבה תשש כחה והלואי שאחרים ישימו המשא על כתפה ותוכל להוליכה אמנם הזכר הוא בעצמו משים המשא על גבו מבלי סיוע אחרים וכן עשתה רות וישת כזכר המשא עלי' ויבא העיר:

ואמר ותקם בטרם יכיר איש את רעהו, כלו' כ"כ השכימה לקום כי באותה השעה לא היה מכיר איש את רעהו הרגיל אצלו כ"ש מי שאינו רגיל. ואמר אל יודע כי באה האשה הגורן המתרגם כתוב ואמר לעולמוי לא אשתמודע לגבר ארי אתת איתתא לאידרא הכא לפי פירושו לזה והזהיר בנעריו שלא יגלו הדברים ולא יוציאו הדבר מפיהם שבאה הגורן:

א"ב אפשר שהוא לשון תפלה כי נשא עיניו למרום ויאמר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שאל יודע כי באה וגו' ולא יתגלה אולי יחשדני שומע אבל אל יודע כי באה האשה הגורן ובזה אהי' נקי מה' ומישראל וגם שלא יבא הדבר לידי גילוי כלל לא רצה לשאול מנעריו שיביאו שק כדי לצוד בתוכה השעורי' רק אמר לה הבי המטפחת אשר עליך ותן לי בידי בצד האחד והוא אומרו הבי כדי שאאחוז בו ואתה בצד האחר וזה ואחזי בה וכדי שלא להצריכו שיאחז וגם ימוד אחזה היא לבדה המטפחת מפני קלותיה וזהו ותאחז בה דקאמר ונשארה המדידה לו לבדו וז"ש וימד שש שעורים ואמר וישת עליה שאלמלא שבועז סייעה לשום עליה משאה בודאי שלא היתה יכולה היא לשום עליה שש סאין ויבוא בועז העיר כדי ללותה בדרך כדי שלא יפגעו בה אנשי' שאינם מהוגנים ובפרט בטרם יכיר איש את רעהו ואם יפגעו בה אנשים שאינם מהוגנים לצוק תצעק ואין מושיע לה על כן בא עמה וזהו ויבוא העיר:

ובמדרש ותשכב מרגלותיו עד הבוקר א"ר ברכיה בטרם יכיר איש בטרום כתיב מלמד שנשתהה שם שש שעות כמנין הוא"ו עכ"ל. וראוי להבין כי מה שנשתהה שם שש שעות הי' בשכיבה שם שעות וא"כ למה רמז לנו ענין זמן השכיבה בקומה ואפשר לומר שהמאמר תפס לשונו ברישי' דקרא ותשכב מרגלותיו עד הבוקר לרמוז לנו כי במלת מרגלותיו יש וא"ו יתירה כי לעיל כתיב ותגל מרגלותיו ושניהם חסירים ורמז לנו קרא בכאן שכתב מרגלותיו בוא"ו להורות כי שש שעות שכבה מרגלותיו ותיכף קמה וז"ש ותשכב מרגלותיו מלא בוא"ו ומה שכתב בטרום בוא"ו להודיענו כי שש שעות נשתהה אפשר השמיענו כי לא הושלמו השש שעות בשלמות אבל קמה בטרם יושלמו הו' שעות כי אפילו הו' שעית לא היו שלמות וגם יובן עוד שהרי בחצי הלילה הרגיש בה בועז כמ"ש הכ' ויהי בחצי הליל' ויחרד וגו' ומחצי הלי' עד אור הבוקר שש שעות ואם הית' שוכבת כל הו' שעות בודאי שאז הי' מכיר איש את רעהו כי כבר האיר היום אבל בהיות שקמה בטרם יושלמו הו' שעות לכן הי' אותה שעה בטרם יכיר איש את רעהו ולכן כתוב הוא"ו במלת בטרם והודיענו בזה שבחו של בועז כי לא שעה אחת ולא שתים כבש את יצרו לבלתי יגע בה אבל ו' שעות שלימות שכבו ולא נגע בה וכן כתוב במדרש רבה של רות בטרום כתיב ששכבה מרגלותיו ו' שעות ולא נגע בה •

ובמדרש ויאמר אל יודע כי באה האשה הגורן למי אמר ר"מ לבן ביתו א"ר חוניא ור' ירמי' בשם ר' שמואל בר רב יצחק כל אותו הליל' הי' בועז שטוח על פניו ואומר רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שלא נגעתי בה כן יהי רצון מלפניך אל יודע כי באתה האשה הגורן ואל יתחלל בה שם שמים ע"כ:

והר"ש הלוי כתב הנה ר' מאיר ראה שהי' לו לומר ויקם בטרם יכיר איש את רעהו אחרי שהוא חשש שלא יודע הדבר עד שהרלב"ג כ' שהוא העיר אותה והם דברי נבואה והכתוב אמר ותקם לכן אמר ר"מ שהוא לא חשש מפני ביתו כי יודעים לצדקו ולצדקתה ולא יעלה על לבם טינא על הדבר וכמעשה רב של אותו חסיד שפדה ריבה אחת וכההיא דר' יהושע כשנכנס אצל מטרונית' שגדולי רומי מצויין אצלה וגו' וכדאיתא בשבת פרק כל כתבי וכן דבר בועז כי הם מכירים אותו וכמו כן הכירו ענותנות בועז זה שלש חדשים וכן דעת המתרגם אמנם ר' שמואל בר רב יצחק לא ראה דברי ר"מ שבועז ידבר כדברים האלה לנעריו ואדרבה יהי' זה הכנסת חשד בלבם מה שלא יתעלם לכן אמר שהי' כל אותו הליל' שטוח על פניו בוכה ומתחנן שלא יודע באופן שאין צורך לויקם כי בליל' לא נתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו והוא לא הי' מתפלל עליו כי יודע כל שער עמו היותו תם וישר ק"ו מהסית ריבה כמו שנאמר אבל הי' בוכה ומצטער עלי' שמא תבא לידי חשד אחרי שהיא מואבית אשר זה דרכן להפקיר עצמן וז"ש ואל יתחלל בה שם שמים ומה גם בהיות הדור ההוא שטוף בזימה ותהי חטאת הנערים רבה בימים ההם כאמור והגירסא הזאת של ואל יתחלל בה ש"ש נראה בעיני עיקר ומי שמחק וגרוס בי באנס דחק ובמדרש רבתי של רות, שלא יתחלל ובי או בה לא כתיב שמא פחד על שניהם עכ"ל:

ובמדרש ותאחז בה מלמד שחגרה מתני' כזכר ע"כ וכתב הר"ש הלוי הענין אלני מתרי טעמי אם מייתורא דקרא דסתמא כפירושא ובוודאי שעשתה כאשר צוותה ואומרו ותאחז בה לדרשא שאחזה כא' הגברי' ואם כי נודע מטבע המציאות כי המטפח' יש לה ד' פיאות והי' צריך שני בני אדם כד' ידות ולכן דרשו שחגרה מתניה כזכר לעשות יותר ממה שבטבע הדבר ליעשות עכ"ל:

עוד כתב הר"ש הלוי וימד שש שעורים נראה לי שכיון

שכיון בזה אם יפגעו בה ויראו משאה על שכמה יאמרו כי על כן נשארה בגורן הלילה לזרות את אשר לקטה כי הנה הוא זורה את גורן השעורים הלילה ויהי' זה כסות עינים עכ"ל ואין צורך בזה שהכתוב העיד שמה שכיון בזה היה כדי שלא תבוא ריקם אל חמותה וכמו שאמר הכתוב שש השעורים האלה נתן לי כי אמר אלי אל תבואי ריקם אל חמותך:

והחסיד הר"ר יוסף יעבץ בת' בנימוקיו תיקן מה שאפשר לתקן מבית ומחוץ אם שזפתה עין שיחשוב שבאה לקנות שעורים ולזה נתן לה במדה כי אין מדרך נותן צדקה למדוד ע"כ ועוד כתב ז"ל בכל זה הענין לא נזכרו שמיהם לצניעותם הרב ואפי' כשאמרה מי זאת בתי לא השיבה אנכי רות עכ"ל, והביא הר"ש הלוי ראי' לדבריו כי כזה נמצא גם' בס' הזוהר פרשת שמות וילך איש מבית לוי וגומר ולא נזכר שמו ר' יהודה אמר בשם ר' אבוהו מפני שבלחשה הלך ובלחשה חזר אשתו כדי שלא יכירו בו הס"ד וילך איש ולא נאמר וילך עמרם בפרהסיא ויקח את בת לוי אף היא בלחישה חזרה ולא נזכר שמה ע"כ:

ורב אהרון ז"ל כתב ויאמר אל יודע וגומר אמר בועז בלבו כל הפוגע בה יחשדוה ויאמרו עליה שבאה האשה אל הגורן לאיזה דבר רע ולכן ראוי לעשות אופן וענין שלא יודע שבאה הגורן ולזה אמר לה הבי המטפחת ושים בה שעורים וכל הפוגע בה יאמר במלאכתה היא עוסקות עכ"ל:

והרב מורי ז"ל כתוב ויאמר הבי המטפחת וגו' פירוש הבי הזמיני כמו שפירש רש"י ז"ל בהבה נתחכמה לו ואמר אשר עליך כלומר לא שיסירה מעליה מכל וכל לשום בה השעורים ואח"כ ישאה על ראשה או על שכמה כדרך נושאי משא ותלך הדרך מגולה לעין כל כי כן לא תעשנה בנות ישראל הצנועות רק תלכנה עטופות ומכוסות ואפילו לפי שעה בפני בועז לבדו היה פריצות כ"ש שיעור רב עד בואה לעיר ואם היה בבוקר השכם ואיך יאמר בועז שתסיר המטפחת מעליה ולכן נראה שלא אמר לה אלא הזמיני המטפחת אשר עליך ואחזי בה כלומר אחזי בשתי הקצוות המשולשלות כי בזה יספיק להחזיק השעורים שהרי השתי הקצוות האחרות אחוזות עליה במטפחת וכדאמרן ובמ"ש יתישב היטב היאך יכלה רות לבדה לאחוז בארבע כנפות המטפחת כדי שתחזיק השעורים שהיה מודד בועז וג"כ יתישב מה שהוצרך לומר לה שתאחוז המטפחת ולכאורה היה יותר טוב שיקח המטפחת מעליה וישטחנה בארץ וימדוד עליה ולא תצטרך באחיזתה בעוד שהוא מודד ואח"כ בין שניהם יסייעו לחזור לשומה עליה מלאה שעורים ובהיות הדבר כדאמרן הדברים מוכרחים כהלכתן והוכרח לומר לה הבי ואחזי וגו' וכדאמרן עכ"ל: **ותבוא** אל חמותה ותאמר מי את בתי כלומר שאלה מאתה האם עדיין היא פנויה וראויה ליקרא בשם בתי אם כבר בא עליה בועז והיא אשת איש וכבר יצאת מרשותה ונכנסת ברשות בועז וז"ש מי את האם את עדיין בתי או לא.

אי נמי אמר ותבוא אל חמותה וגומר ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש הכוונה לפי שבפעם הראשון אמרה רות שם האיש אשר עשיתי עמו וגומר ואז"ל עמי לא נאמר אלא עמו לומר לך יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעה"ב וכמו שפירש' דבריהם לעיל במקומו עתה רות בפעם הזאת השנית הכירה וידעה גודל הטובה והחסד אשר עשה עמה בועז בפעם הזאת ולכן אמרה והגידה את כל אשר עשה לה כי הודית כי הוא עושה עמה וזה כי אם היה איש אחר היה עושה אחת משתים או שיבוא עליה ובעלה על כרחה מבלי המתנה לקדושין ולשבע ברכות או אם לא יהיה חפץ בה בוודאי שכשיראה אותה שוכבת מרגלותיו יגער בה ויחרפנה ויגדפנה ויכלימנה בפני הכל ובועז לא כן עשה אבל מלבד שלא קרב אליה ולא נגע בה דבר על לבה דברי תנחומין וכמ"ש ברוכה את לה' בתי וגומר ועתה בתי אל תיראי וגומר ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי וגומר ובוודאי שהוא גבר חסדו עד לשמים עד שראוי שיתואר כי הוא עשה עמי וז"ש ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש ולפי שהשש סאין של שעורים היה קצת הוכחה שבעל אותה ובא עליה והשעורים היו כמו אתנן על כן אמרה שש השעורים האלה נתן לי כי אמר אלי אל תבואי ריקם אל חמותך כלומר לכבודך נתנם ובשבילך לא בשבילי כדי שתחשוב שהם לי לאתנן ומלת אלי קרי ולא כתיב להודיע ענותנותו של בועז כי אפילו כאשר אמר לי אלו הדברים אל תבואי ריקם וגומר מרוב ענותנותו ופרישותו לא היה מסתכל בי וכאלו לא היה מדבר אלי א"כ דעו בוודאי כי אין זה לי אתנן רק לכבודך נתנם כי אמר אל תבואי ריקם אל חמותך: **ותאמר** שבי בתי עד אשר תדעון איך יפול הדבר אמרה מלת יפול להודיע לה כי אין

ענין

ענין הזווג תלוי בידי אדם כי הוא יאמר הוא המזווג זיווגים ואם מאתו ית' נהיה הדבר הזה הדבר בעצמו יפול מאליו ועשה לו כאיל ולא בכח כי אם במאמר ד' לבאות ובפרט בזווג זה והאיש הזה ידעתי בו כי לא ישקוט כי אם כלה הדבר היום ובהיותו בועז יודע כי מאת ד' הם כל הזווגים על כן ישתדל לגמור הענין היום כי מן השמים יסייעו בדבר ויורו למי זיווגיה אם לגואל או לבועז :

או כמי הורה לנו גודל זריזותה שעם היותה נושאת משא כבדה כזו באה כ"כ במרוצה מן השדה לעיר שעדיין כשבאה מצאה את חמותה בדלת ביתה סגורות בעדה שעדיין לא האיר אור היום ועדיין לא פתחה דלתות ביתה כי בהכרח השדות רחוקים מן העיר היא קמה בטרם יכיר איש את רעהו בלכד והגיעה אל בית חמותה ועדיין הפתח סגור עד שהוצרך לומר לה מי את שאם היה הפתח פתוח לא היתה שואלת מי את אלא בוודאי שאלה זו מורה היות הפתח נעול עדיין ועל כן שאלה מי את :

או נמי אפשר שכל האמור כאן נעמי היתה המדברות כי רוח אלהין קדישין בה וז"ש ותבוא אל חמותה ותאמר מי את אני יודעות שאת בתי עדיין לא נכנסת ברשותו של בועז ותגד לה חמותה ברוח הקודש אשר בה את כל אשר עשה לה האיש ומאי דקאמר ותגד לה לאו ארות קאי אלא אחמותה שהיא הגידה מעצמה כל אשר עשה לה בועז שם בשדה ולפי שהיה אפשר שתתעצב רות אל לבה לאמר בוודאי לא ימהר בועז לעשות הענין הזה והורא' לזה שנתן לי שש סאין שעורי' ואם היה חפץ למהר הענין ולישא אותי אליו למה נתן לי כ"ז שאם ביום זו כיומים אוכל שש סאין שעורים ולכן אמרה לה חמותה שש השעורים האלה נתן לי אלי ובעדי נתנם ולא בעדך וכל זה הם דברי נעמי לרות ולא דברי רות כדמשמע לכאורה ועל כן מלת אלי לא כתיבא אלא כי אמר אל תבואי ריקם אל חמותך אמרה נעמי לא תחוש למה שנתן לך שש השעורים כי שש השעורים האלה נתן לי לעצמי כי אמר אל תבואי ריקם אל חמותך ואמרה לה עוד נעמי שבי בתי עד אשר תדעון איך יפול הדבר כי בוודאי יפול מאליו כי נפילה יאמר על הדבר הנעשה במהירות על נקלה כי בוודאי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום ושש השעורים לי נתנם ולא לך .

ומורי ז"ל כתוב ותאמר שש השעורים האלה נתן לי וגומר ירצה שרצתה לפייס את חמותה לסובלה מלבה שלא תחשוב ברעותה אותה קרובה אל המנוחה ואל הכחלה להכנסה לבועז כי תאמר בלבבה שאבדה תקותה מכאן והלאה ולא תחוש רות בשירותה כבראשונה בהכירה איש אחר זולת מחלון בנה ונתפרדה החבילה ומה גם כי לא תהיה ברשותה כמו מקדמת דנא שהיתה יושבו' אלמנ' בבית' בלתי רשות אחרי' עליה ומצד זה תתעצב ולא מבעי' שלא תשמח ותגל במנוחת' ואף אם היא סבבה אותה במועלותיה הטובות ככתוב לעיל בבירור ולפיכך רצתה רות לדבר על לבה בדברי פיוס ולהכי נקט לשון ותאמר ואמרה שש השעורים האלה נתן לי כי אמר אלי אל תבואי ריקם אל חמותך נראה בזה שכוונתו טובה עם החמות כמוה באופן שגם היא תמצא מנוח במנוחתה ולא יחסר דבר מכבודה כלל ולא שירות שום דבר כאשר בתחלה וטעם אלי דלא כתיב משום שלא מלינו שדבר בועז דברי' אלו אליה בפירוש וקרינן אלי משום דהיא אמרה כן שבועז אמר אליה דברים אלה פה אל פה כדי להטיב את לב חמותה כדאמרן ולקחה היתר לעצמה מותר לשנות מפני השלום ולא נכנסה בזה בכלל כת שקרנים שאינן רואות פני שכינה . או אפשר כי הבינה כך מכלל דבריו ועניניו בשבועתו ואחר מעשיו כיון דממה נפשך לא תהיה לילה אחרת לנה בלא איש לא היתה צריכה לשעורים שלו וא"כ הוה ליה כאילו אמר לה בפירוש אל תבואו ריקם אל חמותך ולא הוצרך לפרש הדבר בהיות רות בעיניו בחזקות בעלת חכמה ושכל ותבין תוכן הדברים ברמז הענין ולחכימה ברמיזא ולפיכך קרינן אלי כי נחשב כמותה הוה ליה כאילו נאמר הדברים בפירוש ולא כתיב משום דסוף סוף לא אמרם בועז בפירוש וכדאמרן :

ותאמר שבי בתי נראה הכוונה כי בהיות שילאה בלילה אל גורן השעורים בעת הזרייה אשר כנראה כי כן מנהג ומשפט בנות ישראל המלקטות ללכת שמה כמו בזמן הקציר כי בוודאי זה היה לה כסות עינים ברדתה אל הגורן בלילה ההוא וכיון שכן בהיות כי עדיין לא כלתה זריית החטים והשעורים כי שיעור רב היה לו ולא יכלו לזרות את הבר בלילה אחת היה אפשר שהיא תרצה לרדת אל הגורן גם עתה כאשר עשתה בלילה ולפיכך אמרה לה שבי בתי עד אשר תדעון לפי שהזמן קצר כי בוודאי לא ישקוט האיש וגו' וראוי שתהי' מוכנת פה אם יקראוך לגמור הענין ולא יצטרכו ללכת להביאך מאחד השדות עכ"ל :

ואני

ואני אומר כי מה שאמר לה שבי בתי הכונה לפי שענין זה הוא מעשה רב ואפשר שלא יגמר הדבר היום ואולי תצטרך ללכת פעם אחרת אל השדה ולשכוב מרגלותיו כאשר בתחלה ואם בפעם הראשונה לא הרגישו בה ולא נודע כי באה האשה הגורן אולי לאו בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא ואם תלך פעם שנית אולי ירגישו בה ותבא לידי בזיון על כן הבטיחה נעמי ואמר לה שבי בתי עד אשר תדעון וגו' כלומר דעי לך כי אינך צריכה ללכת עוד מדלתי ביתך כחולה לצורך ענין זה רק שבי בתי עד אשר תדעין איך יפול דבר כי ידעתי את האיש ואת שיחו כי הן שלו הין ולאו שלו לאו וכיון שהוא אמר לך והיה בבוקר אם יגאלך טוב וגו' דעי לך כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום:

ורב אחרון כתב ותבוא אל חמותה חז"ל דרשו וכי לא היתה מכרת אותה אלא אמרה לה מי את שנויה ותגד לה ונראה בעיני דמתשובתה דתכף ומיד הגידה את אשר עשתה ולא אמרה אנוכי רות בתך דרשו כן:

ולי אפשר שנעמי לא ראתה שינה בעיניה בלילה מחשבה בענין ולעת בוקר אנסתה שינת הבוקר ורות נכנסת פתאום בבית ועמדה נגדה ונתעוררה בבהלה וקום בראותה אמרה מי את אך אחרי ראותה לא הוצרכה לומר אני רות אמתך ולכן לא אמרה אלא סיפור הענין ואת כל אשר עשה לה האיש רמזה לשבועה שנשבע ולעכבתה שהשכיבתה במקומה כנזכר ואלה שש השעורים נתן לי להבטחה כי אמר שלא תבוא אליך ריקם:

ותאמר שבי בתי עד אשר וגו' אפשר שנעמי ורות דברו בענין זה וכי ראו כי היה הדבר מסופק מי יגאל אמרה רות בעצמה ואם רוצה טוב לגאול ולקחת אותי הנה איני חפיצ' בזה לפי שהוא היה נשוי אשה ולו בנים כמו שנאמר פן אשחית את נחלתי אז אמר נעמי שבי בתי כלומר השקיטי ואל תהמי ואל תדברי דבר עד אשר תדעין איך יפול הענין וידעתי כי לא יעברו ימים רבים כי אחרי שנשבע האיש ההוא ידעתי בו שלא ישקוט עד שיגמור הדבר ביום ההוא כי מוצא שפתיו ישמור עכ"ל:

והראב"ע ז"ל כתב מי את בתי יתכן שלא ראתה אותה עד שפתחה לה הדלת להכנס כמנהג וקצר הכתוב לאמר אנוכי רות אמתך וכמוהו קראן לו ויאכל לחם וכתיב ויואל משה עכ"ל:

ותאמר שש השעורים האלה נתן לי כתב החכם החסיד הה"ר יהודה ן' שושן ז"ל פי' אל תדמי בנפשך שנתן זה אלי כמייאש אותי ואותך אבל הענין הוא שלא אבוא ריקם אליך כי עוד ידו נטויה לחונן ולתת ואפשר שכיון לזה במדרש לקח טוב שכתוב נאמר להלן ולא יראו פני ריקם ונאמר כאן ריקם מה להלן דבר מועט כדתנן הראיה שתי כסף אף כאן כן כי כיונה שכמו שדבר אלקינו אלינו אינינו כי אם ההשתעבדות וההודאה כן הדבר הזה כי אין בו כדי מתנה אבל הענין הוראות האהבה והחבה עכ"ל:

ואפשר לומר עוד כי מ"ש לה שבי בתי עד אשר תדעון וגו' כונתה להודיע לה עוצם המהירות שיהיה בענין זה עד שכמעט זמן שתשב רות לנוח מעט מהיגיעה שהיתה באה מן השדה וכמעט הזמן הזה אשר תשבי לנוח תיכף תדעון איך יפול דבר קודם שתקומי מהישיבה שתשבי עתה לנוח וז"ש שבי בתי עד אשר תדעין וגומר ואם יהיה שיתארך יותר דעי באמת כי לא יעבור הדבר מהיום וז"ש כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום:

ובועז עלה השער וישב שם וגומר סיפר מעלתו של בועז כי שער הזקני' שהוא מקו' שהסנהדרין עומדין שם עלה וישב שם ולפי שאין רשות לקטן לישב לפני גדול ממנו אלא אם כן נתן לו הגדול רשות וכמאמרם ז"ל אמר כי בועז היה ראש הסנהדרין וישב שם בלי שום רשות שירבה אותו אחר כי הכל היו קטנים ממנו ואמר והנה הגואל עובר אשר דיבר בועז רז"ל הוקשה להם וכי אחר הדלת היה שעבר מיד דרך שם ואפשר שהכתוב עצמו אמר כי מאת ד' היתה זאת לקיים דבר בועז שאמר והיה בבוקר אם יגאלך טוב יגאל וז"ש והנה הגואל עובר בעבור אשר דיבר בועז כי צדיק וישר הוא ונאמר עליו ועל כיוצא בו ותגזור אומר ויקם לך ולקיים דברו של בועז הזמינו הקב"ה שיעבור דרך שם ודייק עם זה דלא אמר הכי והנה הגואל עובר אשר דבר בועז להודיע כי סיבות עבור הגואל היה לקיים דברו של בועז כדאמרן:

וגם אפשר שבועז התפלל לאל שיעבור הגואל ולעתקתו שמע אל ושיעור הכתוב ישר בלי היפוך והנה הגואל עובר לפי שדיבר בועז והתפלל לאל על זה שיעבור. אח"כ מצאתי הפירוש הזה בהר"ש הלוי וכתב כי בזה אין צורך בהיפוך. ויאמר סורה שבה פה פלוני אלמוני אמר כי אף

שפלוני

שפלוני אלמוני זה היה דודו של בועז כי הוא אח אביו ואעפ"כ לא היה יושב לפני בועז אלא ברשותו כי אין רשות לקטן לישב בפני הגדול ולכן אמר שנתן לו רשות שישב ויסר וישב ואמר שלא לזה בלבד הוצרך ליתן לו רשות אלא אף לעשר' שהיו רבים והיו אנשים חשובים שבכל מקום ושהזכר שם זה באנשים הם צדיקים והיו מזקני העיר ואעפ"כ לא היה להם רשות לישב לפני בועז אלא ברשות שאמר להם שבו פה וישבו ואם לא היה נותן להם רשות לא היו יושבים :

א"ב אמר ובועז עלה השער כי בהיות הגורן במקו' נמוך וכמו שמורה הכתוב דכתיב לעיל וירדת הגורן וכ"כ ותרד הגורן אמר כי בועז עשה כאשר הבטיח לרות שכבי עד הבוקר וכמ"ש לא נעמי כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום ואמר כי מיד בבוקר כשעלה מן הגורן לא עלה והלך לביתו אלא מן הגורן עלה אל השער אשר שם הסנהדרין יושבים וישב שם אמר כבר אני עשיתי שלי מכאן והלאה אם הדבר מאת ד' הוא יעשה את שלו וז"ש וישב שם לא עשה עוד אלא ישב שב לראות מה שיזמין הוא ית' וכן היה והוא ית' הזמין הגואל שיעבור דרך שם ואמר שלא עבר שם דרך העברה כאיש ההולך לדרכו שעובר דרך הפתח בנקלה וצריך לרוץ אחריו ולקרוא לו בקול גדול אלא עובר היה באופן אשר דבר עמו בועז כעלמו שהיה יושב במקומו ויאמר לו סורה שבה פה ויובן האי לישנא דסורה דקאמר כמ"ש ז"ל שהגואל הזה היו כל מעשיו ועסקיו בכל הדברים בהסתר ובהצנע ועכשיו שהיה קורא לו בועז לדבר עמו בפני כל הזקנים והוא חוץ מדרכו שהוא רוצה לעשות הדברים מכוסים וזהו פרסום גדול אמר לו בועז סורה לא מדרכך והסר עצמך מטבעך ומדתך שאתה פלוני מכוסה וטמיר וזהו לישנא דפלוני אלמוני מכוסה וטמיר דהשתא לענין זה צריך פירסום וכן עשה ויסר ממדתו וישב לפני הזקנים :

א"ב למה שהוקשה לרז"ל וכי אחר הדלת היה יושב הגואל שעבר מיד דרך שם אפשר לומר כי הכתוב עצמו הודיענו כי בועז דבר עמו שיעבור דרך שם כי יש לו דברים עמו וז"ש והנה הגואל עובר אשר דיבר בועז שיבוא לשם וכו' :

והר"ש הלוי ז"ל כתב ובועז עלה השער וגומר התחכם בועז שלא שלא אחרי כגואל אבל עלה השער מקום המשפט ומושב הסנהדרין והוא אחד נגהם וישב שם פירושו ותעכב שם כי אין ישיבה בכל מקום כי אם עכב' ואב לכולם ותשבו בקדש ימים רבים והיו י"ם שנה כדאיתא בסדר עולם כי אם היה שולח אחריו היה נראה כתוקע עצמו לדבר וכבעל דין ולא יאמנו דבריו לכן ישב ותתעכב שם זמן מה וכשראהו מתעכב ומלטער ד' משמים שלח ויביאהו שמה כדאיתא במדרש והנה הגואל עובר מה לאחורי תרעא הוה קאים א"ר שמואל בר נחמן אפילו היה בסוף העולם הטיסו הקב"ה והביאו לשם כדי שלא ישב אותו הצדיק ויצטער מישובו אמר רבי ברכיה וכך דרשו שני גדולי עולם ר' אליעזר ור' יהושע בועז עשה את שלו ורות עשתה את שלה ונעמי עשתה את שלה אמר הקב"ה אף אני אעשה את שלי :

הגה שהיה מלטער להיותו מתעכב ואחרי שבועז עשה את שלו בכבשו את יצרו ולא קרב אליה וכן רות בהיותה נשמעת לדבר חמותה בהיות הדבר קשה ומסוכן וכן נעמי כי חדל להיות לנעמי אורח כנשים השונאות כלותיהן כי כשתדור זאב עם כבש תדור כלה עם חמותה ומה גם בהנתק הכח הקושר אותנה והיא כלתה רוצה לבקש לה מנוח ומעתה הדבר מוסר לשמים ליגמר וכן היה כמדובר ובזה נעשתה כונת בועז שלא יראה כאילו הוא מחזור אחר הדבר רק שהדבר נעשה מאליו עכ"ל :

ואומרו אשר דבר בועז פירוש החכם החסיד הה"ר יהודה ן' שושן כי הוא הפוך והנה הגואל אשר דבר בועז עובר עכ"ל. וכבר פירשתי לעיל כי אין צורך בהיפוך. ובפירוש מלת פלוני אלמוני יש אומרים כי טוב היה שמו וכמ"ש לעיל אם יגאלך טוב וגו' והראב"ע השיג עליהם וכה אמר אם יגאלך טוב יש אומרים כי טוב היה שם הגואל ואילו היה כן למה אמר הכתוב במגיל' סורה שבה פה פלוני אלמוני רק טעמו אם יגאלך הגואל טוב הוא לך שיגאל אדם חשוב הוא עכ"ל :

והר"ש הלוי כתב פלוני אלמוני האמת הוא מה שבא בהסכמת המפרשים כולם כי הכתוב קראו כך מבלי שם ובועז קראו בשמו והכותב הזכירו בלשון זה לגנאי ודרשו פתוח אלי מים טהורים דברי רבותינו הקדושים יפלגו חסידים בכבוד עכ"ל. והר"ר שמריה האיקריטי כתב אלמוני פירושו זקוק לאלמנה עכ"ל: ובגמרא פ"ק דכתובות מנין לברכת חתנים בעשרה שנאמר ויקח בועז עשר' אנשים

אנשים וכן במדרש א"ר אלעזר בר' יוסף מכאן דברכת חתנים בעשרה א"ר יודן בן פזי לא סוף דבר בחור לבתול' אלא אפילו אלמון לאלמ' צריך שתהי' בעשרה:

וכתב הר"ש הלוי הן אמת על זאת ישתומם כל משכיל כי שער הוא סנהדרין וכן תרגם המתרגם ואין סנהדרין היושבים בשער פחות מכ"ג שהם סנהדרי קטנה ולפניהם ג' שורות של כ"ג תלמידי חכמים בכל שורה ושורה ושני סופרים ושני חזנים ומה גם אם היו סנהדרי גדולה ולמה עוד עשרה אנשים והנראה לי כי ללמד דעת את העם עשה כן למען ידעו שברכת חתנים בעשרה וזה לא ידעוהו בהעשותו לפני הסנהדרין אשר בשער כי יאמר האומר שלא באו שמה כי אם לשפוט את העם ויקר מקרהו שנאמר שם ברכת חתנים וכהא דאמרי' בפרק במה מדליקין אמר רבא הי' תופס נר חנוכה ועומד לא עשה כלום משום דהרואה אומר לצורכו הוא דנקט לה לכך הוצרך להביא עוד עשרה אנשים מזקני העיר כלומר צדיקים כי כל מקום שכתיב אנשים הם צדיקים והאיש בימי שאול זקן בא באנשים וכן חנה אומרת ונתת לאמתך זרע אנשים כי איתא במדרש ר' תנחומא פרשת שלח לך ובסיפרי רבה פרשת י"ו ואפשר שהיו משבט יהודה קרובים למחלון ולבועז. וסנ"ל בדבר הכתוב כי להיותו בועז השופט הגדול ראש בשופטים הנקרא אבצן כמו שקדם כבר אפשר שיחשד משום לא תטה על ריב והסנהדרין לכל אשר יחפוץ יטו לכן הוסיף עוד עליהם עשרה אנשים צדיקים אשר החונף רחוק מהם עכ"ל:

ואני אומר כי בודאי שהסנהדרין לא היו שם באותה שעה ומה שאמר ובועז עלה השער ואין שער אלא סנהדרין היינו שעלה אל מקום מושב הסנהדרין אשר דרכן לישב שם לשפוט את העם אבל באותה שעה בוודאי שלא היו שם הסנהדרין וראיה לדבר כי בועז היה ראש הסנהדרין כנודע והוא בלילה היה בגורן שהיה זורה את גורן השעורים הלילה ועתה בבוקר השכם קם ויבוא העיר ולביתו לא הלך אלא תיכף עלה השער וכדדייקינן לעיל מלת עלה כי הגורן היה במקום נמוך וכמו שאמר וירדת הגורן תיכף עלה השער דהיינו אל מקום מושב הסנהדרין ואין איש מאנשי הסנהדרין שם אתו והוא לא רצה לקבלם שהי' נראה כתוקע עצמו לדבר וכבעל דין ולא יאמנו דבריו לכן ישב הוא לבדו ונתעכב שם מעט ורצה והנה הגואל עובר אז קראו ויאמר לו סורה שבה פה פלוני אלמוני ואז בפתע פתאום לקח עשרה אנשים מזקני העיר אשר נזדמנו לידו ויאמר להם שבו פה וישבו וכיון שלקח עשרה אנשים מכאן לברכות חתנים שהיא בעשרה ובזה לא קשה מידי ולא ישתומם כל משכיל:

והרב מורי זלה"ה כתב אומרו מלת פה בהוראת המקום נ"ל כי בועז כשעלה השער לא ישב ממש במקום מושב הסנהדרין כמנהגו בפעם בפעם כשיהי' יושב לדון אלא במקום ההוא בזוית אחרת לכוונה אשר נזכיר בע"ה ולפיכך אמר לגואל סורה שבה פה פלוני אלמוני ויתיישב בזה אומרו אח"כ ויקח עשרה אנשים מזקני העיר וגו' דקשה כיון שהשער ההוא מקום הסנהדרין כבר היו שם זקנים ומה צורך לו ליקח אחרים או לומר בהם לשון קיחה ושם היו יושבין ולומר שהיו ב"ד של שלשה והוכרח ליקח אחרים כדי להשלים המנין הוא דוחק כי וודאי במקומו של בועז שהי' השופט בימים ההם הי' ב"ד ולא יגרע מהיות שם ב"ד של עשרים ושלשה ואיך אמר ויקח עשרה אנשים וגו' ובמה שאמרנו מיושב שלקחם ממקום מושבם והביאם אצלו וז"ש ויאמר שבה פה בלשון מראה מקום רצה לומר סורו ממקומכם ושבו פה אצלי ובזה יתיישב מאמר רב נחמן מנין לברכות חתנים בעשרה שנ' ויקח בועז עשרה אנשים והענין הוא שהפריש הי' זקנים אלו ממקום מושבם עם שאר הסנהדרין כדי להשלים הדבר המבוקש ושאר הסנהדרין לא יתבטלו מהדיינות ומשפוט את העם הנילנ עליהם מדהפרים עשרה לא פחות ולא יותר משמע שברכות חתנים בעשרה והפרים את הצריכין לו לבד:

ורב אחרון ז"ל כתוב ובועז עלה השער וגו' הגיד הכתוב כי הדבר הראשון שעשה בועז ביום ההוא הי' קיום שבועתו ומוצא שפתיו כי הנה הוא עלה אל השער והנה הגואל חז"ל דרשו שהפיסו הקב"ה שלא יהיה בועז מצטער בעבורו ואמרו עוד נעמי עשתה שלה ורות שלה ובועז שלו אמר הקב"ה אף אני אעשה שלי. עשרה אנשים דרשו רז"ל מכאן לברכות חתנים בעשרה. ולי נראה כדי שיהי' הדבר בכנופיא ויאמר שבו פה דרשו רז"ל מכאן שאין רשות לקטן שישב עד שיתן לו הגדול רשות ולי נראה שהגיד הכתוב מעלות בועז

בועז שבאמירה קלה שאמרה להם שבו בזולת דבר עוד ישבו שם עכ"ל. והראב"ע ז"ל כתוב פלוני אלמוני י"א שהוא מן מוסלא ואלמוני מן אלם שאין לו שם ידוע אלא המדבר עכ"ל:

ויאמר לגואל חלקת השדה אשר לאחינו עתה באה נעמי למוכרה ואני אמרתי אגלה אזניך לאמר קנה והכוונה על החלק הנוגע מן השדה לנעמי לגביית כתובתה ומן החלק הנוגע אל רות לא הזכיר עדיין כשאמר על חלק הנוגע לנעמי אנכי אגאל אמר לו בועז עוד צריך לך לקנות החלק הנוגע לרות נמי ולפי דרך זה לא הזכיר לו כלום שיקח את רות ולא דבר לו אלא על השדה וז"ש ויאמר בועז ביום קנותך השדה מיד נעמי חלקה ומאת רות המואביה נמי אשת המת קנית את חלקה שאין ראוי שתקנה אתה חלק מן השדה ואיש אחר זר יקנה החלק האחר אלא ראוי שיהיה כל השדה בידך להקים שם המת על נחלתו שבהיות כל השדה בידך יקרא עדיין שם המת עליו אבל אם יחלק לפני בני אדם לא יקום שם המת עליו ויאמר הגואל לא אוכל לגאול לי כל השדה כולה שאין מעות בידי לקנות אלא חלקה של נעמי אבל לקנות נמי חלקה של רות איני יכול פן אשחית את נחלתי שאצטרך למכור משאר שדות ליקח זה ולכן גאל לך אתה שיש יכולת בידך כי לא אוכל מן הדין שאין מוכרין ברע לגאול ביפה:

ואפשר עוד שקראו חלקת השדה משום דשלמון אביו של בועז ואלימלך ועוד שהוא הנקרא פלוני אלמוני היו ג' אחים בני נחשון בן עמינדב ושלשה האחים הללו נשאר להם מנחלת אביהם שירשו מנחשון בן עמינדב שדה א' וחלקוהו לשלשה חלקים כל אחד מהם נטל חלקו וז"ש הכתוב לעיל ויקר מקרה חלקת השדה לבועז שהיה חלק אחד מאותו השדה מחלק שנטל ממנו שלמון אביו של בועז וז"ש כאן ויאמר לגואל חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך כלומר זהו חלק א' מן השדה שירשנו נחלות אבות ואין ראוי שימכור לאחר שלא יבוא איש זר בינינו ולכן צריך אתה לקנותו כיון שהוא חלק נחלתינו ועוד סיבה אחרת כי נעמי היא הרוצה למוכרו השב' משדי מואב כמו שאמרו ז"ל ששבה יחפה שלא היו לה אפילו מנעלים לרגליה שהוא גדלי דלות וראוי לך לרחם עליה כי אשת אחיך היא וראוי לך שתקנה השדה מידה וז"ש לשתי סיבות הללו אני אמרתי אגלה אזנך שתקנה אתה ואם לא אנוכי אגאל:

ואמר קנה ואח"כ אם תגאל גאל לשון גאולה אפשר לומר שיש הפרש בין לשון קנין ללשון גאולה כי הקונה הוא קונה הדבר בשוויו ולא ביותר כי רע רע יאמר הקונה כדי שיוזילו גביה אבל שגואל השדה משום שהוא נחלת אבותיו הוא חביב עליו ונותן יותר משוויו ולכן אמר לו בועז לגואל אם אני אומר לך קנה לשון קנין הוא הכא נגד היושבים ונגד זקני עמי אבל איני רוצה שיהי' קנין אלא אם תגאל גאל שיהי' גאולה שתתן לה יותר משווי השדה בדרך צדק' לנעמי מובלעת בקנין השדה ואם לאו אנוכי אגאל ואתן לה יותר ממה ששוה השדה ויאמר הגואל אנוכי אגאל ואתן לה יותר כאשר דברת. ויאמר לו בועז עוד ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת רות המואביה אשת המת ג"כ קנית ליקח אותה לך לאשה להקים שם המת על נחלתו שם בג"ע דכיון שהמת בלא בנים אין לו מנוח בעולם כנודע אם לא ישוב נשמתו בעולם הזה ע"י הגואל היותר קרוב ולכן צריך לך ליקח את אשתו כדי להקים שם המת על נחלתו שם בעולם הבא שינוח שם אל המנוחה ואל הנחלה ויאמר הגואל בענין האשה איני יכול ואפשר שדייק ואמר לא אוכל לגאול לי כלומר לעצמי לא אוכל לגאול שלא אמות בדרך שמת מחלון שנשא אותה כי היא מואבית ומחלון מת על שנשא אותה ואיך אשאנה אני ועוד אני ירא פן אשחית את נחלתי אף אם לא אמות אני בעצמי ירא אני שלא ימותו בני בעון זה וזהו שאמר פן אשחית את נחלתי כי הבנים הם נקראים נחלה כד"א הנה נחלת ד' בנים ולכן גאל לך אתה את גאולתי כי יש לך זכות להמלט מעונשה אבל אנוכי אין לי זכות להמלט מידה ועוד אין לי זכות להשיב נשמתו של מחלון כי צריך זכות הרבה להושיע נשמתו ואיני כדאי לזה ואתה זכותך יגרום ותשיב נשמתו וז"ש כי לא אוכל לגאול כלום איני כדאי לענין כזה שאין לי זכות:

א"כ לפי שיוכל הגואל לומר לבועז מה ענין גאולת השדה בפני הזקנים היה לך לאומרו לי בינך לביני אם הייתי רוצה לקנות הייתי קונה ואם לאו הייתי אתה קונה ומה צריך לזה ב"ד והזקנים לזה אמר בועז זה שאני אומר קנה נגד היושבים ונגד הזקנים הוא לגלות דעתך בזה על ענין אחר לרמוז לך שאין כוונתי על קנין השדה בלבד אלא על גאולה אחרת וז"ש ואני אמרתי אגלה אזנך על דבר אחר באמרי לך קנה לפני הזקנים והריני רומז זה לך

בלשוני ואמר לו אם תגאל גאל שתי גאולות גאולת השדה וגאולת רות אשת המת ואם לאו אנכי אגאל והשיב לו הגואל על שתיהם אנוכי אגאל ואף על גאולות האשה ויאמר לו בועז לא יעלה על דעתך לומר הריני כונסה לתוך ביתי ואזון ואפרנס יתה שתשב בכבודה אבל לא אבוא עליה כדרך כל הארץ אלא דע כי ביום קנותך השדה וגו' גם כן אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו ולהחזירו לזה הפועל ולכן צריך אתה לבוא עליה וכן אחז"ל שכן היתה כוונתו לומר הריני כונסה בתוך ביתי וגו' ויאמר הגואל א"כ לא אוכל לגאול וזה לי דקאמר שתהיה הגאולה לי שאבוא עליה לא אוכל פן אשחית את נחלתי שהוא אשתי הראשונה שהיא רעה לה והאשה נקראת נחלה כענין שאמר הכתוב הנה נחלת ד' בני' ונאמר בית והון נחלות אבות ומד' אשה משכלת :

א"נ עד השתא אשתי היא בעוזרי להרויח ולהשביח נכסי והשתא שיהיו לי שתי נשים כל אחת מהם משנאת חברתה כולם יאבדו הנכסים ואפסיד ואשחית את נחלתי בזה ולכן אתה שאין לך אשה שכבר מתה גאל לך אתה את גאולתי כי לא אוכל אנוכי לגאול לענין זה אם שלא לעשות היזק לאשתי הראשונה כפי הדרך הראשון שאין אשה מתקנאות אלא בירך חברתה אם שלא להפסיד את נכסי כפי הדרך השני :

א"נ כמה שאמרו רז"ל אם תגאל גאל בועז אמרו ואם לא יגאל הגידה לי ב"ד אמרו ועם זה יובן מאי דקאמר ואם לא יגאל ולא אמר ואם לא תגאל שאם בועז המדבר עם הגואל הכי הל"ל ואם לא תגאל הגידה לי וגו' ואנוכי אחריך אלא בועז מרוב ענותנותו לא פירש הדבר בהדיא אלא אמר אם תגאל גאל והכוונה על שתי הגאולות על גאולת רות נמי ולכן לא פי' ואמר ואם לא תקח אתה את רות אני אקח אותה שנתביישו ולא אמר אלא אם תגאל וב"ד אמרו לגואל הם מעצמם ואם לא יגאל כלומר ואם אתם לא תגאל הוא יגאל וז"ש ואם לא הוא יגאל ולפי שהיו דברי פרילות לא פירשו לו כולם הענין בפירוש אלא אחד מן הזקנים דיבר לו ואמר לו הגידה לי וכמו שאמרו רז"ל שאמרו לו לא תאמר הריני כונסה לתוך ביתו ואזון אותה ולא אבוא עליה אלא הגידה לי אם תבוא אליה ואמר שאמרו ב"ד זה בועז ג"כ הודה לדבריהם ואמר לו ואדעה כי אין זולתך לגאול

סודיעני כוונתך כי אנוכי אגאל ואקח את רות כאשר אמרו לי הזקנים לבוא עליה ויאמר לו בועז עוד דבר אחר צריך אתה לדעת כי ביום קנותך השדה אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו כלומר דע לך כי לא לך יהיה הזרע ההוא לשום דבר אלא להקים שם המת על נחלתו וצריך אתה לכוין לזה כי הזרע ההוא לא יקרא נכך כי הוא מחלון עצמו ואמר לו אם כן מדבריך נראה שלא אוכל לגאול לי כלומר שיהיה הזרע שלי שאפשר שאם לכך אכוין שימותו בני על עון זה וזהו שאמר פן אשחית את נחלתי אם אכוין להיות הזרע שלי א"כ יגאל לך אתה את גאולתי שתוכל לכוין כראוי לכל הצריך כי אנוכי לא אוכל לגאול :

ובענין אופן הגאולה הזאת שנתחבטו בה רבים וגדולים ובפרט הר"ם הלוי ז"ל ואחר שהצריך להקדים כל דיני גאולות השדה הכתוב בתורה כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו ובא גואלו הקרוב אליו וגאל את ממכר אחיו ואיש כי לא יהיה לו גואל והשיגה יד וגו' וחשב את שני ממכרו וגו' ואם לא מצאה ידו די השיב לו וגו' ויצא ביובל וגו' ואח"כ הביא כל דיני הגאולה האמורים במשנה ובגמרא בסיפרא ובספרי ולכן הוקשה ואמר זה לשונו ומעתה לא מצאנו ידינו ורגלינו בגאולות בועז וזה שבועז אמר חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך מכרה נעמי השבה משדי מואב ופשוטן של דברי' מכרה אחרי ששבה משדי מואב כי לא בא לחוס לתרי נעמי עד שיאמר השבה דתרי נעמי נסי תרי אלימלך תרוויהו אחי טוב ובני אחי בועז הוכא ואיטלול' אלא ניכרים הדברים אחרי ששבה ומיום בואה עד היום היה שלשה חדשים כמו שקדם וא"כ היאך גאלוהו קודם שתי שנים והא תנן אינו מותר לגאול פחות משתי שנים ואסיקנא דאיסורא נמי איכא וכי תימה דמכרה טרם לכתה כמה תשובות בדבר חדא דאלימלך היה לו למכור ולא נעמי ותו דלזה ולזה אסור דכי ימוך אחיך כתיב אינו מותר לו למכור אלא א"כ העני ותו השבה משדי מואב למה לי וכי תימא דהיה שלית נעמי בהיותה בשדי מואב למכור השדה לפרעון כתובתה זה דבר זר עד מאוד האם נעשה הסער בבית דינו של עגלון אביה של רות וכי תימא אין הכי נמי דשטר הנעשה בערכאות שלהם עולה סוף סוף השבה ל"ל ותו לכל הפירושים מיד נעמי ומאת

רות

רות המואבית נעמי ורות מאי עבידתהו והלא אין לו לבועז או לגואל לקנות כי אם מאת אשר קנה השדה מיד נעמי לא מאת נעמי ועוד קשה בדבר מה ענין ליקוחי רות עם גאולות השדה עד שמפני זה משך ידו טוב מלגאול השדה והרי אין תלוי בזה עכ"ל :

ובעיני נראה לי כי בכדי נסבה לכל אלו הגמגומים והסערות כי לא עלה על לב שום אדם דמאי דקאמר מכרה הכוונה שכבר מכרה כי זה לא עלה על לב אדם והם דברים אשר אין להם שחר אבל הכוונ' שהסכימ' בדעתה ומכרה כלומר שהסכימה למכור ולפי שבוודאי בלי שום ספקות הסכימה למכור ואין לחוש שמתחרט ולא תמכור לכן נקט לה בלשון עבר להודיע כי כ"כ בוודאי הסכימה למכור עד שיתואר בה כאילו כבר מכרה ואינו דבר זר כי לאמת הדבר נקט לה בלשון עבר וכמו שמצינו הרבה נביאות עתידות נאמרו בלשון עבר להודיע אמיתותן של דברים שאע"פ שהוא עתיד להיות ראוי לאדם להאמין בהם כאילו כבר היו כי האל ית' לא אדם הוא להנחם וכיוצא בזה נקט לה הכא בלשון עבר ולהודיע כי מה שהסכימה למכור היה בלי ספקות כלל עד שיתואר כאילו כבר מכרה ולית דין צריך בשש והרי הוא מבואר בדברי במה שפירשתי לעיל בפסוק אבל הוא אמור בקיצור נמרץ אמנם אחרי ראותי עתה כל מה שנתחבטו המפרשים האחרונים בענין גאולה זו חשבתי להאריך בה מה שהארכתי :

והנה הר"ש הלוי בסוף דבריו אחר כל שהאריך בענין גאולה זו עיין בספרו הנה הוא ג"כ הסכים כי פירושו של מכרה נעמי הכוונה הסכימה למכור והדברים פשוטים . ועוד כתוב דרך אחר כי מכרה יהי' כמשמעו שכבר מכרה ומילוק בין המוכר לגואל כי המוכר עצמו לא יוכל לגאול עד שתי שנים לא כן הגואל כי יוכל לגאול מיד ולזה ייסד דבריו והוא בעצמו העיד שלא מצא סמך לדבר זה לא בתלמוד ולא בספרא ולכן אני אומר כי הפירוש הראשון הוא העיקר :

ואומרו חלקת השדה כתוב הרלב"ע יתכן שהיה השדה גדול וחלק ממנו היה לאלימלך עכ"ל : והרד"ק כתוב נקראת אחוזות השדות חלקת לפי שזה חלק אחד וזו חלק אחר :

והר"ש הלוי כתב כי עשה דבר המכירה באסיפות זקנים וקהל עמים לפי שנעמי היתה המוכרת ומי ידע אם אלימלך או אחד מבניו מכרוהו טרם לכתם כי אע"פ שעשו שלא כדין ממכרם מכר ואם כן היום או למחר יצא עליו ערעור ויערפוהו מידו ולכן העלה היעולה לקנות בקהל רב ואם יש מי שיערער יבוא ויערער והן לא ישאר המקח מנוקה ומשופה מכל מיני ערעור ואם לא היה מפני זה בוודאי שדברים הללו היה אומרם בינו לבינו ומה לו אל הפרסום הזה עכ"ל :

ואני אומר כי כיון שכל תכלית כוונת בועז היה על דבר רות ליקח אותה לו לאשה אם יוכל ולפי שיתפרסם הדבר של עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית כדי שיהיה הלכה רווחת בפי הכל מבלי ספקות כלל עשה אסיפות זקנים וקהל עמים היושבים על המשפט ולא מפני דבר השדה כלל כי ענין השדה הוא הטפל בכאן ואין ראוי לעשות מהעיקר טפל ומהטפל עיקר כאשר עשה הר"ש וכמו שכתבתי : **ביום קנותך השדה וגו'** כתב הר"ש הלוי שאמר בועז לגואל דע שצרי' אתה לקנותו מיד נעמי ומאת רות המואביה כי אחרי שהסכימה נעמי למכור השדה המשועבד לה למי שישא את רות באהבתה אותה הנה גם לרות מגיע במכר אלא שאינגו שוה כי על כן לא אמר ומיד רות אלא ומאת רות כי אין יד שתיהן שוה ואחר שכן הוא צריך שתקנה אשת המת עכ"ל :

ואני אומר כי גם אם נאמר שהיה בשדה שיעור ודי והותר יותר ממה שהיתה כתובות נעמי באופן כי גם יד רות שוה לנעמי כי גם השדה משועבד לכתובות רות עם כל זה שינה ואמר ומאת רות וגו' לפי שידע והכיר ענותנותה דרות כי במקום נעמי לא היתה היא המדברת אפי' בענין חלקה המגיע אליה רק היו כאם ובת כי האם העיקר והבת טפילה ולכן נקט ומאת רות המואביה כי היא טפילה אל נעמי והעיקר יד נעמי הוה ולכן נקט יד בנעמי ואת ברות :

קניתי לדברי הרלב"ע עבר במקום עתיד והר"ש הלוי כתב לפי דעתי אין צריך להפסיק אבל אחרי שהודיעוהו שהכל תלוי בקנין רות א"כ בבואו לקנות השדה כבר הסכימה דעתו לקנות את רות והוי כאלו כבר קנה וכמו נתתי כסף השדה . ואומרו אשת המת לפי דעתי להזכירו לטוב כי אחרי שנכנסו יודעות מאוד כי מלכים ממנה יצאו והוא אלמון בלא בנים ראה כי לו יאתה ונאה לא יהיה ראוי לכך ולכן

ולכן הזכירו יום המיתה כאילו בחטאה מת מחלון כדי שיברח ממנה ומה שעוררני על זה אומרו כאשר לקחה לו וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי לי לאשה ואלו אשת המת לא קאמר עכ"ל וענין קנית וקניתי כבר נאמר על ידי אשר קדמוני בו שרמז שהוא עתיד לקנות ולכן נכתב קניתי ונקוד קנית:

פן אשחית נחלתי כתב הה"ר יצחק עאראמה שאמר לא אוכל לגאול לי פן אשחית את נחלתי שהרי אני נוטל דמי המקח מנכסי בני ולא להם יהיה הזרע כי אם לבני השניים אשר תלד האשה הנגאלה ואם תאמר יחלקו הבנים ביניהם הרי תשחת הנחלה הזאת אשר אני נוטל לכן גאל לך אתה את גאולתי מן הנכסים שתוכל לעשות עמה הישר והטוב כיון שאין לך בנים אחרים עכ"ל. ורז"ל אמרו אלם היה מדברי תורה אמר הראשונים לא מתו אלא ע"י שנשאו אותה ואני הולך ליטלה חס לי ליטלה לית אנא מערבב זרעותי איני מערב פסולת בבני ולא היה יודע שכבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית ע"כ: וכתב הר"ש הלוי אמר שני דברים אחד שהראשונים מתו בעון זה ב' פיסול הזרע והוא כפל הכתוב לא אוכל פעמים עכ"ל:

ועל דברי המאמר קשה לי איך אמר ולא היה יודע שכבר נתחדשה ההלכה שהרי בפני הסנהדרין היה עומד וכיון שבפניהם היה בועז אומר לו שיקנה את רות והם שותקים מכלל שכולן הסכימו בהלכה זו דעמוני ולא עמונית ואם הוא היה אלם מדברי תורה הרי יראה לאותם שלא היו אלמים שהתירוה ועוד היאך אמר לו לבועז גאל אתה וכי בועז לא היה ישראל ויהודי כשר כמוהו ואם הוא חשב שהיא היתה אסורה איך היה אומר לבועז שיקחנה אבל הכוונה כי הוא בוודאי שהיה אלם מדברי תורה וחשב אולי הראשונים מתו בעון זה שהיא אסורה לבוא בקהל וגם אם נאמר שאם הראשונים מתו בסיבתה היינו לפי שבימיהם לא ידעו הם שנתחדשה ההלכה והא מיהא לאיסורא נתכוונו אבל עתה שהיו מתירים אותה לי לא היה פחד פן ימות גם הוא כאחיו כי בהיתר היה נושא אותה עם כל זה אמר איני מערב פסולת בבני כי חשב שנעשה רב כזה אין ראוי שיעשה ע"י מעשה שיהיה כהדיוט עם הארץ רק כדי שכל העם ישמעו וילמדו צריך שיעשה ע"י גדולי ישראל וחכמיהם ואז יתפרסם ההלכה בכל ישראל כראותם לגדול שבישראל נושא מואבית וכמ"ש ז"ל בענין חילול שבת על פיקוח נפש והוא חולה שיש בו סכנה שמחללין עליו את השבת ע"י גדולי ישראל וחכמיהם לכן אמר הגואל עם הארץ אין ראוי שחדוש הלכה זו יתחדש על ידי כי אני מפחד שכיון שאני מוחזק כעם הארץ הריני פוגם פגם בזרעי והרוצה להרחיב פה ולשון עלי לתת פגם בזרעי יוכל לתת אבל כאשר יתחדש הלכה זו ע"י אחד מגדולי ישראל בוודאי יכירו וידעו כל באי עולם שהיא מותרת כיון שאדם גדול נשא מואביות ועל כן אמר בעל המאמר ולא היה יודע שכבר נתחדשה הלכה כלומר הוא חשב שעתה כעת היתה הלכה מתחדשת כרות אבל לא היה כן רק כבר מקדמת דלא נתחדשה ההלכה דעמוני ולא עמונית ולא על ידו היתה מתחדשת:

והר"ש הלוי כתב עוד בכוונת הכתוב שאמר הגואל לבועז כי הנה הוא ירא וחרד כאונן פן ישחית את נחלתו נחלת ד' בנים הנגזרים לו מן השמים כי לא לו יהיה הזרע כי אם יקח את רות יהיו הבנים למחלון ובזה נחלתו משחתת ויתן לאחרים חילו עכ"ל:

ורב אחרון כתב חלקת השדה יתכן שהסתיר אלימלך בבי' לאם חלקה אחת ולא נכנס בה אדם מעולם גם נעמי לא היתה יכולה לעבדה ולשמרה ולזה אמר הגואל חלקת השדה וגומר ואיני אומר זה לפי שאני רוצה אותה אלא כי לכבודך אני חס ואמרתי שלא לעשות מעשי בסתר ובקשתי זולת ידיעתך כי אמרתי אגלה אזניך שתקנה: **נגד היושבים** יתכן שכשראו עם הארץ ואסיפות הזקנים נאספו עליהם קהל רב: **ואם לא יגאל** חז"ל דרשו אם תגאל גאל גואל אמר לב"ד ואם לא יגאל הגידה לי ב"ד ולי נרא' דלענין הטובה שהוא אם תגאל דבר לנוכח אך לענין הרע שהוא ואם לא יגאל לא דבר לנוכח וזה דרך מוסר: **ואדעה** כלומר אדע אם כן אם לאו לפי שזולתך אין גואל אחר קודם ואנכי אחריך ואם לא תגאל אתה אגאל אני:

והנה בועז לא הוכיר לו בתחילה ענין האשה לפי שנסתפק אולי ימאן בשדה אפילו בהיותו לבדו ולא יתחייב להזכיר שם האשה בדבר זה וזה כי אינו כבוד לה למאס אחרי רצה בועז שאמר אנכי אגאל הוכרח לומר לו סוד הדבר ואמר ביום

קנותך

קנותך וגו׳ אשת המת קנית כי לא לסיבה מפרחת בשכרה רק מדרך היושר והטוב כדי לקיים שם המת ואמר הגואל לא אוכל לגאול ולא כדי שלא להקים שם המת חלילה כי בזה הייתי חפץ ולא גם לאיזה סיבה נמלאת באשת המת זולתי לסיבה שלא אשחית את נחלתי והוא כי יש לי אשה ובנים ומה לי לקחת עוד אשה להוליד בנים ואע״ג דאפשר דאשתי והיא נחלתי היתה חפלה בדבר עכ״ז זה מסופק מאוד ואפשר שרמז שאולי יבואו המחלוקות אל גדר יוכרח לעשות איזה הפסד בנחלה הראשה וז״ש פן אשחית כלומר פן בעשות זה אפשר שאהיה מוכרח להשחית את נחלתי הקודמת: עוד גם זאת אני אומר לך שתגאל אתה גאולת השדה כי גם אמרתי אנוכי אגאל בעוד שלא היתה אשת המת מתחברת עם השדה הנה כפי האמת עתה אני אומר שאפילו גאולת השדה אינו יכול לגאול וזה כדי שלא תאמר בלבבך שתמיד עיני יהיו על שדך ולא עזבתיו אלא בשביל המת אך השדה חמדתיו לכן הנני אומר לך כי אפילו השדה לא אוכל לגאול ולכן גאל בסבר פנים יפות ובלב טוב עכ״ל:

ומורי זלה״ה כתב בענין גאולה זו קשה שאם כבר מכרה נעמי השדה לאחר היאך שייך ביה גאולה שהרי בתוך שתי שנים קיימי כי מיום בואה משדי מואב עד העת ההיא לא עברו אלא כשלשה חדשים מעלה מטה ואיך יהיה אפשר שיגאל הקרוב את השדה כיון דאיכא איסורא לגאול בתוך שתי שנים וכדאמרינן בערכין על כן מסברא אני אומר דלא קפיד קרא לאסור לגאול פחות משתי שנים אלא כשמכר בעל השדה בעצמו את שדה אחוזתו דאלים מכירתו ויעמוד ביד הלוקח שתי שנים האמנם כאשר תהיה שלא מדעת הבעלי׳ או שלא בפניהם וכגון דמכרו ב״ד לפריעות בעל חוב או לכתובות אשה ומזונותיה לא אלים כולי האי וריעא כח הלוקח ויש כח לגאול בתוך השתי שנים וסברא זו קרובה אלי לענין הדין ובהכי סליק לן שפיר ענין גאולה זו דנעמי שחלקת השדה לא יבלר מא׳ משתים או שמכרה ע״י ב״ד או ע״י עצמ׳ למזונות או לכתובה ומכירה כזו רעועה הוא ואפילו בתוך הב׳ שנים יכולין לגאול ובפרט אם מכרה ע״י עצמה שאינה יכולה למכור לכתחילה וידוקדק אומרו מכרה נעמי ואינו רחוק עכ״ל:

חלקת השדה מאחי כתוב ז״ל אפשר כי השר׳ הוא אלק נחשון בן עמינדב וירשוהו אלימלך ופלוני אלמוני ושלמון אבי בועז ואבי נעמי וחלק אלימלך הוא הנמכר ואפשר שגם חלק אבי נעמי ירשה נעמי כי לא היה לו בן אחר והיה לאלימלך שהכניסתו לו נעמי ואמר מכרה נעמי שהוא העיקר ורות טפלה לה ואפשר כי היה משועבד לכתובות שתיהן ומה שהזכיר בכאן השבה משדי מואב לא ידעתי הסיבה אם לא שכוונו פעם למכירת׳ בכאן מלד עניה כי מפורסם היה ע״כ:

וזאת לפנים בישראל לפי שהיה רוצה לומר ששלף בועז נעלו הודיענו עיקר זה הקנין כענין נעל מאין ימלא ואמר כי אין לו עיקר בתורה אלא לפנים בישראל נהגו כן לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו וכיון שהיה מנהג נעשה אח״כ תורה דמנהג ישראל תורה היא וז״ש וזאת התעוד׳ בישראל שכיון שהיה מנהג נעשה תורה ולדייק למה פרט בתחילה ואמר על הגאולה ופרט עוד ואמר על התמורה ואח״כ כלל ואמר לקיים כל דבר ולמה פרט וכלל הוה סגי דלימא הכי וזאת לפנים בישראל בישראל לקיים כל דבר שלף איש נעלו וגו׳ ואפשר לומר כי מעשה שהיה כך היה ומתחלה ולפנים לא היו נוהגים ענין קנין סודר כי אם על הגאולה זו מכירה משום דמילתא דשכיחא היא ועל המכיר׳ לבדם היו נוהגין ענין קנין סודר ואח״כ הוסיפו עוד לנהוג גם זה הקנין על התמורה והן החליפין ואח״כ נהגו אותו לעשות ולקנות בקנין סודר כדי לקיים כל דבר כלומר שכל דבר של משא ומתן לא היו מקיימים אותו כי אם בקנין דנעל דשלף איש נעלו ונתן לרעהו ולפי דחדא חדא נהגינהו על כן חדא חדא גרסינהו:

ואפשר עוד לומר בכוונת הכתוב אמר כי לפני׳ בישראל לא היו צריכים אפילו לקנין כעין נעל אלא כל אחד היה עומד בדבורו ודבור קל היה מועיל להם כי בני ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימלא בפיהם לשון תרמית וז״ש וזאת לפנים בישראל וגם לקיים כל דבר כל דבור קל היו מקיימים ואם לפעמים היו עושים קנין כעין נעל לא היו צריכים לעדות כלל כי לא איברו סהדי אלא לשקרי וז״ש שלף איש נעלו ונתן לרעהו אם לפעמים היו עושים היו בין איש לרעהו ולא היו צריכים לעדים כלל וז״ש וזאת התעודה בישראל מלשון עדות שזה היה העדות בישראל וזה הגואל שלא היה יודע בתורה וכמ״ש רז״ל פלוני אלמוני שהיה אלם מדברי תורה אמר לבועז בפני כל הזקנים קנה לך

לך שיעשה קנין וכיון ששמע בועז כן שלף נעלו וקנה ממנו ובעבור שהצריכו לקנין מה שלא היה ראוי דדיבור קל הוה סגי בהם על כן גם בועז הפיד עליו עדים ויאמר בועז לזקנים עדים אתם היום כי קניתי את אשר לאלימלך וסילק גואל זה זכותו מעל כל הנכסים ולא מחלוקת השדה בלבד כאשר אמר עד עתה אלא סילק כל זכותו מעל כל אשר לאלימלך וכו' :

א"נ במסז"ל על הגאולה זו מכירה אפשר שרצו לומר דעל הגאולה לא בעי קנין דהא מחילו' השעבוד היא ומחילה לא בעי קנין וזהו הית' מחיל' שהיה הגואל זה קודם לכל אדם בגאולות נכסי אלימלך והוא סילק ומחל זכותו לבועז ולא שייך ביה קנין ולכן אמר וזאת לפנים בישראל על הגאול' שהיא המכירה ועל התמורה היו עושים כן קנין כפין נעל וזאת היתה התורה והתעודה בישראל אבל על מחילה לא היו עושים קנין אלא שגואל זה שהיה אלם מדברי תורה אמר לבועז שיעשה קנין ויעש כן וישלוף נעלו

ויאמר הגואל לבועז קנה לך וישלוף נעלו יש מרבותינו אומר בועז שלף נעלו וקנה בכליו של קונה כי בועז היה הקונה וי"א הגואל שלף נעלו ונתנו במתנה לבוז ובההיא הנאה שקיבל בועז ממנו במתנה גמר הגואל והקנה לו אפשר דמ"ד הגואל שלף נעלו הוכרח ממאי דקאמר קרא בתר הכי ויאמר בועז לזקנים ול"ל להזכיר שמו לימא וישלוף נעלו ויאמר לזקנים וגו' והא ידענא כי בועז הוא האומר או לימא וישלוף בועז נעלו ויאמר לזקנים וגו' ממאי דקאמר וישלוף נעלו ואח"כ אמר ויאמר בועז לזקנים משמע דעד השתא מי שלף נעלו לאו בועז הוא אלא הגואל ומ"ד בועז שלף נעלו הוכרח משום דאם איתא דהגואל הוא דשלף נעלו ולא היה צריך לו שיאמר לו אחר דבר כי הוא מעצמו היה אשר הזכיר הכא הקנין וא"כ כשאמר לעיל גאל אתה את גאולתי תיכף הכ"ל וישלוף נעלו אלא כיון שלא אמר כן משמע דבועז היה והוא לא היה שולף נעלו אם לא שאמר לו הגואל קנה לך ואז שלף בועז נעלו :

ורב אהרן ז"ל כתב וזאת לפנים וגומר ז"ל אלה דברי כותב הסיפור שאמר כי לפנים היתה מנהג בישראל כשהיו גואלים בישראל איזה דבר או ממירים אותו או כשהיו רוצי' לקיים כל דבר שהיה שולף הא' נעלו ונתן לרעהו והוא קנין חליפין וזה לא מסורת מנהג בלבד רק מסורות הדת והתעוד' ולכן כשאמר הגואל לבועז כך שלף בועז נעלו ונתן לגואל עכ"ל :

והר"ש הלוי כתוב בספר הזוהר משמע דדווקא נעל ובדאיתא בפ' זאת חוקת התורה פתח ואמר וזאת לפנים בישראל האי אית לאסתכלא ביה אי אינון עבדין הסכמה בעלמא ואתו בתראי וביטלוה אמאי ואי לאו איהו הסכמה בעלמא אלא בדינא דאורייתא אמאי ביטלוה והא כל מאן דביטל מלה דאורייתא כאילו חריב עלמא שלים אלא בדינא דאורייתא ודאי הוה וברזא עילא' אתעביד מלה ובגין דהוה זכאי חסידי אתגליא בייניכו מדאסגיאו חייבי בעלמא אעברו האי מלה בגיסא אחרא בגין לאתכסייא מלין דאינון ברזא עילא' והא אוקמוה וכו' ע"כ ובכן יצא לנו פירוש המקרא וזאת לפנים בישראל ביען נשכח דבר הקנין במנעול מפני הפושעים והמורדים ימים רבים ע"כ רצה בועז להחזיר עטרה ליושנה וע"כ אמר כי המנהג הזה לא נתחדש עתה אבל נתחדשו גזרותיו כי נשכח זכרו כמדובר ואחרי שנמצא בועז בחברת תמימי דרך המיישרים ארחותם ומה גם בדבר יקר הערך כזווג הזה כפי אשר השיג הוא ע"כ רצה לחדש זה הדבר אשר נתיישן זה כמה וביען שלא יחשבו שזה דבר אשר בדה מלבו ע"כ אמר וזאת התעודה בישראל להורות שהוא דבר תורה ותעודה הוא כינוי לתורה כענין לתורה ולתעודה עכ"ל :

ויאמר בועז לזקנים וכל העם עדים אתם וגומר עשה את כל העם כולו עדים אפשר כדי שיאבדו זכותם שחשש אולי אחד מן העם קנה כבר מיד נעמי ויהיה קודם בקנין השדה ויבא להוציאו מידו של בועז לכן עשאם כולם עדים כדי שיאבדו זכותם וכמו ששנינו אדמון אומר העורר על השדה והוא חתום על השטר איבד את זכותו ואמר שיהיו עדים כי קנה הכל מיד נעמי ולא הזכיר את רות כמו שהזכירה לעיל אל הגואל שלא רצה שלא תבוא ערעור סוס א' לאחר ותתבע גם היא כתובתה ולכן בהיות כתובת נעמי קודמות לכל וכל אשר לאלימלך ולבניו שלואי' יספיק לגביית כתובתה של נעמי לכן רצה שיהיו עדים שקנה הכל מיד נעמי בתורת גביית כתובתה ואפשר שהיתה שם נעמי וקנה מידה וז"ש כי קניתי וגומר מיד נעמי וכמדומה לי כי כשאמר לו הגואל לבועז קנה לך הכוונה קנה לך מיד נעמי אשר היא

היא היתה שמה וכוונת קנה לך היא טול קנין ממנה וכן עשה וישלוף נעלו והכוונה כי שלף נעלו וקנה בתורת קנין הסודר מיד נעמי וע"י הקנין שנטל ממנה על קניית הנכסים העיד עדים ואמר עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך וגומר מיד נעמי ואמר קניתי הנכסים קידש את רות המואביה בקדושין ובשבע ברכות כי אז הביאה נעמי שמה ושם קידשה בפני הזקנים וכמ"ש ז"ל מנין לברכות חתנים בעשרה שנאמר ויקח עשרה אנשים וגומר וקידשה בפניהם וז"ש וגם את רות המואבי' וגומר קניתי לי לאשה ואז קידשה והעיד גם על שקדושין עדים אתם היום וגם אם אין צריך להעיד עדים ולומר להם אתם עדי בענין הקדושין רק כיון שראו הקדושין שקידשה תיכף כרי היא מקודשת עכ"ז העיד עדים על דבר הקדושין מפני שהיא מואביה אפשר שהיום או למחר יטילו פיסול בזרעו שיאמרו שהם בלא יבוא עמוני וגומר לכן על היותה מואביה רצה שיהי' הדבר בפרסום גדול כדי שיזכרו כי בפרסום גדול ובמאמר כל הסנהדרין נעשה הדבר ונתחדשה ההלכה עמוני ולא עמונית כו' ולזה הזכירה עתה בשם מואביה ואמר וגם את רות המואבי' וגו' קניתי לי לאשה כי על היותה מואביה לכן אני אומר לכם עדים אתם היום כדי שע"י עדותכם וע"י הפרסום הלז יסכר פי דוברי שקר הדוברות על צדיק עתק ואפ"ה לא הועיל לו כי בימי דוד הע"ה רצו לערער עליו לומר שהי' פסול לבוא בקהל :

א"נ אמר וגם את רות המואביה וגו' לפי שהגואל לא רצה לקחתה משום שהיתה מואבי' וכמ"ש פן אשחית את נחלתו וגם חשש שלא ימות גם הוא כאשר מת מחלון שנשא אותה ואף כשהוד' ואמר אנוכי אגאל וכמ"ש לפי דברי רז"ל שאמר אנכי אגאל על רות עצמה היתה כוונתו שלא לבוא עליה בדרך כל הארץ אלא הריני כונסה לתוך ביתי לזון אותה לבד ותם כשידע כי לא לו יהי' הזרע לא רצה כלל לקחתה לו לאשה אמר בועז בפירוש כי על כל זה הים שלא לוקח אותה וז"ש וגם את רות המואביה אף כי היא מואביה ואף שהיא אשת מחלון שמת אחר שנשאה קניתי לי לאשה ואיני כונסה לתוך ביתי לזון אותה לבד כאשר אמר הגואל אלא לבוא עלי' וז"ש לי לאשה להקים שם המת על נחלתו כלו' אף שידעתי כי לא לי יהיה הזרע אלא להקים שם המת לבד כדי לעשות עמו טובה בעוה"ז ובעוה"ב וז"ש ולא יכרת שם המת מעם אחיו בעוה"ז ומשער מקומו שם בעה"ב ועל הכל עדים אתם היום :

ורב אחרון כתוב וגם את רות אשת המת קניתי לי לאשה ולא לאהבת נשים רק להקים שם המת על נחלתו וגם זה לא בבחירת' במקום שהי' גואל אחר כי הנה הוכרחתי בזה כדי שלא יכרת שם המת מעם אחיו ורמז שאם לא הי' עושה כן לא הי' לשדה קרוב גואל והיה ראוי ליתן לנושא את רות איש זר והיה שם המת נכרת ולזה לא רצית לומר אתלה עדים אתם כי עדי הקדושין לא צריכי למימר אתם עדי אמנם צריך ייחוד ולפי שהגואל כאן בפנינו ונכלל בכלל העדים ודומה זה לפסול עדות לכן אני מייחד עדים ואומר האתם לבדכם תהיו עדים היום ולא הגואל או קרובי האחרים היושבים פה עכ"ל :

והר"ש הלוי כתוב ויאמר בועז וגו' כבר רמזתי למעלה כי הי' בענין בועז בליקוחין אלו קצת רמאות כי לא יאתה והוא עם נביאים ניבא כי מלכים ממעיה יצאו והיה דברו זה כדבר הבכורה והברכה הנלקחת במרמה ע"י אבינו הזקן ולכן כהלינו דבר הגאולה לפני הגואל טוב לא אמר כי אם חלקת השדה בלבד וכאשר הקנהו הגואל פרט הדבר עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד נעמי ואם היה שומע טוב כל זה אולי היה מטה אזנו לחידוש הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית אבל ראה הריות מעט חלקת השדה והפסד מרובה בהיותה מואבית ואם התירה התורה תהי' כיפת תואר שהתירתה כמו כן וסמיך ליה כי יהיה לאיש בן סורר ומורה וכי יהי' לאיש חטא משפט מות ואבשלום עד כדבר כנודע ומה גם בשמעו אשת המת שרמז אולי בסיבתה מת ועל כן ברח ואח"כ סבור וקבל והקנה הכל כמו שנאמר :

וראיתי אחד קדוש מדבר ומתמרמר על דבר מחלון וכליון אשר נספכו הנה וקדם כליון למחלון אשר יראה כי לכן היתה ערפה הגדולה נישאת לכליון הוא הבכור ורות לקטן אלא שבכל המגילה קדם מחלון לכליון הלא הוא החכם השלם החסיד ה"ר יהודה ן' שושן ז"ל וכה אמר בפסוק וישאו להם נשים כדומה שמחלון גדול מכליון כפי המשך הסיפור והוא בעלה של רות שכן נאמר בפירוש וגם את רות המואביה אשת מחלון גם במעלה היא שפלה וא"כ יש לתת לב מהו שהקדים ואמר שם

שאחת ערפה שהיא אשת כליון ואפשר בקרא' שנית לפי שבתחלה נישאת למחלון ובמותו קיים בה כליון מצות ייבום ולפי שלא באה לכליון רק מכח אחיו קראה אשת מחלון כי הוא היה העיקר וכן יראה מן המדרש שדורש שנתייבמה לכליון ולפי הפשט חוכך אני בזה שתהיה קטלנית ויעזבנה פלוני אלמוני פן ישחית את נחלתו ולא יחוש בועז לדבר הזה לכן אני אומר כי אעפ"י שיהי' מחלון גדול מכליון כליון קדם בנשואי ערפה ואח"כ נשא מחלון רות ובמותם מת מחלון ואח"כ כליון וכפי סדר הכתובים כ"ש שאפשר שכליון הוא הגדול וכמו שאמר בסוף ואת כל אשר לכליון ומחלון והגדול קדם בנשואין ומה שמקדים מחלון בסיפור כי אולי היה חשוב מאחיו ומלך מואב נתן לו בתו עכ"ל :

ואני אומר דברים כפשטן מחלון הוא הגדול וערפה היא הגדולה ואחרי שמצינו בספרי דא"ר יוחנן צריך אדם לחוש לשם מחלון שהוא לשון מחילה נזדווגת לו רות שהיתה מרתת' מן העבירות כליון לשון כליה נזדמנה לו ערפה שיצא ממנו גלית ע"כ, למדנו שכליון גדול מאחיו ורשע מאחיו ולען תולין הקלקלה במקולקל והוא שהתחיל בעבירה תחלה לקחת המואבית בזמן שלא נתפרסם היתרה ואחרי כן יצא אחיו מחלון הבכור כמו כן מפולמו ולקח גם הוא מואביה אלא שלהיותו צדיק לשעבר נזדווגה לו רות ולכן זה נכנס וזה לא נכנס וטעם ההיפוך הנה מ"כ במדרש שוחר טוב למה הזכיר את כליון תחלה מלמד שצריך אדם להזהר מן הרעים שבמשפחה שלא תבוא ערפה ותאמר של בעלי הוא השדה או בן ויאמר בן כליון אני ע"כ :

ואומר מיד נעמי לא שנעמי ירשה את אלימלך ומחלון וכליון כאשר חשבו הראב"ע והר"ר שמריה האיקרטי ז"ל כי אין לאשה ירושה מבעלה ומבניה כלל אבל פשר הדבר כי במות מחלון וכליון ירש אותם אלימלך בקבר ונשאר הכל משועבד לכתובתה של נעמי כי רבה היא ולכך תהיה הקנין מידה והוא מבואר עכ"ל :

ובמ"ש לקים שם המת על נחלתו כתב הר"ש הלוי הנה הש"ת ברא את האדם ויפח באפיו נשמת חיים אצולה ממנו ית' עולה עמו בפנותה מלובשת ומקושרת במצות הללו כאשר אחת מהנה לא נעדרה ואם חסר אחת מכל שממניה חייב מיתה ולא יעלה אל המקום הנועד לה וכפי חסרון מנין המצות כן ריחוק המקום ומה גם אם עבר על אחת מכל מצות ד' אשר לא תעשנה והוא ית' בחמלתו על מעשה ידיו חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח ותיקן לזה מדות הגלגול והיא החוזרת אל העה"ז :

ועם זה הענין שמעתי מהרב ה"ר יעקב כי רב ז"ל ענין נאה ומתקבל במ"ש אליהו באיוב חרה אפו על צדקו נפשו מאלהים ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה וירשיעו את איוב כי שני הכיתות צודקות ובלתי צודקות כי איוב אמת שהיה צדיק אבל נפשו לא היתה צדקת כי חטאה בשכבר כמדובר ולכן חרה אפו על צדקו עצמו כי בזה הדין עמו ובשלש' רעיו חרה אפו על אש' הרשיעו את איוב כי איוב לא היה רשע כי נפשו היתה רשעה מהשע' שאחרת והוא היה צדיק בפעם הזאת. ועם סוד זה של הגלגול נכין צדקות בועז הצדיק שאמר להקים שם המת על נחלתו ולא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו כי כל זה אמר על הנפש שנקרא שם אשר במות אדם הרשע נאמר עליו ושם רשעים ירקב כי לא על השם ההסכמיי הוא נאמר כי אם על עלם אדם הוא הנפש וזה מבואר בס' הבהיר וממקומות רבים ובועז הצדיק נטל עליו וסבור וקבול והמשיך נפש המת באשה ההיא ואם צריך בזה השתדלות נמרץ אחרי שהוא איננו גואל קרוב כאשר יצטרך השתדלות נמרץ להמשיך המים ממקום רחוק יותר מהמשיכם ממקום קרוב עכ"ל וענין זה של גאולת רות היותה להשיב נפש המת לזה העולם כבר' ביארתי אותו לעיל בפסוק גאל לך אתה את גאולתי וגומר :

ומורי ז"ל כתב ויאמר בועז לזקנים וכל העם עדים אתם וגומר כבר נתבאר ענין העדאת עדים הללו אשר היתה לעשות הדבר בשלימות בלתי השארות ספקות כלל ולפיכך אדרז ג"כ לומר אתם עדי ולפי שאפשר דנפיק מיניה חורבה שיאמרו השומעים דקנין בעי עדים לפיכך אמר עדים אתם היום כלומר שלא ילמדו כן לדורות רק היום בלבד ולרווחא דמילתא ויתכן עוד לומר כי בהיותו מעיר את הזקנים אשר הם הדיינים והחכמים הסנהדרין כי אין זקן אלא מי שקנה חכמה והיותו מעמידים לעדים על דבריו קשה דלאו אורח ארעא לעשות הדיין עד וזילותא דבי דינא הוא לכן אמר עדים אתם היום כלומר ידעתי שאין

זה כשודכם לאות עדים האמנם היום לבד למעני כי הי' דבר נוגע אליו ולמען היות הענין דברי מלוה עדים אתם:

ואמר מיד נעמי כל בעל שכל יקשה בעיניו דמה לה לנעמי בנכסי אלימלך וכליון ומחלון ואף אם נאמר דנכסי אלימלך היו משועבדים לכתובתה בנכסי מחלון וכליון מאי איכא למימר דמדקאמר ואת כל אשר לכליון ומחלון נראה שהיו להם נכסים לבדם בלתי שעבוד כלל וא"כ מי נתן כח לנעמי בהם דקאמר מיד נעמי האמת כי אפשר ליישב הדבר עם מאמרם ז"ל במדרש בפ' יעש ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים ועמדי ופירשו עמדי שויתרתם לי כתובתכן ודקדוק הדברים אפשר שהכוונה שלה לעצמה ויתרו לא לאחרים וכדקאמר שויתרתם לי ואין זאת כי אם שנתנו לה במתנה את כל כתובתה וזכותם נמצא היות כל נכסי מחלון וכליון לנעמי מצד שעבוד כתובות נשותיהן אשר נתנו לה במתנה דבלי ספק יהיה שעורם רב ובכן אתי שפיר אומרו מיד נעמי עכ"ל. ואני חשבתי לתרץ הענין באופן אחר אלא שאחר כך מצאתי להרב מורי זלה"ה שכתבו ואכתבנו על שמו ז"ל:

ואפשר עוד לומר דאומרו מיד נעמי לא קאי לקניתי אלא אדסלק מניה ופירש הדבר את כל אשר לכליון ומחלון הבא לה מיד נעמי כי השכל מורה שאחרי מות אלימלך בקחתם להם נשים אינו רחוק שנתנה להם נעמי אם מנכסיה כולם או מקצתם להחזיקם בממון רב כדי לשאת בנות מלך וא"כ גם נכסי נעמי משעבוד כתובתה להם היה ותרתי מילי נכסים הוו הכא ותרווייהו אתו עכשיו מכח מחלון וכליון חדא מה שבאה להם מכח ירושת אלימלך אביהם והוא אומרו את כל אשר לאלימלך ועוד מה שבא להם מיד נעמי במתנה כדאמרן ובזה ייתיישב מאי דאיכא למידק באומר מיד נעמי שאם הדבר לפשוטו שהקנין הי' מיד נעמי נראה זה עדות שקר דנעמי מי הביאה שם ולא נזכר בכל הענין שעלתה השערה אל הזקנים ואדרבא קראי מוכיחו שישבה בביתה עד ראות איך יפול דברו ולא ראינו מקום בפסוק לומר ששלחו אחריה ובאה שמה כ"ש דקרא משמעי בקנין בועז מהגואל קנייתו מיד נעמי מאן דכר שמה ולכן אני אומר שאינו דוחק לפרש דמיד נעמי קאי לכל אשר לכליון ומחלון והקנין היה מיד הגואל לסלקו מעל נכסי אלימלך ובניו ובזה הדבר מיושב עכ"ל. ובענין אם היתה שם נעמי ורות כבר כתבתי לעיל כי רות בהכרח שהיתה שם וכדרשו ז"ל מנין לברכות חתנים בעשרה שנאמר ויקח וגומר ובוודאי שכיון שבאת רות באה נעמי עמה ולא הניחה שתבוא יחידה וגלמודה ועיין עליו לעיל:

ואל דבר קדימות כליון למחלון כתב מורי זלה"ה ז"ל מסתבר לומר דבהיות הקנין הזה מהגואל עיקר הקניה ממנו היה בנכסי כליון שלא היה שם אשה האמנם מחלון בהיות שם רות שהיו נכסיו משועבדים לה בקניית רות נקנו נכסיה ממילא ולא היה צריך קנין לחוד אפי' לסילוק ולפיכך הזכיר בקנין זה דנכסי כליון לעיקר ומחלון לטפל בהשגרת לשון ואפילו לגירסא קמא אשר נתפרש במיד נעמי שייך למימר טעם זה כי עם היות לנעמי זכות הנכסים כולם מצד הוויתור והמתנה כדאמרן מ"מ רוצה היתה היא בתקנת רות אשר היתה לה לבת להחזיקה בזכות כתובתה משום חינא ותשלוט בהם כבתחילה ובנשואין נקנין נכסים מאליהן דאיתתא דמאן נכסי דמאן עכ"ל:

ואני אומר כי גם אפשר לומר לתת טעם אחר למה הזכיר כליון תחלה לפי שהוא היה מוכרח להזכיר אח"כ קניית רות אשת מחלון וכמש"ה וגם את רות המואביה אשת מחלון קניתי וגומר לכן הזכיר בקניית הנכסים כליון תחלה כדי שיבואו נכסי מחלון ואשת מחלון מוזכרים כולם כאחד סמוכים זה לזה נכסיו ואשתו:

וגם את רות המואביה אשת מחלון וגומר כתב הרב מורי זלה"ה בהיות כוונת הדבר לשתים ולשם מלוה וכמו שמפרש הוא בדבריו היותו בטוח יבוא הדבר לתכלית ויראה זרע ממנה זרע אנשים טוב בעיני אלהים ואדם אשר הוא התכוון והתכלית במלוה זו והקדוש כי מכל הצדדין לא יהיה דבר מונע כלל אם מצד האשה אמר רות המואביה כלו' עם שהיתה מואביה ונתגדלה עם זרע מרעים ורשעים עכ"ז לא למדה ממעשיהם אלא קראה שם לעצמה הוא שם רות המפורסמת בצניעות וכשרות ג"כ בשביל בעלה הראשון לא הפסידה שאשת מחלון היתה הנודע בצדקות יותר מאחיו וכמאמרם ז"ל א"ר יוחנן צריך אדם לחוש לשם מחלון שהוא לשון מחילה נזדווגה לו רות שהיתה מרתתת מן העבירות הנה כי מצדה ומצד בעלה אינה נפסדת ויכולני לומר

לומר קנית לי לאשה שהיא ראויה לי ואמר שהכוונה ג"כ היא טובה שהיא להקים שם המת על נחלתו ובהיות שהדבר כן אמר שהיה בה"א שלא יכרת שם המת מעם אחיו כלומר שיבוא הדבר לתכלית לקיים זרע ויהיה הזרע ראוי לעמוד בין שאר אחיו ובני משפחתו שיהיה בגדר הצדקות כמותם וג"כ שיהיו בני תורה וחכמה ראויים לעמוד בשער הסנהדרין וז"ש מעם אחיו ומשער מקומו וכמו שתרגם המתרגם ומתרע סנהדרין וחזר ואמר עדים אתם היום כלומר שיהיו מעידים על דבריו היום שיתקיימו להבא ואף אם לא הי' הדבר נראה לעין בעת ההיא ולקיום הבטחתו אמר כן עכ"ל:

ואפשר לי לומר עוד בענין קדימות כליון למחלון ובכל המגילה הקדים מחלון לכליון וכמ"ש הכתוב ושם שני בניו מחלון וכליון וגומר אפשר לומר כי במיתה כליון מת תחלה ונשארו הנכסים למחלון כי הוא ירש לאחיו ולכן כאשר הזכיר קניית הנכסים אמר שקנה את כל אשר היה לכליון תחלה ואח"כ נשאר למחלון ולכן איחור למחלון באחרונה אמנם בכל שאר המגילה במחלון הגדול החל ובכליון הקטן כלה וגם כשמספר מיתתן של שניהם הזכיר למחלון הגדול תחלה ואמר וימותו גם שניהם מחלון וכליון כי שם לא איכפת לן מי מת תחילה ולא בא להודיענו אלא שמתו שניהם אבל בכאן שרצה להודיענו הנכסים למי היו ואיך קנה אותן לכן הוזכר לכליון תחלה ואח"כ למחלון לפי שהוא ירשו:

ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים אנחנו עדים לפי שאמר להם להיות עדים הודו לדבריו ואמרו שהם עדים וכוונו מענותנותו לא אמר לזקנים אשר בשער שהם הסנהדרין להיות עדים אלא לשאר הזקנים והעם שהיו שם אמר עדים אתם היום וזהו שלא הזכיר לעיל מלת אשר בשער והעם והזקנים אשר בשער הם מעצמם אמרו לו עדים וז"ש כאן ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים עדים כלומר אנחנו עדים בדבר וכן תרגומו ואמרו כל עמא די בתרע סנהדרין וסבייא סהדין אנחנא ואח"כ מצאתי למורי זלה"ה שכתוב דזילותא דבי דינא הוא להיותם הם עדים בדבר ועכ"ז היו מרוצים בכך מפני שידעו היות הדבר הזה גדול הערך שהיו בטוחים כי יתן ד' את האשה וגומר וכמ"ש לבועז כדמתרגם לקמיה ובזה אז"ל דמלת ויאמרו מושך עלמה ואחרת עמה וכאילו אמר העם אחרת ויאמרו יתן ד' את האשה וגומר עכ"ל. א"נ אמר ויאמרו כל העם הנמצאי' שם עתה בשער אמרו מלבד זכיתו של בועז וגם זכותה של רות יש עוד נוסף בזווג זה שהזקנים שהם הסנהדרין הם עדים בדבר זה וכיון שהם עדים בזווג זה בוודאי שגם זכותם יועיל כדי שיתן ד' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וגומר וז"ש והזקנים עדים בוא"ו מוסיף על ענין ראשון כלומר מלבד זכותם יש עוד נוסף וזהו והזקנים עדים א"כ בוודאי שיתן את האשה וגומר:

ויאמר יתן ד' את האשה וגו' כי באולי יהיה חושש בועז לומר שלא יהיה לו בנים ממנה ואולי כי אילונית היא ולזה לא קראו אותה עתה נערה אבל קראה אשה כלומר אף כי אשה גדולה היא שכבר נישאת לאחר ולא ילדה דנראה מזה כי עקרה היא לא תחוש לזה כי ד' יתן אותה כרחל וכלאה ששתיהן היו עקרות ואפילו לאה עקרה היתה כדמשמע ממאי דקאמר קרא וירא ד' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה משמע שהי' צריך לפתיחה ולכן נקט רחל תחלה לפי שהיא היתה יותר עקרה ולא ילדה עד לבסוף וז"ש אשר בנו שתיהם במ"ם ולא אמר שתיהן בנו"ן להורות שהיו אילוניות ולא היו ראויות לילד וחשובות כאנשים והאילוניות אמרי' בגמרא למה נקראת אילוניות כי תרגם אילונית דוכרניתא לשון איל זכר שאינה יולדות כזכר ואל זה אפשר שכיוון במ"ם שתיהם במ"ם להורות כי עם היותם אילוניות דוכרניות כאנשים עכ"ז בנו את שתיהם את בית ישראל ולפי שהגואל חש להפסיד ולאבד את נכסיו ואם היה לוקח אותה כי בהיות לו שני נשים כל אחת מאבדת הנכסים כל מה שיכולה וכמ"ש פן אשחית את נחלתי על כן אמרו לו לבועז כי אדרבה יברך ד' חילו וקניינו עמה וז"ש ועשה חיל באפרתה וקרא שם טוב בבית לחם וזה שלא ילדה למחלון אפשר שלא זכתה להבנות ממחלון ותזכה להבנות ממך ויהיה ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה שהרי תמר היתה נשואה לער בכור יהודה ולא ילדה לו:

ואף שאמרו רז"ל שהיה דש מבפנים וזורה מבחוץ ח"ו שלא בא עליה בשום פעם כדרך כל הארץ ואע"פ שאמרו היתה רעתו של אונן כרעתו של ער עכ"ז אין דומה זה לזה כי אונן היה יודע שלא לו יהיה הזרע היה מקפיד שלא לבוא עליה כלל כדרך כל הארץ אבל ער אי אפשר שלא היה

ג"כ

ג"כ בא עליה כדרך כל הארץ ואעפ"כ לא ילדה לו אלא אשר ילדה תמר ליהודה כי זכתה להבנות מיהודה ולא מער והכי נמי יהיה לך דאף שלא ילדה רות למחלון תזכה להבנות ממך וז"ש מן הזרע אשר יתן ד' לך מן הנערה וגו' ולעיל קראה אשה יתן ד' את האשה והשתא קורא אותה נערה כלומר אף כי אשה גדולה היא ולא ילדה אלך תחשב כנערה כי אפשר שלא זכתה להבנות מאחר כי אם ממך:

א"נ לפי שהיה אפשר שיחוש בועז לזה לומר כי הזאת רות בת עגלון מלך מואב בת רשע ומואביה היא וטוב הי' לו ראש שהי' הסנהדרין שישא בת ת"ח כדי שיהיו בניו ממנה ת"ח ולא מואביה לזה אמרו לו יתן ד' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה שהיו בנות לבן הרשע וגם היו באיסור שתי אחיות ואעפ"כ בנו שתיהם בית ישראל כי כל הדברים הטובים בישראל אינם יוצאים אלא ממקום שיש שמץ פיסול וכמו שפירשתי הענין בטעם נכון בפסוק ובאת וגלית מרגלותיו ושכבת עמוד עליו. ועשה חיל באפרתה שיהיו לך בנים ובנות רבים ממנה ותזכה לקרא שם בבית לחם שהוא מה שאמר לעיל להקים שם המת על נחלתו שתזכה לקרא ולהקים שמו של מת:

ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה, כלומר הרי שהיה שם פיסול בדבר שיהודה לא כיון לתמר כי חשבה לזונה אלא תמר בלבד כוונה ליהודה ולא יהודה כיון אליה ואעפי"כ הועיל' כוונתה של תמר בלבד שהיתה לשמים כ"ש שיועיל לכם שכוונתך וכוונת רות לשמים וז"ש מן הזרע אשר יתן ד' לך מן הנערה הזאת כלומר שאתה מכוון אל הנערה הזאת והיא אליך ואין אחד מכם מחשב לזנות ח"ו:

ואפשר עוד לומר, כי בהיות כי ראו הזקנים הדמות לרות עם רחל ולאה על כן ברכוה שתהיה כרחל וכלאה וזה כי מצינו שרחל ולאה עזבו את לבן אביהם ונדבקו ביעקב וכמ"ש הכתוב וישלח יעקב ויקרא לרחל וגו' ויאמר להן רואה אנכי את פני אביכן וגו' ושם נאמר ותען רחל ולאה ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו הלא נכריות נחשבנו לו וגו' כי כל העושר וגו' ועתה כל אשר אמר אלהים אליך עשה והנה רות ג"כ עזבה את אביה ואת אמה ובאה עתה אל בית בועז והניחה בית עגלון ועל כן אמרו הזקנים והזכירו ענין ביאתם לביתו ולא אמרו יתן ד' את הזאת כרחל וגו' רק הזכירו הבאה אל ביתך להורות ההתדמות שיש לה עם רחל ולאה שזו באה ועזבה את אביה ואלו באו עם יעקב ועזבו את אביהן ולפי ששם בענין רחל ולאה כאשר קרא' יעקב השדה אל צאנו להתיעץ אתם לראות מה ישובו לו אז רחל ענתה בראשונה וכמ"ש הכתוב ותען רחל ולאה ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו ולפי שהיא התחילה בתשובה העוד לנו חלק וגו' ואחריה לאה על כן פסוק דהכא הקדימו רחל ללאה ואמרו כרחל וכלאה ואומרם אשר בנו שתיהם את בית ישראל כוונתם היה לפי שהם ראו כי יותר ראוי היה שיברכו אותה שתהיה כרבקה אשר ההדמות של רות הי' יותר עם רבקה וזה כי רבקה עזבה את אביה ואת אמה קודם נישואין ובאת להנשא עם זרע אברהם וכן רות עזבה את אביה ואת אמה ובאת להנשא בבית לחם ואלים כחה דרות מרבקה כי רבקה כבר נתארסה עם יצחק קודם לאתה מבית אביה ואמה אבל רות עזבה את אביה ואת אמה ובאת לבית לחם מקום אשר שם היהודים ולא ידעה עדיין עם מי תנשא אם דל ואם עשיר ועכ"ז בטחה בקונה ובאת לחסות תחת כנפיו וא"כ מן הראוי היה שיאמרו הכי יתן ד' את האשה הבאה אל ביתך כרבקה על כן לתירוץ זה אמרו בדבריהם אשר בנו שתיהם את בית ישראל וגומר כלומר האמת כי מה שאמרנו שיתן אותה כרחל וכלאה ולא אמרנו כרבקה לפי שרחל ולאה בנו שתיהם את בית ישראל לבד ולא נמצא פיסול אחר בזרען אמנם רבקה אם בנתה בית ישראל גם בנת' בית עשו הרשע ויצא פיסול זה ממנה על כן ברכוה כרחל וכלאה לפי שבנו שתיהם את בית ישראל לבד ולפי שבענין ביאת רות אל ביאת בועז לה יתר שאת בכפלים לפי שדבקות וביאות רות היה קודם נשואין וקודם ארוסין עזבה את אביה ואת אמה ובאת אל בית בועז בן פ' שנה ולא הלכה אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר א"כ ראויה היא שתזכה גם אם היא אחת למה שזכו רחל ולאה גם אם הם שתים וכל מה שבנו שתיהם תזכה זאת לבנות ואמר ועשה חיל באפרתה כי נקטינן דפעמים שמא גרים אמרו כי מלבד זכותם בנז' יעשה חיל רב של בנים זכרים כי שם המקום אפרתה שהוא מלשון פרים ורבים ויהיה פרה ורבה הוא וזרעו אשר לא יספר מרוב וקרא שם בבית לחם אפשר שרמזו על העושר כי

כ"כ

כ"כ יתעשר עד שילא שמו היותו גדול מכל בני קדם וזה היה בבית לחם כי שם העיר יורה על השבע הגדול כי בית לחם רצה לומר הבית של הלחם והשבע כאומן שיקרא שם גדול מרוב עושרו אמרו עוד ויהי ביתך כבית פרץ כי עד עתה ברכו אותם בכמות הבנים כאותם אשר בנו את בית ישראל כך יעשה חיל גדול באפרתה ועתה ברכוהו באיכות שיהיו כל בניו גדולי הערך ורבי האיכות שיהיו כולם צדיקים כבית פרץ שהיו כולם צדיקים גמורים וכדמפרש לקמיה ואלה תולדות פרץ פרץ הוליד וגו' כי לא מנה לנו לקמן תולדות פרץ אלא להודיע לנו איכות כל המשפחה איך היו אנשי היחס והמעלה וכן נתקיים ג"כ ברכות הזקנים לבועז כי הנמשכים אחריו היו הלוך וגדול הראשונים והאחרוני' יותר מהמה וכמו שמפרש כי בועז הוליד את עובד ועובד הוליד את ישי וישי את דוד ולזה אומרו ויהי ביתך כבית פרץ כלומר וכמו שכל שבאו מפרץ היו צדיקים גם אותם שיבואו ממך והלאה יהיו כבית פרץ :

והחכם החסיד כה"ר יהודה ן' שושן ז"ל כתב הנה בועז דבר עם הזקנים והעם כמשפט אך במענה ויענו כל העם ואח"כ הזקנים כי כן משפטם לקפוץ בראש ויש לי לדקדק הענין ולומר כי סדר העם ואח"כ הזקנים כדי לסמוך אל הזקנים ברכות יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך ואחד מנבוני הדור דקדק כי מפני שרות באה בגבולו ותגל מרגלותיו מפני כן אמרו הבאה אל ביתך ברחל שיצאה לקראתו עם הצאן וכלאה שיצאה השדה ג"כ אליו ואמרה אלי תבוא ושתיהן בנו את בית ואני איני רואה בזה אלא פטומי מילי שהרי לא נודע כי באה האשה הגורן ואף אם נעשה לו סמוכות שנצרך בפיהם והם לא כוונו לכך הנה לא אמרה הבאה הטעם בבית רק הבאה הטעם באלף והוא ברור עכ"ל :

וכתב הר"ש הלוי על זה והנה באמת לא השאיר שורש וענף לסדרה הסיא ואם הרבה ליפותה הה"ר יצחק ערמאה ותהי בפין כדבש למתוק דבר שלשת הנשים הצדקניות הללו רחל הנה לי בנים לאה בשדה תמר בפתח עינים בדרך אף אם זאת האמת בלי ספק כי באה מלרע מורה על העתיד והבאה מלעיל מורה על העבר וכדברי רש"י ז"ל אבל והנה רחל באה עם הצאן אשר הוא מלרע והוא לעתיד כלו' הנה היא תבוא עתה עודנו מדבר עמם ורחל באה אשר הוא מלעיל הוא לעבר כלומר כבר באה וזה שלפנינו הוא מלרע ומורה העתיד מבלי ספק :

והנראה אלי בפירוש הכתוב כבר הקדמתי מהפסוק ויקח בועז עשרה אנשים וגו' כי כבר היו שם הסנהדרין בשער ואינם פחות מכ"ג ולפניהם ג' שורות של ת"ח כ"ג בכל שורה ושני סופרים ושני חזנים וכי לקיחת זקנים היה פרסומי מילתא לעשות כתבנוהו שם ומצאת כי תדרשנו ובמדרש רות מהזוהר כל העם אשר בשער אלו סנהדרי גדולה שהיו שם כד"א מי ישקני מים מבור בית לחם אשר בשער ומעתה פירוש כל העם אשר בשער הם הסנהדרין והת"ח כי לא היו שם עמי הארצות אבל לרבויים קראם בשם עם ולכן כשאמר אשר בשער ושער הוא סנהדרין ככתוב שם והזקנים הם עשרה אנשים אשר לקח בועז מחדש ככתוב שם והפסיק על נכון ואלו ואלו פתחו בברכה ובראשונה ענו על אשר נדרשו ואמרו כולם אף כי עתה ייחדת עדים עשרה זקנים שהבאת מחדש עכ"ז גם הם גם אנחנו עדים עשרה זקנים שהבאת מחדש עכ"ז גם הם גם אנחנו עדים בדבר וכמו כן מפינו ומפיהם תשמע יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כלומר הנה אתה נשיא אלהים בתוכנו ואין אתה צריך לברכתינו אבל נברך את האשה הבאה עמה אל ביתך אף אם היתה מעם נכרי וממקום רשע יתן אותה כרחל וכלאה בנות הארמי אשר כן משפטו ולהיותנה כשרות וטהורות לא ידבק בהם מום עון ואשמה ותהי מטות יעקב אע"ה מהן שלימה וכמו שתיהן את בית ישראל כן תהי' האשה הכשרה הזאת אחרי שכוונתך לשמים בעבור יהי' זה חזון כפרץ בכל גבול ישראל כי המואבית מותרת והקדימו רחל ללאה כבר דובר ע"פ רז"ל כי אע"פ שהם מלאה רחל עיקרה של בית :

ושוב מצאתי בנימוקי החסיד הר"ר יוסף יעבץ ז"ל שכתב בארבעה דברים דמתה לרחל ולאה האחד שכן היו מבקשות לבנות מיעקב השני שלא לקח יעקב עמהן כלום השלישי שהם מאנשי רשע הרביעי כי באו בהשגחה כי סיבב הש"י שיברח יעקב לארצו וכולם ומצאו ברות כי הש"י סיבב שילך אלימלך וכו' ובניו נשאו וכו' והיתה מואבית ועניה ובקשה ליבנות ממנו ובאה אחריו עכ"ל :

וכתב החכם השלם הה"ר יהודה ן' שושן זלה"ה אמרה ועשה חיל באפרתה היא בית לחם וכמו שנאמר בתורה ובנביאים ג"כ ואתה בית לחם אפרתה הנה הוא דרך מליצה כלשון מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל כי ברכוהו בשני השמות שיפרה וירבה בחיל רב באפרתה לשון נופל על לשון וקרא שם בשם הגדולים בבית לחם עכ"ל. וכבר קדם לי פירוש זה בכלל דברי לעיל עמוד עליו, והר"ש הלוי כתב ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם תוכן הענין כי לא לבד יהיה לו בן להאציל עליו נפש מחלון כי לא לו יהיה הזרע הזה וכמו שקדם למעלה בדברי הגואל אמרו אחרי שהגואל הקרוב עם שהיה לו בנים לא רצה לתת לאחרים אילו כמדובר ואתה בהיותך שכול השלכת נפשך מנגד להקים שם המת ולא שנית שיהיו לך בנים לא רצה לתת לאחרים אילו כמדובר ואתה בהיותך שכול השלכת נפשך מנגד להקים שם המת ולא שנית שיהיו לך בנים כפל גמולות ישיב גמולך אל חיקך ויתן לך בנים ובנות באופן תעשה חיל ושם באפרתה היא בית לחם :

וישוב מלאתי אל הה"ר יוסף יחייא ז"ל דברים דומים למה שכתבתי ושמחתי וזה אשר דיבר להיות כי בועז היה עתיד להוליד מן הנערה הזאת שני מיני בנים האחד והוא בן המיוחס לאביו הראשון המת אשר ממלא מקומו והמין השני הבנים אשר יולדו אחריו אשר יתייחסו למוליד החי והוא בועז לכן הזקנים בירכו בועז בתחלה בבנים מהאופן השני אשר הם עצמיים לבועז ואח"כ ברכוהו בבן הבכור הנולד מבועז ומיוחס לבן המת אשר כממש בועז לא היה לו חלק בו והוא אומרו הזרע הזה המגולגל במחלון אשר יתן ד' לך מן הנערה וגומר ילדה כאשר עשה פרץ בן תמר המגולגל מער או אונן אחיו אשר ממנו יצאנו אנחנו בני בית לחם אשר אנו ראשי אלפי ישראל ושופטיהם עכ"ל :

ועוד כתב הר"ש הלוי שנה הראב"ע כתוב ועשה חיל כמו עשה לי את החיל הזה כי אתה לא לקחת בעבור הממון וטוב פתר, ועם זה נאמר שנתחלקה ברכה זו לשלשה בנים ועושר וכבוד על הבנים אמר אשר בנו ועל העושר ועשה חיל כדברי הראב"ע ועל הכבוד וקרא שם בבית לחם עכ"ל ופשוט הוא :

ויהי ביתך כבית פרץ כתב הר"ש הלוי כי הסנהדרין והזקנים אחרי כלותם מלברכו שיפרה וישגא שגרו לברכו על הדבר השלמי שמכוון ממנו ככל אשר שמעו והוא לתקן נפש מחלון וראו כי אולי יסתפק בזה בועז באמור כי תוכן מלוה זו ואמתתה הוא באה לא באחר לסיבה באה בספר הזוהר ואח"כ היאך תבוא נפש זו על ידו והוא אינכו אחיו על כן אמרו אליו אל יפול לבך ויהי ביתך כבית פרץ אשר ילדה תמר ליהודה אף כי היה אב ולא אח והוא יותר רע מזה וזה כמו שהשיב הרב ר' שלמה אל הרב שם טוב כמו שקדם הנה שהכל הולך אחר הכוונה וכמו שהועילה הכוונה ההיא בימים ההם ובעת ההיא כן מועיל עתה ואומרו מן הזרע לשון מיעוט הוא ולא כל הזרע כי זה לבד יקום על שם המת והאחרים יהיו בניו ממש כמדובר עכ"ל :

והרב מורי זלה"ה כתב יתכן לפרש שכל העם אשר בשער והם הדיינים סנהדרי גדולה וגם הזקנים שהיו עדים כולם כאחד פתחו בברכה ואמרו יתן ד' את האשה וגומר והכוונה היא שנזרקה כוונה בפי כל השתי כתות הדיינים והעדים לומר בסגנון אחד ולא שינו אלו מאלו אפילו מלה אחת והרי זו הוראה שברות הקודש נאמרה ותתקיים ברכתם וידקדק הקורא ברכה זו וימצא שהיא כלולה משלשה דברים גדולים ראשונה ריבוי הזרע אשר ימשך מהם וכנגד זה אמר כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם וגומר שנית היותם גדולים בתורה ובחכמה וכנגד זה אמר ועשה חיל באפרתה והכוונה חיל בתורה ואמר באפרתה לומר שאפילו במקום רשום כמוהו עיר של חכמים וסופרים יהיה זרעו רשום בין אנשי המקום ההוא לתורה ולתעודה מלבד היות אמת כי אין אתם בעירו שלישית כתר מלכות וכמו שפירשו ז"ל על ואכלת מן הלחם זו לחמה של מלכות.

ואם ירצה המעיין להפך הדברים הרשות בידו ויפרש ועשה חיל על המלכות כי צריך להגדיל חיל לצורך קיום המלכות וקרא שם בבית לחם על התורה והחכמה וכדכתיב לכו לחמו בלחמי ואפשר ג"כ שיתפרש וקרא שם על היותם צדיקים ויקנו כתר שם טוב ויהיו בעלי מעשים טובים וז"ש וקרא שם ועוד כי הצדיקים הם הם הנקראים בשם ונמשלים לכוכבים דכתיב בהם לכולם בשם יקרא ואפשר שיאמר כרחל וכלאה כרחל באהבה עם בעלה וכלאה בריבוי הזרע והא בהא תליא כי כפי אשר תגדל האהבה ותוסיף בין איש לאשתו כן יהיה שלימות הזרע אפילו במקום דלא נפיש זכותה ומאמרם ז"ל על בני שנואה יוכיחו עכ"ל. עוד כתב ויהי ביתך

כבית

כבית פרץ כלומר כמו שבבני יהודה נתייחד פרץ משאר אחיו להיות המלכות יוצא מחלציו כן בכל משפחות ובתי אבות היוצאות מפרץ יהי ביתך המיוחדת שבהם לענין המלכות ואמר מן הזרע אשר יתן ד' לך מן הנערה הזאת לומר כי היה צריך להשתתף בזה לדקתו וחסידותו והוא אומרו אשר יתן ד' לך וג"כ היה מוכרח לסיבות המלכות היותה רות מעם נכרי וכמ"ש ז"ל אין ממנין פרנס על הציבור אלא א"כ קופה של שרצים וכו' וזהו אומרו מן הנערה הזאת ולא אחרת וזה רמז ג"כ באומרו אשר ילדה תמר ליהודה כי מצד התחברותה עם יהודה באופן הכתוב בפרשה במקומו יש קופה של שרצים על בית המלכות היוצא מיהודה ואם היא סיבה רחוקה עכ"ל ·

ורב אחרון ז"ל כתב ויאמרו כל העם אשר בשער וגו כלומר המתאסף בשער וגם הזקנים אמרו עדים כלומר הננו עדים כדצריך ופתחו פיהם בברכה ואמרו יתן ד' את האשה עם היות חבאה היא אל ביתך ואתה לא חזרת אחריה כרחל באהבתה וכלאה בפריה אשר שתיהן בנו את בית ישראל כי שני מלכיות היו האחד אפרים והשני יהודה וז"ש ועשה חיל באפרתה לרמוז על מלכות ישראל וקרא שם בבית לחם על מלכית יהודה אמנם ההבדל ביניהם כי מלכות אפרים היה בחיל ובכח נגד הדת והאמת ולא שם לו על פני חוץ אך מלכות יהודה לו השם והשמן טוב ועם היות מעשה זה תחלתו בגנות הנה אין בזה חשש של כלום כי הנה ביתך יהיה כבית האב הכולל והוא יעקב שלאה אשתו אמרה לו אלי תבוא ועכ"ז נאמר וישכב עמה בלילה הוא גם רחל תמיד היתה מדברת עם יעקב בטרם ישאנה וכמו שאז"ל בפסוק ויהי בבוקר והנה היא לאה וכמו כן יהי ביתך כבית פרץ והוא הבן הנולד לאב הפרשי לשבעך והוא יהודה אשר ילדה לו תמר לדרישתה ולתביעתה ועכ"ז תכלית טוב היה להם אחר שכך היה תכליתן עכ"ל : ושמעתי מפי החכם השלם הר"מ אלשיך נר"ו כי אמר הבאה אל ביתך כלומר כי היא באה מאליה ע"ד מה שעשו רחל ולאה כי רחל יצאה לקראתו עם הצאן ולאה יצאה אל אם הדרך ואמרה לו אלי תבוא וגו' ודקדק עם זה כי לכן כתוב שתיהם במ"ם הנאמר על כינוי הזכרים והכוונה לפי שעשו כמעשה אנשים כי דרך האיש לחזור אחר האשה ואין דרך האשה לחזור אחר איש לכן כתיב במ"ם עכ"ל : והר"מ אלמושנינו ז"ל כתב ויאמרו כל העם אשר בשער הנה סיפר הכתוב שכל העם אשר בשער והזקנים העדים אשר נתלאו שם ורא[ו] שנגמר הזווג ההוא ברכו אותם ואמרו לבועז יתן ד' את האשה וגו' :

והנה אמת גזרת כל העם אשר בשער והזקנים עדים הוא קשה הישוב דאין שייך עדות בנתינת ברכה והל"ל ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים יתן ד' האשה וגומר ולמה הפסיק במלת עדים שנראה שלא לורך ועוד דלא שייך הכא עדות כלל ואם הכוונה היתה לומר שהעם היו אומרים הברכה והזקנים אשר בשער היו עדים איך היו העם מברכין הנה זה לא יתכן שאדרבה הברכה היה ראוי שיברכו אותה הזקנים ולא המון העם וההמון יהיה עדים ועוד שא"כ הוא הל"ל והזקנים שומעים כי עדות אינו צודק רק על פועל או על דבור שהוא תלוי בין שנים אך בענין ברכה מה שייך עדות ועוד למה לא יהיו כולם יחד ומברכין הזקנים והעם :

ואני כאשר הייתי בימי חורפי שמעתי אומר שהעם היו המברכין והיו אומרים לבועז שתתקיים כ"כ מהרה ברכתם עד שיהיו הזקנים עדים בקיום הברכה שבימיהם תחזנה עיניהם שיתן ד' את האשה ההיא כרחל וכלאה שיראו קודם שימותו בנים רבים נמנה . והנה זה הפליי הוא אלא שהיה ראוי שתהיה גזרת והזקנים עדים אחר תשלום הברכה שלה ושיאמר ויאמרו כל העם אשר בשער יתן ד' את האשה הבאה אל ביתך וגומר עד מן הזרע אשר יתן ד' לך מן וגו' ואח"כ יאמר והזקנים עדים שאין לומר שהוא מסורס למעה כ"כ עכ"ל . ואני הכותב נראה לי במחילה מכבודו דאי משום הא לא אריא ואין צורך בפירוש כי מה לי אם יאמר והזקנים עדים בתחלה או בסוף אחר שלא תשתנה הסכנה כלל דמה לי אם יקדים זמן הברכה לאמירות זמן קיומה או יקדים ברכות מהירות קיומה לפלמותה והכל אחד למבין :

אמנם הר"מ אלמושנינו כתב והנכון אצלי הוא שמלת עדים שב אל הזקנים והעם יחד והוא כי בועז לקח עשרה זקנים מזקני העם שהיו הזקנים רבים זולת העשרה הנזכר והושיבם שם ונמלאו שם בשער רבים מעם הארץ כי לא היה כל עם הארץ שם ואל הזקנים והעם הנמלאים אמר להם עדים אתם כאומרו ויאמר בועז לזקנים וכל העם עדים אתם היום וגו' ועתה אמר שהזקנים והעם אשר היו עדים כולם בדבר הקנין האמור לעיל

אמרו

אמרו לו יתן ד' את האשה הבאה אל ביתך וגו' וכאלו אמר העם אשר בשער והזקנים שהיו עדים בדבר הזווג אמרו יתן ד' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה וגו'. ואני אומר כי דרדקי דבי רב ידעי דפשטיה דקרא הכי הוא כי מ"ש והזקנים עדים שכוונה והזקנים אשר היו עדים אבל מה שקשה על זה אשר מפני זה כל מעיין לדרכו פנה הוא דא"כ הל"ל והזקנים העדים בה"א כלומר ויאמרו כל העם אשר בשער והזקנים העדים יתן ד' את האשה וגו אבל כאומרו והזקנים עדים בלא ה"א זו ה"א סיבה שכל מעיין יברח מפשטיה דקרא הדין ואתה המעיין בין תבין את אשר פירשתי לעיל בפסוק ולנסך יונעם :

ובענין הברכה הזאת כתב הר"מ הנזכר ז"ל לדעתי רמז לענין טוב ונאות והוא שנראה לכאורה שזווג כזה איננו מן השמים כי כשמזווגים הזוג מן השמים הוא שהאיש במקום אחד והאשה במקום אחר או שיהיו שניהם במקו' אחד ואין שייכות ביניהם והשי"ת מחבר אותם ומזווגם אך כשהזיווג מתחייב כמו זה שהאשה באה מעצמה להקים שם המת מפני שקרה מקרה שמת בעלה הנה זה נראה שנתחייב מצד מקרה חמותה ובכן יראה שאין התולדות היוצאות מהן מכוונת מן השמים על כן אמרו הזקנים והעם המצאים שם שזאת האשה הפך היות שהיא באה מעצמה אל ביתך ולא היה הזווג הזה כשאר הזיווגים יהי רצון שהשי"ת יתן אותה כאילו הוא זיווג אותם והוא אומרו יתן ד' את האשה הבאה אל ביתך ירצה שעם היותה באה אל ביתך הוא יתברך יתן אותה לך כרחל וכלאה אשר עם היות שגם הם נראה בהזדווגו ליעקב במקרה כי הוא הלך אל לבן בורח מפני אחיו והיה עובד ללבן ואח"כ חלף עבודתו נתנו לו שתי בנותיו ועכ"ז בהשגחתו הנפלאה בנו שתיהם את בית ישראל כי זה לא יתכן שהיה על צד הקרי וההזדמן כן יתן ד' את האשה הזאת עם היותה באה מעצמה כמו שנתן לרחל ולאה כי אם שנראה שהיו הזווגים ההם על צד הקרי וההזדמן מצאנו ראינו שבנו שתיהם את בית ישראל כן יצא מהאשה זרע שיבנה בית ישראל וזהו אומרו כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל כן יצא מהאשה הזאת זרע שיבנה בית ישראל ומה שאמר לו ועשה חיל באפרתה וקרא שם בבית לחם לדעתי אפרתה הוא שם מקום מיוחד שהיו דרים שם ועל כן נקראו אפרתים ובית לחם היה שם המקום כולל את אפרתה ומקומות אחרים על כן אמרו שיעשה חיל במקום דירתם שהוא אפרתה שהוא שם כולל לכל המעלות כנודע כי האיש חיל הוא המוכתר בכתר כל המעלות כולם ולהיות שהמעלות והקניינים מתהווים מהרגל הפעולות אמר שיעשה החיל במקום מושבו בהרגל הפעולות ויקרא לו שם בכל בית לחם כי השם יוצא עד למרחוק אחר הויית הקניינים והמעלות וזה אומרו וקרא שם בבית לחם עכ"ל

ויקח בועז את רות ותהי לו לאשה. ספר בשבחה של רות דכמו שבעז לקח אותה בשמחה כי היתה אשה נאה וחסודה כן היא שמחה עמו עם היותו זקן מופלג ולא פנתה לבה אחרי הבחורים אם דל ואם עשיר אלא לשם שמים בלבד וז"ש ויקח בועז את רות ותהי לו לאשה להשוות את שניהם כי היתה רוצה רות בבועז כמו שהיה בועז חפץ בה ואפשר שאמר ותהי לו לאשה שהיתה מתייחסת אליו וראויה להיות לו לאשה ואמר ויתן ד' לה הריון אפשר ע"ד שאמרו רז"ל גבי ויעתר לו ד' ליצחק ורבקה שאמרו זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת ויעתר לו ד' לו ולא לה והכא אמר בהפך ויתן ד' לה הריון בזכותה ולא בזכותו של בועז כי זכותה רב ועצום ותלד בן ולא בת והשוה הריון ללידה לומר שילדה בלא שום צער לידה וכמו שארז"ל נשים צדקניות לא היו בפתק' של חוה שנאמר לה בעצב תלדי בנים אלא כמו שההריון בלא צער כן הלידה היתה לה בלא שום צער ובטרם תחיל ילדה ובטרם יבוא חבל והמליט' זכר :

ואפשר שמ"ש ויקח בועז את רות הכוונה על הקדושין שקדשה בכסף כי אין קיחה אלא בכסף ואח"כ אמר ותהי לו לאשה הכוונה על שכניסה לחופה כי בחופה קונה אותה לכל דבר לו לאשה ליורשה וליטמא לה כו' ואח"כ ויבוא אליה ואומר ויתן ד' לה הריון אפשר שהכוונה ע"ד מאז"ל בויעש ד' לשרה כאשר דבר כי מקום ההריון אשר הולד מתהוה בתוכו לא היה לה והקב"ה עשאו ובראו מחדש בתוך בטנה וזהו ויעש ד' לשרה דקאמר ואפשר שזהו בעצמו מ"ש ויתן ד' לה הריון ולא אמר ותהר ותלד בנים להורות כי מקום ההריון בעצמו היה אשר חסר ממנה ועתה ד' נתנו לה במתנה כתוכה מקום ההריון ותלד בן :

ואפשר לומר עוד כי הודיענו כי גם אם כבר נשאת למחלון לא היתה בת זוגו ולא הוגנה לו לאשה מן השמים אבל כאשר לקחה

לקחה בועז דע לך כי היא האשה אשר הוכיח ד' לו לאשה ולכן לא נכנה בועז מאשתו הראשונה רק מתו כל הבנים אשר היו לו וכן מחלון מת ולא נכנסה רות ממנו כי אינו בן זוגה וז"ש ותהי לו לאשה כלומר כי הוא האשה אשר נתהוה לו לאשה מהשמים ולכן תיכף מביאה ראשונה הרתה וז"ש ויבוא אליה ויתן ד' לה הריון וגו':

ואומר ויתן ד' לה הריון ותלד בן אפשר שהכונה ע"ד מ"ש רז"ל אשה כי תזריע וילדה זכר אשה מזרעת תחלה יולדת זכר ולכן אמר ויתן ד' לה הריון כלומר נתן הקב"ה לה הריון שהיא הזריעת תחילה ובזה ותלד בן ולא בת: **ותאמרנה** הנשים אל נעמי ברוך ד' אשר לא השבית לך גואל וגו' כיון שהיה נודע לכל שע"י גאולתו של בועז החזיר נפש מחלון וזה הבן אשר ילדה רות הוא היה מחלון עצמו אמרו ברוך ד' אשר לא השבית לך גואל לנפש מחלון בנך היום ולפי שנודע היה בכל ישראל כי המלכות היה עתיד לצאת מיהודה וגם הגואל מלך המשיח ובועז היה משבט יהודה ולכן אמרו הנשים יהי רצון שיקרא שמו גואל בישראל שיצא ממנו המלכות ומלך המשיח שהוא הגואל לישראל וז"ש ויקרא שמו בישראל לפי שקראו גואל אמרו כן יקרא גואל בישראל כמו שנקרא גואל לך:

א"נ כמ"ש רז"ל כי בועז מיד אחר שבא עליה בפעם הראשונה מת אמרו ברוך ד' אשר לא השבית לך גואל לנפש מחלון בנך בעבור יום אחד שחיה בועז וגם לפי שלא היו לבועז בנים עד עתה כי מתו כולם ואם היה הדבר מתעכב יום אחד גם הוא היה הולך ערירי ולא היה נזכר שמו של בועז עוד וז"ש ברוך ד' אשר לא השבית לך גואל עבור יום אחד וגם שיקרא שמו של בועז בישראל ולא תשכח שמו מישראל ח"ו:

א"נ אמר ברוך ד' אשר לא השבית לך גואל היום לנפש מחלון בנך ולפי שאם היו בועז בחיים היה קורא שם הבן הזה מחלון על שם המת ועכשיו שמת בועז יקראו את שמו בועז על שם אביו כי כן ראוי כיון שמת אביו קודם שיולד הוא וא"כ השתא היה אפשר שלא תתנחם נעמי בעלם כיון שלא יקראו לו מחלון כשם בנה ולכן אמרו לה הנשים ברוך ד' אשר לא השבית לך גואל היום ואף שיקרא שמו של בועז בישראל לא תחוש לזה דהא סוף סוף זו היא נפשו של מחלון בנך ואם אין קורין לו מחלון אלא בועז לא תחושי לזה אף שיקרא שמו של בועז בישראל. ואפשר לומר שעשו השכנות בחכמ' משו' דאי הוה קורין לו בועז היה שולל את מחלון שהרי היה על שם אביו לזה קראו לו שם אחר שיהיה רמוז בועז בהעלם ולא בגלוי ובזה לא יהיה שולל שם זה את מחלון אלא יורה היותו מחלון ולא על שם בועז יקרא כיון שלא קראו לו בועז בגלוי אלא ברמז וז"ש לקמן ותקראנה לו השכנות שם שיאמר השם שהוא מחלון בנה של נעמי וזה לאמר יולד בן לנעמי שיאמר מן השם שהוא בנה של נעמי וזה ממה שלא נקרא שמו בועז בגלוי אלא עובד שהוא בגמטריא בעז שבעז עולה מניינו כמו עובד פ"ב וכן בעז ע"ע ושלשה אותיות הם פ"ב הרי כאן רמוז בעז:

אי נמי אמר ויקרא שמו כלומר יהי רצון שיקרא שמו בישראל ולא ביעקב לפי שבזמן שישראל הם כשרים הם מכונים בשם ישראל וכשאינו עושים רצונו של מקום הם נקראים בשם יעקב וכענין שאמר הכתוב ולא אותי קראתי יעקב כשאין אתה קורא אותי אז שמך יעקב וכי יגעת בי בתורה ובמצות אז שמך ישראל הכי נמי אמרו הנשי' שיהיה רצון שיהיה צדיק ויקרא שמו בישראל ולא ביעקב:

אי נמי כמ"ש ז"ל ביומא על מאי דקאמר קרא ושם רשעי' ירקב דהרשעים לא מסקינן בשמיהו דאסור לקרות בשם הרשעים ואותו קרא שם בנו דואג ונהרג אמרו הנשים יהי רצון שיהיה צדיק כדי שיקרא שמו בישראל דמסקי בשם הצדיקי' שיהיה אדם קורא שם בנו הנולד לו כשמו של זה לומר שיהיה צדיק כמותו וז"ש ויקרא שמו בישראל יהי רצון שיקרא בישראל שיהיה כל אדם חפץ לקרות שם בנו על שמו של זה וכענין זכר צדיק לברכה המובא ביומא:

והר"ש הלוי כתב ויקח בועז את רות וגו' הגיד לך אדם מה טוב ויושר בועז הצדיק כי לא נתן עיניו בממון ולא פנה דרך כרמים ושדות ואף כי אמר כי קניתי את כל אשר לאלימלך וגו' והרא' לטוב כי צריך לקנין השדה לקנות את רות ומפני זה ברא טוב והוא לא כן ידמה ולבבו לא כן יחשוב כי כל מעיינו בקיו' השמו' ולכן לא הזכיר לקיחת השדות כי אם ויקח בועז את רות ולא הזכירה עוד בלשון גנאי מואביה אלא רות בלבד: ותהי לו לאשה במדרש לקח טוב ותהי לו לאש' הגונה להגון אשת חיל לאיש גבור חיל: ויתן ד' לה הריון במדרש עיקר מטרון לא היה לה ד"א כל הנשים יולדות למנין הריון ע"כ. וביאן על הרוב השולדי'

שנולדים בזרות לא יעלו לגמר פרי והנה חלשים ולא כלו להם חדשיהם כי אין כח לעצור הולד כ"כ הימים על כן אמרו ד"א כל הנשים יולדות למנין הריון להורות כי להיות הדבר הזה למעלה מן הטבע שלמו לה ימי ההריון שלמים כדרך כל הנשים הבחורות ההרות מאנשים בחורים :

ובסיני רבה פ' י"ח ויתן ד' לה הריון בגימט' רע"א שיעור מקוה ע"כ והכוונה כי נטהרה האשה וטבלה לשם מצוה ועל כן נתייחס הכל אליה עכ"ל. והחסיד מהר"ר יוסף יעבץ זלה"ה פירש במשנת ר' לויטס כו' כי בא להורות שהיה הדבר הזה כולו לשמים אין בו מהתאוות המגונות ועל כן לא אמר ותהר ותלד בן אלא ויתן לה הריון כי מאת ד' היתה זאת עכ"ל :

והר"ש הלוי כתוב עוד יראה לי זה שדרשו רז"ל שאותה הלילה שבא עליה מת שמצאו להם מקום שלא אמר ותלד לו בן אלא ותלד בן כי כאשר ילדה כבר היה הוא מת ולא ילד' לו עכ"ל :

והחכם החסיד כמה"ר יהודה ן' שושן ז"ל כתוב שדרשו כן מפני שקראו לו השכנות שם ואם היה הוא בחיים אין ספק שהוא יקרא שמו לא השכנות עכ"ל :

ואני אומר שהמקום אשר מצאו להם לדרוש שאותה הלילה שבא עליה מת הוא ממה שאמר הכתוב ברוך ד' אשר לא השבית לך גואל היום דמילת היום משמע דבשביל יום אחד בלבד לא השבית לה גואל הא אילו היה מתאחר ומתעכב הענין יום אחד היה מת בועז ולא היה לה גואל ואח"כ מצאתי להר"ש הלוי שכתב כדברי זה לשונו ותאמרנה הנשים אל נעמי הנשי' השכנו' שאלה ראו מעשה ד' כי נורא הוא ככתוב שאותה הלילה שבא עליה מת ועל כן פתחו פיהם בברכה ברוך ד' אשר לא השבית לך גואל היום כי כמעט קט היה מושבת כי אם יעבור יום אחד לא יפדה ולא יגאל כי טוב גואל ראשון לא אבה לקחתה ובועז הצדיק קיים מצוה סמוך למיתתו ומזה כל אנוש יחרד בבוא מצוה לידו לא יחמיץ אותה כי לא ידע מה ילד יום שלא תראה כי אם לא היה מצפה עד שיפגע בטוב וידבר אליו יום או יומים היה מת ולא היה מקיים מצוה זו וזה היה דרכו כל הימים רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביו שבשמים כי כן העידה עליו המעטירה נעמי כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום כי לא יתהלל ביום מחר ועל כן אמרו הנשים כי לא השבית לך גואל היום כמתהימות על הדבר וזה טעם היום עכ"ל :

ואני אומר כי מזה נלמוד ונקטינן האי כללא בידן כי לעולם האדם לא יחמיץ את המצוה רק בעת שבאה לידו תיכף יקיימנה בו ביום ולא ידחה אותה לעת אחרת ועל זה היה אומר דוד המלך ע"ה עת לעשות לד' הפרו תורתך כלומר אותם שלעולם הם עצלים בענין קיום המצות ואומר עת וגו' כלומר יש שהות ביום לעשות לד' ודוחין המצוה מלקיחה תכף בבואה לידם אבל אומר שעדיין יש עת לעשות לד' אנשים כאילו הפרו תורתך לפי שהמצוה אין ראוי להחמיץ עלי' ולדחות אותה לעת אחרת או ליום מחר כי הנה בועז אם היה דוחה ומחמיץ מצוה זו עד יום מחר היה מושבת לו גואל והיה מת בלא בנים ועל זה היה אומר הכתוב כי תמול אנחנו ולא נדע כי צל ימינו עלי ארץ רצה להיות ממשיל חיי העולם הזה כי לא תדע מה ילד יום ואפילו היום בעצמו אינו יודע האדם אם יחי' כל היום כי ראינו אנשים רבים היום כאן והיום בקבר ולכן אמרו כי תמול אנחנו כלומר אין לנו למנות ימים שלנו אלא עד תמול שהוא יום שכבר עבר וכבר חיינו אותו אבל לא היום אשר אנחנו בו וז"ש ולא נדע כלומר ולא נדע עוד אם נחיה היום שאנחנו בו אם לאו וזה מפני כי צל ימינו עלי ארץ ולא כצל כותל או צל אילן אלא ימיו כצל עובר שהוא צל עוף הפורח כי הוא צל עובר א"כ לעולם אין לנו לחשוב היום הזה שאנחנו בו בתוך ימינו רק היום של תמול וז"ש כי תמול אנחנו וגומר וכדאמרן ולכן לא החמיץ בועז הענין כי אלו החמיץ אותו אפילו יום אחד היה מת בלא בנים ח"ו אלמלא שנזדרז במצוה ונשאה במהרה ובנחילות רב :

ואפשר עוד כי מ"ש אשר לא השבית לך גואל היום היינו על גאולת נפש מחלון שגאל אותה ולזה אמרו ויקרא שמו בישראל והענין הוא כי לא יכרת שם המת מעם אחיו ומשער מקומו כמו שאמרנו לעיל אבל יקרא שמו בישראל ויהיה נקרא שמו עם אחיו ועם שער מקומו, ורב אחרון ז"ל כתב ויקח בועז את רות מגיד כי מביאה ראשונה נתעברה ועל האמת לא היו גם שניהם בני בנים אם בועז לזקנותו ואם רות לעיכובה מהיות לאיש וכמ"ש ז"ל בכתובות פרק אע"פ עליה דרבי דאיעסקא לבריה ואיתיב בבי רב תריסר שנין

עד

עד דאתי מקרא דביתהו אך השי"ת להשלים שאלתו שמוקם נתן לה הריון וגם ילדה בן, ואפשר שזה רמז באומרו מנוח אשר ייטב לך והיא השיבה כל אשר תאמרי אלי אעשה גם בועז אמר לבלתי לכת אחרי הבחורים ועוד אמר להקים שם המת על נחלתו שכל זה רמז שלא היה בן בנים ודוק ורז"ל דרשו שהקב"ה גלף לה עיקר מטרין ומסקי ליה נייתורא דקרא דקאמר ויתן ד' לה הריון ולא קאמר ותהר ותלד בן. ותאמרנה הנשים אל נעמי רז"ל דרשו שאותה הלילה שבא עליה מת והוליאו זה ממה שלא הזכיר הכתוב כלל את בועז מכאן והלאה ועם זה אפשר לומר שאמרו השכנות אל נעמי עם היות תכלית אלו השבואין היום עכ"ז ברוך ד' שלא השבית לך גואל כי גם שמת בועז אשר חשבת להיות מתלוננת בלנו הנה כבר נשאר לך מנחם משיב נפשך והנער הזה עוד יגדל ויהי' כאביו ויקרא שמו בישראל עכ"ל:

והיה לך למשיב נפש שם בעולם הבא דברא מזכה אבא ואימא ויהיה זה לך כמו בנך עלמו ויזכה אותך לעולם הבא שישיב את נפשך שם בטובה ונחת גם לכלכל אותך פה בעולם הזה ואם תאמרי מה לי עמו והא בן איש אחר הוא לזה אמרו לה טעם לדבריהם דהא כלתך אשר אהבה אותך אהבה עזה ילדתו וכיון שנתהוה במעי רות שהיא אוהבת אותך בוודאי הגמור שהושרשה האהבה ההיא בו ג"כ וגם הוא יהיה אוהב אותך לעשות טובה עמך בעוה"ז ובעוה"ב ואח"כ שהאהבה נראית רחוקה שהיא ע"י אחר מ"מ קרובה היא כיון שרות אמו טובה לך משבעה בנים א"כ אף אם לא יהיה אהבתו של בן אליך כשבעה בנים לפחות כבן אחד יהיה לך, וכיון ששמעה נעמי את דבריהן עשתה גם היא הכנה אל האהבה ותקח את הילד ותשיתהו בחיקה כדי שיוטבע בו אהבתה:

אי נמי אפשר שניחמו הנשים לנעמי באומרן כי הבן הזה השיב את נפש מחלון לעולם הזה ועל זה אמרו והיה לך למשיב נפש וגם לכלכל את שיבתך כי כבר נכנסת לימי השיבה ואינך יכולה לייגע ולהשתכר והוא יכלכלך כי כלתך אשר אהבתך ילדתו אשר היא עד עתה היתה טובה משבע' בנים שהיא היתה הולכות ללקוט משדה אל שדה להביא טרף לאמותה ומעתה מעשה האם יעשה הבן ויכלכל את שיבתך ואז ותקח נעמי את הילד ותשיתהו בחיקה כי שמחה להניחו בחיק רות אמה כי לא נשמה עדיין באלה ואולי תשכב על הילד ותמיתהו לכן לא הניחתו בחיק רות אבל ותשיתהו בחיקה וביום ותהי לו לאומנת כאשר ישא האומן את היונק:

ואח"כ מצאתי להר"ש הלוי שכתב בפירושו וז"ל והיה לך למשיב נפש וגומר חכמות נשים ראו כי בעת הולדת את רות לא שתה את לבה נעמי לקחת את הילד ולהושיבו בחיקה כמשפט אם מפני היות בנה ממש כמדובר ואם להיותו בן רות אשר כל ימיה נאמנה בבריתה וסרה אל משמעתה ולכן יראה מהמשך הספור כי לא נתנתו בחיקה עד עת בא דבר הנשים האלה כי על כן נכנס פסוק ותקח נעמי את הילד בין הדבקי' בין ותאמרנה הנשים אל נעמי וגו' והיה לך למשיב נפש וגומר ובין ותקראנה לו השכנות אם מפני כי הלקיחה נמשכה ממאמר הנשים הנה הן גמרו אומר כי עמדו בפני נעמי שתי ספיקות הא' רוחני והב' גופניי וכי על כן לא שמחה בילד ואולם הרוחניי הלא הוא אם באולי לא היה הילד הזה בנה כי לא בא הנפש מחלון שמה כי לא היתה הכוונה הצריכה לדבר ההוא כהוגן כי רבה היא ואולי בועז כיון להנאתו לקחת אשה כלילת יופי כמוה ומה גם בלילה הראשון כי בזרות יתייחד שכלו אל האמת ולא יוסף עוד לדעתה כמו שנאמר למעלה כי בלילה ההוא מת ולכן נעמי מסופקת בדבר ולכן לא שמחה בו ואולם הספק השני הגופניי הנה הוא יצאה נקיה מכל נכסיה והקנתה הכל לבועז כמ"ש עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון וגומר מיד נעמי וכל זה כי אמרה לחיות בצל בועז הצדיק ועתה כי מת והילד הזה יורש את הכל ותשאר היא שכולה וגלמודה גולה וסורה כי רות לא תחפוץ עוד באהבתה אחרי שיש לה בן מבועז וכבר ניתק חבל הקורבה אשר ביניהן לגמרי ביודעה איש אחר ומה גם בלדת ממנו בן ולכן נתעצבה בילד כי הוא המדיח עליה את הרעה בעלם לכן הנשים הללו באו לדבר על לבה דברים טובים דברי ניחומים להסיר כעס מלבה ולהעביר דאגה מבשרה בב' הספיקות אמנם בא' אמרו והיה לך להשיב נפש כלומר דעי באמת כי הילד הזה הנה הוא משובב נפש בנך אשר עד היום לא מצאה נפשו מנוח ומרגוע אבל היא הולכות מדחי אל דחי וכמו שקדם ועתה נחה שקטה והרגיעה בטובה ונחת וזהו למשיב נפש לשובב ולהרגיע נפש בנך אמנם בשני אמרו ולכלכל את שיבתך כדברי המתרגם והראב"ע

וראב"ע כי הוא כמו ויכלכל יוסף את אביו ותאמרנה לה אל תדמי בנפשך שתהי' מצוים ובאה נעזבת ותצטרכי לשוטט בשדות ללקט כי הנה הילד הזה יהי' סיבה לכלכל את שיבתך ואחרי השיבן על שני הספיקות נתנו טעם לדבריהן וכלפי האחד אמרו כי כלתך אשר אהבתך ילדתו והדבר היא מה שידובר ע"י חכמי האמת הקדושים אשר בארץ המה כי המשכ' נפש המת ואם הוא תלוי ביבם וביבמ' העיקר הוא באשה ואמרו זכר לדבר באות נפשה שאפה רוח ולכן אמרו כי כלתך אשר אהבתך ילדתו כי באהבתה אותך לא הסירה מחשבת' מאהבתך בעת ההיא ותמיד לבבה אל אשר נכספת להמשיך נפש בנך אל העוה"ז וכלפי הב' אמרו אשר היא טובה לך משבעה בנים כלומר את יודעת אותה כל ימי נתגוררה עמך כי היא טובה לך וכן תרגם המתרגם דהאי הוה טבתא ליך בעידן ארמלית' כסגיאין בנין ואחרי שבימים הראשונים היתה אליך כבת וטובה משבעה בנים כן תהי' מהיום והלאה וכל מחסורך עליה ולכך לא תראי ולא תחתי עכ"ל, ורב אמרון ז"ל כתב והיה לך למשיב נפש כלומר ישיב את נפשך מרוב אנחותיך וגם יכלכל את שיבתך כי הבנים אם לשמחה אם לתועלת וגם שאינו בן בנך ואמרו כי המגדל בן זרים בגדלו יתנכר למגדלו והרי הוא כעמל שוא לז"א כי כלתך אשר אהבתך ילדתו והיא טובה לך וטבע המקום ראוי שימלא במה שיחסר והבן יהי' לך כאמו עם היותה נכרי' וא"כ בן בנך ממש הוא זה ונעמי נתנחמה מן אנחותי' גם ממיתת בועז ותשיתהו בחיקה ולא לגאוה אלא היתה לו כאומנת לאהבתה אותה עכ"ל, והרב מורי זלה"ה פירוש והי' לך למשיב נפש כי כיון שהבן הזה יהי' מכלל הצדיקים וכמו שנאמר ויקרא שמו בישראל משך תועלת לנפשה כאמור וכענין ברא מזכה אבא וכן הענין דברא מזכה אמא ומה גם כי תדריכהו ותיישרהו בדרכי ד' ועבודתו דבאי הני נשי זכיין וא"כ נקוט חדא בבירור דהי' לך למשיב נפש ועוד אחרת הנוגעת לגוף והוא לכלכל את שיבתך באופן שיהי' ליך חוטרא לידא ומרא לקבורא דזהו הגדל' לנשים בחייהן אע"ג דלא מיפקדי אפריה ורביה ומלבד השתי טענות אלו הנוגעות לעצמה וראוי לה לשמוח בטובות האוהב ובפרט כאשר הוא אוהב נאמן יחשוב טובתו כאילו הגיע אל עצמו ואל בשרו וידמ' כי בשלומו יהי' לו שלום וכיון שכן בהיות הטובה הזאת נוגעת לרות ראוי שתשמח ותגיל אף גילת ורנן כאילו הגיעה והטיבה לא לעצמה וז"ש כי כלתך אשר אהבתך ילדתו ומה גם כי הוציאה אהבתה לפועל ומעשה רב וכמ"ש אשר הוא טובה לך משבעה בנים :

ותקח נעמי את הילד ותשיתהו וגומר, הכוונה כי רצתה לעשות גם היא הכנה לשיבא לגמר ותכלית דבר הנשים הצדקניות בשתי טענותיהם אם בענין כלכול שיבתה אשר זה ימשך מסיבת אהבת הבן הלזה עמה רצתה להקדים להתנהג עמה באהבה עזה כאהבת בן יקיר ולזה ותשיתהו בחיק' ומזה ימשך כי גם הוא כאשר יגדל וידע אהבת' עמו יאהבה ג"כ אהבה יתירה כי המקדים לא יושג ועל דבר הנפשיי אמר אמרו והיה לך למשיב נפש בחרה להיות לו לאומנת להדריכו ליישרו בדרכי השם יתברך ובלימוד תורתו כי לכל הצדדין יהיה נפש בנה או לא יהי' יש לה חלק בצדקתו וכדאמרן דבאי הני נשי זכיין בהיותן משתדלות ומסבבות לימוד התורה ומעשה המצות כי המעש' ומניע ומדריך יש לו חלק עם העושה וכל המזכ' זכות הזוכה תלוי בו . ולבא עד תכונת הענין הזה נציע הצעה אחת ירוץ הקורא בה ויתילכו הדברים על לבו ותברכני נפשו והנני מציגה לפניו :

כי החל האדם לרוב על פני האדמה ויתפרד לכמה ראשים ועמים מעמים שונים עד הגיעם למספר שבעים והנחיל עליון גוים לשבעים שרים ומאז הבדיל והפריש את ישראל להיות עמו ונחל' נחלתו כי רצה הקב"ה לזכות את ישראל לוה להם תורה ומצות אשר בסיבתם יאירו ויזהירו כזוהר הרקיע להיות דבקים בה' אלהיהם לאור באור החיים הנצחיים בהפרד נפשותם מהם ויתעדנו מזיו השכינה והנה מספר המצות הוא רמ"ח מצ' עשה כמספר רמ"ח איברים אשר באדם ושס"ה מצות לא תעשה כמנין הגידין אשר הם קישור הגוף האדם ועליהם יעלה הבשר ויקרם וכן הדבר בשלימות האדם כי צריך סור מרע ואח"כ עשה טוב דאי לאו הרי עביר' מכבה מצוה כי אם אין האבר מקושר בגידיו בגוף לא יתקיים הבשר העולה עליו ועצמות האבר לא יהיה חזק ובריא וקל להבין :

וג"כ באו מספר מצות לא תעשה כמנין ימות החמה כי בהם משלים האדם ימיו ומחזיק אותם כי ימים יוצרו והוא מתכסה בהם בקבוץ אים להשתחוות לפני בוראו בהפרד הנפש מהגוף ובהיותם נקיים מחטא ועון ימצאו מצות עשה מקום לנוח

לנוח עליהם ויתגרשו ויתלכלכו ונעשים מלבוש לנשמה ודברים אלו הם מבוררים בספר הזוהר פ' ויחי גם בפרשת וישלח בענין גיד הנשה :

ודאי לדעת כי מספר המצות כנגד האיברים הנה גם הוא בכיון גדול באמת לתועלת העולם הבא והוא כאשר יזכה האדם ויקיים את כולם יקנה גוף האדם שלימות וכל מצוה ומצוה מחזיק אבר מאיברי האדם ומתקנו כל אחד ואחד אבר המיוחד לו ומקנה ומשום אור עליון בהיר הוא בשחקים ואז יהיה באמת בצלם אלהים ומוראו ואימתו מוטלת על כל הנבראים וכל המזיקים בורחים ממנו כמטחוי קשת ויראו מגשת אליו ואם ח"ו יחסר מצוה או מצות הרי זה חסר התיקון והרי זה בעל מום לא שלם או תמים ואז האור העליון מתרחק ממנו והרי הוא בהסתר פנים מגדר ההשגחה פרטיות ומעותד לסכנות ומקרי הזמן בר מן דין תועלת יותר עיקרי נוגע לנפש והוא כי בהתפרד הנפש מן העולם הזה ללכת לאור באור החיים בג"ע להתעדן מזיו השכינה ידוע כי שם תמצא מלבוש ודיוקן כדמיון גוף דק ורוחני ומתלבשת ומתכסה בו ואז תהיה לה כח לעמוד בהיכל המלך מלכו של עולם ליהנות מזיו העליון ואם לא תמצא שם מלבוש ודיוקן להתלבש בו היא נדחת כי אין ראוי להיות כערומה כמו שמוכיח בספר הזוהר במקומות רבים וזה ענין חלוקא דרבנן והחלוק הזה נעשה מן מעשה המצות אשר יעשה אותם האדם בעולם הזה וחי בהם לעולם הבא כאמור ואף אם האדם יראה לעינים וידמה שאין בהם ממשות ומישוש עבים סתר לו ולא יראה בעיני בשר אשר לו כי יוצר כולם הוא ובריאה יברא במעשה ידיו ופועל כפיו במצות שמורים לו לעד לעולם להיות לו בגד ללבוש לכסות את מערומיו ולא יתבושש לעמוד במקום גדולה ורבו יתירא ויש מצות מיוחדות לכל אבר ואבר מכף רגל ועד ראש קטן וגדול אחד מהם לא נעדר וכפי מה שיזדרז האדם במצות וידקדק בהם במחשבתו וכוונתו מבלי התדבקות סיג ופסולת כן יעלה ערך טוהר ודקות וזכות המלבוש הנעשה מהם וגם כפי אשר ישנה וישלש האדם במצוה כן יהיה בהירות וטוביות ויופי חלק המלבוש הנעשה ממנה. ונקטינן מהא כי צריך האדם להיות זריז וזהיר בקיום המצות כולם כי אם מחסר אפילו אחת מהנה הרי החלוק והדיוקן בלתי שלם בחסרון אבר או אברים כפי המצות הנעדרת ויהיה שם בעל מום ואוי לה לאותה בושה ומה גם כי בעל מום לא יקרב לפניו ית' ולא יוכל לגשת אל הקודש פנימה ואור חשך בעדו לא יראה באור לא בהיר אור מצוחצח כשאר הצדיקים אשר שם :

והן אמת יש כאן מקום ספק אינו קטן והוא כי אם הדבר כן לא שבקת חיי לכל בריה דאין אדם צדיק בארץ אשר יזכה לדיוקן ההוא וללבוש חלוקא דרבנן כי ידוע היות בכלל המצות חלק שאינו שוה בכל והוא חלק המצות המיוסד לכהנים הלוים וא"כ איך ישלימו רמ"ח איברים ושס"ה גידין לתקן המלבוש והדיוקן כי לפי הנראה שנים הם עליון ותחתון והא' דק יותר מחבירו מלבוש בימים ומלבוש הרמ"ח מצות ועוד מלבוש פנימי אחר יותר דק וזך הנעשה מהכוונת כדמשמע בפרשת ויקהל ויכולים היינו להאריך בביאור הענין הזה ובסדר המלבושים האלו עם ביאור הדיוקן אשר היה לנפש קודם בואה לעולם והדברים עתיקים אלא שאין כאן מקומו להכנים לבנים מן המחילה ונחזור למסקנת הספק דא"כ נימא ח"ו דבר מנייהו דישראלים חלוקא דין כיון שאין יכולת לקיים המצות הנז' זאת ועוד מצות התלויות בארץ מאי איכא למימר דהא כל הצדיקים קדושים אשר חוצה לארץ המה לא יזכו בחלוק ההוא ועוד מי שאין לו אח או שלא מת אחיו ואין בידו לקיים מצות ייבום לא יהיה לו דיוקן שלם ומאי הוה ליה למעבד וכהנה רבות במצות אשר לא יבואו ליד האדם בלתי פשיעה מה יעשה בעלותו אל הר ד' והוא שרת את ד' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו וימנעוהו מבא אל הקודש להתעדן בעדן גן אלהים ויהיה צועק ואינו נענה והרי כאן דמעת העשוקים ואין מנחם :

ואנו בעניותינו לא ראינו יישוב לזה כי אם במאמרם ז"ל בפסוק זאת תורת העול' וגו' זאת תורת האדם וגו' בזמן שאין בית המקדש קיים יקראו בתורת קרבנות ויחשב להם כאלו הקריבו הקרבנות וכן אמר שהקורא בתורה מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנות וכו' נמצא למדין שהקורא בתורה בענין הקרבנות נחשב לו כאלו קיים בפועל ובמעשה מה שלמד וקרא ואף אנו נאמר כי בגשת איש בארשת שפתיו ללמוד בחלק מחלקי התורה עקימות שפתיו הוה מעשה והרי הוא כאילו קיים אותם וכן במצות התלויות בארץ ואם לא ראה מאורות הארץ מימיו וכן בכל שאר המצות ונמצא היות האדם אפשרי תיקון החלוק

בשלמות

בשלמות וידו משגת בסיבות לימוד התורה כי היא המשלמת ומטהרת ומתקנת את כל המצטרך לנפש האדם באופן ימלא מרג"ע אחר המות בג"ע ולא יהי' ערום שליא וערטילאי יכין צדיק וילבש בגדי קודש לכבוד ולתפארת וזהו אמרו פסוק תורת ד' תמימה משיבת נפש רצה לומר משיבת ומרגעת במנוח והשקט את הנפש ומטעמא דאמרן ולכי אומר לי דלהכי קרי ליה לדיוקן ההוא חלוקא דרבנן כי החכמים בתורתם בנקל יבואו עד השלום החלוק הנזכר ובענין זה עלתה ארוכה ומרפא לנפשית בני האדם אשר לא חכמים המה ואינם מתעסקי' בתורה ובמצות והוא בהיותם מחזיקים ידי לומדי תורה ומעמידים אותם כי בזה יש להם חלק בתורתם ובתיקון עמלי תורה נמשך להם תיקון ג"כ וזהו אמרו פירש עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר וזהו ג"כ פירש כי בצל החכמה בצל הכסף והוא עם מאמר רז"ל עתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי מצות וכו':

והנה בהקדמה זו יובן מאמרם ז"ל בברכות פרק היה קורא גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים שנאמר נשים שאננות קומנה שמענה קולי בנות בוטחות האזנה אמרתי אמר ליה רב לר' חייא נשי במאי זכיין באקרויי בנייהו לבי כנישתא ולאתנוי גברייהו בי רבנן ונטרן לגברייהו עד דאתו מבי רבנן ע"כ:

והדבר קשה דמאי קאמר נשי במאי זכיין והלא יש להן מצות רבות שהן מצוות בהן כגון מצות עשה שאין הזמן גרמא וכל מצות לא תעשה כי השוה רחמנא אשה לאיש לכל עונשין שבתורה:

ונראה דקאי רב למאי דקאמר ברישא גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים ופי' רש"י גדולה הבטחה שהרי קראן שאננות בוטחות ופירושן של דברים במאי דאיתא בספר הזהר פ' שלח לך במעשה דר' אילא בענין ההיכלות אשר בג"ע מיוחדות לנשים צדקיות להתעדן באור הבהיר והעליון אשר הא' מיוחס לבתיה בת פרעה והב' לסרח בת אשר והג' ליוכבד אם משה והד' לדבורה אשה נביאה ולפני לפנים מאלו ההיכלות ד' היכלון דאמהן קדישין ובכל היכל והיכל יש סיעת נשים צדקיות וכמה ריבוא ואלפי נשי זכיין בחברת כל אחד מהנזכר ומפרש התם דנשי זכיין אשר בהיכל הא' איקרון נשים שאננות והיכלן דאמהן קדישין איקרין נשים בוטחות והנה יקשה כי כמו שהאנשי' צריכין דיוקן ומלבוש שלם בלי חסרון כאמור כן הנשים מצטרכה בגד ללבוש ולכסות את מערומיהן כי בזולת זה לא יהיה להם כח לעמוד ולהתייצב בהיכלי מלך הנזכר לעיל כי במה כחן גדול מן האנשים ואדרבה חזינן דהורע כוחן ומעתה כיון שכל עצמן של האנשים עם כל ייפוי כחם אין להם מציאות תיקון שלם כי אם ע"י התורה נשים דלא מפקדי אתלמוד תורה איכה ישלימו את כל תיקון רמ"ח איברים אשר נכללו בגופם וזהו שהוקשה לרב הכי נשי במאי זכיין לעמוד בהיכלי שאננו' ובוטחו' ומשני באקרויי בנייהו וכו' כי בהיותן משתדלות בענין התורה אם בבניהן ואם בבעליהן יש להם חלק בתורתם וזכות לימודם תלוי בהן מאחר שהן היו סבה בהשתדלותן ובהיותם דוחקות את עצמן מצדו ומתרצות להמתין את בעליהן ולתת להם רשות ללכת להתעסק בתורת ד' נמצא כי התיקון בעצמו שיש לאנשים שייך לנשים ואם לא יהי' עצמי בהן כאמר שיהיה הבדל ושנוי ביופי ושלמות המלבוש אבל מלבוש מיהא איכא שלם בלי חסרון חלק מחלקיו. עד פה הגיע ענין הדרוש הזה מיוסד על שרשי האמת והצדק נלמד מבאר מים חיים המגלה עמוקות הוא ספר הזוהר. ומעתה נחזור לענינינו כי זאת היתה כונת הצדקת להיות אומנת לבן הנולד להדריכו ולהיישירו בתורה ובמצות כדי שיהיה לה חלק בהם ותשיג לעמוד בהיכלי קדשי שאננות אז בוטחות בחברת נשיי זכיין כדאמרן עכ"ל:

ואני אומר כי בוודאי אמת הנאמר כי המלבוש של הנשמה הוא נעשה מן המצות אשר יעשה אותם האדם ומי בהם אמנם נראה לי כי בוודאי הוא ית' אשר הוא יודע תעלומות ידע והבין כמה מצות היה צריך שיעשה האדם אשר בהם יעשה מלבוש שלם לנשמתו והיא חלוקא דרבנן כאמור ובכל המצות אשר הוא מצוה כל ישראל לעשותם מבלתי מצות הכהנים הלויים יש די סיפוק למלבוש אשר יעשה האדם להתלבש בו נשמתו ולא יחסר כל בו אבל המצות אשר ריבה הכתוב לכהנים הלויים אין בהם צורך לתשלום הלבוש כי במצוה אשר צווי הישראלים בהם הושלם החלוקא דרבנן והלבוש ובמה שהבדיל אלקי ישראל את הכהנים הלוים ורבה להם הכתוב מצות יתירות היינו כדי שיזכו לייפות לבושם ביפוי יתירא נוסף על היותו חלוק שלם במנין המצות שנצטוו הישראלי'

לכהנים

לכהנים שלוים יתר שאת כי הקריב הקב"ה מצות יתירות כדי שבהם יזדכך לבושם יותר בתכלית היופי לא מפני שהיה חסר קצת מהלבוש ולא יושלם רק במצות הכהנים כי איך נאמר שגם הישראלי צריך למצות הכהנים כדי להשלים לבוש נשמתו והנה רוב מצות הכהנים הישראלי אשר יעשה אותם עליו נאמר והזר הקרב יומת ואיך ישלים הישראל לבוש נשמתו בקריאתו בתורה במצות הכהנים כי אם נאמר זאת התורה לעולה כי כל העוסק בתורת עולה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב עולה היינו מפני שאילו היה בית המקדש קיים היה מקריב אותה בפועל ובמעשה ועתה שחרב בית המקדש ואי אפשר להקריב' מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב עולה בקראו בדיני עולה וכיון שהיה ראוי הישראלי לעשותה מעלה הכתוב כאילו עשאה וכל הראוי למעשה אין מעשה מעכב בו על דרך כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו אבל מי שאינו ראוי לבילה הנה הוא הישראלי שאינו ראוי לעשות ולקיים מצות הכהנים והוא במית' על עשייתם א"כ איך יחשב קריאתו בהם כאילו עשאם והרי אם עשאם הוא חייב מיתה אלא ודאי על כרחין במצות אשר חייב הישראל בהם יושלם החלוקא דרבנן חלוק ולבוש שלם מבלי חסרון והמצות יתירות של הכהנים הוא ליפוי יתירא ומאהבת' אשר אהב אותם יותר השי"ת הקריב אותם אליו לעבוד עבודתו ובזה יזכו ליפות לבוש ביפוי יתירא:

וכן בענין הנשים אשר ראה ראינו כי כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות לא מפני זה יהיה חסר לבוש נשמתן בע"ה אבל דבר פשוט הוא כי לבושא דאיתתא לחוד ולבושא דגברא לחוד לא ראי זה כראי זה ומשונה זה מזה ולכן נאמר לא ילבש גבר שמלת אשה והשלמת לבוש נשמתן של נשים די להם באותם המצות שנצטוו ובקיימן אותה השלימו לבוש נשמתן והא תליא הא מילתא בשיקול אל דעות כי הוא ית' יודע כי אין צורך במצות עשה שהזמן גרמא ללבושי הנשים ומאי דקאמר ליה רב לרבי חייא הני נשי במאי זכיין כבר ידע במאי זכיין דהיינו במצות שנצטוו אבל בהיות כי לעיל קראן נשים שאננות ובוטחות ואמר גדולה הבטחה שהבטיחן לנשים יותר מן האנשים על כן תמה כי איך אפשר אשר במצות אשר נצטוו יזכו לאותה המעלה יותר מן האנשים והרי נקטינן כי תלמוד תורה כנגד כל המצות היא שקולה והאשה פטורה מלימוד התורה וא"כ איך אפשר שתזכה הנשים למעלה הנזכר אם בתוך המצות אשר לא נצטוו היא ת"ת אשר היא שקולה כנגד כולם ומה גם שנאמר שיזכו ליותר מן האנשים על כן שאל במאי זכיין כיון שמן העיקרית הן פטורות והשיב שאין הדבר כן כי אם ג"כ הן זוכות בענין ת"ת וזה באקרויי בנייהו לבי כנישתא ובאתנויי גברייהו בי רבנן וכו' הרי שגם להן יתר שאת בענין לימוד התורה כי גדול המעשה יותר מן העושה ולכן גדולה הבטחה שהבטיחן הקב"ה לנשים יותר מן האנשים ובדרך זה מיושב הכל ולא קשה מידי:

ותקראנה לו השכנות שם לאמר כלומר שיאמר השם ויובן ממנו שיולד בן לנעמי ולכן קראוהו עובד שהכוונה עובד אלהים וזה מורה היות בן נעמי שנקראת כן על שהיתה צדקת ונעימה במעשיה ואמר היא אבי ישי ודוד ולא שהוא זכה להיות לו ישי וישי זכה להיות לו דוד אלא עובד זכה לשתיהם לישי ולדוד וזהו הוא אבי ישי ואבי דוד:

ורב אחרון ז"ל כתוב כי להיות שלא היה לו אב ואמו מרוב צערה לא שתה לבה הוכרחו השכנות לקרוא לו שם ועל שם הענין קראו לו את השם והוא כי הן אמרו יולד בן לנעמי כי זה הבן לה הוא להשיב נפשה לכלכלה ולעבוד עבודתה ולכן קראוהו עובד את זקנתו הוא אבי ישי וגומר הן הנה דברי כותב הסיפור כלומר זהו תכלית כל הסיפור עכ"ל:

ואפשר עוד לומר כי שני שמות נקראו לו אחד מקרה ואחד עצמי כי בתחילה כאשר שתה אותו בחיקה ותהי לו לאומנת או באותם השתי הראשונים קראו לו השכנות שם והוא שם מושאל לא שיהיה שמו העצמי וז"ש ותקראנה לו השכנות שם לאמר אותו לפי שעה יולד בן לנעמי ותהי שמו כפי השכנות בן לנעמי וכשהיו קוראות אותו כך היו קוראים אותו בן לנעמי אבל אחר שגדל ולא היה צריך לאומנת אז ותקראנה שמו עובד ולכן אמר בכאן שמו ולעיל אמר שם כי הראשון לא היה שמו המיוחד לו אלא בדרך מקרה אמנם אח"כ קראו לו שמו המיוחד לו. ולכן נקט שמו בכנוי כי הוא היה שמו המיוחד לו אח"כ מצאתי קרוב לדברי בהר"מ אלמושנינו ז"ל:

והרב מורי ז"ל כתב המסתבר כי בהיות רות גם נעמי עצובות רוח ושמחתן בלתי שלימה מסיבות מיתות בועז בלילה הראשונה כאצור ועתה נתחדשה שמחתן בראותן הבן הנולד שלא זכה בועז לראות לידתו ולשמוח בו

בהיותו שכול משלישים בנים והנה הוא יתום משעת לידה אשר בלי ספק אין צער גדול מזה בעת ההוא ולכן גם שיהיה לא בא לבו לקרוא לו שם מגודל יגונו לסבה שנזכר כי נעדר מי שהי' ראוי לו לשום לו שם כמנהג ולכן הוכרחו השכנות לקרוא לו שם:

או ירצה שקריאת השכנות שם לבן הזה לא האם ולא נעמי היה בשביל שיצא הקול באמירה דלא פסיק שיולד בן לנעמי ולפיכך רות לא קראה שם שנעמי היתה קודמת כיון שקול המון נשמע שיולד בן לנעמי ועוד כי חשבה רות תהיה לבה נקפה שבכונה היתה קוראה היא שם להבריח מנעמי ולהפסיק הקול שיולד בן לנעמי ונעמי גם היא לא היתה קוראה שם באומרה ברות קודמת שהוא בנה באמת ומהקפדת שתיהן זו בשביל זו היה נשאר הבן מבלי שם עד שבאו השכנות וקראו לו שם וטעם לאמר לפי זה בשביל שהיו אומרים יולד בן לנעמי:

ואלה תולדות פרץ כתב הר"ש הלוי ז"ל אחרי כלותו את כל תוקף דבר זה מסיפור הקדוש הזה מהיתר המואבית בא לייחס דוד אשר עליו נתגלגל כל זה כאמור והתחיל מפרץ להיות העשירי קודש כמו שכתב החכם השלם החסיד כה"ר יהודה ן' שושן ואמרו תולדות מלא אמרו בראשית רבה פרשת י"ב מפני שחסרו ששה דברים מאדם כי ע"כ הי' תולדות השמים והארץ מלא על שם אותם ששה דברים ומשחטא אדם וחוה וחסרו אותם הששה נחסרו כל תולדות שבמקרא להורות שהם חסרים וכיון עתידים לחזור בביאת הגואל היוצא מפרץ על כן תולדות פרץ מלא. ובשמות רבה פרשה ל' אתה מוצא כל תולדות שבמקרא חסרים חוץ משנים אלה תולדות השמים והארץ ואלה תולדות פרץ וטעם גדולים להם למה אמר אלה תולדות השמים והארץ מלא מפני שהקב"ה ברא את עולמו ולא היה מלאך המות בעולם ובשביל כך הוא מלא וכיון שחטא אדם וחוה חיסר הקב"ה כל תולדות שבמקרא וכיון שעמד פרץ נעשה תולדות שלו מלא שהמשיח עומד ממנו ובימיו הקב"ה מבליע המות שנ' בלע המות לנצח לפיכך תולדות השמים והארץ ותולדות פרץ מלא ע"כ:

וכתב הר"ש הלוי ונודע לכל באי שערי חכמת האמת כי הוא"ו הוא סוד קו האמצעי מדתו של יעקב והם החיים וזה שמו אשר יקראו כל מקובל עץ החיים ולכן מורה העדר הוא"ו על העדר החיים ומילואה על מילוי החיים האמנם כיון היות התולדות האמור פה הוא דוד השרוי בעלמא דנוקבא דמותא שריא ביה על הדרך הנאמר על כן מלא הנה תיבת תולדו' להורות כי ממנו יצא המבטל ומבליע המות: ואומרו פרץ פרץ א"ר אבא בר כהנא כל שנכפל שמו יש לו בעוה"ז ויש לו בעולם הבא איתיבון ליה והכתיב תרח תרח א"כ יש לו חלק לעה"ב אמר להם אף היא לא תברא דא"ר יודן בשם ר' אבא בר כהנא ואתה תבוא אל אבותיך בשלום בשרו שיש לאביו חלק לעולם הבא ע"כ בב"ר עכ"ל:

ועוד אני אומר כי כיון שמואל הנביא ביחס הזה לשכך תלונו' מה ידומו בדבר הזה ואני אפרש כל אחד במקומו ראשונה ידומה גנות גדול מה שהתנהג בועז ברמאות עם טוב הגואל הקרוב כאשר ראו עיניך במה שקדם דברים צדיקים כמה עקם לו את הדרך שלא יקנה אחרי שפתח דבריו האיר באומרו אנכי אגאל ולכן אמר ואלה תולדות פרץ כי הנה זרח אחיו הוציא אורו ראשונה והוא השני לעד ואף גם זאת פרץ זה פרץ ועבר לפניו ויפטור רחם אמו ויהי בכור יורש עצר והממלכה נכונה בידו כן דבר בועז כי עם היות טוב נתן ידו בראשונה לגאול ובועז בעז ותעלומות איחרו וכאשר פרץ ישנו בעולם הבא כנדרש בכפל שמו כמדובר כן ענין בועז ולא תשיגהו מזה בושת ופגם כי אדם קרוב אצל עצמו להגיע אליו השלימות ועל דרך זה פירש החכם השלם כמה"ר מאיר ערמאה בעקדת יסודי הצדיקים מאמר הנביא האמנם אחיך יעקב תכסך בושה כלומר מהאמנם אשר עשה לך אחיך פעמים בבכורה ובברכה לא פתה יבוש יעקב אבל תכסך בושה כי הוא נזדרז לקנות השלימות ואתה בשעת קצף הסתרת פניך ממנו והוא ענין נפלא בכתוב וזה דבר בועז כאמור ולכן הזכיר את פרץ עכ"ל:

ואני אומר כי בהיות שכל עיקר המגילה הזאת הוא להודיע היחס של דוד המלך עליו השלום והדברים מוכיחים מתוך הסיפור כי מאת ד' היתה זאת ואשה זאת מן השמים הקנו אות' לו אף אם נראה כי היה בדבר קצת פריצות בהיות שהלכה ותגל מרגלותיו ותשכב והנה פרץ בן יהוד' יוכיח כי עם היות שעמדה תמר בעינים על אם הדרך כדרכן של זונות וכן יהודה חשבה לזונה ועם כל זה יצאו ממנה כל הצדיקים שיזכיר כן היה ענין הזוג הזה וכדאמרן לעיל:

ובמדרש וחצרון הוליד את רם ולא ירחמאל הוא קדמאי שנאמר ובני חצרון ירחמאל ואת רם ואת כלובי אלא לפי שנשא ע"ג להתעטר בה שנאמר ותהי אשה אחרת לירחמאל ושמה עטרה ע"כ וכתב החכם כה"ר יהודה ן' שושן ז"ל צא ולמד כי חטא אחד יאבד טובה הרבה שאבד זה הצדיק שלשלת יוחסין משום עונג שעה :

וכתב הר"ש הלוי ואני אומר כי בא לסלק ממנו עוד גנות אחר והוא אשר דובר בו כמה פעמים כי איך ולמה יצא שורש זה מהמואביה הזאת ואף אם תהיה מותרת כר"ה דלאו משנת חסידים היא כאשר נכפל למעלה והיא שאמר וחצרון הוליד את רם ועזב את הראשון ירחמאל ביען נשא גויה להתעטר בה ואחרי שזה לא רוחם ביען נשא גויה ויאשם ויצא ממשפחת בית אביו ולא עוד נזכר שמו זאת אומרת שאם היה דבר רות לא טוב בעיני ד' גם היא גם בועז לא יבואו בסוד ד' אלא שהיה זה ממנו יתברך כי כל הנפשות לא הנה והוא היודע אותנה כי ירחמאל נשא גויה להתעטר בה ואין ספק שנתגיירה שאם לא כן לא היו מקפידים על המקרה להתעטר שם ומניחים העלם שנשא גויה הלא איברא כדאמרן ובועז נשא את רות המואביה ונשיא הוא בישראל ואין המלט מהלין הנה כילון משכיל חכמת האמת והוא כי מעת חטא אבינו הראשון נתקלקלו הדברים ונעשו פנימים חצוניים וחצוניים פנימיים ונרמז במגילות איכה מהזוהר בפסוק והתשותו אנשי החיל והוא סוד העשוקים הנאמר בקהלת כנרמז בספר הזוהר ובייחוד במעשה רב דרב ייבא סבא המוזכר למעלה והוא סוד המשומדים וסוד הגרים וחסידי אומות העולם ומאז נדחו רות ונעמה ונתקרבו עתה והנה הוא סוד צפורה אשת משה ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל והמשכילים יזהירו והוא הדבר אשר הזכיר לרם ועזב את ירחמאל כמו שנאמר וכל זה להורות כי השורש הזה עושה פרי למעלה הרי צדיק עץ חיים עד שאם יפגע במכוער מן גו יגורם ולא יזכר שמו בשלשלת היחס אף אם הוא בכור וכאשר היה דבר יעקב ועשו עכ"ל :

והרב מורי זלה"ה כתב נראה לי כי על כן יחס מפרץ ולא מאביהם הראשון יהודה בהיות כי גם הוא נבזה קצת כדומה לזה שענין תמר ליהודה בעיני השומעים לא טוב הוא ויש מקום לייחס בו קצת גנאי ח"ו ולכן התחיל לייחס התולדות מפרץ ואגב אורחיה אשמועינן שאם בעיני ההמון הדרך מעוקם עם כל זה יודע תעלומות גלוי לפניו היות הכוונה לשמים ואין ראוי לייחס בו פגם כלל כי מד' יצא הדבר וכמאמרם ז"ל בפסוק צדקה ממנו עכ"ל :

תם ונשלם

